

DIE

DIETSCHE DOCTRINALE,

LEERDICHT VAN DEN JARE 1345,

TOEGEKEND AAN

JAN DECKERS,

Clerk der stad Antwerpen.

UITGEGEVEN DOOR

Dr. W. J. A. JONCKBLOET,

Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

'S GRAVENHAGE,
TER BOEKDRUKKERIJ VAN A. D. SCHINKEL.

WORDT UITGEGEVEN TE ROTTERDAM BIJ W. MESSCHERT.

1842.

BIBLIOTHEQUE ROYALE

DEN HOOGWELGEBOREN HEERE

JONKHEER

Mr. A. G. A. RIDDER VAN RAPPARD,

Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Directeur van het Kabinet des Konings, Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, enz. enz.

WORDT DEZE UITGAVE

VAN

DIE DIETSCHE DOCTRINALE

MET EERBIED

EN VERSCHULDIGDE ERKENTENIS

OPGEDRAGEN

DOOR

DEN UITGEVER.

INLEIDING.

Eindelijk ziet *de Doctrinale* het licht, wier uitgave sedert eenige jaren was aangekondigd. Reeds ten jare 1839 toch had de heer J. W. Holtrop, Bibliothecaris der Koninklijke boekerij te 's Gravenhage, het plan gevormd onze letterkunde met dezen, als zoovele anderen, reeds te lang bedolven schat te verrijken, volgens de twee H.S.S. ter Koninklijke bibliotheek berustende, een derde, toebehoorende aan de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, waarvan hij afschrift liet nemen, een vierde in het bezit van den WelEerw. HoogGel. heer de Ram, Rector der Catholijke Universiteit te Leuven, benevens den Delftschen druk van het jaar 1489. Van gouvernements wege werd eene geldelijke bijdrage ten dienste dezer uitgave beschikbaar gesteld, zoo dat men te regt de hoop mogt voeden haar te zien tot stand komen. Onvoorziene omstandigheden evenwel, benevens de menigvuldige gewigtige werkzaamheden aan het ambt van den heer Holtrop verbonden vertraagden de voorgenomen uitgaven eenen geruimen tijd, tot dat gemelde heer — meenende in zijne betrekking de Letterkunde en Wetenschap meer te kunnen bevorderen door zich enkel en geheel te wijden aan het beheer van den aan zijne

zorgen toevertrouwden schat, om dien meer en meer voor het algemeen bruikbaar en nuttig te maken, — de zorg dier uitgave aan mij, die reeds bij een rescript van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken van den 10 October 1840 (5e Afd. No. 141) was uitgenoodigd om daartoe mede te werken, geheel overliet. Sedert kwamen mij meerdere hulpbronnen ter hand, die ik ter hunner plaatse zal vermelden.

Alvorens mij met eene nadere beschouwing van het werk in te laten kan ik er niet buiten mijnen dank uit te brengen, in de eerste plaats, aan zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, op wiens welwillende voordragt Zijne Majesteit de Koning eene geldelijke bijdrage toestond, zonder welke zeker deze uitgave niet zou zijn tot stand gekomen. Ten andere breng ik hier de betuiging mijner erkentelijkheid aan den Heer Bibliothecaris J. W. Holtrop voor de blijken van vriendschap en welwillendheid, zoo bij gelegenheid van deze uitgave als anderzins, door mij van ZijnEd. Gestr. ontvangen; terwijl ik dankbaar erken de heusche hulp mij zoo menigvuldige malen in den loop mijner studien op de Koninklijke Bibliotheek ten deel gevallen, vooral door den vriendschappelijken ijver van den Heer Onder-Bibliothecaris J. J. F. Noordziek.

En thans kan ik overgaan om te spreken over *de Doctrinale* en deze uitgave, en wel 1o over het gedicht, 2o over den dichter, 3o over de H.S.S., en eindelijk over mijne wijze van collationneren, met eenige wenken over den versbouw der ouden.

§ 1.

Die dietsche Doctrinale werd ten jare 1345 te *Antwerpen* vervaardigd, als blijkt uit het naschrift (alhier III, 1959 volg.)

Dese boec wert volmaect aldus
In die maent van Junius,

Doen men screef Cristus gheboert
Dertiene hondert ende .XL. voert,
Ende oec .v. daer toe mede,
Al tAntwerpen in die stede [1].)

Het is een leerdicht, bevattende «deugd en zedelessen, en een voorschrift van pligten hoe men zich in alle standen, tijden en gelegenheden, zoo ten opzigte van het opperwezen, van zijne medemenschen, als omtrent zich zelven te gedragen hebbe» [2]). Volgens den dichter zelf (I B. vs. 40) is het een boek,

Daer in ligghen grote vertute
Van doeghden ende van zeden,
Ende van menegher wijsheden;

en met alle regt mogen wij er de regels op toepassen, waarmede het III Boek des *Leecken Spieghels* aanvangt (HS. f°. 2 a—b):

Die — bouc gaet hier ane,
Die v sal doen te verstane
Scone zeden ende manieren,
Die dat volck sal hantieren;
Wat men minnen sal ende haten,
Wat men doen sal ende laten,
Hoe dat men ghenouch doen sal
Gode ende den mensche ouer al;
Want moraliteyt saelt meest wesen,
Dat ghij in desen bouc zelt lesen,
Datter zielen ende den liue mede
In sal bringhen salichede.

Er schijnt tegen dit gedicht bij de meesten, die daar over geschreven hebben, eene vooringenomenheid te bestaan, die zich naauwelijks laat verklaren [3]). Bij eene nadere bestudering van het werk bleek het aldra hoe ongegrond deze vooroordeelen waren, waardoor dan ook

---

[1]) Verg. ook I B. vs. 39.

[2]) Aldus omschrijft CLIGNETT het III B. van *der Leecken Spieghel* (Voorrede tot den Teuthonista LX), en deze woorden passen geheel op ons werk.

[3]) Men zie bijv. HOFFMANN's *Hor. Belg.* I, 102, en SNELLAERT Verhandeling over de Ned. dichtk. bl. 126—127.

menig punt in deze inleiding zal afwijken van het algemeen omhelsde gevoelen. Men schrijve deze uitkomsten niet toe aan een ijdel bejag van paradoxen, daar ik hier de verklaring afleg, dat ze ter neder zijn geschreven uit volle overtuiging en na rijp beraad, gedachtig aan de les des *Leecken Spieghels* (f°. 118 a.):

V selven, dat is wel ghedaen,
En seldi niet gheloeuen te saen
Van dinghen, die ghij niet
Seker en hoort noch en siet;
Want bij wanen, sijts gewes,
Menich mensche bedroghen es;

maar tevens in de overtuiging, dat eene critiek die naar waarheid streeft alle ongegronde stelsels moet bekampen al werden die geruggesteund door

Genti — — con occhi tardi e gravi,
Di grande autorità nei lor sembianti.

Het gevoelen dat *de Doctrinale* in waarde verreweg bij *der Leecken Spieghel* achter staat zullen wij hier niet wederleggen; eene bloote verzekering zou niets afdoen: eene uitgave van laatstgemeld stuk moge liever de beslissing van dit vraagpunt voor iederen bevoegden toegankelijk maken. Ik mag hier alleen doen opmerken, dat *de Doctrinale* dit boven hare mededingster vooruit heeft, dat zij veel minder door bastaardwoorden ontsierd wordt, «en inderdaad door netheid van taal, door keurigheid van uitdrukking, door bevalligheid van stijl en duidelijkheid van voordragt, zeer groote verdiensten heeft» [1].

Algemeen heeft men het er tot nog toe voor gehouden, dat *de Doctrinale* eene vertaling was van een latijnsch werk [2]. Dit gevoelen schijnt te steunen op de navolgende plaats uit het gedicht (I B. vs. 38):

---

[1]) J. F. WILLEMS, Verhandeling over de Ned. Taal- en Letterk. I, 184.

[2]) I. LE LONG, Boekzaal der Ned. Bijb. bl. 297. VAN WYN, Avondstonden I, 326. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, Hor. Belg. I, 102. Dr. SNELLAERT, Verhand. over de Ned. dichtk. in Belgie, 126—127.

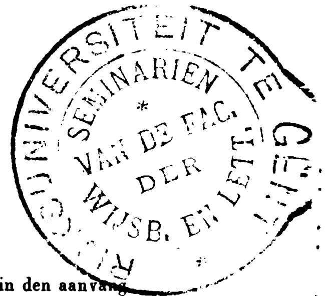
Daerbi hebbic dit boecskijn,
Dat vore lach int latijn,
Al te Antwerpen *ghetoghen ute.*

Bij eene vergelijking dezer verzen met plaatsen, waarin andere dichters verklaren hun werk uit het Latijn of Fransch vertaald te hebben,[1]) merkt men terstond een groot onderscheid op. Onze dichter heeft zijn werk *ghetoghen ute*, dat is, zamengesteld met uittreksels, uit verschillende werken, die meest in het latijn waren opgesteld [2]), denkelijk omdat hij het gevoelen deelde van WILLEM VAN HILLEGAERSBERCH (HS. f°. 39 c.):

Int latijn staet menich woert,
Daer menich hoghe leer in stect;
Als men die waerheit al vertrect.

Hetzelfde deed ook de schrijver van *der Leecken Spieghel*, en niemand is ooit op de gedachte gekomen dit werk voor eene vertaling aan te zien, hoewel men daarin met zoovele woorden leest (f°. 2[b].):

Dat ic dese dingen nemen can
Van mi selue, versta nyeman;
Maer ic hebbe gesocht voirwaer
Vten boucken hier ende daer,
Die de wijse wilen screuen.

En f°. 2[c].

Also als wijt bescreuen vinden

---

[1]) Zie b.v. MELIS STOKE, I B., vs. 10—12; MAERLANT in den aanvang zijner *Naturen Bloeme*, in de voorrede tot zijnen Spiegel. Hist. bl. XL; *De Heimelijkheid der Heimelijkheden* vs. 10; *Dit sijn Seneka leren*, vs. 13, in BLOMMAERT's Oudvlaemsche Ged. I. bl. 73. *Floris ende Blanc.* vs. 25, in het III D. der Hor. Belg. pag. 2. enz.

[2]) De schriften, die hij, behalve den Bijbel, aanhaalt zijn van de volgende auteurs: Catoen, Sente Paulus, Jhesus Sydrac, Salomon, Seneca, Sente Jacop, Socrates, Jheronimus, Cassiodorus, David, Sente Petrus, Sente Jan, Sente Prosper, Paufulus, Aristotiles, Tullius, Die poëte Marcus Cocus, Salustius, Paus Innocentius, Ovidius, Horatius, Augustinus, Meester Albertaen, Job, Sente Amtrosius, Plato, Ypocras, Galieen, Gregorius. Voorts: Dat boec Ecclesiasticus, Dat Loy, Decreten ende Decretale, (over welke laatsten zie VAN WYN, *Huisz. Leven*, I. bl. 305 en 332.). Hiervan worden de meesten ook in *der Leecken Spieg.* aangehaald: verg. o. a. de uittreksels in BILDERDIJK's Verscheidenheden I. bl. 155, en de fragmenten in MONE's Anzeiger 1838. n°. 1.

In vrayen boucken, sonder ghilen,
Also ons bescreuen wilen
Heylige santen, diet wel wisten
Vte des helichs gheest liste.

Ten gevolge van dit raadplegen der bronnen leest men dan ook in onze *Doctrinale* dikwerf: ***seit tlatijn***, ***alsoe ict las int latijn***, enz. (b.v. I, 37, 350; II, 1363, 2195, 3461, 3771 e. m. a.). Dat dit nu niet op één bepaald werk ziet, dat hij vertaalde, leert ons *der Leecken Spieghel*, waarin dergelijke uitdrukkingen even zeer voorkomen [1]; b.v. f°. 88 d:

Dus soo las ic int latijn.

f°. 95 d:

Dus vant ict int latijn gheset.

f°. 117 a,

Dus so leestmen int latine.

f°. 118 c:

Vele sprekens seyt dlatiin
En mach sonder sonde niet sijn.

f°. 125 a:

Dat seit een vroet man int latijn.

Dit ***seit tlatijn*** zal evenwel ook dikwijls bloot als rijmwoord staan [2]) zonder iets meer te beteekenen dan ***als ik las*** (dat ontelbare malen in *der Leecken Spieg.* voorkomt), *gelijk ik mij herinner*, enz. Dat hij werkelijk vele plaatsen uit het hoofd opschreef zonder een bepaalde auteur voor zich te hebben [3]) schijnt mij uit

---

[1]) Vergelijk M. DE VRIES in DE JAGER's Taalk. Mag. IV Deel, 2e St. bl. 283, die op eene bron van der L. Sp. opmerkzaam maakt. Met de aldaar in de noot geopperde bedenking ware te vergelijken Manuscr. Lat. Bibl. quondam Vossianae n°. 31, in de boekerij der Leidsche Hoogeschool berustende, waarin men een opstel vindt. « *De antichristo, et ejus generatione et processu. xv Signa Hieronymi.* »

[2]) Zoo komt het althans blijkbaar voor in de Saksische overzetting van ons gedicht, die bl. 69 leest: *So stait an deme Latyn*, waarvoor het oorspronkelijke alleen heeft: *als ict vinde*, alhier II B. vs. 1203 (bl. 100).

[3]) Hieraan zijn misschien de veelvuldige herhalingen toe te schrijven, die in het werk voorkomen, als: I. 202 — II. 763; I. 216 — II. 744; I. 277 — II. 385; II. 113 — II. 288; II. 213 — II. 1555; II. 275 — II. 1019; II.

de volgende verzen te blijken. I B., vs. 342:

In enen boeke, dat ic las.

I B., vs. 724:

Maer een wijs man doet bekant,
Wies name ic niene vant.

II B. 1654:

Als ons die wise leren.

II B. vs. 3741:

Alsoe als alle die wise segghen,
Die wijsheit in boeken legghen.

III B. vs. 1335.

Doude wise scriuen oueral
Datmen *enz.*

Wij gaan verder en beweren dat de dichter der *Doctrinale* zou kunnen getuigen dat hij schreef:

Na dat ic vinde in boecken,
Ende oick na myns selfs versoecken [1]).

Hij had zelf onderzocht en opgemerkt: van daar uitdrukkingen als deze; II B. vs. 597:

Men seght, ende hets dicke gheseit.

II B. vs. 854:

Dits menechwerf gheseght.

III B. vs. 255:

Hets gheseit ter menegher tijt.

II B. vs. 120:

Dit plegt daghelijcs te ghesciene.

Vs. 202:

Dit sien wi daghelijcs ende horen.

Vs. 364:

Alsmen dagelijcs wel mach scouwen.

Vs. 1080:

Dit siet men daghelijcs ghescien.

Vs. 1362:

Dits datmen daghelijcs siet.

2035 — II. 2067; II. 2616 — III. 12; II. 3397 — II. 3763; II. 3449 — III. 433; III. 185 — III. 1305 enz.

[1]) *Der Minnen Loep*, HS. f°. 2 a.

Enz. enz. Zoo brengt hij II B. vs. 759 een vers bij dat hij had gezien

In ene stede ane een want,

en, vs. 919, het toen zeker algemeen bekende spreekwoord:

Chius ki a mal vosijn
A souent mal matijn [1]),

terwijl hij III B. vs. 1086 zelfs een lied aanhaalt, dat hij zeker in geen latijnsch werk gevonden had:

Men pleeght te singhene desen sanc:
Niet soe goet, soe goet verdrach, *enz.*

Maar bovendien, om nog een negatief bewijs aan te halen, III B. vs. 264, zegt de dichter:

Hieraue hebbic gnoech gedicht.

Zou hij, bijaldien hij een latijnsch stuk vertaalde, hier niet op hetzelve verwezen hebben, zoo als b.v. MAERLANT op het einde des X B. van *Der Nat. Bloeme*,

Haddic meer vonden in latine,
Ic dichtes meer te miere pine,

of iets dergelijks? Maar al genoeg; na al het door mij *uutghetoghene* zal men met grond het besluit mogen opmaken, dat *de Doctrinale* geene vertaling is. Trouwens welk zou het oorspronkelijke zijn waarnaar zij mogt vertaald wezen?

De uittreksels uit ons gedicht bij VAN WYN [2]) en WILLEMS [3]) regtvaardigen reeds de uitspraak van dezen laatsten, die den dichter rangschikte onder «de liberale

---

[1]) In het HS. der Leidsche boekerij (MS. lat. quondam Bibl. Voss. n°. 31.) getiteld *Floridus*, *Lamberti Canon. S. Audomari.*, staan (f°. 114 a) ongeveer 250 fransche spreekwoorden onder het opschrift: *Incipiunt proverbia rusticorum mirabiliter versificata*, en onder deze f°. 116 c. ook het onze:

Qui a mal veisin
Il a mal matin.

Dit geheele HS., door verscheidene handen op onderscheidene tijden geschreven, denkelijk in Artois of fransch Vlaanderen, zal weldra uitvoerig worden beschreven in het *Serapeum* door mijn vriend J. ZACHER, aan wien ik bovenstaande aanwijzing verschuldigd ben.

[2]) Avondstonden I. bl. 327—328.

[3]) Verhandeling over de Ned. taal- en dichtk. I. bl. 184—186.

denkers van zijnen tijd.» Eene lezing van het geheele stuk zal dit gevoelen zeker bevestigen.

Ik moet evenwel doen opmerken, dat eene gelijke strekking doorstraalt in de meeste gedichten van dit tijdperk: over *der Leecken Spieghel* zie men de getuigenis van CLIGNETT, voorrede voor den Teuthonista, bl. LXII, en de plaats aldaar, en in WILLEMS Verhandeling I D. bl. 190—191, aangehaald; en met de overigen is het even eens. Daar bovengemelde schrijvers eene plaats uit den *Leecken Spieghel* hebben aangehaald om te bewijzen hoe vrijmoedig in dat gedicht het huwelijk wordt verdedigd tegen over het kloosterleven, willen wij ons tot dit stuk bepalen, en zien hoe eenige andere schrijvers daarover dachten. Ons gedicht laat er zich aldus over uit, II B. vs. 1829 volg. (alhier bl. 127):

Want dan Paulus, die here,
Den huwelijc prijst soe sere,
Soe sijn si dan qualic beraden
Die den huwelec weder raden,
Ende segghen ende beuelen
Dat man ende wijf sceden selen,
Ende elc van anderen sitten gaen;
Dits ongheloue, sonder waen.

WILLEM VAN HILLEGAERSBERCH, die onder den bijzonderen invloed van den *Leecken Spieghel* heeft geschreven, zegt er het volgende van in zijn gedicht ten opschrift hebbende: ***Een onderscheit van hilic ende van gheesteliken luden***, HS. f°. 81 b:

Maer sij, die heymelijc gaen leren,
Dat man ende wijf van ander keren
Hoir ghenoecht ende horen wil,
Die mochten lieuer zwighen stil:
Want wederwil ende onghenoecht
En wercken salicheit noch doecht.
Hilic is een salicheit,
Daer veel meerre bate an leit
Dan an die langhe cappe wijt,
Off an hoer gheestelic abijt,

Dat si draghen off visieren:
Dit proeftmen waer in veel maniere,
Want si sijn self van hilic comen,
Hoe heilich dat wire enich nomen.
Waer was ter werelt ye heer soe groot,
Of paeus soe heilich sijn ghenoot,
Hi en hadde moeder ende vader,
Die vleysscheliken beyde gader
Malc bij anderen mosten wesen
Eer sij ye ter werlt resen?
Wat sal dan runen ofte raden
Dat wittachtich hilic doen versmaden!
Willen si goede exempelen gheuen,
Dit donct mi talre beste leuen,
Tfolc tot doechden mede te trecken.

En f°. 82 a:

Hilijck mach wel salich wesen,
Op dat ment hout na rechten reden;
Want waert een vijftich iair gheleden
Dat nyemant hilic hadde ghedaen,
Hoe soudt dan inder werlt gaen?
Berecht mi des, wel arme domme,
Die heymelic wilt leyden omme
Den sulken, dat si hoer hilic laten!

En reeds had hij f°. 81 d. de naive vraag gedaan:

Bleven al die vrouwen maecht,
Die mannen priesters ende oec knapen,
Souden dan nonnen ende papen
Die werlt wel staende moghen houden
Onghestraft bij horen scouden?

In denzelfden geest is ook de volgende plaats uit het begin van het IV Boek van *Der Minnen Loep* gesteld (HS. f°. 49 c):

Wat mach dan sijn hogher oerde
Dan echtschap, die God selue raemde?
Ic weet wel, dattet niet en betaemde,
Dat wy alle begheuen waren;
Want so soude die werlt veruaren,
Oft souden sijn alle bastaerden

Die leuen souden inder eerden.
Hadde dat gheweest goeds wille
Hi en hadde ymmer, lude off stille,
Man ende wijff niet versaemt.
Al ist dattet wel betaemt,
Datmen luden in oerden sent,
Soe ist doch geen sacrament
Als echtschap is, een van den seuen.
Diese gheestelike lude, die sijn begheuen,
Predicken dien wiuen van horen man,
Ende doen hem te weten dan,
Datsi in echtschap niet soe veel
Verdienen als in reynen speel.
Noch segghe ic ende hebbe gheseyt:
Soude alle man staen in reynicheit
Soude niet echtschap sijn wtghedaen
Daer alle die werlt by mochte staen,
Ende God seluer heeft gheset?
Dit docht my sijn een vreemde wet.
Sullen wy nuwe dinghen hantieren,
Die menschen selue ordoneren,
Ende laten dien gheboden varen
Die God seluer wilde claren?
Laetse predicken, en wil niet kiuen,
Bij Goeds gheboden wil ic bliuen:
Dat God gheset heeft prisic mede.

Implicite schijnen mij deze aanprijzingen des huwelijks het kloosterleven te laken, waarin het ook al vrij ongeestelijk moet zijn toegegaan. Onze dichter zegt in het derde boek zelf, dat noch klooster noch kluis noch geestelijk gewaad

En gheuen gheen heylichede,

en andere schrijvers zijn daaromtrent nog duidelijker. Men zie b.v. in Veltheм's VII Boek de profetiën van Ste Hildegarde omtrent de geestelijken, die toen Veltheм schreef meestal vervuld waren, waarom hij zijnen tijd noemt (bij Le Long bl. 425):

Die onsalige iegenworder tijt
Daer die heilige kerke ende ghi in sijt.

In de klucht *De Truwanten* (Hor. Belg. VI. pag. 123) leest men vs. 68:

Want wi hebben vele ghesellen
Beide in clusen ende in cellen,
Die de werelt quantsijs begheven.
Maer ghinghese vollen ofte weven,
Si souden bat met selken saken
Gode onsen here ghenaken.
Maer swesters, baghinen, lollaerde,
Si sijn also lui van aerde
Datse qualijc pinen moghen,
Maer si drulen wel grote toghen
Als sire connen ane gheraken.

Eindelijk nog een paar verzen uit het boven aangehaalde gedicht van WILLEM VAN HILLEGAERSBERCH (HS. fo. 81. c):

Ic heb gheweest al daer ic hoerde
Begheuen luden, monicken, nonnen
Die nuwen staet hebben begonnen,
Die niet en was bij ouden tijden,
Daer sij hemseluen in verblijden,
Ende menen, dat si heilich sijn.

Men zie over deze losbandigheid van het in de XIV eeuw meer en meer zich uitbreidende monnikswezen HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, Horae Belg. Part. VI. pag. 231—233.

Ik zou nog menige plaats uit de reeds aangehaalde dichters kunnen bijbrengen om aan te toonen hoe alle deze gedichten éénen geest ademen, die ons waarborgt, dat zij de uitdrukking zijn van de zedelijke gevoelens van hunnen tijd. Zoo zou ik, als ons gedicht klaagt over de omkoopbaarheid der rechters, kunnen verwijzen op de Sproken van HILLEGAERSBERCH getiteld: *Van rechters* en *Van den Waghen*, die de sprekendste bewijzen van de regtmatigheid dier klagt opleveren. Maar het gevoel dat ik de grenzen eener inleiding niet al te zeer mag overschrijden noopt mij met den laatstgenoemden *Spreker* te zeggen:

« Naerre en willics niet ontbinden. »

Alleen wil ik den wensch niet onderdrukken, dat de uitgave der aangehaalde hoogst merkwaardige gedichten ons weldra moge in staat stellen eenen dieperen blik te werpen in die XIV eeuw, die wij nog maar zoo oppervlakkig kennen; of behelzen GOETHE's woorden geene waarheid?

Die Zeiten der Vergangenheit
Sind uns ein Buch mit sieben Siegeln;
Was ihr den Geist der Zeiten heisst,
Das ist im Grund der Herren eigner Geist,
In dem die Zeiten sich bespiegeln.

§ 2.

De nederige dichter der Doctrinale heeft ons in zijn gedicht zijnen naam niet bekend gemaakt: evenwel noemt het algemeen gevoelen hem JAN DE CLERK of JAN DECKERS, den schrijver der Brabantsche Yeesten. Dit gevoelen steunt daarop, dat men op een schutblad van een der handschriften van de Yeesten (vroeger het eigendom van GEVARTIUS, later van KLUIT) in letterschrift van de 16e eeuw [1]) leest: *Anno* 1351 *sterf* JAN DE CLERCK, *Secretaris van Antwerpen, die den Duytschen Doctrinael hadde gemaect; in chronico rhytmico parvo.* Voorts leest men in het HS. der *Annales Antverpienses* van VALKENISSE, dat ter Archieven van Antwerpen bewaard wordt, op het jaar 1351: *In dit jaer stirf* JAN DECKERS, *Secretaris deser stadt, die den Duytschen Doctrinael maeckte, ende vele andere boecken* [2]); hetgeen door latere schrijvers min of meer naauwkeurig is herhaald. WILLEMS schijnt te vermoeden dat deze aanteekening door VALKENISSE uit gemeld HS. van GEVARTIUS is overgenomen [3]); beiden hebben misschien uit dezelfde bron geput.

---

[1]) WILLEMS Introduction op de Brab. Yeesten p. XIII.

[2]) T. a. pl. p. XIV.

[3]) T l. a. pl.

Dat er werkelijk in de helft der XIV eeuw te Antwerpen een priester leefde JAN DECKERS geheeten heeft WILLEMS door echte stukken bewezen in zijn Belgisch Museum, I, 340; dat *Jan de Clerck van Antwerpen* toen mede moet geleefd hebben heeft hij aangetoond in zijne *Introduction* op de *Brabandsche Yeesten.* Wij mogen dus veilig het besluit opmaken dat de twee bovenstaande berigten betrekking hebben op slechts een en denzelfden persoon.

Deze JAN DE CLERCK geldt als schrijver van:

I. *De Brabantsche Yeesten*, waarvan ten jare 1315 ongeveer de eerste helft voltooid was [1]), en die omtrent het jaar 1350 geheel was afgewerkt.

II. *Der Leecken Spieghel*, van 1326—1330. (Zie CLIGNETT Voorr. tot den Teuth. p. LXIV—LXV.)

III. *Die Dietsche Doctrinale*, 1345.

---

[1]) Dat de eerste helft der Yeesten in 1315 ongeveer voltooid was blijkt daaruit, dat de schrijver op dit jaar zegt (bij WILLEMS V B. 10 Cap., I D. p. 445.), sprekende van het huwelijk van Hertog Jan:

Hier met laet ict bliven
Mijn dichten ende mijn scriven;
Want ic nemmeer en can gheleesten
Van der hertoghen Yeesten;
Want nu regneert dese Jan.
Ghelevic den tijt, voert dan,
Dat hem ghevallen eneghe saken
Die sal ic dichten ende maken,
Eest dat ics hebbe stade.

Dit moet dus gelijktijdig geschreven zijn, daar hij toen niets merkwaardigs meer wist te verhalen, terwijl het vervolg reeds aanvangt met het jaar 1317, toen *Otte van Buren Tiele wan ende beroefde.*

Dus kan de kronijk niet begonnen zijn in 1318, zoo als WILLEMS (Introduct. p. XXI.) opgemaakt uit vs. 59—62:

Dit boeck waert begonnen voerwaer,
Doe men screeft Jhesus Cristus jaer
Dertien hondert achtien mede,
Al te Antwerpen in die stede;

Doch deze regels, die in de twee oudste handschriften (A en C) niet worden gevonden, moeten aan eenen afschrijver worden toegekend; een ander scribent, die van het HS. van KLUIT (A), heeft daarvoor het jaartal 1322. (Zie in de uitg. van WILLEMS p. 599).

IV. *Van den derden Edewaert*, tusschen 1341 en 1349. (Zie WILLEMS inleid. op dit gedicht, blz. 6.)

V. De roman *Ogier van Denemarken.* (Zie *Mone* Uebersicht. s. 38 en 265.)

Wat het 1e en 4e stuk aangaat, deze zijn ontegenzeggelijk van denzelfden maker, dien wij met zijnen meestbekenden naam JAN DE CLERK zullen noemen. Wat het 5e betreft, dit meenen wij hem te mogen ontzeggen; MONE schrijft dien roman aan onzen dichter toe omdat de schrijver van dit stuk in de HD. overzetting mede genoemd wordt *Johan der Clerik.* Deze naam bewijst evenwel niets; *Clerk* kan hier zeer goed staan voor *dichter* (Zie het Artikel over de *Dichters* in HOFFMANN's Horae Belg. VI, s. 203—210), en de naam *Jan* was destijds even als nu zeer algemeen; bij VAN WYN, Avondst. I. 133, wordt gewag gemaakt van een *Jan de dichter*, ten jare 1392, en in 1302 bestond er almede een *Jan de Clerk*, zie WILLEMS, Introduction op Brab. Yeest., bl. XIII [1]). MONE kan ook niet aantoonen dat zijn romandichter omtrent de helft der XIV eeuw leefde. Onze schrijver had dien roman noodwendig vóór het jaar 1315 moeten schrijven, wanneer hij het eerste gedeelte zijner Brabandsche Yeesten eindigde, waarin hij geheel met MAERLANT instemt in diens

Sceldene ieghen die menestrele [2]),

---

[1]) Ook de naam WILLEM was aan onderscheidene dichters gemeen; men denke slechts aan Willem Utenhove; Willem van Hillegaertsberch; Willem van Delft (v. WYN Avondst. I, 333). Is deze laatste misschien te houden voor den dichter van *Der Minnen Loep?* Vergel. CLIGNETT Bijdragen, enz. Voorber. bl. XXXIV.

[2]) Ook later bleef hij zich gelijk, daar hij in *der Leecken Spieghel* (dien wij, zoo als ik lager zal aantoonen, mede aan zijne pen te danken hebben) tot hen, die « den tijt corten » willen, zegt (HS. f°. 123 d):

Ghi selt boucken hebben dan
Ende die van Gode of van zeden
Ende niet van ydelheden.

Op deze lezing van het HS. des Kon. Instituuts valt zeker wel iets aan te merken, maar de zin van den dichter blijkt er toch duidelijk uit.

en waarin hij dan zeker even als deze (verg. Hor. Belg. I. p. 19—20) het zou betreurd hebben, als hij vroeger zich aan de romantische poësie had gewaagd. Trouwens MONE is omtrent JAN DE CLERK niet best te vertrouwen; immers in zijn Uebers. heet het bl. 265: «Ogier und die Brabantsche Yeesten — die beide von Jan de Clerc sind, woher auch die Uebereinstimmung mancher Capitel der Jeesten und des Lêkenspiegels begreiflich wird.» De groote overeenstemming zou, naar ik meen, niet bewezen worden door de uitgave van den *Leecken Spiegel*; overigens of MONE dezen gelezen heeft zullen wij in het midden laten; maar dat hij de Yeesten bestudeerd heeft mag men betwijfelen, daar uit s. 54—55 van het Uebersicht blijkt dat hem ontgaan was dat de geheele merkwaardige plaats van MAERLANT, aldaar afgeschreven, in de Yeesten werd overgenomen, gelijk zij daarin voorkomt in de uitgave bl. 217—209.

Wat den *Leecken Spieghel* aangaat, ik meen te mogen aannemen dat de schrijver van dat stuk ook die is van de *Yeesten*; ik vond toch in beiden een aantal punten van overeenkomst: de naam, de leeftijd, de woonplaats; maar vooral ook diezelfde bekendheid en ingenomenheid met Maerlant, die in de Yeesten genoemd wordt (I B. vs. 26, in de uitgave bl. 2):

Die goede dichtre ende gheraecte,

en in *den Leecken Spieghel* geroemd als

Thoeft
Van allen dietscen poëten;

dezelfde eerbied voor *Siegbert van Gembloux*, wiens waarheidsliefde in de Yeesten (II B. vs. 4135) geroemd wordt, terwijl de Leecken Spieghel van hem in 't III Boek (HS. f°. 141[a]) zegt:

Seghebrecht van Genbloes
Screef die waerheyt altoos,
Want hy was een coroniste,
Die beste diemen wiste, *enz. enz.*

Wij mogen dus, dunkt mij, der *Leecken Spieghel*

met grond toeschrijven aan den dichter van de *Yeesten*. Zien wij thans of dit ook het geval is met de *Doctrinale*.

Zoo als wij boven zagen wordt ons gedicht aan den Secretaris van Antwerpen toegekend in eene aanteekening voorkomende op een schutblad van een HS. der *Yeesten*, welke aanteekening geput is *ex chronico rhytmico parvo*. WILLEMS meent dat die aanteekening gesteld is in letterschrift van de 16e eeuw; VAN WYN daarentegen schrijft in zijne MS. toevoegselen op de Hist. Avondstonden, berustende ter Koninklijke Bibliotheek alhier, dat het is «eene kleine fijne hand en schrift, «zoo mij toeschijnt *van het laatst der* 17e *eeuw of 't* «*begin der* 18e.» Die gansche verklaring van het schutblad wordt overigens geheel tegengesproken door eene plaats uit een Cartularium van graaf Lodewijk van Male, berustende ter archieven van Oost Vlaanderen [1], waaruit ten duidelijkste blijkt, dat *Jan de Clerk der stad Antwerpen* niet ten jare 1351 gestorven was, maar den 13 September 1358 nog in leven is geweest, en toen eene compromissale uitspraak wegens de vischmarkt enz. in de stad Mechelen mede heeft onderteekend. Is nu het eene berigt omtrent het jaartal van JAN DE CLERKS overlijden onjuist, waarom zouden wij dan meer vertrouwen schenken aan het overige dier verklaring? Of is een gelijktijdig stuk, dat alle kenteekenen van echtheid draagt, niet eer te vertrouwen dan eenige regels, die men niet eens met zekerheid bepalen kan wanneer zij geschreven zijn, en wier geloofwaardigheid enkel berust op een *Chronicon parvum*, dat niemand kent? Maar buitendien zijn er andere redenen die het onwaarschijnlijk maken, dat de schrijver der *Yeesten* ook ons gedicht heeft bearbeid. De *Doctrinale* is voltooid in 1345 (Zie hiervoor blz. VIII), en dus zeer zeker reeds eenige jaren vroeger begonnen, een tijdperk echter waarin JAN DE CLERK de handen vol werks had met zijn gedicht *Van den derden*

[1]) Zie WILLEMS, Belg. Museum III, bl. 174—175.

Edewaert, en misschien reeds met het tweede gedeelte zijner *Yeesten*.

Nergens blijkt ons ook dat de dichter van de *Doctrinale* ingenomen of bekend was met de gedichten van MAERLANT; want nergens wordt deze aangehaald of genoemd, hoewel er tallooze malen gelegenheid toe was. Hoe dikwijls toch haalt onze dichter niet de werken aan van Seneca, den zedemeester van wien MAERLANT veel in zijnen *Spieghel Historiael* overnam[1])? Ik weet het, er zijn plaatsen van ons gedicht die eenige overeenkomst hebben met verzen van MAERLANT, maar daaruit blijkt alleen dat beiden uit dezelfde bron geput hebben. Wij zullen hier eenige dier plaatsen nagaan om allen twijfel daaromtrent te niet te doen.

Doctr. I. 277:

Seneca seit in eenre steden:
Van dorpren worden wilt v hoeden,
Want si connen dorperheit voeden.

en MAERL. Sp. Hist. II. D. bl. 399, vs. 65:

Wachti van dorpren worden mede
Waer so die best in elke stede:
Want diere pleghet in sire zeden,
Si voedenne in onscamelheden.

Doctr. II. vs. 482 heet het van den vrek:

Weder hi leeght de sieke man,
Op een bedde dat al es hout,
Ocht op een daert al es gout,
Oft waer ghine henen drijft
Sijn onghemac hem altoes blijft;

en MAERL. Sp. Hist. II D. bl. 437, vs. 65:

Wat helpt hem meer dat hi leget
In een bedde met goude beleghet,
Oft in een ander houtijn bet,
Noch te wers noch te bet?

---

[1]) In het 2e deel der uitgave van CLIGNETT en STEENWINKEL leest men van bl. 389 tot 470, 43 hoofdstukken, te zamen 2856 vs. uit Senecas werken getrokken.

Doctr. II. vs. 833:

Daer die dwase te rade gaen
Daer lachmen lude, sonder waen;

en Maerl. l.l. bl. 440, vs. 39.

Bliscap die coemt van dommen rade.

Doct. II, vs. 941.

Ghine selt emmer gheren niet
Dat v die quade prisen iet,
Wat hets scande den goeden wisen
Datten die quade prisen;

en Maerl. l.l. p. 400, vs. 107:

Wes blide dune souster niet an verliesen,
Alstu niet genoeges den riesen,
Ende alse die quade om dijn onteren
Dijn weldoen ten quatsten keren,
En wes niet tongemake daer of;
Hout over vulmaecten lof.

Doctr. II. vs. 963:

Ende ionghe liede die gherne leren
Seldi vriendelec hanteren
Ende gheerne wisen daer ghi coent;

en Maerl. l.l. p. 403, vs. 215:

Dattu wets, dat soutstu leren
Gherne hen, dies andi keren.

Zoo ook Doctr. II. 997—1000, en Maerl. l.l. bl. 411, vs. 7 volg. enz. enz. Welke plaatsen voor zoo verre ze kennelijk met elkander overeen komen in beide werken aan Seneca worden toegeschreven, terwijl de overigen geen spoor dragen van uit het een in het ander te zijn overgenomen.

Maerlant heeft ook nog in het hoofdstuk getiteld: *Tullius van Vriendscepen* (2e D. bl. 17) de verzen:

Wat es soeter, dan ebben eenen,
Daer die dars seggen toe dijn meenen
Ghelijc dat tote di seluen ware,

waarmede men vergelijke *Doctr.* II. B. vs. 275:

Mijn vrient hi es mijn ghemic,
Want hi es een ander ic,

Daer ic ieghen spreke clare
Oft ieghen mi seluen ware,

Zie ook II. B. vs. 1019 volgg.

Maar moet men zich over deze overeenkomst verwonderen in een gedicht, dat zoo menigmaal de gezegden van Tullius gebruikt? — Geen spoor is er dus, dat de schrijver der *Doctrinale* MAERLANTS werken gekend heeft, 'tgeen niet vreemd is, want de *Brab. Yeesten* getuigen reeds van diens *Spieghel Historiael:*

Dboek meneghen es onbekint [1]).

En mag of kan men deze onbekendheid en stilzwijgendheid veronderstellen bij den man, die de *Yeesten* en den *Leecken Spieghel* schreef? Maar dit laatste gedicht was reeds vijftien jaren vóór de *Doctrinale* voltooid (1330) en heeft met deze in vele opzigten eene gelijke strekking, eenen gelijken gang; evenwel vinden wij in ons gedicht nergens melding gemaakt van dien *Leecken Spieghel*, zelfs daar niet, waar het een onderwerp behandelt reeds in dat vroegere gedicht bezongen. Zoo leest men b.v. alhier III B. vs. 639;

Want den staet der neghen choren
Der ingle, als ghi moeght horen,
Can wijsheit der menschen gronden,
Als ons die boeke orconden.

In het I B. van den *Leeck. Sp.* nu zijn de hoofdstukken 4, 5 en 6 aan de beschrijving der engelen gewijd, terwijl hoofdst. 4 ten ofschrift heeft: *Van* .XI. *choren der inghelen*, *ende vander inghelen valle.* Zou de schrijver der *Doctrinale*, indien hij ook *der Leecken Spieghel* gemaakt had, hier niet bepaaldelijk op dat werk hebben verwezen?

Dat evenwel *der Leecken Spieghel* aan onzen dichter bekend geweest is komt mij hoogst waarschijnlijk voor, en zal niemand verwonderen; ja, het is niet onaannemelijk dat het IIIe Boek van dat gedicht hem op de

---

1) I^e Boek, vs. 38.

gedachte gebragt hebbe zijn werk zamen te stellen. Eene in het oog loopende overeenkomst is er tusschen de plaatsen in beide werken waar de reden van hunnen naam wordt opgegeven (zoo als WILLEMS reeds opmerkte in zijne Verhandel. I D. bl. 188): na die reden te hebben opgesomd zegt het eene (HS. f°. 1ª):

Soe sal dit bouexken sijn wel
Ghenaemt die Leecke Spiegel,

en ons gedicht (I B. vs. 47):

Daer omme es sijn name wale
Die dietsche Doctrinale.

Daarenboven leest men in het gedicht, dat thans het licht ziet, verscheidene verzen, die ook in het andere voorkomen, nu eens letterlijk eensluidend, dan weder met eenige afwijkingen, naarmate ze onzen zededichter juister in het hoofd lagen. Als voorbeelden mogen dienen:

Doctr. I B. vs. 350:

Want vele spreken, seit dlatijn,
En mach sonder sonde niet sijn;

en *Leeck. Sp.*, HS. f°. 118ᶜ:

Vele sprekens seyt dlatiin
En mach sondeꝛ sonde niet sijn;

waarvoor f°. 123ᶜ:

Vele spreken oic als wij lesen
En mach sonder sonde niet wesen.

Doctr. II B. vs. 275:

Mijn vrient hi es mijn ghemic,
Want hi es een ander ic,
Daer ic ieghen spreke clare
Oft ieghen mi seluen ware;

en *Leeck. Sp.*, HS. f°. 131ᶜ:

Mijn vrient es miin ghemic,
Want hij es een ander ic,
Ende ic bin, segghic dy,
Daer ieghen een ander hij.

Doctr. II B. vs. 419:

Want ghierecheit, als Paulus seit,
Es wortele van alre quaetheit;

en *Leeck. Sp.*, HS. f°. 21[b]:

Want Paulus zeit, dat ghiericheit
Es wortel van alre quaetheit.

Doctr. II B. vs. 537:

Ghierecheit doet verkeren
Prelate ende lands here,
Scepene ende ander liede,
Die om onste ende om miede
Goede oude rechte breken
Ende al onrecht voert steken;

en *Leeck Sp.*, HS. f°. 21[b-c].

Ghiericheit doet verkeeren
Pause, biscoppen ende lantsheeren,
Rechteren, scepenen ende ander liede,
Die ouermits ghiften ende miede
Onrecht laten voert gaen,
Ende gherechticheit wederstaen.

Doctr. II B. vs. 971:

Wet, dat men twee dinghe vint,
Die verborghen en doghen twint,
Ende diere nieman en heeft te bat;
Deen es conste, ende dander scat,

welke verzen met eenige verandering ook voorkomen III B. vs. 2939—42; en *Leeck. Sp.* HS. f°. 128[c]:

Twee dingen men in eertrike vint,
Die verborgen en doghen twint,
Die men begheert ter menegher stadt:
Deen es wijsheit, dander scat.

Doctr. II B. vs. 3001:

Want dien ghenoecht dat hi heeft
Dats der rijcster een die leeft;

en *Leeck. Sp.*, HS. f°. 119[a]:

Whant dien ghenueght dat hij heeft
Hij es die rijcxste die leeft.

Doctr. III B. vs. 492:

Men mach den nideghen gheuen
Niet meer vloeken dan dat hi
Langhe in desen leuene si;

Want soe hi langher leeft,
Soe hi meer sijns onwils heeft;

en *Leeck. Sp.*, HS. f°. 21ᵃ, waar het van de nijdigen heet:

Niet meer vloucken machmen hem geuen
Dan dat sy langhe moeten leuen;
Want soe die nideghe langher leeft,
Soe hij meer sijns onwillen heeft.

Doctr. III B. vs. 1883, van God sprekende:

Hem en es verborghen twint,
Want hi alle herten kint;

(met eenige veranderingen ook vs. 1769), en *Leeck. Sp.* HS. f°. 4ᶜ:

Hem en is verborgen twint,
Die alle herten binnen kint.

Doct. III, 297:

Die hem vor menschen niet en scamen
Haer argheit ende blamen,
Wet, dat si hen men no mere
En scamen vore onsen here,
Die alle herten binnen kint;

en *Leeck. Sp.* HS. f°. 116ᵇ⁻ᶜ:

Die hem haerre blame
Voir die meinschen niet en scamen,
Weet, dat siere hem scamen twint
Voir Gode, die de waerheyt kint.

Doct. III B. vs. 1902:

Maer sine ontfermhertechede
Bouen al sine werken gaet,
Dats ons een groet toe verlaet;

en *Leeck. Sp.*, HS. f°. 4ᶜ:

Nochtan gaet sine ontfermherticheyt
Bouen al dat hier es gheseit;
Dat es ons een groot toeuerlaet.

Doctr. Opdragt vs. 15:

So wanneer iou v mate vrient
Van eere cleenre ghifte dient,
So ontfaet die dankelike:
Hi gaue v bet ware hi rike;

en *Leeck. Sp.* HS. f°. 119_b:

Als v uwe mate vrient
Van eenre cleenre ghiften dient,
Dat ontfaet danckelike
Hoe groot ghij sijt oft hoe rijcke;

waarbij echter ook te vergelijken is *Die Dietsche Catoen*, vs. 111:

Als dy, sone, dijn arme vrient
Van cleynder ghiften dient,
Wes blider dan di is te moede,
Ende danckes hem met allen goede.

Welligt zou nu iemand beweren, dat beide gedichten van dezelfde hand zijn, omdat eenige verzen van het eene ook in het andere gevonden worden; maar hoe ver zou dat stelsel niet leiden? Met even veel grond zou men dan ook kunnen besluiten dat de *Sproke van Beatrijs* een voortbrengsel is des dichters van *Der Minnen Loep*, omdat men in het eerste stuk leest (vs. 139):

Met u willic mi aventueren
Lief, leet, tsuete metten sueren;

en in het laatste (HS. f°. 2[c]):

Met malcander avonturen
Lijff, goet, zoete mitten zueren.

Lodewijk van Velthem zou dien ten gevolge de schrijver zijn der schoone, dichterlijke kronijk, die tot nog toe, enkel op gezag van eenen afschrijver, op den naam ging van Jan van Heelu, daar ongeveer 40 Hoofdstukken van den eersten uit laatstgemeld werk schijnen overgeschreven [1]).

Op gelijken grond werd de lijst van Jan de Clerk's werken vermeerderd met *Die Dietsche Catoen;* want in den *Leecken Spieghel* leest men f°. 118[a]:

Siedi lieden heymelic spreken,
Dat en suldi an v niet treken,
Noch oic peinsen dat van v zij:

---

[1]) Vergelijk J. F. Willems Introduction op Heelu p. XXXII, en mijn *Specimen exhibens L. de Velthem Chronici Librum* III, Introductio, p. 4.

Houdt v selven ouer vry,
Want die quade waent altoes des,
Datmen ruyndt, dat van hem es;

en in den *Catoen*, vs. 103:

En roeke niet, wat enich man
Stillekine gheruynen can;
Want die quade wanet des,
Watmen ruynt, dat van hem es;

atqui ergo. (Vergelijk ook hiervoor blz. XXX.) — Maar volgens het gedachte systeem zou het zelfs ten duidelijkste blijken, dat de naam van JAN DE CLERK zelf niets anders was dan een pseudonym, dat niet meer en niet minder beteekende dan WILLEM VAN HILLEGAERSBERCH, een dichter die werkelijk bestaan heeft (Zie v. WYNS *Avondstonden*, I, 341 en 343), en in wiens gedichten men groote brokken aantreft, die met plaatsen uit den *Leecken Spieghel* over een komen. Onder zijne *Sproken* komt er b.v. eene voor (HS. f°. 52[b-c]) getiteld: *Hoe man ende wijf sullen leven*, die *letterlijk eensluidend* is met het eerste gedeelte van het Hoofdstuk des *Leecken Spieghels*, dat ten opschrift voert: *Hoe man ende wijf hem houden zelen* (HS. f°. 131[d]—132[b]). Voorts is de *Sproke* welke handelt *Van sempelen gheloue* (HS. f°. 53[d]—54[b]) een *letterlijk uittreksel* uit het 2e Hoofdstuk van het Ie Boek van denzelfden *Leecken Spieghel*, dat betitelt is *Van Gods wesene* (Hs. f°. 4[b]—5[a]). Misschien vond men bij een nader onderzoek nog meer gelijkluidende plaatsen, maar

Dese vraghe soude ic node
Solueren, want icx niet en kan [1]).

Men ziet evenwel tot welke bespottelijke uitkomsten men dus redenerende zou geraken, zoodat wij veilig mogen aannemen, dat de eensluidende plaatsen in *Leecken Spieghel* en *Doctrinale* niet pleiten voor de meening,

---

1) *Der Minnen Loep*, HS. f°. 44[b].

dat deze werken door denzelfden dichter zouden zijn vervaardigd.

Buitendien zijn dezelfde onderwerpen in beide stukken op geheel verschillende wijze voorgesteld, en de schrijver der *Doctrinale* zou daarbij zeker ter aanvulling van zijn werk het vroegere opstel hebben aangehaald, indien ook dit uit zijne pen ware gevloeid. Wil men eene proeve van de uiteenloopende bewerking, men vergelijke slechts het hoofdstuk van de *Doctrinale* ten opschrift voerende *Vanden luxurien* (alhier blz. 169 volg.) met het hier volgend Capittel uit het III[e] Boek van den *Leecken Spieghel* (HS. f°. 131[b]):

Hoemen luxurie wedestaen sal.

Alse luxurie v becoort,
Off yet, dat den sonden hort,
Soe seldy in een ynnichede
Peynsen om die edelhede,
Die v sceppere verleent heeft
Uwer zielen, dair ghi bi leeft:
Dat hijse maken weelde
Ende beelden na sijns selfs beelde;
Ende selt dan dat beelde alleene
Houden van smetten reene
In sine eere, gheloeues mi,
Daer na dat ghebeelt zij.
Ofte v een herde groot heere
Doen wilde selke eere,
Dat hij v cleeder gaue,
Ghij soudt v hoeden dair aue,
Dat ghise niet en smettet dan;
Als ghise te houe soudt bringen an,
Dat sij dan scone waren ende claer,
Weedt, dat hem harde lief waer,
Ende ghire bij waert ghëeerdt.
Dus selleu wij, alsmen ons leert,
Reene houden sonderlinghe
Der zielen edele ghedinghe,

Die ons na siins selfs ghedane
God selue heeft ghegheuen ane,
Soe dat wij eerlijc met loue
Ghecleedt comen tsinen houe,
Ende den helegen lamme volgen na,
Daermen singt alleluya.
Dic seldi ghedencken des,
Dat tvleesch in genouchten cort es,
Ende datmen dairomme besuert
Groot torment, dat ewelic duert.
Dus mach, wildijt verstaen,
V quade begheerte te nieute gaen;
Ende so ghij die coringhe quaet
Meer weder vecht ende wederstaet,
So ghise van dage te daghe bat
Wederstaen selt na dat.
Alse dat vier es soe groet,
Datter scade af comen moet,
So salment blusschen te hant:
Dus saelt der luxurien brant
Gheblust werden groot ende cleene
Met luxurien goet ende reene,
Als ic hier op hebbe gheseit.
Die hier op dinct doet wijsheit;
Want oncuysheyt van lichamen
Doet ter zielen vele blamen.
Nochtan maect men ons ghewes,
Dat sij die minste es
Van alle den hooft zonden,
Die die ziele ter doot wonden;
Want oncuyscheit niemen en doet quaet
Dan hem, diere met omme gaet;
Maer moorden, stelen ende verraden
Bringt ander lieden in grooter scaden.
Daer omme es beter een oncuysch man,
Die hem van anderen sonden hoet dan,
Dan hij es, die cuysschelic leeft,
Ende hem tanderen sonden gheeft.
Maer hij es ghetelt metten vroeden,
Die hem van allen wel can hoeden.

Eindelijk wordt in de *Doctrinale* (III B. vs. 1154) kortheidshalve een vroeger werk van den dichter aangehaald; maar dit is noch de *Brab. Yeesten* noch de *Leecken Spieghel*, maar een boek geheeten *Exemplaer* of *Templaer*. De bedoelde plaats luidt aldus:

Starcmoedecheit es eene doeght,
Daer ghi uele goets wt merken moeght;
Want hets ene doeght, wet dat wale,
Van .IIII. doeghden cardinale,
Die ic scone vertrecte ende claer
Int boec gheheten *Exemplaer*.

Nu leest men op het einde van 't vijfde hoofdstuk des derden boeks van den *Leecken Spieghel*, ten opschrift voerende: *Hoe hem die mensche houden sal onder die liede:*

Hier eynden dese bloemen,
Die algader sijn ghenomen
Vut vier duechden cardinale;
Diese wel vest hij doet wale,
Alzose die oude wijse screuen
In boucken die na hem bleuen.

Zou men uit de eerste aanhaling niet mogen besluiten, dat een gedeelte van het boek *Exemplaer* over de vier hoofddeugden liep, en zou men bij vergelijking der beide plaatsen het resultaat niet kunnen opmaken, dat de gemelde *bloemen* in den *Leecken Spieghel* zijn ontleend, *ghenomen*, uit dat zelfde boek *Exemplaer?* Want ik kan niet aannemen dat dit *Exemplaer* zou beduiden *Der Leecken Spieghel*, al is die nog zoo vol van voorbeelden: Immers dan zou de schrijver dit werk bij den gewonen naam genoemd hebben of *Spieghel Historiael*, zoo als het in het HS. mede genoemd wordt. De eenige plaats, die men, dunkt mij, om voor dat gevoelen te pleiten zou kunnen aanhalen, is de volgende uit het 5e hoofdst. des IIIen Boeks:

Dander point dat scamelhede
Vut gheeft, dat es coenhede:
Coenheit es groote eere,

Want zo doet bij sinen heere
Den man altoes bliuen,
Al soudemen ontliuen,
Alsmen dicwijle heeft ghesien.
Hij staet, daer quadyen vlien,
Ende verweert metter spoet
Eere, lijf ende goet,
Daer hij lof ende eere af heeft
Alle die daghe die hij leeft.
Metten coenen houdt men tlant:
Coenheit verslaet den viant,
Coen gheninde can weder maken
In menegherande saken,
Dat hier blijft al ongheseit:
Dus goet soe is koenheit.

En men zou deze verzen nog maar alleen kunnen aanvoeren indien men overtuigd was, dat het vs.

Die ic scone vertrecte ende claer

moest slaen op *starcmoedecheit* en niet op *de vier doeghden cardinale.* Uit deze plaats blijkt juist, dat de beide gedichten met elkander in strijd zijn: Volgens den *Leecken Spieghel* is de *coenheit* een onderdeel der *scamelhede;* volgens de *Doctrinale* daarentegen is *starcmoedecheit* de moeder der *coenheit* (t. a. pl. vs. 1159). Overigens wordt in den *Leeck. Sp.* de *starcmoedecheit* niet gerekend onder de *doeghden cardinale*, die aldaar (HS. f°. 116ª) genoemd worden *Ghestadicheit*, *Scamelheit*, *Goedertierenheit* en *Gherechticheit*, hetgeen mede regelregt tegen de *Doctrinale* inloopt. Ik meen dus, dat onze dichter het oog niet had op den *Leecken Spieghel*, toen hij gewaagde van het boek *Exemplaer*, dat overigens tot nog toe geheel onbekend is; maar dat het eer te denken is dat de schrijver van dien *Spieghel* uit dit vroeger werk van onzen dichter iets heeft overgenomen.

Uit al het aangevoerde blijkt het, dat het met Jan de Clerk ging als met Maerlant: al wat in zijn trant was gedicht werd hem toegeschreven zoo er geen ander

dichter met name voor bekend was. De Clerk had een zedekundig werk geschreven, getiteld *der Leecken Spieghel*, en moest dus ook noodwendig de dichter zijn van een ander zedekundig werk genoemd *Die Dietsche Doctrinale.* Ik meen evenwel voor als nog geen grond te hebben dit laatste werk op zijnen naam te laten doorgaan; want de redenen, die men tot heden daarvoor heeft aangegeven, bewijzen niets. Wie toch zal toestemmen dat twee stukken in dezelfde stad geschreven en aan denzelfden persoon opgedragen, vooral als die de natuurlijke beschermer van kunsten en wetenschappen is, noodwendig van eenen maker moeten zijn? Eene gezonde kritiek verlangt meer deugdelijke bewijzen.

§ 3.

Terwijl wij het gemis betreuren van Handschriften der meeste epische voortbrengsels uit den bloeitijd onzer dichtkunst, wier bestaan wij slechts uit aanhalingen van Maerlant, Heelu en anderen leeren kennen, was aan onze didactische poëzij een ander lot beschoren. Zoo bestaan er dan ook van de *Doctrinale* een aantal HSS. waarvan wij er tot onze tegenwoordige uitgave *acht* mogten gebruiken.

Het HS. dat ik ten grondslag legde voor den tekst, en naauwkeurig liet afdrukken, was vroeger het eigendom van den kundigen Mr. J. Visser en behoort thans aan de Koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage. Het is van klein folio formaat, op perkament; onz gedicht is daarin vervat op 46½ bladen of 93 bladzijden, elke in twee kolommen keurig geschreven ten jare 1374 [1]). De drie boeken beginnen elk met eene groote geschilderde en met goud versierde voorletter, die eene miniatuur bevat. In de O, waarmede de prologhe van het eerste boek aanvangt, is een schrijvend man voorgesteld, van wiens

---

[1]) Verg. Le Long Boekz. der Ned. Bijb. bl. 297 en 300; J. Clarisse *Heim. der Heim.* Inleid. bl. 31.

lessenaar eene strook of rol afhangt, waarop men leest: *Dits Doctrinae! in Dietsch* [1].) De letter V, waarmede het tweede boek begint, bevat eene miniatuur voorstellende een man, die aan eenige anderen, die in eene zittende en luisterende houding zijn afgebeeld, eene witte strook of rol voorhoudt, waarop evenwel niets staat te lezen; het is blijkbaar een leeraar met zijne toehoorders. De D eindelijk, die het derde boek opent, bevat eene merkwaardige miniatuur. Daarin is voorgesteld een man met een straalkrans om het hoofd, in de gedaante waarin men gewoonlijk Christus afbeeldt: hij houdt een gouden kruis in de handen waaraan Christus hangt, welk laatste figuurtje veel kleiner is dan het eerste. Uit den mond van het eerste beeld vliegt eene witte duif, mede met een straalkrans omgeven, naar het Christus beeld. Het geheel is omringd door de zinnebeeldige voorstelling der vier evangelisten. Deze miniatuur ik belangrijk omdat zij ons het gewone middeneeuwsche symbool der drieëenigheid voorstelt. Voor de verdere beschrijving van dit HS. verwijs ik naar de Inleiding van den Hoogleeraar J. Clarisse op de aan Maerlant toegeschrevene *Heim. der Heim*, bladz. 30—37, en de voorrede op de door mij uitgegevene *Sproke van Beatrijs*, bl. VII—VIII.

Dit HS. bevat behalve de Doctrinale nog

1°. *De Sproke van Beatrijs*, door mij uitgegeven, ('s Gravenhage, bij A. D. Schinkel, 1841).

2°. *Den Pater Noster in Dietsche*, afgedrukt bij Le Long, Boekzaal der Ned. Bijb. bl. 297, en in mijn Specimen exhibens L. van Velthem Chronici Lib. III, pag. 127, Col. 2.

3°. *Den Ave Maria in Dietsche*, afgedrukt in de Voorrede mijner *Beatrijs*, bl. VI.

4°. *Den Credo in Dietsche*, bij Le Long, Boekzaal bl. 298—299 [2]).

---

[1]) Verg. van Wyn Hist. en Letterk. Avondst. I, 328—29.

[2]) N°. 2, 3 en 4 zijn letterlijk overgenomen uit *der Leecken Spieghel*, alwaar zij voorkomen Hoofdst. 41, 42 en 43 van het II Boek.

5°. *Dit sijn die heylighe tien ghebode* (in proza), afgedrukt bij LE LONG t. a. pl. bl. 300—301.

6°. *Dit sijn die* .XII. *Artikelen des Heylichs Kersten Gheloefs*, mede bij LE LONG t. a. pl. bl. 299. (Daarachter volgt in het HS. nog eene aanmaning, verklarende dat « al dat die heylighe kerke ghcloeft ende houdt moeten wi gheloven. »

7°. *Dit sijn die seuen werken der ontfermherticheit.*

8°. *Dit sijn die seuen hoeft sonden.*

9°. *Dit sijn die seuen sacramente der heylegher kerken.*

10°. *Dit sijn die seuen gauen des heylichs gheests.* (De stukken van 7 tot 10 zijn alle in proza, en beslaan ongeveer 7 kolommen of 1³/₄ blad).

11°. *Dits vanden aflate van Rome*, 13¹/₂ kolom in proza, afgedrukt in 't Archief van Kerkel. Geschiedenis van Proff. KIST en BOOIJAARTS, VI Deel, bl. 305 volgg.

12°. *De Heimelijkheid der Heimelijkheden* uitgegeven door Prof. CLARISSE. (N. Werken der Maatschappij van Ned. Letterk. te Leiden, IV Deel.)

Dit Handschrift kan dus thans als geheel uitgegeven beschouwd worden.

Wat nu de *Doctrinale* daarin vervat aangaat, daarover moet ik het volgende mededeelen. Hoewel het HS., dat ik onder de letter S. heb aangeduid, zeven jaren ouder is dan dat, waaruit onze tekst is genomen, heb ik gemeend dit laatste te moeten volgen om de uitstekende regelmatigheid op het stuk van taal en spelling. Ik handelde daarin wel is waar tegen het gevoelen van den Hoogleeraar CLARISSE, die in de meergemelde Inleiding op de *Heim. der Heim.*, bl. 32 ons tekst-HS. *gemodernizeerd* noemt; doch ik meende hier van het gevoelen van dezen in zoovele opzigten hoogst verdienstelijken geleerde te moeten verschillen, daar het bij mij vaststaat, dat vele punten, die Zijn HoogGel. blijken van *modernizering* waren, alleen te wijten zijn aan verschil van dialect. De vergelijking toch heeft ons

geleerd, dat ons HS. in Noord Nederland werd geschreven, terwijl de oorsprong van het Leidsche HS. der *Heimelijkheid* even als van onzen Codex S. in Belgie schijnt te moeten gezocht worden. Maar vooral werd ik genoopt het haagsche HS. ten grondslag van deze uitgave te leggen door de volgende woorden van Duitschlands eersten taalkenner JACOB GRIMM, die wij overnemen uit het *Verslag* van Prof. BORMANS *över de verhandelingen ingekomen bij de Taelkundige Prijsvraeg* door het Belgiesch staatsbestuur in 1836 uitgeschreven, bl. 57—58: «Einzelne länder, einzelne jahrhunderte schreiben genauer als andere, nach der richtung, die geistiger fortschritt und gelehrsamkeit genommen haben. In ungünstigen zeiten verslimmeren sich schrift und sprache. *Zuweilen ist auf die ursprüngliche niederschreibung oder vervielfältigende abschrift einzelner werke ungewöhnliche, für die geschichte der sprache erpriessliche sorgfalt gewendet worden.* — — Aus dem system und den beobachteten zeichen solcher werke kan die Grammatik vieles lernen. — — — Da sich aber die abweichungen und eigenheiten der HSS. nicht bloss auf fahrlässigkeit und unwissenheit der abschreiber gründen, sondern zuweilen aus der besonderen mundart der verfasser, umarbeiter und schreiber fliessen, so können alle solche besonderheiten an und für sich in der sprachgeschichte lehrreich werden.» —

Niet tegenstaande de zorg waarmede dit afschrift blijkbaar werd vervaardigt — waardoor het den naam van *pracht-exemplaar* te regt verdient — zijn daarin eenige bedorven plaatsen, vooral en hoofdzakelijk in het IIIe Boek, welke echter allen door vergelijking met de andere HSS. ligtelijk zijn te herstellen.

Ik meen hier nog te moeten opmerken, dat ook in dit HS. nu en dan voluit wordt gelezen het voornw. *hen*, zoodat men bij de uitgave van eenen dichter uit de laatste helft der XIV eeuw dit onderscheid tusschen enkel- en meervoud in het vervolg gerustelijk zou mogen

doorvoeren, daar het blijkt, dat de keurigste HSS. uit dien tijd ons daartoe het regt geven. Vreemder is het dat dit *hen* eenige malen geschreven is voor het enkelv. *hem*, b.v. III B. vs. 1014 en 1914.

Hoogstmerkwaardig is het ook, dat in dit HS. het woord *twint* doorgaans gebruikt wordt zonder het lidwoord *een*, waarover zie het Glossarium.

De opdragt van het gedicht aan Hertog Jan III van Braband, die in sommige HSS. (Bij MONE No. 1, en onze Codices S. en H.) voorkomt, is in het onze weggelaten, misschien omdat het na den dood van dien vorst, die den 5en December 1355 overleed, was geschreven. Dien ten gevolge heb ik die opdragt in de Bijlagen medegedeeld. —

Het tweede HS. dat ons ter dienste stond, door mij met de letter L. aangeduid, behoorde vroeger aan onzen grooten HUYDECOPER, en is thans in het bezit der Maatschappij van Ned. Letterk. te Leiden, die het met de meeste welwillendheid ten gebruike afstond aan den Heer HOLTROP, die er een afschrift van liet nemen dat hij zelf tegen het origineel collationneerde. Zoo werd ik in de gelegenheid gesteld ook dit HS. aan deze uitgave dienstbaar te maken, waarvoor ik hier mijne erkentelijkheid aan die Maatschappij betuig. In den catalogus harer boekerij bl. 12, wordt deze Codex aldus beschreven: «Dietsche Doctrinael, op perkament, van het jaar 1345, 43 bladen in folio, kolomsgewijze beschreven. — Het HS. heeft zeer veel geleden. Van bl. XXIV, XXV en XXXI zijn slechts nietsbeduidende brokken overig; bl. XXVII is half en bl. XXVI aan den bovensten hoek eenigzins beschadigd, maar nog meer bl. XXX. — De beide stukken «Van philosophie» bl. XXXVI, kol. a., en «Van goedertierenheiden» bl. XXVI, kol. c., ontbreken in een ander handschrift, zoo als op den rand aangeteekend staat. [1])»

---

[1]) Zie hieronder bl. XLIII.

Hierop heb ik alleen aan te merken, dat de woorden *van het jaar* 1345 verkeerdelijk op den ouderdom van 't HS. schijnen te slaan, daar de opgave van dit jaartal, die aan 't einde van den Codex voorkomt, ziet op den tijd der vervaardiging van het gedicht en niet op dien van het HS. [1]). Voorts moet ik nog opmerken, dat tusschen f^o· XXIV en XXV een blad ontbreekt, hetwelk bij het binden verkeerdelijk geraakt is tusschen f°. XXX en XXXII; zie de aanteek. op het III B. vs. 188 (alhier bl. 230.

Het derde HS. door mij gebruikt, en in het opteekenen der varianten met de letter S. beteekend, behoorde vroeger in eigendom aan den Archivarius der stad Ypre J. J. LAMBIN, die het den 8 Junij 1836 ten geschenke gaf aan Prof. C. P. SERRURE te Gent. Deze laatste bood mij op de meest heusche en verpligtende wijze het gebruik daarvan aan, gelijk mede van den Codex door de letter C aangeduid, voor welke ongemeene welwillendheid ik Zijn HoogGel. hier bij vernieuwing mijnen hartelijken dank betuig. Dit HS. is klein folio formaat op perkament in 41 bladen of 82 bladzijden, elke in twee kolommen, beschreven met eene zeer duidelijke hand, zonder versiercelen, daar alleen de aanvangsletters van elk nieuw hoofdstuk beurtelings rood en blaauw zijn [2]); het werd ten jare 1367 te Oudenaarde vervaardigd, blijkens het naschrift, dat men op de keerzijde van blad 41 leest:

> Desen bouc was vulbent
> Te Craeys [3]) tOudenarde, si u bekent,

[1]) Hierdoor werd ook Dr. SNELLAERT bedrogen, die in zijne Verhand. over de Ned. dichtk. in Belgie, bl. 128 zegt, dat dit HS. « van het jaer 1345 zelve is. » Evenzoo HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, Alg. Konst. en Letterb. 1822. I, 90.

[2]) Men vindt daarvan eene korte beschrijving in MONES Uebersicht, s. 267—268, onder n°. 5. De daar aangehaalde plaatsen zijn vrij onnaauwkeurig: Zoo heeft het HS. b.v. vs. 4 werkelijk *in es*, en niet *is es;* voor *hier* (vs. 10) leze men *hiet*; voor *verdreven* (vs. 14) *verdienen*.

[3]) Ondanks vele aangewende moeite heb ik niet kunnen nasporen wat dit

Alsmen screef ons heeren jaer
.M.CCC. ende daer naer
.LX. ende sevene daer mede,
Den vijften dach in hoymant, dats waerhede.

Het is dus denkelijk het oudste bekende HS. van ons gedicht. Ik heb het echter niet ten grondslag dezer uitgaven kunnen leggen, in de eerste plaats om de reden alhier blz. XXXVIII opgegeven, ten anderen omdat er meer verkeerde lezingen en misslagen in voorkomen dan in ons tekst-HS., en er hier en daar regels zijn uitgelaten. Tot de eigenaardigheden van dit HS. behoort, dat het de adspiratie dikwijls weglaat, waar die in de overigen wordt gevonden, en omgekeerd: b.v. I B. vs. 10: *hiet* voor *iet*; II B. vs. 1583: *adden* voor *hadden*, enz.; *soe* staat in den regel voor *si*; de *u* vervangt dikwijls de *o*, als in *duecht*, *vulbrinct*, enz.; voor *wrake* staat er steeds *warake*.

De opdragt aan Jan III komt in dit HS. voor, en wel onmiddelijk achter de Prologhe van het eerste boek.

Het vierde HS. onder de letter C. aangehaald is een papieren Codex uit het midden der XV eeuw. Het behoorde vroeger aan ADR. VAN BOSCHEIDEN, daarna aan Mr. J. A. CLIGNETT, en is thans het eigendom van Prof. C. P. SERRURE te Gent. Dit HS. is een gedeelte van eenen uitgebreiden bundel: vroeger bevatte het nog *Der Leeken Spieghel* [1]) en MAERLANTS *Naturen Bloeme*, volgens eene aanteekening in het HS. van eene hand van het laatst der XVII of het begin der XVIII eeuw.

Thans is daarin nog op dertien bladen voor ons bewaard gebleven een afschrift van MAERLANTS *Wapen Martijn*, afgedeeld in drie boeken, waarvan het eerste het gedicht behelst door Prof. SIEGENBEEK uitgegeven in

---

te Craeys beduidt; MONE zegt t. a. p. « Craey scheint ein Haus zu Audenaerde zu bedeuten, » hetwelk mij niet onaannemelijk voorkomt.

[1]) Zie CLIGNETT Voorrede tot den Teuthonista. bl. LV.

het III D. 2e st. der N. Werken der Maatsch van Ned. Letterk. te Leiden; het tweede het gedicht door denzelfden onder den naam van *Vervolg op den Wapen Martijn* medegedeeld in het V D. 2e st. dierzelfde Werken; en het derde het gedicht onder den titel *Van der drievoudichede* uitgegeven door Prof. G. J. Meijer in zijne *Nalezingen op het leven van Jesus*, *enz.* bl. 120 volgg. In ons HS. leest men een couplet meer dan in de laatstgenoemde uitgave, hetwelk gevoegd is tusschen coup. 36 en 37 en aldus luidt:

Wat hulpt, Merten! sin ende tale
Die begeuen mi alte male
Meer te spreken voort.
Elc persone, verstant mi wale
Es God, dits ghene hale
Van drien, dairmen af hoort;
Doch eert mer .i. die berch ende dale
Sciep groot ende smale,
Daermen af tellet alle woort.
En ganc niet ouer dese pale;
Hout dit in diinre herten zale,
Sone wortstu niet versmoort
In die helsche poort.

Eindelijk vinden wij in dit HS. nog een afschrift van de *Doctrinale*, op ruim 44 bladen vervat. Ik behoef van dezen Codex niet veel te zeggen, daar hij voor eene critische uitgave van luttel waarde is. De geheele tekst laat door slordigheid van den afschrijver veel te wenschen over; hier en daar zijn enkele verzen of geheele brokken uitgelaten, terwijl de hoofdstukken *Van Phylosephien*, *Van goedertierenheiden*, *Dat abijt noch stede den mensche niet heylech en maken*, en *Van manlijcheiden*, uit het III Boek, geheel ontbreken.

Van meer waarde is het vijfde door mij gebruikte HS., onder de letter H. aangehaald. Het is een goed geschreven perkamenten Codex in octavo formaat, waarin de tekst der Doctrinale op 135 ½ bladen of 271 kolommen van 25 regels vervat is. Het HS. schijnt in het begin

der XV eeuw vervaardigd te zijn, en bevat geene versierselen; alleen is de eerste letter van ieder hoofdstuk en hunne opschriften met roode verw gemaald. Onder de eigenaardigheden van dit HS. behoort, dat het de opdragt aan Hertog Jan III bevat, doch niet midden in het gedicht, maar geheel vooraan, op de eerste bladzijde, waarop dan de tafel der hoofdstukken volgt. In de tweede plaats is nog opmerkelijk, dat het nimmer *twint* schrijft, maar steeds *twinc*, waarover zie het Glossarium.

Het zesde handschrift met de letter R. aangeduid is op perkament in 4° formaat op ongeveer 37 bladen in twee kolommen in de eerste helft der XV eeuw geschreven door verschillende handen (De eerste loopt van f°. 1 tot 7 recto; de tweede van f°. 7 verso tot 15 recto; de derde van f°. 15 recto tot 15 verso — 3 kolommen —; de tweede weder van f°. 16 recto tot 23 verso; en nogmaals de eerste van f°. 24 tot aan het einde). Ten jare 1601 behoorde het aan «frater Joan Conen Praesidens Praemonstr^m» te Leuven, zoo als men op de eerste bladzijde vindt opgeteekend. Thans is het in 't bezit van den WelEerw. HoogGel. Heer DE RAM, Hoogleeraar en Rector der Catholijke Universiteit te Leuven, die het reeds aan den Heer HOLTROP ten dienste zijner voorgenomene uitgave leende, voor welke welwillendheid hier aan Zijn WelEerw. HoogGel. den opregten dank gebragt wordt.

Dit HS. is kennelijk met C. naar hetzelfde voorbeeld geschreven; het laat vele verzen uit en is voor de critiek van weinig waarde.

Als zevende HS. kan men aanmerken de oude Delftsche druk van den jare 1489, onder de letter D. aangehaald. Te vergeefs had de Heer HOLTROP moeite gedaan om een exemplaar van dezen hoogst zeldzamen druk in ons land op te sporen, hoewel LE LONG er een had bezeten (zie den Catal. van diens boekerij, MS. bl. 37 n°. 82). In het jaar 1838 reeds verzocht hij mij daaromtrent eenige nasporingen te doen ter Koninklijke

Bibliotheek te Parijs, waar ik mij destijds juist bevond, en ik was zoo gelukkig dit stuk aldaar op te sporen. Door welwillende tusschenkomst van den franschen gezant bij ons hof, den Baron W. Mortier werd het bedoelde exemplaar — dat de Koninkl. Bibliotheek te Parijs in den jare 1830 te Brugge had aangekocht voor de som van omstreeks 220 fr. — naar 's Hage overgezonden, voor welk uitstekend bewijs van heuschheid en belangstelling in onze letterkunde wij des te inniger dank zeggen aan de hier in betrokken autoriteiten, daar men in dezen van den gewonen regel was afgeweken, die niet veroorlooft dat eenig werk van die waarde de Bibliotheek verlaat. — De oude druk is in 12° formaat met eene gothieke letter *gheprindt*, de vier eerste bladen bevatten den titel met eene houtsnee gravure en de tafel der hoofdstukken. De titel en dezelfde gravure komen blad 5 recto nogmaals voor: op blad 5 verso vangt de *Doctrinale* aan, die 341½ bladzijden, elk van 19 verzen beslaat. Aan het einde van het werk leest men: *Gheprindt te Delf in Holland, int iaer* MCCCC. LXXXIX [1]). De aanvangsletters van ieder hoofdstuk zijn met roode verw beschilderd, doch men is daarmede niet verder gevorderd dan tot het hoofdstuk *Noch waer of minne beghint ende altoos meere wort* (bladz. 59.) en bij de

1) Hoewel er noch naam, noch eenig teeken bij staat, dat den drukker doet kennen, is dit werk zeer zeker afkomstig van de pers van Henrick Eckert van Homberch, daar de vorm der letters van den titel geheel gelijk is aan dien van *Het genoechlick boek gheheten Dyalogus der Creaturen*, gedrukt te « Delf in Holland » in 1488, waarachter het wapen van Homberch gevoegd is, zoo als het ook voorkomt in *Dat Vaderboeck*, in 1498 te Delft met zijn naam uitgegeven. — Een facsimile daarvan is te vinden in de Récherches Bibliographiques van Du Puy de Montbrun, Leide 1836, p. 73. Van Homberch drukte van 1477 tot 1496 te Delft, in den beginne met de letters van Van der Meer, die hij schijnt overgenomen te hebben; daarop drukte hij te Antwerpen en verplaatste eindelijk zijne pers weder naar Delft in 1498. Zijn eerste verblijf te Delft schijnt aan La Serna Santander en Panzer onbekend te zijn gebleven.

Deze aanteekening ben ik verschuldigd aan den Heer Bibliothecaris J. W. Holtrop.

overigen is voor de aanvangletters eene ledige ruimte open gelaten. — In dit stuk, dat doorgaans in de eerste boeken met L. overeenkomt, en in het derde met H., zijn vele verzen uitgelaten en geheele brokken uit hun verband gerukt en op verkeerde plaatsen ingevuld. De taal is zeer *gemodernizeerd*, zoo als men dit van een geschrift uit de laatste helft der XV eeuw kan verwachten, hetwelk daardoor echter voor de collatie en voor de geschiedenis der taal in het algemeen dikwijls niet onbelangrijk is.

Een tweede exemplaar van dezen druk bevindt zich in de Bibliotheek des Heeren Enschedé te Haarlem; ik kreeg daarvan eerst eenige jaren later kennis, en de uittreksels die de Heer M. de Vries daaruit voor mij maakte overtuigden mij dat het dezelfde druk was. In het begin van dit exemplaar ontbreken eenige bladen, die door eene nieuwere hand (die van Joh. Bode?) zijn bijgeschreven: op het laatste blad leest men « 15 Maart 1611 behoorde dit Exemplaar aan Johannes Bode, » zoodat dit denkelijk hetzelfde is vroeger door J. Le Long bezeten.

Het achtste HS. onder de letter F. vermeld bestaat uit drie perkamenten bladen, die tot schutbladen van gebonden boeken gediend hadden en door den Heer Holtrop werden ontdekt [1]). Deze fragmenten behooren tot eenen schoonen, deugdelijken pergamenten Codex, in folio formaat, in twee kolommen, elke van 48 verzen, in het laatst der XIV eeuw geschreven. Het eerste fragment is een geheel blad, waarvan de voorzijde tegen het bord van den band is geplakt geweest en dus voor onze collatie minder bruikbaar geworden is: de twee kolommen op de keerzijde zijn volkomen leesbaar en onbeschadigd en bevatten de verzen 316—381 van het eerste Boek. Het tweede stuk bevat mede een geheel blad, doch van de voorzijde is de onderste helft der

[1]) Zie Alg. Konst- en Letterb. voor 1840. II D. bl. 180.

beide kolommen onleesbaar geworden; de keerzijde is gaaf. Het levert dien ten gevolge drie fragmenten op, en wel uit het II Boek vs. 3517—3541; 3568—3591; en 3613—3704. Het derde stuk, een blad waarvan aan de beneden zijde ongeveer een derde van de geheele lengte is afgesneden, terwijl nog het bovenste gedeelte der voorzijde onleesbaar is geworden, levert dus twee kleine en twee grootere fragmenten op, bevattende uit het III Boek vs. 332—341; 381—388; 399—435; en 447—483.

Opmerkelijk is het, dat ook in dit HS. in het meervoud soms voluit *hen* geschreven stond, b.v. II B. vs. 3904 (zie alhier bl. 215). —

Behalve de door mij gebruikte HSS. bestaan er nog meerdere; b.v. die onder nº. 1 en 7 door Mone, Uebers. s. 266—69, opgegeven, en nog een derde, vermeld in den Catal. Bibl. Hulthman. Vol. VI, pag. 54—55, hetgeen daar wordt genoemd: «MS. précieux du xv siècle, provenant de la vente de Nuewens.» Hetzelfde HS. bevat ook nog de Gedichten van Willem van Hillegaersberch en schijnt Mone onbekend gebleven te zijn; verg. zijn Uebersicht bl. 288 nº. 431.

Alle deze HSS., waarbij men nog moet voegen de uittreksels waarover wij spreken hier achter, bl. LVIII, en de vertalingen in de Bibliotheken te Wolfenbüttel en Darmstadt [1]) berustende, bewijzen hoe vermaard de *Doctrinale* eenmaal was.

§ 4.

Eindelijk moet ik nog iets in het midden brengen omtrent mijne wijze van Collationeren bij de tegenwoordige uitgave in acht genomen. Een werk uit alle mogelijke oogpunten aan eene collatie te onderwerpen is

---

[1]) Zie Mone Uebers. s. 269. Het Wolfenbüttelsche stuk werd uitgegeven door Dr. K. F. A. Scheller; men verg. over deze uitgave Horae Belg. I. p. 103.

onmogelijk, dewijl men daartoe genoodzaakt zou zijn ieder verschillend handschrift in zijn geheel af te drukken. Ik heb dan ook bij de opgave van de verschillende lezingen een tweeledig doel slechts voor oogen gehad: in de eerste plaats, die afwijkingen van het tekst-handschrift op te geven, die tot verklaring van den zin of van enkele woorden konden dienen, ten andere alle zoodanig verschil van lezing aan te teekenen, dat eenig licht kon werpen over de versmaat door onze ouden gebezigd [1]).

De geheele studie onzer oude taal is, wij moeten zulks bekennen, nog niet systematisch-wetenschappelijk behandeld; oppervlakkigheid en gemis van eenheid zijn er, vooral in de laatste jaren, de kenmerken van geweest. Onder de uitgaven van oude stukken die het licht hebben gezien zijn er, die den stempel dragen van onkunde en gemis aan gezond oordeel, anderen op welke voor het minst een geliefkoosd gezegde van den trouvère Ruteboeuf toepasselijk is:

«N'est pas tout or quanqu'il reluit.»

Zoo eenig gedeelte van dezen studietak, dan is het oordeel over den versbouw van onze ouden nog zeer verward en verkeerd.

Van Wyn zeide [2]) van onze *Doctrinale:* «De rijm is eenvoudig en bestaat doorgaans uit het gewoon getal van 7, 8, 9 en 10 voeten.» Evenzoo oordeelt hij over de versmaat van Stoke [3]) en anderen.

Een gelijk oordeel vellen de andere schrijvers die zich over dit punt uitlaten, als Huisinga Bakker [4]), J. de Vries [5]), J. F. Willems in zijne Verhandeling over de

---

[1]) Zeer wenschelijk ware het ook, dat men een stuk naauwkeurig collationneerde met het oog op de grammatica, vooral wat de verbuigingen der naamwoorden aangaat, waarover reeds een belangrijk opstel van den Heer Mr. L. Ph. C. van den Bergh voorkomt in de Jager's Taalk. Mag. II. 295 volgg. en III. 29.

[2]) Hist. Avondst. I bl. 327.

[3]) t. a. pl. 281.

[4]) Werken der Maatsch. van Ned. Letterk. V Deel, bl. 90—93.

[5]) Proeve eener Geschied. der Ned. Dichtk. I St. bl. 38.

Ned. Taal- en Letterk. I D. bl. 174 en Mr. N. CARBASIUS in zijne Verhandeling over JAN VAN HEELU, in de N. Werken der Maatsch. van Ned. Letterk. III D. 2 St. bl. 35. Eindelijk daagde Prof. BORMANS te *Luik* ten jare 1827 op met een ander systeem, waarvan DOCEN wel de eerste voorstander is geweest, die ten jare 1807 in ARETINS Beiträge IX s. 1091 reeds sprak van «die gewönliche Versart in Kurzen gereimten Jamben.» Prof. BORMANS bragt aldus zijn oordeel uit in den Messager des sciences, et des arts de la Belgique, 1837, p. 93: «Je suis convaincu que les vers de Van Maerlant, de Jean de Clerc et des autres poètes de leur époque, ont eu un nombre fixe de syllabes (sept ou huit, rarement davantage), une espèce de repos (autant qu'il en faut dans les petits vers), et, qui plus est, deux à deux le même rhythme, quelquefois ïambique, mais plus souvent trochaïque. Si jusqu' ajourd'hui en y a méconnu tout cela, la faute en est en partie aux copistes, qui ont misérablement défiguré presque tous les manuscrits; en partie aussi à nous qui avons négliglé de nous enquérir des règles que nos pères observaient en faisant et en lisant leurs vers [1].» Dit systeem maakte weldra algemeen opgang: BLOMMAERT schaarde zich bij dit gevoelen in het eerste deel zijner Oudvl. Ged. bl. 41. Prof. CLARISSE schijnt hetzelve mede aan te nemen als hij, in de inleiding op de *Heim. der Heim.* bl. 33 in de noot, van het tweede door hem gebruikte HS. zegt: «Somwijlen dient de inlassching, om de *maat* te helpen.» Ook Dr. SNELLAERT in zijne Verhandeling over de Ned. Dichtkunst in Belgie bl. 33, voegde zich onder dezelfde banier. Eindelijk verklaart mijn vriend M. DE VRIES in DE JAGER's Taalk. Mag. IV, bl. 283: «Voor het overige heeft de naauwkeurige vergelijking dezer afschriften mij in de overtuiging versterkt, dat het niet moeijelijk zou zijn, bij onze oude

---

1) Huisinga Bakker dacht ook reeds aan «eene latijnsche *cadans* of maat», t. a. p. bl. 91.

dichters daar, waar zich de gelegenheid tot zulk eene vergelijking opdoet, meestal de oorspronkelijke maat der verzen te herstellen. Het eene handschrift toch verlengt of verkort doorgaans de verzen, die in het ander door den afschrijver te kort of te lang gemaakt zijn.» En daarbij haalt hij de boven uitgeschreven plaats van prof. BORMANS aan.

WILLEMS alleen verklaarde zich later tegen het meer en meer veldwinnend systeem, zonder evenwel *zijne* meening omtrent den versbouw der ouden op te geven, daar hij in zijn Belg. Museum, I D. bl. 455, in de noot, zegt: « Voor het overige heeft de heer Bormans omtrent de regels der versificatie bij de ouden een standpunt van beschouwing gekozen, waarop ik hem niet volgen kan. »

Ook ik heb het reeds gewaagd in de Inleiding op mijn Specimen exhibens L. v. Velthem Lib. III, pag. 2 de gegrondheid van het Bormanssche systeem te betwijfelen, en thans moet ik Zijn HoogGel. volmondig tegenspreken[1]).

Nadat Dr. SNELLAERT in zijne Verhandeling t. a. pl. het gevoelen van Prof. BORMANS heeft uiteengezet voegt hij er bij: «De toenmaels by de Franschen gebruikte versificatie vermeerdrt zelfs de waerschynlykheid dezer wyze van zien,» hetgeen ik liever zou veranderen in: «De toenmaals bij de Duitschers gebruikte versificatie maakt deze wijze van zien hoogst onwaarschijnlijk.» A priori toch was het reeds veel eer denkbaar, dat een volk van den duitschen stam de eigenaardige versificatie van dien geheelen stam zou volgen, zoo als SNELLAERT zelf getuigt [2]), dat in de vroegste tijden plaats had, dan zich aan te sluiten aan de eigenheden van een rythmus, dat in duitsche ooren niet hamonisch kon klinken. Dat BILDERDIJK, in dit stuk zeker de meest bevoegde regter, bij onze ouden aan geene onduitsche trochaeën of

---

[1]) Vergel. ook MONES Uebersicht s. 399.

[2]) Verhandeling bl. 12.

jamben dacht [1]), blijkt uit meer dan eene plaats, b.v. als hij in zijne Taal- en Dichtk. Versch. IV, bl. 108 zegt: «Verzettingen van een korter voor een langer woord was den afschrijveren gants niet vreemd; en dit, nevens de verandering der oorspronkelijke spelling van eens auteurs HS., en andere eigendunkelijkheden van die scribenten, heeft de *melody die er in die oude verzen was*, zoo geweldig verduisterd.» En op die *melody*, zoo als BILDERDIJK die noemde, had ook zeker de schrijver van den *Leecken Spieghel* het oog, als hij (3 B. cap. 17) onder de eerste vereischten van een dichter noemde de kunst om

Te rechte vougen die woirde
Elc tsinen *scoensten acoirde.*

En dat werkelijk onze ouden het duitsche beginsel in hunne wetten van versificatie huldigden blijkt bij het inzien hunner schriften zoo duidelijk, dat het te verwonderen is, dat nog niemand dit opmerkte dan alleen de omtrent onze letterkunde zoo hoogst verdienstelijke J. F. MONE, die zulks kortelijk aantoonde in de inleiding op zijn Uebersicht der Niederl. Volksliteratur, bl. 30—31; maar wiens systeem, dat evenwel het eenige is dat op ware gronden rust, door niemand werd omhelsd.

«Die gewönlichen niederländischen Verse,» zegt hij, «haben *vier Hebungen* wie im Teutschen [2]), und wahrscheinlich keine andern als stumpfe Reime, denn hinter der vierten Hebung verstummt jede Nachsylbe, wodurch alle Reime stumpf werden müssen. Die Senkung (Thesis)

---

[1]) Eerst in het laatst der 16e eeuw is dit uitheemsche rythmus door onze dichters gevolgd; in de *Twéspraack van de Nederduytsche Letterkunst* (Leyden 1584 door de Amsterdamsche Kamer in Liefde bloeijende uitgegeven) heet het daarvan nog «*onder ons ist zo heel vreemd*, dat wy Rymers, naulyx ooit daar af hebben horen spreken,» en iets verder wordt het gevoelen geuit «*dat men meer na den aard van onze spraack, als na den voet der Latynisten moet te werck ghaan.*» Zie de Verhand. van HUISINGA BAKKER in de Werken des Leidsche Maatschappij, V bl. 105.

[2]) Vergelijk over de Versificatie der MHD. dichters: AUG. KOBERSTEINS Grundrisz der Geschichte der Deutschen Nations Literatur. Leipz. 1837.

kann in jedem Versfusse wegbleiben und alle Flexions — und Ableitungs — sylben verstummen, wenn vor oder nach eine tonlose Sylbe in der Senkung steht. Die Sylbenversleifung wird durch die Inclination sehr erleichtert, so wie durch die Elision vor Vocalen und H. Doppel-und Zweilaute sind einsylbig, auch die Conjunction *ende*. Der Vorschlag ist meistens einfach, doch kommt auch der doppelte vor (Heelu, vs. 815). Zur Erläuterung setze ich einige Beispiele her und bezeichne die Hebung (Arsis) mit dem Acutus. Heelu v. 835.

1 2 3 4

Wánt te | vóren | óver | ál»

(Doctrinale I, 137:

Lérens | sóe es | áltoes | nóet)

«Die vier Hebungen theilen auch die vier Versfüsse ab, die darauf folgenden Sylben kann man als Senkungen lesen, weil keine andern Sylben in der Thesis stehen, denn in diesem Falle würden die Flexionen verstummen. Beispiel mit Vorslag, stummen Flexionen und Senkungen. Heelu v. 1605:

1 2 3 4

End*e* | dád*e* sìne | vórwàer*de* | dáer vèr | trék*en*

Die cursiv gedruckten Sylben sind stumm, die mit dem Gravis stehen in der Thesis. Wenn die zwei letzten Füsse keine Senkung haben, so schliesst der Vers in der Regel mit einem zweisylbigen Worte. Heelu vs. 3398:

Wánt die gráve van Wílnaúwe.»

En bladz. 29: «Die Reime älteren Dichter sind in der Regel genau und richtig; die Aussprache erlaubt aber in folgenden Fällen ungenaue Reime. 1) Wenn Doppelvokale durch Flexion wachsen, so dürfen sie auf kurze Vokale reimen, Z. B. *gate*, *strate*, Rein. 1319. jenes kommt von *gat*, dieses von *straet*; *dede*, *mede*. Heelu 5794; *geven*, *bleven*, ib. 7507. 2) Ein fehlendes *n* im Auslaut stört den Reim nicht; *raden*, *rade*, Rein. 531; *neve*, *leven*, ib. 581. 3) Contractionen bilden gültige Reime, *ax*, *gemax* (für *gemacs*), Rein. 735. 4)

Lippen-und Kehllaute am Ende dürfen mit einander reimen, *staf*, *slach*, Rein. 811; *graven*, *besagen*, Heelu 5679.»

Men ziet dit is eene oppervlakkige schets der leer van den versbouw onzer ouden, maar die geheel op juiste waarnemingen is gegrond. Het is hier de plaats niet die schets uit te werken en te verbeteren [1]), want ik schrijf geene *Verhandeling over den oudnederduitschen Rytmus*, maar wilde alleen de opmerkzaamheid der beoefenaren van onze oude schrijvers op dit punt vestigen. Daar eene Verhandeling als de zoo even gedachte alleen kan voortspruiten uit de resultaten die eene naauwkeurige vergelijking van verschillende HSS. van een dichtstuk oplevert, heb ik mij in het belang der wetenschap de moeite getroost van zoo naauwkeurig mogelijk uit de acht mij ter dienste staande handschriften het verschil van lezing op te teekenen dat eenig licht over een punt kon verspreiden, dat, om met Huizinga Bakker te spreken [2]) «de onvroeden met geen geduld konnen inzien, en dat door de kenners zelven veronagtzaemd en vergeten wordt.»

Blijkbaar bedorven lezingen, dat is, die geen zin opleverden, heb ik, om niet nutteloos veel plaats te verspillen, niet aangehaald, dan alleen hier en daar, om aan te toonen hoe jammerlijk de afschrijvers soms met

---

[1]) Een paar aanmerkingen evenwel op de laatst bijgebragte plaats mag ik niet weglaten. Omtrent het onder n°. 2 aangeteekende wegens de nu en dan ontbrekende *m im Auslaut* (welke regel Hoffmann von Fallersleben mede aanneemt. Zie Hor. Belg. III, Einleit. xxiii.) dient opgemerkt, dat de keurigste HSS. op dit stuk doorgaans het *zuivere rijm* in acht nemen; zoo ook *de Doctrinale*. Op eene enkele plaats wordt hier wel tegen gezondigd, als b.v. II, 538; maar de grammatica vordert dat men daar leze *heren*, als zijnde van de zwakke verbuiging, verg. de Jager's Taalk. Mag. II, 307. Ook Heelu neemt het zuivere rijm in acht; sommige hiervan afwijkende plaatsen moeten geëmendeerd worden, als b.v. 1476, waar men leze *ygelike;* 1732 waar *spiete* verkeerdelijk staat voor *spieten*.

Wat het aangemerkte betreft onder n°. 4, daarover zie men hier onder hetgeen ik heb medegedeeld omtrent de *assonance*.

[2]) Werken der Maatsch. van Ned. Letterk. te Leiden, 4°, V, 88.

de teksten omsprongen. Om de door MONE opgegeven reden heb ik het verschil tusschen staande en slepende rijmen niet opgegeven.

Te gereeder heb ik dezen arbeid ondernomen, omdat ik overtuigd ben, dat het meer dan tijd is, dat er een oordeelkundig onderzoek naar de versificatie der ouden plaats grijpe, daar het niet weerleggen van het Bormansche systeem de nadeeligste gevolgen voor de wetenschap moet na zich slepen, zoo als reeds aanvankelijk gebeurde, daar het gezag van Prof. BORMANS aanleiding gaf dat mijn vriend M. DE VRIES zoo stellig durfde verklaren uit de vergelijking van die HSS. een resultaat te trekken in den geest van gemeld systeem [1], en alzoo iets meende te zien dat in der daad niet bestond. *De Doctrinale*, zoo als die thans in het licht verschijnt, zal zeer zeker voor iederen naauwkeurigen, onbevooroordeelden onderzoeker eene wederlegging van dat systeem zijn, daar de versificatie van dit stuk met het door MONE opgegeven karakter trouw overeenkomt. Doorgaans zijn het twee aan twee *rijmende* verzen (de zoogenoemde *rimes plates*), die onze oude dichters gewoonlijk bezigden wanneer zij niet zongen in *overslagende rimen* [2],

---

[1]) Zie hiervoor bladz. XLIX.

[2]) Dit is eene uitdrukking van MAERLANT, die in zijnen *Alexander* zegt:

Die ic v vertellen sal
Met *overslagenden rimen* al,

waarover men zie DOCEN in ARETINS Beiträge, IX, s. 1091. — Het is niet te denken dat onze ouden ook gedichten hadden geschreven in zoogenaamde *monorimes* of vers omoioteleutes (waarover te vergelijken is het belangrijk opstel van RAYNOUARD in het *Journal des Savants*, Julij 1833, p. 388 volgg.); opmerkelijk is het evenwel, dat de twee laatste strophen van het aan MAERLANT toegekende gedicht *Die clausule van der bible* uit zoodanige monorimes zijn zamengesteld: Zie N. Werken van de Maatsch. van Letterk. te Leiden, V D. 2e stuk, bl. 82—83. Men vergelijke ook het besluit van het III Boek van VELTHEMS Spieg. Hist. en de Prologhe des tweeden boeks van den *Leecken Spieghel;* het stuk in MONES Uebers. bl. 222 onder n°. 310 aangehaald, en het gedicht *Min Vriendeln lieff*, voorkomende in een HS. op het Rijks-Archief, door mijn vriend J. ZACHER naauwkeurig beschreven in HAUPTS Zeitschr. fur Deutsches Alterth. I, 264—265, waarin hetzelfde wordt waargenomen.

elk met een rythmus van VIER *toonverheffingen* (*hebungen*, *arses*). Hierop bestaan evenwel eenige uitzonderingen, die gedeeltelijk te wijten zijn aan de onkunde en nalatigheid der afschrijvers, en gedeeltelijk voor rekening komen van den dichter, maar waarvan enkelen zeer zeker slechts schijnbaar zijn, en daaruit voortvloeijen, dat wij de juiste uitspraak van alle woorden in vroegeren tijd niet met zekerheid kennen.

Onder die uitzonderingen reken ik in de eerste plaats de verzen waarin slechts *drie* toonverheffingen voorkomen. MONE (In den *Anzeiger zur kunde der Teutschen Vorzeit*, 1839, 2es Heft, s. 257.) merkt soortgelijke verzen niet als anomalien aan, maar meent dat ze zijn geschoeid op den leest der «*hochteutsche Reim-und Versregeln.*» en behooren tot de zoogenaamde *klingende Reime*. Als voorbeelden daarvan brengt hij eenige plaatsen aan uit den *Karel en Elegast* [1]), waaronder evenwel vs. 150—153, 302 en 317 bij vergissing zullen zijn ingeslopen. Uit deze verzen en uit de woorden *drochtijn* (vs. 53), *verburen* (vs. 209, 239), *laghe* (vs. 583) en *bejach* (vs. 731) maakt hij het besluit op, dat onze *Karel en Elegast* eene vertaling is uit het Hoogduitsch. Deze stelling, die tegen het algemeen aangenomen gevoelen [2]), dat MONE vroeger zelf huldigde [3]), aandruischt, is ligt te wederleggen. De woorden *verbure*, *laghe*, *bejach* zijn te zeer als Nederduitsch bekend, dan dat men daarvan eenig bewijs zou verlangen; *drochtijn* is

---

[1]) De quaestie over *Sinte Brandaens reize*, daar mede geopperd, kan ik hier niet aanroeren, omdat ik het met mij zelven daaromtrent nog niet eens ben; maar het moet bevreemding wekken, dat de heer BLOMMAERT in het II Deel zijner Oud Vlaemsche Ged., alwaar hij een tweede afschrift van dit gedicht naar het Comburger HS. liet afdrukken, daaromtrent niet het minste in het midden brengt, daar MONE beweert, dat dit gedicht uit het Hoogduitsch zou zijn vertaald.

[2]) Zie HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, Horae. Belg. I, 62; SNELLAERT Verhandeling bl. 37—38.

[3]) Uebersicht der alt Nied. Volks Litt. s. 34.

een andere vorm van *drutijn*, *trutin* hetwelk KILIAAN vertaalt *Deus*, en dat ook in MEIJERS *Woordenschat* is opgeteekend, en blijkbaar zamenhangt met *Druut*, *truht*, waarover zie BILDERDIJKS Verhand. over de Gesl. bl. 202 en Prof. SIEGENBEEKS aanteek. op MAERLANTS *Wapen Martijn*, bl. 201. Wat nu de verzen met *drie toonverheffingen* aangaat, deze bewijzen in geenen deele dat gemeld gedicht naar een hoogduitsch origineel werd vertaald, daar er in dat stuk ten minste evenveel verzen met staande rijmen voorkomen, waarin niet meer dan *drie* toonverheffingen te vinden zijn, als b.v. vs. 26, 326, 346, 361, 376, 476, 486, 806, 872, enz., die door MONE schijnen over het hoofd gezien, en waardoor dus zijn sustenu vervalt. Trouwens, volgens het t. l. a. pl. door MONE ontwikkelde stelsel zouden de meeste, om niet te zeggen alle, Oud Nederduitsche gedichten uit het Hoogduitsch vertaald zijn, met name *de Doctrinale*, waarin dergelijke verzen in geen gering aantal voorkomen, en zoover zal wel niemand willen gaan; in tegendeel geloof ik, dat het niet moeijelijk te bewijzen zou zijn, dat vele MHD. gedichten uit het nederduitsch zijn overgenomen, zoo als MONE zelf op eene andere plaats toegeeft [1]).

Eene tweede uitzondering op den algemeenen regel, die ook wil dat alle verzen twee aan twee *rijmen*, zijn de zoogenoemde *Assonancen* [2]) die in *De Doctrinale* voorkomen, b.v. II, 900 S. *werden: leggen*, 906 L. *sijn: wijs*, 1134 L. *enen: nemen*, 1270 S. *ghelouen:*

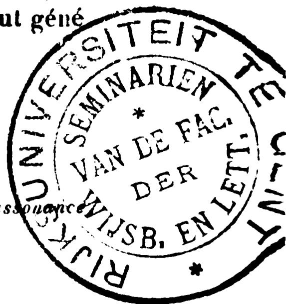
[1]) Uebersicht, s. 11 in de noot.

[2]) De beroemde RAYNOUARD verklaart de *Assonance* aldus, in een opstel getiteld: *Des formes primitives de la versification des trouvères dans leurs épopées romanesques*, geplaatst in het *Journal dès Savants* van Julij 1833, pag. 386:

« J'appelle *Assonance* dans l'ancienne poésie française la correspondance imparfaite et approximative du son final du dernier mot du vers avec le même son du vers qui précède ou qui suit, comme on a appelé *rime* la correspondance parfaite du son identique final de deux vers formant le distique. »

oghen, 1372 D. *dingen: gewinnen*, 1416 D. *gheueinstheit: bleic*, 1750 H. *desen: wesen*, 2316. *lichte: ghifte*, 2378 H. *twinc: beghint*, 2550 L. *ghescaet: vaert*, 2692 C. R. *heet: weec*, 2694 C. R. *nat: lac*, 2920 C. *verkregen: leuen*, 3248 R. *laect: versmaet*, 3329 C. *af: als*, 3554 L. *honen: toghen*. III, 286 C. *twee: een*, 1324 A. H. R. D. *merct: sprect*, 1457 S. *behouuen: droughen*, enz.

Daar deze *assonancen* echter slechts in enkele HSS. de plaats der wezenlijke *rijmen* innemen mogen wij ze hier veilig voor misstellingen houden, zoo als HOFFMANN VON FALLERSLEBEN ze dan ook in het algemeen «zu den slechten reimen» rekent [1]). Dewijl zij evenwel in de meeste onzer oude dichtwerken voorkomen [2]) zijn zij misschien meer als eene *licentia poëtica* dan als wezenlijke fouten aan te merken, en mag van onze oude gedichten gelden hetgeen RAYNOUARD t. l. a. pl. pag. 388 van de gedichten der trouvères zegt: «Toutefois on rencontre encore, dans plusieurs épopées romanesques rimées, l'emploi de l'assonance; l'usage ancien se reproduisait par licence poétique, quoique l'ouvrage fut généralement écrit en rimes [3]).»

---

1) Horae Belg. VI, Einleitung, s. XXXVII.

2) Zie Horae Belg. III, Einleitung, s. XXIV.

3) Ook bij WILLEM VAN HILLEGAERSBERCH vind ik nog sporen van *assonance* b.v. in het Haagsche HS. zijner gedichten f°. 43ª:

Thadde gheweest wel hoir gheuoeghen
Als ic v wil bij reden proeuen.

BILDERDIJK (Verscheidenh. IV. 109) doet opmerken, dat in den brief van Hero aan Leander (uit *der Minnenloep*) vs. 49—50, de woorden *stonden* en *gezwommen* op elkander rijmen, terwijl hij er bijvoegt «dat *nd*, *ng* en *m* als terminatien zeer weinig in de uitspraak verschilden.» De daar bedoelde *assonance* is alleen als eene schrijffout aan te merken, of liever het gevolg dat de afschrijver zijn ouder voorschrift niet verstond. Dit blijkt uit het HS. der haagsche bibliotheek (vroeger dat van CLIGNETT), alwaar deze plaats, f°. 21ª, aldus luidt:

Waer bliuestu mijn *trute* Leander,
Dattu nu dus langhe merres

Men liet zich in de middeneeuwen romans en andere gedichten voorlezen, dit heb ik reeds aangetoond in mijn Specimen exhibens L. van Velthem Chronici Lib. III, pag. 114, col. 1, en in mijne aanteekening op de *Sproke van Beatrijs*, bl. 55. Maar ook de *Sprekers*, «reisden aan de Hoven der vorsten en sloten den edelen rond, en dischten (dat is zeiden of sneden aan den disch derzelven) somtijds zoodanige rijmen op: gelijk men zoo leest, dat in het jaar 1399 *in den Haghe* zekere spreker «*eene sproke sprac* van der Vriescher reize[1]);»» zoo vindt men ook vermeld dat «Meester *Willem van Hillegaersberge*, *die Spreker*, minen Here, ter hoechtyt van Kersavond, alrehande Gedichten geseit hadde[2]).»

Waren nu die gedichten van langeren adem dan kon men ze natuurlijk niet geheel opzeggen, en men moest zich tot brokstukken bepalen [3]), vandaar dat men van sommige stukken enkele gedeelten als afzonderlijke gedichten aantreft. Daar de smaak voor didactische en moraliserende poëzij bijzonder groot was, als ons de inhoud der meeste Sproken van HILLEGAERSBERCH bewijst, had dit ook met onze *Doctrinale* plaats, en aldus laat het zich verklaren, dat men enkele gedeelten van dit dichtstuk afzonderlijk aantreft, als b.v. het hoofdstuk *van Hoeverden* uit het III Boek (alhier bl. 240 volgg), zoo als ons blijkt uit MONES Uebersicht, s. 293 No. 443, en de drie hoofdstukken uit het II Boek (alhier bladz.

Ende my dijn waerde lieff ontverrés,
Daer alle mijn troest ende toeverlaet
Ende alle mijn salicheit an staet?
Ach wat mach die sake sijn,
Dattu verghetes die hauene mijn,
Die du tot so menighen sommen
Manlic ouer hebs ghezwommen.

1) VAN WYN, Huisz. Leven II D. Ie St. bl. 292. Vergel. ook HOFFMANN VAN FALLERSLEBEN Horae Belg. VI, p. 200–203.

2) VAN WYN, Historische Avondst. I. bl. 341.

3) Vergelijk J. F. WILLEMS, Introd. op de Brab. Yeesten, p. X, en vooral RAYNOARD in het Journal des Savants van September 1833, pag. 523–524.

205—213), die men afgedrukt vindt bij BLOMMAERT in het tweede deel zijner Oudvlaemsche Gedichten, bl. 65—68, onder den algemeenen titel van *Onderwijs voor Schepenen*, en met een bijzonder daaraan toegevoegd slot. —

Ik zou niet durven bepalen of stukken van grooteren omvang bij ons ook werden gezongen, zoo als de *Chansons de Gestes* bij de Franschen [1]) daar hetgeen VAN WYN hieromtrent zegt in zijn *Huiszittend Leven*, II D. 1e St., bl. 289, meer betrekking schijnt te hebben op kleinere stukken of eigenlijke liederen. Misschien mag men evenwel uit zijne woorden, aldaar bladz. 291, afleiden, dat hij niet wars was van het gevoelen, dat ook grootere gedichten werden gezongen; zij luiden aldus:

«Van het BEZINGEN zoo der strijden als der strijders zelve zijn, bij onze en andere Duitsche volkeren, meerdere voorbeelden. De eerste plaats; om slechts van de onzen te spreken; verdient hier JAN VAN HEELU, die — den Limburgschen oorlog en den ten jare 1288 voorgevallen veldslag van Woeringen *beschreef.*»

Het is zekerlijk niet uitgemaakt of hij daar het woord *bezingen* in den eigenlijken zin meende [2]), evenwel de dichter van *Der Minnen Loep* zegt (HS. f°. 1b):

Poëten (l. poëterien) ende *hitorien zanck*
Sijn mijn sinnen wael ghemanck.

Men zie over de zangen onzer ouden ook Dr. SNELLAERTS Verhandeling over de Ned. Dichtk. in Belgie, bl. 86—87, waar het vermoeden wordt geopperd dat MAERLANTS gedicht *Van den lande van over Zee* mede voor den zang bestemd was.

---

1) Verg. FRANÇ. MICHEL in zijne Préface op *La Chanson de Roland*, pag. XII.

2) Ik zou hier eer aan een overdragtelijken zin denken, daar de geleerde schrijver dit woord aldus meer gebruikt, b.v. in zijne *Verhand. over Heer Nikolaes van Putten* (Werken der Leidsche Maatschappij V D.) Zegt hij bl. 32 «Stoke *zingt* er dus van,» waarvoor op bl. 41. «Stoke *spreekt* van dit alles.»

En hiermede stap ik af van de *Versificatie* onzer oude gedichten, in de hoop dat ik door de uitgave van dit werk, bepaaldelijk door de wijze van collatie der verschillende HSS., iets voor de studie van dit gedeelte der wetenschap gedaan moge hebben. Allen zullen het met mijne wijze van behandeling of met sommige punten dezer inleiding niet eens zijn;

Ick en hebbe des ghene hope,
Dat ic dit werkskijn sal volbringen
Onghestraft;

maar ik troost mij met de woorden van *Der Minnen Loep* (Inleiding van het III Boek, HS. f°. 42[a]):

Die scriuen soude int openbaer
Dat elken menschen te wille waer,
Die soude vro op moeten staen.
God en heeft so nye ghedaen
Dat allen menschen wel ghenoechde;
Dat hi na sinen wille voechde,
Dat en ghenoechde den menschen nye,
Dat vintmen wael in Genezien
Ende in Moyses ander boecken.
Wat woud icket dan verzoucken
Elken mensche te wille te spreken?
Die sorghe wil ic laten steken
Ende dichte na mijns selues sin.
Ist dat ic yet scriue hier in,
Dat den enen of oec den anderen
Niet en ghenoecht, die mach gaen wanderen,
Ende latent anderen luden lezen,
Dien dit donct bequamelic wesen.

DIE DIETSCHE DOCTRINALE.

EERSTE BOEK.

Prologhe.

Onder allen creaturen
Heeft die meester der naturen
Twee ghemaket, des sijt ghewes,
Daer redelec verstaen in es;
Dats dinghel ende mensche met.
Den inghel heeft hi gheset
Inden hemel, bouen al,
Om dat hi hem daer dienen sal,
In sine ghelorie die hi hem gaf,
Eer hire iet verdiende af.
Den mensche heeft hi, als ghi siet,
Gheset in dit eerdsch verdriet,
Daer hi met droefheiden moet
Verdienen dat ewelijc goet,

Vs. 1. L. S. C. H. D. alle; C. creatueren. 2. H. Soe heeft; S. de mester; D. meister; C. R. natueren. 3. S. twe; C. twee dingen; H. twie; *Allen:* ghemaeckt; L. C. R. sijts gewes; D. sijt seker des. 4. L. redenlec; S. redenlijc; C. H. R. D. redelic; D. verstant. 5. S. ende de; C. H. R. ende den; D. den. 8. C. loven sal. 9. *Allen.* glorie; H. die glorie; D. h. daer gaf. 11. H. mensch; R. alsoo ghi ziet. 12. *Allen:* erdsche; S. e. diet; D. in aertsche. 13. *Allen:* droefheden. 14. L. D. ewelike; S. H. erdsche g; C. eeuwige; R. eewige.

Met arbeide ende sorghen,
Daer nieman en heuet morghen.
Ende al heeft die mensche ontfaen
Van Gode redenlec verstaen,
Nochtan behoeft hi goeder leren,
Hoe hi hem wel sal bekeren
Ter doeght ende ter wijshede,
Daer hi hem beware mede,
Aen ziele, aen lijf ende aen goet;
Want gheen mensche nes gnoech vroet,
Hine behoeue, des seker sijt,
Hulpen ende raeds tenegher tijt.
Die wise Catoen, hi seit,
Dat van sinne die wijsheit
Luttel menschen ghegheuen es.
Paulus maect ons oec ghewes.
Alle scriften, die sijn bescreuen,
Sijn ons tonser leren ghegheuen.
Daer bi selen wi soeken
Leringhen inden boeken,
Die de wise hebben ghelaten
Tonser leren ende tonser baten.
Daerbi hebbic dit boecskijn,

Vs. 15. S. C. H. D. ende met; *in* R. *ontbreekt deze en de volgende regel.* 16. L. S. C. D. heeft; H. nien en heeft. 17. Ende *ontbreekt bij* S. 19. S. behoeft hem goeder l.; H. beh. hem goede l. 20. S. hem selven sal; C. wel *ontbreekt;* R. hem ter doget sal keeren. 21. L. enter w.; S. ter doghet enter w; C. H. R. doghet. 22. S. hem selven; H. hem *ontbreekt;* R. hem moet bewaren m. 24. L. C. H. R. D. m. en es so vr.; S. m. es so vr. 25. C. behoeft; S. H. hem ne behoeft. 26. *Allen:* hulpe ende raet; H. tot alre tijt; D. tot enigher. 27. S. D. die seit. 28. S. H. vanden sinne; D. der wijsh. 29. S. lettel; R. luttel yement geg. 30. S. Pauwels; C. Salomon m. o. g.; R. doet ons gew; D. oec *ontbreekt.* 31. H. D. scrifturen; *Allen:* gescreven. 32. S. die sijn ons. 33. L. Daer omme sullen; C. R. salmen. 35. C. hadden ghelaten. 36. C. R. ende baten. 37. H. D. Daer om; L. boeckijn.

Dat vore lach int latijn,
Al tAntwerpen ghetoghen ute.
Daer in ligghen grote vertute
Van doeghden ende van zeden,
Ende van menegher wijsheden,
Met autoriteyten al beweuen,
Die de wise meestre wilen screuen,
Daer men in mach leren tsamen
Orbore der zielen ende tslichamen.
    Daer omme es sijn name wale
Die dietsche doctrinale,
Want doctrinale, alsict versta,
Dat es comen van doctrina,
Ende doctrina dats leringhe.
Nv hulpe God, dat ict volbringhe,
Soe dat sijs te beter wesen
Alle diet horen ende lesen.

Van leringhen.

    Die hem ter wijsheit wille keren

Vs. 38. L. S. C. voren; H. R. te voren; D. In die ere Gods vten latijn. 39. H. Al ontworpen; D. Tot Antw; S. ghetrocken ute. 40. L. R. vele virt; D. veel virt.; C. Daer inne siin vele virt. 41. L. doegheden; S. dogheden; D. ende van goede zeden. 42. L. S. D. Ende van menigerande; C. H. R. Ende *ontbreekt.* 43. C. Al *ontbr.;* H. Al m. a. b. 44. L. Die de meesters w. sc.; S. meesters; C. *ontbr.* wilen; R. meestre *ontbr.;* D. Die die m. willen eer screven; H. Die wise meesteren wil ic scriven (!). 45. S. Daer men bi; R. Daer men in leeren zal te samen. 46. H. Oerbaerheit; R. Oirboor; D. Oorbaer; L. *ontbr.* der; lichamen; S. slichamen; C. D. des lichamen; H. R. der lichamen. 47. S. sine name; H. R. Daer om es sine. 48. S. H. Gheheeten die d. d; C. R. Den d. d; D. In duijtschen d. 49. *Dit en het volgende vers ontbr. in* H. 50. L. C. Es comen; S. Dats c.; R. Es gecomen; D. Is comen. 51. R. is leeringe; D. dat is l. 52. L. S. H. Nu helpt God dat ic volbr.; R. Hulpt nu G; D. Nu help G. 53. S. D. Also dat; H. *ontbreekt dit in het volgend vers.* 54. D. ofte lesen; R. Die dit horen ofte lesen. 55. C. Die ter; L. R. D. willen keren.

Sal int ierste moeten leren,
Ende wel connen dat hi hoort,
Eer hi dat sal leren voort.
Die andren wilt leren van
Dien, dat hi seluo nien can,
Moets met scanden af staen.
Dan soe seit men sonder waen:
Hi ontliep sinen meester tsaen.
Den mensche sijn sonderlinghe
Noetdoerftech twee dinghe,
Die ter wijsheit wille comen,
Tsiere baten ende tsiere vromen;
Leringhe es dierste sake,
Ende dander dat es die sprake.
Wijsheit ende sprake, diet wel besiet,
En doeghen van een ghesceden niet.
En daedt de sprake soe bleue dan
Wijsheit verborghen inden man.
Jhesus Sydrac heeft bescreuen:
Eer men tfonnesse uut sal gheuen

Vs. 57. C. R. Ende connen. 58. R. Eer hi dat leere voort. 59. S. Wie; S. Wie anderen wille; C. Die andere wille; H. Wie den anderen wil leren dan; D. Want wie andere wil; R. wilt leeren dan. 60. L. niene can; S. C. H. D. Dat h. s. niet ne can; R. Van datti selve niet en can. 61. L. C. H. aue staen; R. aue gaen. 62. L. H. D. Ende dan seit; S. Dan secht men s. w.; C. R. Dan seit men s. w. 63. S. C. R. te saen; D. Sinen meester ontliepi te zaen. *Achter dit vs. volgt in* S *en* H *nog:* Dits hem leelic na mijn verstaen, *in C* en *R:* Want hi moet weder leren gaen. 64. R. Den menscen. 65. L. S. C. Noetdorstech; D. Nootdroftich. 66. R. Die ter warelt willen comen; D. wil comen. 67. L. Tsier b. ende tsier vr.; H. Tot sijnre bate ende tot sijnre vromen; R. ende *ontbr.* 68. L. dat es, H. is teerste sake; D. dats deerste. 69. L. S. Dat *ontbr.;* C. R. Dandre is de sprake; D. Ende die ander dat is sprake. 70. C. D. wel *ontbr.;* R. W. sp. diet beziet. 71. S. En doghen versceden niet; C. R. van een *ontbr.;* H. En doghen van den anderen g. n. 72. L. Ende daer die s.; S. Ne dade de sp.; C. R. En dade sp.; H. En dede die; D. En dade die sp. 74. R. hevet besc. 75. S. ute; C. Eer een tvonnesse sal gheven; R. Eer een tvonnis uut s. g.

Sal hi hem fonderen ghereit
Wijslec op gherechtecheit,
Ende die vore dincken ouer al,
Eer hi sijn vonnesse vten sal.
Daer bi seldi, als te voren,
Inden iersten wijsheit horen,
Ende die leren metten sinne,
Ende vaste houden daer inne.
    Men vint daer bescreuen,
Dat wi metter zielen leuen,
Ende metten sinne leren wat,
Ende metter herten onthouden dat.
    Die wise her Salomon seit:
Die leringhe mint mint wijsheit,
Ende soe wie versmaed leren
Blijft euwelec in onneren.
    Hebt lieuer, seiti, menechfout
Mine leringhe dan mijn gout;
Want gout mach te nieutte gaen,
Maer leringhe moet altoes staen.
Goede leringhe inder ioeght

Vs. 76. S. Salmen fond.; D. Dat hi hem f. 77. L. Wiselec; S. Wiselike; C. Wijsheit op; H. Wijslike; D. Wijsselic. 78. L. Entie vordinken; S. C. H. D. Ende die vordinken; R. Ende voordincken. 79. S. Eer men tvonnesse ute geven sal. 80. L. S. H. suldi; S. als wijt horen; R. altoos te voren; D. Daer om seldi. 81. C. R. Wijsh. inden eersten hooren. 83. S. C. H. R. Ende vaste onthouden daer inne; D. Ende vast bliven daer inne. 84. L. C. D. ghescreven; R. Men vint oec besc. 86. C. H. R. sinnen; C. leeren vast; D *leest hier* herte *en in het volgende vs.* sinne. 87. S. herte; C. onthouden dlast. 88. her *ontbr. in allen;* L. Die wise Cathoen seit; H. hi seit; D. Die wijse Cathoen die seit. 89. L. D. leere; L. S. H. hi mint w. 90. C. soe *ontbr.;* H. te leren. 91. S. hi bl.; H. D. livet ewel.; R. eweliken. 92. L. Hebt liever seithi hebt menichfout. 93. S. dan gout. 94. L. H. R. D. te niete. 95. C. Maer mine leeringhe mach altoes staen. 96. L. leere; S. G. L als ghi horen muecht; C. R. D. inder ioghet.

Volmaect den mensche inder doecht.
    Jhesus Sydracs sone hi seit:
Ghi selt van uwer kindsheit
Altoes om leringhe vraghen.
Ende tote uwen ouden daghen
Seldiere altoes meer vinden,
Want sine heeft gheen inden.
    Die leringhe gheerne hoert,
Ende die wel onthoudet voert,
En mach nemmermeer dat begaen,
Dat hire scande af sal ontfaen,
Want sine leringhe salne leiden
Tote alder beschedenheiden;
Want beschedenheit, sijds gewes,
Moeder van allen doeghden es.
    Leringhe doet scep opt water gaen;
    Leringhe doet den hont hasen vaen;
Sonder leringhe te ghenen daghen
En mochte derde coren draghen.
Sonder leringhe en mocht oec niet
Dat coren mele worden iet,
Noch dat mele broet alsoe,

Vs. 97. L. S. H. in alre doecht; C. in al der doghet; R. talre doget; D. inder doget. 98. hi *ontbreekt in* L. S. H. R. D. 99. C. Ghij hebt van 100. L. Om leeren a. vr.; C. Altoos leeren vraghen. 101. L. in uwen; C. D. Tot in; H. Ende tot uwen; R. Tot uwen. 102. S. Suldire; H. meer altoes; R. So seldire; D. So suldire ijmmer meer vinden. 103. S. Want soene h.; H. D. W. si en hevet. 105. L. S. C. D. onthout; H. onthouden; R. Ende die onthouden voort. 106. S. dat *ontbr.;* C. En mach nemmer zo gaen, R. En mach hem niet zoo vergaen. 107. S. Daer hi scande; R. of can ontfaen; D. af *ontbr.* 108. L. leere; D. Want die leringhe selen leiden. 109. L. S. C. R. Tote alre; H. Tot haer bes. 110. S. bescedenheide sijt. 111. S. D. van alre doghet. 112. L. S. C. tscip; R. te water; D. int water. 113. S. H. doet houden hazen v; R. Ende honden h. v. 114. L. D. leere. 115. L. En mach derde; H. En mocht die; D. En mocht daerde. 116. L Ende sonder leere en; R. en mach niet; D. sonder leere. 117. C. R. D. meel; H. coern. 118. C. R. meel broot soo.

Daer en ware leringhe toe.
Soe ghi meer leert, soe ghi meer cont,
Ende soe v name meer wert ghescoent.
Soe wien dunct dat hi vroet es
Blijft euwelec sot, sijts gewes.
Al heeft leringhe een beginsel
Sine heeft nochtan gheen insel.
    Die wise man sprect hier af:
Haddic enen voet int graf,
Nochtan soudic willen leren:
Daer coemt af soe vele eren;
Men sal leuen ende daer omme sorghen,
Als of men steruen soude morghen,
Ende oec leren ernstelike
Als te leuene euwelike.
    Catoen seit, die wise here,
Tsmenschen leuen sonder lere
Es als een beelde, dat es doet;
Lerens soe es altoes noet.
    Seneca seit: die niet en leert,
Dathi daghelijcs ontleert,
Ende vergheet tselue dathi can,
Ende werdt een ongheleert man.

Vs. 119. H. en waer. 121. S. Ende so uwe name meer scoent; C. Soe u name meer blijft ghesont; H. Ende so ghi uwen name meer scoont; R. Ende ghi worter bi gescoont. 122. C. H. Ende wien. 123. L. S. R. des sijt gew.; H. sijt seker des. 124. L. D. leere. 125. C. nochtan *ontbr.;* R. noch gheen. 127. R. den eenen voet. 129. D. Men coemter mede te groter eren. 130. S. H. D. daer om; C. Men sal leeren ende sorghen; R. daeromme *ontbr.* 131. C. R. Oft men sterven. 132. L. erenstelike; S. nerenstelike; C. nernstelike; H. naernstelike; D. te leren naerstelike; *in R. ontbr. dit en het volgende vs.* 133. C. Om te leven. 135. L. S. C. R. Smenschen; L. sonder eere; D. Des menschen. 136. H. beelt. 137. L. S. D. Soo *ontbr.;* C. R. Want leerens es. 140. H. tself; D. dat selve. 141. S. Hi blijft een; D. So blijft hi een.

Een phylosophe aldus seit:
Soe wie dat scuwet den arbeit
Van leerne enen corten tijt
Blijft euwelijc in der scanden verwijt.
En hadt conste ghedaen
Ertrike waer te quiste ghegaen.
En hadt conste ghedaen
En soude kerke huus no borch staen.
En hadt conste ghedaen
Men soude visch no voghel vaen.
En hadt conste ghedaen
Clergie ware te nieute ghegaen.
En hadt conste ghedaen
Die liede souden naect gaen.
En hadt conste ghedaen
Tgheloeue soude onlanghe staen.
En hadt conste ghedaen
Men soude van honghere steruen saen
Hier bij sal elc mensche keren
Sinen sin ter goeder leren,
Want daer bi staen moet ertrike,
Ende men winter met hemelrike.

Vs. 142. C. R. dus seit; D. Een wijs philozophe seit. 143. L. scout; S. dat *ontbr.*, arebeit; H. dat *ontbr.* 144. S. H. ene corte t. 145. C. inden; R. int verwijt. 146. S. En adde; H. R. D. En hadde. 147. L. ware; S. ware te nieute; C. *dit en het volgende vs. ontbr.*; H. *dit en de zeven volgende vs. ontbr.* 148. S. *dit vs. ontbr.* 149. L. S. En soude b. k. no h. staen; C. R. En soude b. noch k. staen; D. Ten soude k. noch h. staen. 151. S. voghel no visch; C. *dit en de drie volgg. vs. ontbr.* R. *dit vs. ontbr. Tot vs.* 159 *komt de text met S. overeen; in de anderen ontbreekt bij dezen dit bij genen dat vs.; in L. is de volgorde eenigzins veranderd; alles van ondergeschikt belang.* 160. L. R. mensche leren. 161. L. S. te goeder; H. tot goeder; R. Want mer bi comt tot grooter eeren. 162. L. W. er bi staet; S. erderike; C. Want daer bi staet eerderike; R. D. staet al eertrike. 163. S. C. H. D. mede.

Die nien can sijds seker des, —
Dat hi onnutte ter werelt es.
God laet ons alsoe leren,
Dat het si te siere eren. Amen.

Van spraken ende tonghen te bedwinghene.

Der leringhen volght, dats waer, —
Van node die sprake naer;
Ende die gheest, dats ware sake,
Bringt inden mont die sprake;
Ende die tonghe talre stont
Formeert die sprake inden mont,
Also dat mer ane versteet
Van der spraken dondersceet.
Van der stemmen den luut
En brachte gheen ondersceet wt
En daet die tonghe, die daer keert,
Ende elcs bedieden in formeert.
Ende om dat v sprake (goet) sijn sal
Goet ende gherecht ouer al,
Ende orborlec in allen dingen,
Soe seldi uwen gheest bedwingen,
Dat hi in uwen mont niet en bringhe

Vs. 164. L. C. H. R. D. Die niet en can sijt; S. can des sijt ghewes. 165. L. onnutte op ertrike es. 166. L. late; S. late ons allen also; C. late ons zoe; H. God die laet; R. soo leeren. 167. C. tzire eeren. 168. L. S. D. Ter l.; S. H. volghet; C. volghen. 170. S. C. Entie. 171. H. in die mont. 172. S. C. Entie; S. in alre; H. tot alre. 173. H. in die mont. 174. S. an; H. aen; in D. *ontbr. dit en de vijf volgg. vs.* 176. L. S. C. R. die luut; H. dat gheluut. 177. C. R. En bracht. 178. S. C. H. R. En dade; C. daer *ontbr.* 179. L. H. elc; R. in *ontbr.* 180. Goet *ontbr. in allen.* 181. S. Goet ende orboorlijc; R. D. gerechtich. 182. S. Ende ghereet (*l.* gherecht) in. 183. D. So sal elc sijn tonghe dwingen. 184. S. in uwen moct; *in* D. *gaat dit en het volg. vs. voor vs.* 182.

Sprake der onnutter dinghe.
Salomon beuroedt ons des,
Alsoe ene stat onbewaert es,
Daer gheen muer om en gaet,
Ende te slechten lande staet,
Alsoe es onbewaert elc man,
Die sinen ghèest niet dwinghen en can.
Ghi selt altoes setten vore
Vwen mont een starcke dore,
Ende breidelen met sulker virtuut,
Datter niet onnuts en gae wt.
Salomoene men spreken hoert
In sine prouerbien dit wort:
Soe wie hoeden can sinen mont
Hoet sine ziele talre stont,
Ende soe wie spreect onuersien,
Hem moetere dicke af messchien.
Daer bi bat dus Dauid die vroede:
Set, Here, minen monde een hoede.
Jhesus Sydracs sone ghewaecht:
Eest dat v yeman vraecht
Dinc, diere ghi wel sijt vroet,

Vs. 186. C. R. Salomon beroemt hem des. 187. L. C. Alse; S. R. D. Als; R. D. bewaert es. 188. L. C. H. D. omme; H. mure. 190. S. ons bewaert; C. R. D. bewaert; D. enighe man. 191. L. R. D. en *ontbr.;* S. niet bedwinghen can. 193. L. H. ene; C. vaste dore. 195. L. en *ontbr;* S. Datter gheen onnutheide gaet vut; R. Datter niet quaets en come vut. 196. S. C. H. D. Salomon; *dit vs. ontbr. in R.* 197. S. In siere; R. Int proverbium is een woort. 198. C. Soe *ontbr.;* R. Wie wel hoet sinen mont. 199. L. H. D. in alre; R. Verwaert zijn ziele. 200. S. spreket; R. soe *ontbr.* 201. *Allen:* moeter; C. dickent. 202. S. R. dus *ontbr.;* H. Daerom badt aldus. 203. S. C. H. R. mont; C. Heere sent m. 204. L. Sijdrac; S. R. D. Sydrax; H. soen; C. D. R. ghewaget. 205. S. hiemene; C. Als u yemant vraghet; R. Als men u yet vraghet. 206. L. C. dier; S. die; C. niet wel; H. Dinghen, die ghi niet en sijt vroet; R. Dinc die u niet en es cont.

Antwerdt hem wijslec, dat es goet;
Ende en eest v niet wel cont
Leght v hant op uwen mont,
Ende bepeinst v dat ghi niet en sneeft
Als ghi v vonnesse vte gheeft,
Soe dat ghi om uwe woert
Gheen verwijt na en hoert.
Een wijs man sprect dus al bloet:
Tonghe can gheuen dleuen ende doet;
Tonghe gheneest been en gheen,
Maer si brect rugghe ende been.
Seneca maect ons ghewes,
Dat die quade tonghe es
Ene forneyse die altoes blaect,
Ende verbrant wat hare ghenaect.
Catoen leert ons oec daer bi
Dalder ierste doeght die si,
Dats datmen die tonghe dwinghe.
Mede soe set hi dese dinghe:
Die sine tonghe dwingt vander haest,

Vs. 207. L. H. C. D. wiselec dats goet; S. wiselike; *dit en het volg. vs. ontbr. in* R. 208. on *ontbr.* in L. 209. L. uwe hant vor uwen; H. uwen hant. 210. C. R. D. Ende *ontbr.* 211. L. R. H. D. uut; H. D. Eer ghi; R. Eer ghi tvonnisse. 212. L. omme; R. Maect dat ghi; *tusschen vs.* 211 en 212 *heeft R. nog:* Maer dinc die ghi wel zijt vroet, Andwoordt met staden, hets goet. 213. H. namaels; R. verwijt daer af en. 214. C. dus *ontbr.;* H. seit aldus al bloot; R. dus al *ontbr.* 215. *Het HS. dat wij volgen heeft hier blijkbaar verkeerd:* dleuen en gheen; *wij hebben dit vs. naar de anderen verbeterd.*— H. die tonghe. 216. L. R. en gheneest been geen; C. Tonghe set been; H. Die tonghe en gheneest. 217. D. Maer si can breken r. 219. L. H. Dattie. 220. L. H. R. D. Een; L. S. fornoyse; C. R. D. fornays; R. dat altoos bernt ende blaect; C. blacyt. 221. L. H. dat haer gh.: C. Ende verberret dat sij ghenaeyt; R. D. dat hem gh. 222. C. R. D. oec *ontbr.* 223. L. S. Dalre; C. H. R. D. Die alre; C. D. doeghet. 224. C. R. bedwinghe. 225. L. Mede oec seithi; S. Ooc so seiti; C. Mede soo leert dese; H. hi seit: H. Mede seit hi sonderlinghe. 226. L. C. R. Die sijn; D. Die die — dwinget.

Dat hi Gode es alder naest.
  Sente Jacop seit dat een man
Voghele ende diere dwingen can,
Maer sijns selfs tonghe en can hi niet
Te poente dwinghen, wats gesciet.
Maer al eest datmense niet wale
Bedwinghen en can altemale,
Soe hoede hem elc doch daer bi,
Dat si altoes warechtech si.
  Salomon seit, die wise here,
Sesse dinghen hatet God sere,
Ende dat seuende es alte quaet.
  Deen es hoeuerde, dat verstaet;
  Dander tonghe loghenachtech;
  Thertte altoes quaetdachtech,
Ende onnutte dinc iaeght.
  Die valsch orconde draeght;
Snelle voete, om dat si
Aerch belopen verre ende bi.
  Ende daer toe hande, des sijt vroet,
Die storten doen onnosel bloet;
Ende daer toe die weder ende voert

Vs. 229. C. Vogel ende honde dw; H. Voghelen ende; R. Vogele, honden dw. 230. L. S. C. en *ontbr.;* S. H. selves; R. Maer zijn tonge. 231. L. C. Bedwingen; R. Bedwingen wats gesciet. 232. C. R. al *ontbr.* 233. L. S. C. R. en *ontbr.;* D. En can dwingen altemale. 234. L. Soe hoedem doch; C. R. So behoeft elken wel daer bi; H. Soe hoede hi hem elc daer bi. 235. L. S. Dat hi. 237. L. haet; S. haet God onse here zeere; C. R. haet ons heere; H. soe haet God sere; D. die haet God zere. 238. S. *deze regel ontbr.;* R. Maer dat zevenste is quact. 239. L. Deene; H. hovaerdicheit; D. hoverdie. 240. R. Dander een tonge; D. Dat ander. 241. S. H. quaet gedachtech; D. Dat derde, herte quaet ged. 242. S. dinghen die iaecht; H. dinge; R. dinc gewaget; D. Dingen waget. 243. S. valsche orconden; C. H. D. valsche. 244. L. omme dat; D. opdat si. 246. L. D. Ende oec hande; C. Ende die hande sijts vroet; R. Ende hande. 247. C. R. doen *ontbr.* 248. L. D. Ende oec weder; C. H. R. die *ontbr.*

Onder broederscap sayen discoert.
Dit sijn die poente sunderlinge
Die God haet voer alle dinge.
Ghi selt v tonghe daer toe breken,
Dat si oec soetelec sal spreken,
Nadat bequamelec si ende goet.
Jhesus Sydrac maect ons vroet·
Harpen ende snaren die
Maken soete melodie,
Ende boven al nochtan soe gaet
Die soete tonghe, dat verstaet.
Noch seit hi, dieselve man,
Dat soete sprake maken can
Vriende, ende oec saechten doet
Den vianden haren moet.
Dbeghin van vrienscapen es
Wel spreken, sijds ghewes,
Ende qualec spreken can wel
Viantscap verwecken snel.
Aldus seldi, sidi vroet,
Soetelec spreken, ende dat goet;
V tonghe seldi dwingen voert
Dat si ghene leleke woert,
Noch dorperheit spreken en sal;

Vs. 249. C. zayt; R. Onder broeders te zayen; D. Onder vrinden maken discort. 250. H. D. die *ontbr.* 253. L. S. C. R. oec *ontbr.;* D. Dat si simpelheit sal. 254. L. S. H. R. D. Ja dat bequame si ende goet; C. Dat beq. 255. D. Jh. S. ons weten doet. 258. S. nochtan *ontbr.*; C. D. soe *ontbr.* 260. L. D. seit oec; C. R. hi *ontbr.*; H. Noch so seit die. 262. D. oec *ontbr.* 264. H. R. D. van vroetscapen (!). 265. S. C. sijt des g; H. Wel te spreken des sijt gh. 266. L. H. D. Ende quaet sp; S. qualike; R. Quaet sp. 267. S. Viantscepe; H. Den viant verw. 268. D. Aldus seldi in uwen moet. 269. D. Soetelike spreken, sidi vroet. 270. L. uwe; C. bedwinghen; R. U tonge bedwinget voort. 271. L. H. en ghene; C. R. D. gheen. 272. S. R: en *ontbr.*; D. Noch onhoescheit sp.

Maer goet ende hoefsch ouer al.
Sente Paulus hoertmen spreken,
Dat dorpers worde connen breken
Scamelheit ende goede seden.
Seneca seit in eenre steden:
Van dorpren worden wilt v hoeden,
Want si connen dorperheit voeden.
Ons soe seit Jhesus Sydracs sone,
Soe wie dat es ghewone
Dorperheit te spreken, dat hi
Van herten niet suver en si.
Ons soe scrijft Socrates,
Dinc die lelec te doene es,
Dat die te gheere stont
Scone en luud inden mont.
Een ander seit: niet allene
En selen wi doegen hebben rene,
Maer tonghe ende herte mede,
Dats elcs goets menschen zede.
V tonghe dwinght oec daer bi,
Dat si traghe ter spraken si
Ende ter antwerden niet snel.
Sente Jacop bescrijft ons wel:

Vs. 273. S. C. hovesch; L. D. hoeusch; H. hoesch syn over al; R. Maer hoofsch zijn over al. 274. L. D. hortmen ghewagen. 275. C. H. dorpere; L. D. connen af draghen. 276. *Dit vs. ontbr. in* R. 278. L. S. C. H. D. dorperen; R. dorper. 279. R. si connen wel alle archeit voeden. 280. L. S. C. H. soe *ontbr.*; R. Oec zeit Sydrax zone; D. Dus seit. 281. R. es die gone. 282. S. C. sprekene; R. Die quaet spreect dat hi. 283. R. niet goet. 284. L. Ons scrijft oec; S. Ons so scrivet ooc; C. Ons screef; H. Ons bescrijft oec; R. Ons scrijft; D. Dus seit oec. 285. C. H. doen. 286. S. te ne ghenre. 287. L. Wel en luut; C. lude; D. ludet. 289. L. H. D. die oghen; D. houden rene. 292. R. dwinget daerbi; H. dwinget. 293. H. traech. 294. L. Enter; S. Enten. 295. L. scrijft; H. scrivet alsoe wel; D. Seneca ende Job scriven ons wel.

Haestelec seldi wel verstaen,
Ende niet oec antwerden saen,
Maer met goeder ghestadecheit.
  Die wise Salomon aldus seit:
Die antwerdt eer hi volhoert
Toent dat hi es verdoert,
Ende valt in confusen sulc stont.
  Een phylosophe maect ons cont:
Ghi selt v selven daer toe breken,
Dat ghi eer selt horen dan spreken,
Ende uwe oren beseghen mere
Dan v tonghe, dats v ere.
  Een ander wijs man maect ons cont:
Hout silentie toter stont
Dat ghi sprekens hebt noet.
Oec seit Seneca al bloet,
Dat sprekens getimpertheit
Es ene grote wijsheit.
  Paulus seit ons, des sijt vroet,
Dat es wel een rechter goet,
Die haestelec verstaen heeft,
Ende traechlec sijn vonnesse gheeft.
Al eest oec dat merringhe

Vs. 296. S. Haestelike suldi verstaen; C. R. wel *ontbr.*; D. Haesteliken. 297. L. S. H. D. oec niet; C. R. oec *ontbr.*; D. te zaen. 298. H. Ten si mit. 299. L. C. R. aldus *ontbr.*; H. D. dus seit. 301. L. Toent wel dat hi. 302. S. sulke; D. confusien. 303. H. filosoop; D. Een wijs philozophe maect cont. 305. C. R. dan *ontbr.*; D. Dat ghi horen sult eer spreken. 306. L. S. D. u oren, C. H. D. besigen. 307. S. H. uwe; R. u *ontbr.* 308. L. ons *ontbr.*; S. maket cont; R. D. ander *ontbr.* 309. C. R. talre. 310. C. Tot dat ghij; R. Tot ghi. 311. L. Noch seit; D. Dus sprect. 312. S. *Dit vs. ontbr.* 313. H. een. 314. L. H. D. ons *ontbr.*; C. zijts vroet; R. Paulus maect ons vroet. 315. C. eenen; H. R. recht goet. 316. S. aestelike; D. haestelike. 317. S. C. traghelike; H. traechlike sijn vonnis; R. Een traech vonnisse ute geeft; D. traechlike sine. 318. L. D. oec *ontbr.*; F. R. neringhe (!).

Ghehaedt es in vele dinghe,
Si hoert toe nochtan
Van rechte den wisen man.
  Salomon seit oec, des seker sijt,
Spreken ende swighen hebben tijt.
Ghi selt v tonghe oec bedwingen,
Dat si niet en stride om dingen,
Die v alsoe niet aen en gaen,
No daer ghi af en moeght ontfaen,
Noch v vriende, scande noch scade;
Hi ware wijs die dat dade.
  Jheronimus seit, die wise man,
Soe wie dat niet swighen en can
En can te poeinte spreken niet;
Dits datmen daghelijcks siet.
  Enen wisen man, alsoe ic las,
Waert willen gheuraghet das,
Oft hem aen wijsheit dat gebrake,
Dat hi alsoe selden sprake.
Hoe mochte dat sijn, antwerde hi doe,
Die sot en swighet spade no vroe;
Oec sal elc mensche inden mont

Vs. 319. S. ende vele. 320. C. Sij behoort nochtan; R. Si behoort t. n. 322. L. C. D. F. oec *ontbr.*; H. des *ontbr.*; R. Salemon seit seker des (!). 323. R. spreken, zwigen hebben tijt gewes; F. hebbic tijt. 324. L. D. dwingen; C. dwingen; oec *ontbr.*; R. Ghi zelt uwe tonge bedw. 325. L. Van sprake der onnutter dinghen. 326. L. H. ane; R. Die u niet zeere aen; F. u *ontbr.* 327. D. ghi *ontbr.*; moghet te ontf.; F moget ontf. 328. L. S. C. H. F. vrient; R. No uwe vrient; D. Ghi noch u vrient. 329. S. F. diet dade; C. H. D. waer; R. Hi is. 331. C. H. R. D. dat *ontbr.* 332. H. En mach te. 333. H. Dat is. 334. L. S. C. alsic las; H. R. Een wijs man so ict las; D. F. Een wijse man als ic las. 335. S. C. F. ghevraecht; D. Was wijlen eer ghev. 336. L. ane wijsheit ghebr.; C dat *ontbr.*; R. Oft hem w. gebr.; D. die wijsh. gebr. F. Oft aen wijsheden. 337. C. R. so selden. 338. L. D. Hoe mocht dat sijn sprac hi doe. 339. L. H. swycht; R. Die zotte zwigen; D. spae noch. 340. D. in sinen monde; R. Oec sal inden mont een mensce.

Warachtech sijn talre stont.
    In enen boeke dat ic las,
Dat enen meester gheuraghet was
Hoe men spreken mochte best,
Die meester antwerde int leest,
Datmen altoes sprake dware
Daert niemans scade en ware;
Nochtan leghet sotheit
In vele sprekens die waerheit,
Want vele spreken, seit latijn,
En mach sonder sonde niet sijn.
    Oec salmen hoeden die oren,
Dat si gheen arch en horen,
Dat dat herte maect verkeert.
    Die wise Salomon ons leert:
Leefdi na gherechtecheit,
Soe en roeku wat yeman seit;
Ende want inder tonghen leit
Soe grote doeght ende archeit,
Ende soe quaet te houdene es,
Soe bidden wi Gode des,

Vs. 341. S. C. in alre; R. W. zijn van wensce. 442. S. R. bouc; H. boec; D. F. In een boec. 343. L. S. H. ghevraecht; L. eenen man; R. Dat een mensce; D. een. 345. *Allen:* int lest. 346. C. R. sprake daer. 347. F. Alsoe verre alst niemans. 348. L. Nochtan soe leecht; S. soetheit (!). D. Nochtan leit wel s. 349. S. der waerheit; D. An vele te spreken. 350. *De anderen:* dlatijn *of* tlatijn; R. Vele sprekens; D. veel. 351. S. En *ontbr.* 352. S. die horen. 353. R. gheen quaet. 354. S. die herte; C. R. Omdat zij therte maken verkeert. 355. C. Een wijs man ons dus leert; R. ons *ontbr.*; D. dus leert. 356. S. Levedi. 357. S. F. Sone rouke u; D. So en roect niet wat; *Hierachter volgt in F. hetgeen men alhier leest* vs. 270. U tonge seldi dwingen voert, *tot* vs. 299. Die wise Salomoen ons seit; *welke versen ter bepaalder plaatse in F. ontbreken. Dan gaat het weder voort:* Ende want, *enz.*, *alhier vs.* 358. 358. S. Ende wat(!); C. R. Ende *ontbr.* 359. C. F. doghet; R. Groote doget. 360. L. C. H. R. D. F. te hoeden; S. te hoedene. 361. L. H. D. dan Gode; S. F. Gode dan.

Die onse behoeder es meest,
Dat hi onse tonghe ende onsen gheest
Alsoe dwinghe ende bekere,
Datter in ligghe sine ere;
Ende dat wi van mesnalle
Behoet werden alle. Amen.

Leringhe van minnen ende van vrienscapen.

Leringhe sal hebben dbeghinnen
Van Gods lieften ende siere minnen.
In allen dingen wert hi volleert,
Die de hemelsche leringhe leert;
Dese worde spreect aldus
Die wise Cassiodorus.
In ene ander stede hi seit mede:
Die ghene es seker telker stede,
Die Gods vrese onghelet
In allen sinen werken set.
Minne die dat wel besiet
En es altoes alleens niet.
Sulke minne es godlike,
Ende sulke hoert ten ertrike.

Vs. 362. C. R. D. F. ons. 363. R. Dattie tonge; D. ende geest; F. ons tonge. 364. L. H. R. D. Soe bedwinghe; S. C. F. Also bedwinghe. 365. C. Dattet zij tsire eere; R. Gods eere; D. G. sijn ere. 366. R. dat *ontbr.* 367. L. D. Behoet moeten worden; H. Behoet moghen wesen. 368. C. R. hebben bedwingen (!). 369. S. van siere; R. D. siere *ontbr.* 370. S. vul eert; F. vol eert. 371. C. R. leere; H. Die ter — keert. 372. R. woort; dus. 373. L. Cassidorus; S. R. Cassidorius. 374. L. In ene stat; S. In ander steede mede; C. ander *ontbr.*; H. D. In een ander stat; R. Ende in een. 375. S. Die ghene die es; C. R. es wijs talder; D. is in zekere stede. 376. H. D. al onghelet; F. Die goede vreese. 377. S. H. al sine. 378. D. diet wel. 379. F. altoes eens niet. 380. R. minne *ontbr.* 381. S. sulke *ontbr.*; C. die sulke; R. Sulke hoort toe aertrike; D. sulk; *Hier eindigt het eerste F.*

Gods minne es allene
Caritate wt herten rene,
Ende vten gheloeve, sijds ghewes,
Dat vast ende niet gheueinst en es;
Ende dese minne, wildijt kinnen,
Hetet dat slot vander minnen,
Waeraf dat sente Paulus
Tote Tymotheum spreect aldus.
Gods minne es sonderlinghe
Ene begherte ouerswinghe,
Die coemt met alre crachten
Vter herten, zielen, ghedachten.
Alsoe die mont der waerheit
In die euuangelie seit,
Cristus minne comt algader
Vter gratien deuweghes vader;
Want selve Cristus doet ghewach:
Niemen tote mi comen en mach,
Dan dien die vader aen mi trect.
Nv besiet dan ende mect,
Hoe tsuader gracie can keren
Den mensche ter minnen ons heren.
Tes menschen oren comt inne
Tot inder herten die Gods minne,

Vs. 382. C. die es. 383. L. ute; S. uter. 384. S. D. des sijt. 385. L. R. vaste; S. H. ongheveinst es; R. ende *ontbr.* 386. R. Ende *ontbr.*; D. bekinnen. 387. L. dat *ontbr.;* S. Hoet dat sloot; C. H. R. Heet; D. Ghevet slot. 388. C. sente *ontbr.;* H. D. dat *ontbr.* R. Waer of dat P. seit. 389. L. H. D. Tot; R. Tot T. aldus seit. 390. L. es *ontbr.;* C. es alleene. 391. L. Es ene; C. Caritate uter herten reene. 393. L. S. H. ende ghedachten, D. zielen *ontbr.* 394. L. Alse; R. Als. 395. R. Inder ewangelien. 397. L. dewechs; C. H. R. D. des eeuwichs. 398. R. Want *ontbr.* 399. L. D. te mi; C. H. R. tot mi. 400. L. ane; S. die den vader (!); R. D. dien *ontbr.* 401. S. C. D. merct; R. Nu beziet ende merct; C. Nu versint. 402. C. R. tsvaders; H. D. des vaders. 405. L. Tote; S. Toter herten; C. R. die *ontbr.;* D. Totter herten des vaders.

Mids tsheilegs gheest gehinc,
Ghelijc dat Maria ontfinc,
Die reine maghet wt vercoren,
Den Gods sone doer haer oren,
Mids die boetscap die brachte
Dinghel vander Gods crachte.
Niemen en weet die waerheit des,
Oft hi inder Gods gratien es,
Hoe wel dat hi leeft, dats waer;
Ende dat es den mensche swaer,
Want wiste die mensche wel clare
Dat hi in Gods gratien ware,
Hi mochte hem verheffen daer in,
Ende der gratien hebben te min.

Die beste vrient die men vint,
Dats hi die vriends ziele mint;
Want aen die ziele eest al belanc.
Die lichame nes maer een stanc,
Die alse een rocc ouer drijft;
Maer die ziele altoes blijft.
Daer bi soe sijn wi gewes,
Dat God die beste vrient es,
Want hi machtech es allene

Vs. 406. L. C. R. D. des heilechs; H. Overmits. 408. L. maecht; R. maget zonder doren. 409. S. hare horen; H. Dan Gods soen; D. Den heiligen gheest. 410. L. S. C. R. D. der boetsc.; H. Overmits — — die hi brachte. 411. C. R. bider; H. Gabriel vander; D. Die engel bider. 412. S. R. en *ontbr.* 413. L. C. R. D. in Gods. 414. R. Hoewel hi levet; D. dat *ontbr.* 415. C. R. dats. 416. L. C. R. D. wel *ontbr.;* H. mensch. 418. C. H. D. mocht. 419. S. Enter; H. Ende gracie. 420. *Dit en het volg. vs. ontbr. in D.* 421. H. Dat is hi dies vr.; R. Dat is die. 422. L. ane; R. Want *ontbr.* 423. C. en es maer; H. Die lichaem en is; D. Die lichamen is niet dan. 424. S. Als die een rooc; C. Ende een roeck die; H. D. als; Als een rooc die verdrijft. 426 C. R. Daerbij sijn wij alle ghewes; D. Daer bi so sijt ghewis. 427. S. onse beste. 428. H. machtigher.

Onse herte te houdene rene,
Onse ziele te behouden
Inder euweliker vrouden.
God mint ons in der vouden,
Dat hi ons allen wilt behouden,
Ende nieman verliesen mede:
Dat es sine godlike zede.
    Hi es blider, als men ons leert,
Van enen sondare die bekeert,
Ende sine penetencie dan doet,
Als ons dewangelie maect vroet,
Dan van .IX. ende neghenten die
Penetencie en deden nie.
    Ja, sulc vrient es hi mede,
Dat hi in meneger stede
Sine knechte vriende hiet,
Als men daer bescreuen siet.
    Ende doen hi oec vernam,
Dat Judaes tote hem quam,
Diene custe ende hadde verraden,
Sprac hi met goeden staden:
Vrient, waer toe bestu comen?
Hier op souden wi gomen,
Als wi doen soe grote onghenade

Vs. 429. L. H. D. te houden; C. R. Die herten te houden. 430. *Allen:* Ende onse. 431. R. *Dit vs. ontbr.* 432. S. ons allen; *Dit en het volg. vs. ontbr.* in C. 433. S. wille; *Dit vs. ontbr. in* R. 434. C. Ende gheene te verliesene mede; R. Om gheen minne verliesen (!). 435. C. R. D. Dats; H. sine godlichede. 437. S. C. die hem; H. R. D. sondaer die hem. 438. S. Ende hem biecht metter spoet; *Dit en het volg. vs. ontbr. in H.*; R. dan *ontbr.* 439. *Dit vs. ontbr. in* S.; D. die euangelie. 440. S. H. negen ende neghetich; C. neghentneghentich; D. 99 menschen die. 441. *Allen:* en behoefden nie. 444. R. vrient. 445. L. Alse 447. L. R. te hem; C. H. D. tot hem. 448. H. Dien custe ende had; D. Dien. 450. H. ghecomen. 452. L. Alse; doen *ontbr.*; *Dit vs. ontbr. in C.*; R. groot; D. doen *ontbr.*

Onsen viant, vroech ende spade.
Hine mint ons niet allene;
Maer hemel ende erde ghemene,
Ende al datter es binnen
Woude hi, van groter minnen,
Tonsen boef al maken;
Ende van al desen saken
En bedarf hi twint nochtan,
Alse Paulus seit, die wise man.
Des heren minne selen wi
Begheren met herten vri,
Ende bidden hem met sinnen,
Dat hi ons minne met siere minnen,
Want hi spreect selve dit woert:
Die mi mint, ic minne voert.
Die hem mint hine werdt niet gehoent,
Want hi blijft euwelec ghecroent
Met hem in sijn rike,
Dat hem duert euwelike. Amen.

Hoe men ghewint die minne ende vriendscap Gods, mids gloue.

Drie dinghe sijn, als men vint,

Vs. 453. L. D. Onsen viant doen vr. 457. S. Wildi van groter starker minnen; C. R. Woudi. 458. S. Tons bouf; C. R. behoef; H. Tot onser behoef; D. Te onsen behoef also maken. 459. D. alle dese. 460. H. een twint; D. En heeft hi. 461. S. H. Als Pauwels; C. Als Salomon; R. D. Als. 464. L. S. C. H. D. hem bidden. 465. *Allen:* Dat hi ons onne sier (*of* siere) minne. 466. R. D. selve spreect. 467. L. C. H. R. D. ic minnen. 468. L. S. Die hem mint es niet ghehoent; C. Die mi mint en blijft niet gehoent; H. Die hem mint blivet onghehoont; R. Want hi blijfter bi gescoont; D. Diene minnet en is niet ghehoent. 469. C. gheloent; H. hi wort; R. Ende mitten zaligen gecroont; D. blivet. 470. C. R. Met mi in mijn rike; H. sijn soete rike; D. sijn ewijghe rijcke. 471. S. H. D. gheduert. *Het opschrift:* L. S. H. D. ghelove.

Daer men Gods vrienscap met wint:
Ghelove, hope ende caritate;
Maer die alre meeste bate
Ons an caritate gheleit,
Als ons Paulus selve seit.
    Onse gheloeve, wats ghesciet, —
En mach men van buten scouwen niet,
Maer men moet dat versinnen
Metter herten van binnen,
Ende alsoe dat sware es te verstane,
Soe daer meer loens volghet ane;
Ende al en connen wijt int gheuoech
Niet vol proeven, tgheloue is ghnoech.
Met simplen gheloeue verwonnen
Die heyleghen, God wouds hem onnen;
Want si tekene daer met wrachten,
Daer si dat volc mede brachten
Toter heylegher kerstenhede,
En daer si verwonnen mede
Coninghe ende tyranne,
Ende daer toe wiue ende manne.
    Jheronimus doet ons bekent,
Dat tgheloeue es fondament
Van rechten religione,
Ende van allen gheesteliken doene.

Vs. 473. S. C. H. D. mede; R. Gods vreeze met. 475. C. R. alder beste. 476. L. ane; H. leecht; D. leit. 477. L. Alse; C. S[t]. Pauwels; R. Alsoo ons Paulus seit. 478. H. R. D. Ons. 479. L. Machmen van binnen; S. C. R. En *ontbr*. 480. R. dat *ontbr*. 482. *Allen:* Ende soet; L. zwaerre; C. R. zwaerder. 483. L. volcht ane; S. leghet ane; C. R. H. D. leyt ane. 484. C. al *ontbr.*; R. D. Ende *ontbr*. 485. L. S. genoech; C. Niet volproeven ghenoech; D. Niet volprijsen tgelove is genoech. 486. C. H. D. simpelen. 487. *Allen*: heileghe; S gheionnen; H ghonnen. 488. S. H. R. D. daer mede. 489. L. C. R. D. tfolc; S. H. de liede. 492. S. Grote coninghe. 493. S. daertoe *ontbr.*; C. Ende daer wijf ende; R. wijfs. 495. R. Dat *ontbr*. 497. S. D. allen *ontbr.*; C. R. Ende *ontbr*.

Tgheloeue doet di dienen Gode,
Ende wel houden sine ghebode.
Tgheloeue meerret heylecheit,
Ende het sterket die suverheit,
Ende het houdt den mensche gepast
In goeden werken altoes vast.
Tgheloeue en wilt om ghene noet
Omme keren, cleen no groet,
Noch oec omme ghiften keren;
Het blijft altoes in eren.
Cristus oec nieman en ghenas,
Dan die vaste int gheloeve was,
Ende dan sprac hi ter seluer stont:
V gheloeue maect v ghesont.
Alsoe sprac hi op die stede,
Daer hi den blinden sien dede,
Ende tote den man, doen hi
Van lazarien maecte vri,
Ende tote ander lieden mede,
Daer hi sine ghenade ane dede.
Soe sprac die meester welgheraect.
Tgheloeue heeft v gesont gemaect.

Vs. 498. di *ontbr. bij allen.* 499. R. wel *ontbr.* 500. C. vermeerdert; R. maect h.; D. meert; *dit vs. staat aldaar achter vs.* 501. 501. L. C. R. sterct; S. ghesterket; D. Ende sterct. 502. L. S. R. D. het *ontbr.* 503. S. ghewerken; C. Ende van goeden; H. Inden goeden; R. Van goeden. 504. L. C. en *ontbr.*; H. gheen. 505. L. cleene; C. R. Omkeeren. 506. S. L. om giften verkeren; C. H R. om; D. Noch om giften te verkeren. 507. S. Ende blijft; C. Maer het blijft eeuwelijc in; H. D. blivet; R. Maer het bl. 508. L. S. C. R. en *ontbr.* 509. S. C. H. R. D. vast. 510. R. Dan sprac hi ter stont; *C. is hier zeer verminkt.* 512. L. Alsi sprac; S. C. H. D. Alsoo hi sprac. R. So hi sprac. 513. L. H. R. siende dede; D. enen blinde. 514. *Allen:* dien hi; C. Ende tote dien hi; H. tot; R. D. toten. 515. C. lasaruse; H. lazari. 516. S. anderen; H. tot den anderen; R. tot; D. tot anderen. 517. L. S. H. D. an; L. sijn; C. Daer hij ghenade aen; R. sine *ontbr.* 518. S. Doe sprac hi zeere wel; H. So sprac hi seer wel; *Dit en het volg. vs. ontbr. in* C. 519. H. behouden gemaect.

Tgheloeuve dede Marien, sonder waen,
Den heyleghen Gods sone ontfaen,
Des gheweest en hadde niet,
Hadt siere ane ghetwiuelt iet.
Tgheloeue oec Petere gaen dede
Opt dwater, in eenre stede,
Ende doen hi twiuelen began
Was hi nalecs verdroncken dan,
Tote dat God hem die hant boet,
Ende hem halp vter noet.
Paulus scriuet openbare,
Dat het onmoghelijc ware,
Dat God yemene minde,
Die sijn gheloeve niet en kinde.
Noch seit Paulus al bloet,
Dat dat gheloeue es doet,
Daer gheen werc en volghet na;
Maer tgheloeue, alsic versta,
Dat wael hout Gods gebode,
Dat es leuende vore Gode.
Wi selen in allen steden
Met starcken gheloeue beden,

Vs. 521. C. R. heyleghen *ontbr.;* H. Gods lichaem; D. heiligen kerst. 522. L. en *ontbr.* 523. L. Had sier an; S. Adde soere an; H. D. an; R. Hadde zy daer an. 524. L. C. R. oec *ontbr.*; S. Pietre; H. Pieter; D. Tgelove Sinte Peter. 525. L. Over dwater in eer stede; S. D. Over twater tere stede; C. in eene; H. Over dwater tot eenre. R. Over twater in een ander stede. 526. C. D. doen hem twifelen; H. te twifelen. 527. S. C. nalincs. 528. L. D. Tes hem God die; H. Tot dat hem Cristus te hant boot. 529. C. Ende hij hem. 530. L. S. H. scrijft; C. screef. 531. C. het *ontbr.;* D. Dattet onghelike ware. 532. L. C. R. D ieman; H. Dat Cristus yemant. 533. D. Die Gods gebode niet. 534. R. al *ontbr.* 535. S. R. Dat tghelove. 536. L. volcht; S. en *ontbr.;* C. Daer gheen doghet en v. 538. D. Daet wel houden Gods. 539. L. S. H. D. vor; voer; C. voor; Dats levende voir; R. Es leven voor. 541. D. anebeden.

Ende en twiuelen niet een haer
Van dien dat wi bidden daer:
God saelt doen, des sijt vroet,
Ja, op dat die bede es goet.
    Maer twiuelen wi daer aen,
Soe slaechten wi den water dan,
Dat vore den wint altoos vliet,
Ende stille en can ghestaen niet.
    Een man die van tween willen es
Es onghestadech, sijds gewes,
Ende en weet te welken tien;
God en hoert niet gherne dien.
Onse here sprect, voer waer,
Inder euuangelien daer;
Hebdi vaste gheloeue in v,
Ende segt toten berghen nv,
Dat si inder zee gaen staen,
Het sal te handen sijn ghedaen;
Ende wat ghi ghebiedet alsoe
Sal v worden gheworpen toe.
Daer omme laet ons met herten fijn
Inden gheloeue ghestadech sijn,
Ende hem ghetrouwen bouen al,
Dat hi ons ontfermen sal,

Vs. 542. L. D. en *ontbr.;* S. Ende ne twifelt niet een aer; *Dit en de drie volgg. vs. ontbr. in* C. 544. R. zijts vroet. 545. R. ja *ontbr.* 546. L. Maer twifelen wiere iet dan an; C. Ende twivelen; D. wi yet daer an. 548. S. C. D. voor; H. voir den stroom; R. Dat voirden winden. 549. L. S. H. staen. 550. H. tween *ontbr.* 551. S. des sijt; C. H. onghestade. 552. S. Ende niet ne weet te; C. H. ten welken. 554. S. over waer. 555. C. R. claer. 556. *Allen:* vast. 557. S. So seght; D. Ende segdi. 558. *Allen:* Dathi — — — ga staen. 559. L. C. H. D. te hant; R. Het wort alsoo zaen gedaen. 560. *Allen:* Ende wat ghi Gode bidt alsoe. 561. R. Sal u zijn gew. 562. H. R. D. Daerom. 563. L. D. Int ghelove; L. ghestade. 564. *Allen:* betrouwen; C. Ende Gode betr. 565. L. C. H. D. Dat hi onser; S. Dat hem ons.

Ende inder noet niet af gaen:
Hi saelt doen sonder waen. —

Van hopen, ende wat hope es.

Hope can maken mede
Gods minne ende sine liefhede.
Hope bediet een verbeiden
Van toecoemender salecheiden,
Die emmer toe comen moet,
Als ons .i. wijs man maect vroet.
Al geloeft men wel int geuocch,
Dat en es nochtan niet genoech,
Daer moet goet hope mede.
Als ghi aen Gode doet v bede,
Soe seldi hopen bouen al
Dat hi v bede horen sal,
Ende ghetrouwen hem van dien,
Dat v die bede sal ghescien,
Alsi occ sal sekerlike,
Opdat die bede es orberlike.
Wie dat in oetmoede leeft
Ende en ghene hoeftsonde en heeft,
Wet, dat God hem nien ontseegt

Vs. 567. H. dats sonder waen; C. *leest dit vs. vóór* 566; R. Ende inder noot sonder waen, En sal hi ons niet af gaen. 569. D. sijn liefh. 571. S. Van toecomene der salicheiden. 573. L. Alse; S. Also; H. Soe. 574. C. wel *ontbr.* 575. L. S. Dan es; C. nochtan *ontbr.;* H. is noch niet; R. En is noch niet goet genouch. 576. S. C. H. R. D. goede. 577. L. Alse ghi wel an; C. H. R. ghebede; D. God — — gebede. 578. C. Soe *ontbr.* 579. S. uwe. 580. C. H. R. D. betrouwen. 581. R. D. die *ontbr.* 582. S. Alsoe sal ooc. 583. S. H. D. orbaerlike; C. oirboerlike. 584. L. S. C. omoede. 585. S. hoeftsonde heeft; C. R. D. Ende gheene; H. Ende gheen hoeftsonde in hem en heeft. 586. L. S. niet; H. D. niet en; R. dat God niet en.

Op dat orbore daer in leegt,
Ende des en weet groet no clene,
Niemen dan God allene
Of die bede orberlec si;
Daer omme soe selen wi
Ouer goet dat houden al
Dat God gheeft ende gheuen sal;
Want hi es onse vader
Ende weet onsen orbore algader;
Soe wie sinen hope aen hem set,
Hi sal seker werden daer met
Bescermt, verloest ende gheuoedt,
Ende van allen arghe behoedt.
  Dauid sprect, die wise man,
Die van hopen wel spreken can,
Here, sprecti, ic hope op di,
Ende du stoeds mi vrindelec bi.
  Noch sprecti in ene ander stede:
Ic hoepte in dine ontfermichede,
Ende daer omme en salic, here,
Bedeerft werden nemmermere.
  Noch seiti: hoept in Gode,
Ende houdt wel sine ghebode,
Hi en sal v meer begheuen

Vs. 587. L. C. R. D. Opdatter orbor in (an) leijt. 590. L. S. orbore si: R. *verwisselt de plaats van dit en het volg. vs. aldus:* Daer om soo zelen wij, Opdat die bede oirbaerlec zij. 591. C. Ende daerom selen; H. Ende daeromme sullen; D. Daer om. 592. L. D. goet dan houden; C. dat *ontbr.* 595. L. S. onse; C. orboir; H. D. ons oerbaer. 596. S. sine; C. R. D. sijn; H. sinen *ontbr.* 597. R. werden *ontbr.* 599. C. allen evele; H. arch; R. erge werden behoet. 600. H. Daniel. 602. L. ic hopet; S. D. hoopte; H. Heer — — hoop. 603. S. C. vriendelike; R. du staes. 604. L. eer; S. C. H. een; D. Nochtan seit hi in een. 605. S. Ic hoopte in die drievoudechede (!) 606. C. D. daer om; H. R. daer om sel ic. 607. S. H. bedervet; C. D. Bedroeft. 608. D. Noch seit hi ic hope in Gode. 609. R. Ende houdet sine. 610. S. D. u nemmermeer; C. H. R. u niet.

Maer setten in deuwelike leuen,
Daer al hope volmaect es;
Gheloeft si hi euwelec des. Amen.

Van caritaten, ende wat caritate es.

Caritate si can wel maken
Gods minne voer alle saken;
Ende en gheen doecht en es volmaect,
Daer caritate niet en waect;
Want het leit cleine bate
Ane werc sonder caritate.
Caritate, alsict versinne,
Es ene ongheueinsde minne,
Beide te Gode ende ten mensche:
Dits een minne van groten wensche.
Wet oec dat caritate
Niet en soect haer bate,
Maer alre menschen mere,
Ende bouen al Gods ere.
Caritate meer no min
En soect nerghen sijn ghewin;
Want si en can niet doen
Iemene om weder loen,
Maer wt ongheueinsden sinne

Vs. 611. L. u setten int ewege; C. R. in deeuwich; D. int ewighe. 612. *Allen*: alle hope. 613. S. D. ewelike. 614. C. H. D. si *ontbr.* 616. L. Die ghene doecht; S. Ende gheen duecht nes; C. Ende gheen doghet: H. R. Ende gheen; D. Ghene doecht. 617. S. niet in ne waect; C. niet en smaect; H. Daer niet karitate in en waect; R. Daer caritate niet in en smaect. 618. *Dit en het volg. vs. ontbr. in* D. 619. L. S. H. R. An werc. 621. H. R. D. een. 623. L. R. D. Dits een puent van gr.; S. C. ene. 625. L. S. C. R. hare; D. haer selfs b. 626. C. Maer allen menschen eere; R. eere. 627. C. voir al. 629. L. H. nieuwer; S. niewerincs; C. R. nerghens; D. niewerts. 630. L. niet weder doen. 631. *Allen*: iemant. 632. S. ute.

Striket ouer al haer minne.
Ons scrijft sente Petrus
In ere siere epistelen aldus,
Dat caritate wel can decken
Vore Gode der sonden vlecken,
Als of hi segghen woude alsoe:
Hebt caritate in di, ende doe
Soe wattu wils doen dan.
Het spreect aldus een heylich man:
Aen caritate leit selke bate,
Want God selue es caritate,
Ende soe wie in caritaten staet,
Wet, dat hi in Gode gaet,
Ende God weder in hem woent;
Dus hoechlecke caritate loent.
Nu hoert wat spreect dan
Salomon die wise man:
Soe wie dat stopt sine oren,
Ende den armen nien wilt horen
Alse hi roept in sijn verdriet,
God en sal hem horen niet.
Noch heeft hi mede bescreuen
Dat si, die den armen gheuen

Vs. 633. L. Strijcht over al hare; S. H. hare. 634. C. Paulus; H. scrivet Petrus; R. D. scrivet. 635. L. C. dus; H. In een sijnre; R. In sijnre; D. In een sijnre — dus. 637. L. S. H. R. D. Vor (voor). 638. L. Alse oft; S. zoe; R. of hi; D. Als Job hi wilde seggen alsoe. 639. L. S. C. R. Hebbe. 640. H. So wattu doen wilste dan; D. So wattu wilste dan. 641. R. Jheronimus seit, de wijse man; D. Het *ontbr.* 642. L. D. es sulke. 643. S. C. D. es selve. 644. C. H. Ende wie; R. Soo wie. 647. L. Dus hoechlijc; S. Dus helech; C. R. Dus hoechelike; H. Dus hoghelike; D Dus hoghe. 649. R. Cathoen die wijse. 650. C. R. D. sijn. 651. L. S. niet wille; C. R. D. niet en wilt; H. Ende niet den armen en wilt horen. 652. L. Alsi; S. C. H. D. Als hi. 653. L. oec niet; S. H. ooc horen niet. 654. C. meer bescreven; R. mede *ontbr.*

En selen niet behoeuech sijn.
Noch seit dese here fijn
Dat si, die de arme versteken
Selen noch doghen van breken,
Ocht hier op dit ertrike,
Oft inder hellen euwelike.
Jhesus Sydrac seit al bloet:
Breket den armen v broet,
Ende leidt in v huus die ghene,
Die herberghe en hebben en ghene;
Ende den naecten dect sine lede,
Den bedroefden troest mede,
Soe sal v dinc, sonder waen,
In grote vore spoede gaen staen,
Beide hier ende in hemelrike,
Dat v duren sal euwelike.
Dat seit ons een heylich man:
Die salech wille wesen dan
Breke den armen sijn broet;
God helpt hem wt alre noet.
Doe Cristus was opghestaen
Ende inden weghe quam ghegaen
Aene sinen iongheren dus spraken

Vs. 656. H. niet benodicht; D. Niet en selen behoeftich. 657. S. Noch seit die wise here fijn; R. D. die heere. 658. S. die daerme. 659. L. D. Noch selen; H. Sullen doghen noch. 660. L. C. Ocht *ontbr.;* S. H. dit *ontbr.;* R. D. Hier op eertrike. 662. R. al *ontbr.* 663. L. C. H. R. D. Breect; R. u *ontbr.* 664. S. int huus. 665. L. S. H. D. en hebben ghene; C. R. herberge hebben. 666. C. R. Ende *ontbr.* 667. L. troestet; H. troost oec mede. 669. L. D. vorspoede; S. H. voerspoede staen; C. In goeden voirspoede gaen; R. In goeden voorspoede staen. 670. C. Beide *ontbr.* 671. L. Dat sal u duren; C. R. D. u *ontbr.;* H. gheduren. 672. L. Noch seit ons een wijs man; R. wijs man; D. Noch seit een wijs man. 673. H. D. wil; R. wilt zijn. 674. H. Breect — — u broot. 675. L. D. uter noet; S. ute alre. 676. L. H. op verstaen. 677. L. quamen (!) 678. L. S. C. H. An sine iongheren daer si spraken; R. D. Aen zijn iongheren d. s. sp.

Vter scrijfturen vele saken,
Die hem Cristus daer ontbant,
En hebben sine niet becant
In al sijn doen, in al sijn spreken;
Maer doe si hem dbroet saghen breken
Hebben sine thant bekint.
Nv soe merct ende versint,
Hoe datse God kint inder noet,
Die den armen breken haer broet.

Noch van almoesenen, ende wat lone daer af comt.

Vele redenen vint men bescreuen
Daer omme, dat men sal gheuen
Aelmoesenen blidelike,
Omme den gheuere van hemelrike.
Want Paulus ons doet bekint
Datten bliden gheuere God mint.
Onse aelmoesenen, wats gesciet,
En moghen wi verliesen niet;
Want God, die niemenne en hoent,
En laet gheen dinc ongheloent;
Ende om ene aelmoesene clene

Vs. 681. C. zaen bekant; H. si niet; R. Ende hebben zinen zin daer niet becant (!) 682. S. doen al; R. noch in al zijn spreken. 683. L. Daer si hem dbroet; R. Maer doen zine tbroot. 684. S. H. R. D. Hebben sine te hant; C. saen bekint. 685. L. C R. D. Nu merct dan ende; S. merct dan; H. Ende soe merct dan ende. 686. L. C. D. Hoese God. 687. R. haer *ontbr.* 688. S. sijn bescreven. 689. C. R. D. Daer om; H. Waer om. 690. C. mildelike; H. D. Aelmissen. 691. L. Om den; S. Om tgeven van; C. H. R. Om den ghenen van; D. Om den ghever van. 692. R. Want *ontbr.* 693. H. D. Dat God den blider (bliden) ghever mint. 694. L. aelmoesen; H. D. Ons aelmissen; B. Ons aelmoesen. 696. L. C. H. R. D. niemant. 697. S. ghene duecht; C. R. gheen doghet; H. ghene doghet; D. gheen doecht. 698. L. aelmoesen; C. R. een aelmoessen; H. Want om een aelmisse; D. Ende om een aelmisse.

Soe behouden wi Gode allene.
Soe wanneer ghi uwe aelmoesene geeft
In tsgheens hant, die breke heeft,
Soe stectise Gode in de hant,
Als hi ons selue doet bekant:
Dat ghi den alder minsten doet,
Dat doedi mi, des sijt vroet.
Noch spreect onse here dat:
Gadert inden hemel uwen scat,
Daer en salne te ghenen daghen
Motte no rupsene enaghen;
Seker dat es wel waer,
In sulker hant leit hi daer,
Daer en mach dief no quaet here
Den scat minderen nemmermere,
Water, vier no engheual.
Als ons vriende ende maghe al
Hem begheuen ende hebben onwert,
Soe blijft die scat onuerteert,
Ende dien vinden wi te staden daer
Te endene en plegen ghene iaer.

Vs. 699. R. Soe *ontbr.*; D. God. 700. L. D. Wanneer ghi u aelmoesen geeft; S. uwe *ontbr.*; C. R. Soo wanneer ghij u aelmoessen geeft; H. Soe *ontbr.*; — aelmisse. 701. L. Den ghene die breke heeft; R. In des ghenen handt; D. Den ghenen die ghebree heeft. 702. L. Soe settise; S. So steket ghise; H. Gode steect dise; D. Also settise God selve in. 703. L. R. Alse; S. Als so; H. So hi selve doet bekant; D. self. 706. S. Noch so sprect; D. Nochtan spreect. 708. C. Daer en sal te; H. D. Daer en sellen te; R. Daer en sallen tot geenen. 709. C. rupsen; D. Motte u noch. 710. C. D. wel *ontbr.*; H. wel ende waer. 711. L. In seker hant; S. D. In sekere; H. In sekerre hant so leitet; R. seker — soo leiti. 713. L. mindern; S. C. minderen no meeren. 714. C. mesval. 715. L. S. Als eens. 716. *Allen:* Hem *ontbr.* 717. L. al onverteert; D. blivet. 718. C. Ende *ontbr.* 719. L. Tendene pleghen; S. Te ghevene ende; C. Daer en eyndt gheen; H. Die te eynden en — gheen; R. Dat te enden; D. Daer tenden.

Sulke lereren ons verbieden
Te gheuene den quaden lieden,
Alse speellieden ende hyrauden,
Riesen wiuen ende ribauden;
Maer een wijs man doet bekant,
Wies name ic niene vant:
Die Gode wille volghen na
Sal gheuen, alsict versta, —
Beide den goeden ende den quaden;
Want God met siere ghenaden
Doet sine sonne vroech ende spade
Schinen op goede ende op quade.
Wet, dat die mensche alsoe sal
Sine aelmoesene gheuen oueral,
Beide quaden ende goeden,
Die ghi siet in armoeden.
Men doet den armen niet ere,
Maer men doetse onsen here,
Ende hi gheeft den loen daer af,
Niet de mensche die ment gaf.

Altoes hebt, in elke stede,
Op die arme ontfermechede,
Ende sidi van goede rike,

Vs. 720. L. Selke leren; C. R. leeraers; H. Som leraren. 721. C. H. Te gheven; H. gheven quaden. 722. S. C. H. D. Alse. 723. C. Kintschen lieden ende; H. Biesschen wiven; R. Vriezen ende. 724. S. C. ons becant; *Dit en het volg. vs. ontbr. in* R 726. H. D. wil; R. God. 727. C. Sie dat sine caritate gae. 728. C. Beyde op quade ende op goede; D. den — den *ontbr.* 729. L. sier; S. God *ontbr.;* C. Die hij ziet in armoeden. 730. S. God doet; C. Want God doet; R. zijn. 731. D. ende quaden. 732. L. H. D. dat alsoe die mensche; S. *dit en het volg. vs. ontbr.* 733. L. aelmoesen; C. Sijn aelmoesen; H. Aelmissen; R. Sijn; D. aelmissen en gheven. 734. C. *dit en het volg. vs. ontbr.* (*verg.* 728—29). 735. *Allen:* Die hi siet. 736. R. Men doetse die mensce niet eere; D. niet die eere. 739. L. Niet hi dien ment; C. den ghenen die; H. die arme diemen; H. Nijet hi diement gaf.

Soe gheeft hem dan meldelike.
Es v goet oec clene gheacht,
Soe gheeft hem dan na v macht,
Alsoe die goede Tobias
Sinen sone leerde, alsic las. —
En hebdi goet, lude oft stille,
Soe gheeft uwen goeden wille,
Ende doeght met hem; sekerlike,
Ghi hebt daer ommo hemelrike.
Soe seldi gadren enen scat,
Des ghi hebben selt te bat
Soe wanneer die dach sal comen
Dat God den mensche sal doemen;
Want aelmoesene verloessen can
Van sonden ende der doet den man,
Ende si en laet die ziele niet
Ter hellen comen, wats gesciet. —
Aelmoesene, vor waer gheseit,
Es ene die meeste sekerheit
Te comene vore Gods oghen,
Alse alle scrijfturen toeghen.
Die bede die men met vasten doet,

Vs. 743. C. Deelt hem dan; R. Soe *ontbr.;* D. dan *ontbr.* 744. L. S. D. oec *ontbr.;* S. Ende es; oec *ontbr.;* R. *dit en het volg. vs. ontbr.* 745. L. hem *ontbr.;* S. uwe; C. Soe *ontbr.;* uwe; H. dan *ontbr.;* D. hem dan *ontbr.* 746. L. Alse; D. Als. 747. S. also ic las; H. soen. 748. L. H. R. D. no stille. 749. H. hem uwen; R. na uwen; D. ghevet. 750. C R. D. doget. 751. C. H. D. om. 752. D. Int paradijs, die schone stadt. 754. R. *dit en het volg. vs. ontbr.;* D. Soe *ontbr.* 755. L. D. Dat God die werelt sal. 756. L. aelmoesen; H. aelmisse; R. Want aelm. wel can; D. aelmisse dan verl. 757. S. Van wonden den zicken man; H. Vander dootsonden den man; R. Van zonden verlossen den man; D. ende vander doot. 760. L. C. R. Aelmoesen; S. over waer; H. D. Aelmissen. 762. L. C. H. R. D. Te comen vor; S. vor. 763 L. Alse *ontbr.;* S. Also ons scrifture; H. Also als alle; D. Als die scrifturen. 764. S. vastene; C. met haesten doet.

Ende met aelmoesenen, sijt des vroet,
Es beter menechfoude
Dan scat van finen goude.
Doe Daniel in drome scoude
Dat Nabugodonosors rike soude
Gheuellet werden ende ghedestrueert,
Es hi toten coninc ghekeert,
Ende heeft hem den droem ontbonden.
Doe sprac hi metten seluen stonden:
Her coninc, om dese sake
En sijt niet sere tonghemake.
Al es God op v verbolghen,
Wildi minen rade volghen,
God sal v sekerlec vertroesten
Ende ute uwen anxte verloesten.
Gheeft den armen mildelike
V aelmoesenen, ghi sijt rike;
Ic hope dat v God sal
V sonden vergheuen al;
Ende en gheloeft oec emmer niet
Datter v goet af sal mindren yet,

Vs. 765. L. aelmoesen des sijt; *Allen:* des sijt; H. D. aelmissen. 766. C. Es beter vele sekerlike; H. Is veel beter m. 767. S. Dant waer een conincrike; R. Dan een scat. 768. H. in die drome. 769. H. Nabugodonorus rike. 770. L. ghestrueert. 772. R. D. hem *ontbr.* 773. L. Ende sprac oec ten selven, S. metten selven monde; C. R. hi ten selven; H. D. Ende sprac ten selven. 774. S. Heere; C. Maer coninc. 775. H. niet te sere; D. niet zeer; *Tusschen vs.* 775 *en* 776 *heeft* R. *nog:* Es u goet cleyne geacht, Gheeft daer na uwe macht. 777. C. H. R. raet; D. Wildi na minen raet. 778. S. seker; C. sal u wel; R. sekerlec *ontbr.* 779. L. R. D. Ende vut uwen; C. wt uwen anxt; L. C. verloesen; H. R. D. verlossen; S. Ende van uwen vernoye verlossen. 780. D. Gheuet. 781. L. aelmoesen; H. D. aelmissen; S. Van uwen goede ghi sijt rike. 782. H. Ic hoop. 783. L. S. H. D. Uwe. 784. L. Ende *ontbr.;* S. ooc anders niet; C. oec emmer *ontbr.;* R. oec *ontbr.;* D. en *ontbr.* 785. S. C. H. D. minderen.

Maer meeren, dats seker waer. —
Alse ene keerse bernet claer,
Ende men ene andre ontsteect daer an,
Haer licht en mindert niet nochtan,
Maer dlicht twivuldecht dan.
Aldus soe twivuldecht van
Aelmoesene dat goet,
Diese wt goeder herten doet.
God onse here in die wistine
Voedde, mids der gracien sine,
.v.m. volcs, ofte mee,
Met .v. visschen, broeden twee;
Nochtan bleuen ouer daer
Relijfs .xij. coerue, dats waer. —
Daer bi en selen wi ons niet ontsien,
Dat onse goet sal mindren van dien;
Want God die alle dinc gheeft,
Ende alles dinghes macht heeft,
Saels ons uele meer gheuen,
Ende na dit lijf deulijc leuen.

Vs. 786. S. Maer meersen dats waer; C. Maer meerderen dats waer; D. Mer meerderen. 787. S. Als; C. een k. die berret; H. Als een kaers die barnt; R. Als een — die bernt; D. Als een kaerse die bornet. 788. C. Ende een ander; H. enen anderen; R. D. een ander. 789. C. Haer *ontbr.* 790. *Dit vs. ontbr. in* S.; H. Maer tlicht dubbelt daer van; S. Maer tweevoldicht daer van. 791. S. *leest deze en de twee volg. regels aldus:* Aldus tweevoudich tgoet Der aelmoesenen, die t met goeder herte doet; C. R. soe *ontbr.*; H. dubbeleert dan; D. Aldus twev. van. 792. L. Aelmoesen; C. Der aelm.; H. Die aelmissen; R. Vander aelmoesen; D. Aelmissen. 794. L. S. wostine; C. H. R. D. woestine. 796. C. Vijfdust volcx. 797. *Allen:* Met .v. broeden, visschen twee. 798. R. ouer *ontbr.* 799. L. Reliefs; S. Verliefs; C. R. Vele crumen, dats waer; H. Twalef corue reliefs, dats waer. 800. L. S. en *ont br.;* D. en *ontbr.* — ons *ontbr.* 801. C. D. ons — — minderen; R. ons. 802. S. H. dinghen. 803. L. D. dings; S. Ende van allen macht; C. Ende alle dinc ghemaect heeft; R. Alles dincs. 804. D. veel te meer. 805. L. deeusche leuen; S. tewelike; C. deeuwich; H. tlange leven; R. dat ewich; D. dewighe.

Ghi moeght wel gheloeuen des,
Dat God niet ondanlec en es;
Want ware hi ondanclec yet
Soe en ware hi volmaect niet;
Want inder ondanclecheit
Groet ghebrec ende scande leit.
Men heeft menich hof ghescout,
Daer in rijcheit was menechfout,
Ende en gheens goeds ghebrac;
Maer alsmen den armen ontrac
Daelmoesene, ende men des miste,
Ghinc huus ende hof te quiste,
Ende de stede wert woeste met allen.
Dit heeft men dicke sien geuallen.
Ghelijc dat aelmoesene den man
Inden hemel setten can,
Alsoe vaert hi in deuwelec vier,
Die sine almoesene nien geeft hier.

Noch meer vander aelmoesenen.

Voert soe seldi weten,
Dat men leest in decreten:
Siedi uwen euenkersten steruen
Van honghere, ende bederuen,

Vs. 806. S. C. H. moghet; D. wel dencken des. 807. L. R. ondankelec; D. ondancbaer. 808. C. H. waer — ondanckelic. 809. C. H. D. en waer. 810. L. S. C. H. ondankelicheit; *in* R. *ontbr. dit en het volg. vs.;* D. ondancbaerheit. 812. *Allen:* menich huus ghes. 813. *Allen:* Daer rijcheit in was. 814. C. D. en *ontbr.* 815. L. alse men. 816. C. Die aelm.; H. Der aelmisse; R. De aelm.; D. Die aelmisse. 818. L. C. Entie stede; C. H. R. D. woest. 819. C. dicwile. 820. L. C. R. aelmoesen; H. D. aelmisse. 821. C. wel setten can. 822. L. D. ewighe; S. ewelike; C. H. int helsche; R. eewich. 823. L. S. niet geeft; R. D. niet en; C. ontrect hier. 825. R. inden secreten. 827. H. R. D. hongher.

Ende hem niet en helpt inder noet,
Soe sidi sculdech siere doet.
Dit selue sprect oec aldus
Die wise Cassiodorus.
Jhesus Sydracs sone bescrijft:
Ghelijc dwater tvier verdrijft,
Alsoe verdrijft tallen stonden
Die aelmoesene die sonden.
Niemanne versmaden en seldi,
Omdat hi arm ende verworpen si.
Salomon seit, die vroede:
Eert Gode van uwen goede,
Ende ghi selt, sonder waen,
Woeker daer af ontfaen.
Noch seit die selue here:
Hi persemt op Gode sere,
Die ontfermnesse ten armen heeft,
Want hijt menichfout weder gheeft.
Noch seit dese here al bloet:
Het es lof ende ere groet,
Die hant bieden alsoe houde
Hem die verdrincken soude;
Den verdoelden te weghe hulpen;

Vs. 828. L. D. niet hulpt; S. en *ontbr.*— in dire noot; C. R. Ende en helpti hem niet inder. 829. L. sier. 830. S. so sprect ooc dus; C. oec *ontbr.;* R. selue *ontbr.* 831. S. Cassidorus; R. Cassidorius. 833. S. dat water. 834. H. verdrivet. 835. L. C. Aelmoesen die sonden; H. Die aelmisse; D. Aelmissen. 836. L. Niemen; C. R. D. Niemant; H. Versmaden nyemant en suldi. 837. S. arem of verw. 838. R. die goede. 839. S. Gode *ontbr.;* D. God. 840. S. Gode, ghi sult. 841. L. In grooten vorspoede gaen staen. 842. S. H. de wise heere. 843. H. Hi persemt Gode of ere; R. op *ontbr.* 844. S. C. ontfaermenesse; H. Die ontfermherticheit opten armen; R. *dit en het volg. vs. ontbr.;* D. ontfermenis. 846. C. H. R. D. die heere. 847. C. H. R. Hets. 848. H. te bieden. 850. S. Den dolenden; L. S. H. helpen.

Den hongheren den hongher stelpen;
Ja, vanden goede, sijts gewes, —
Dat ons selfs proper es,
Ende niet van vremden goede;
Vte eneghen willeghen moede,
Niet om ere, no om lof
Der werelt tontfane daer of.
Onse here doet ons selue bekant:
Soe wat doet v rechter hant
En sal die slincke weten niet;
Oft ghi coent, gheef daer mens niet en siet.
Wi selen onse aelmoesene gheuen
Die wile dat wi hier leuen,
Ende onsen kindren niet beuelen,
Dat si na ons gheuen selen;
Ende sonderlinghe bouen al,
Elc sijn onrecht ghelden sal.
Beuelt hijt executoren,
Soe maeght lichte sijn verloren.
Betruustu enen anderen bat
Dan di seluen, hoe comt dat?
Wiltu die bewaren wel

Vs. 851. S. H. Den honghereghen; H. te stelpen; D. Den hongherigen dat te stelpen. 853. S. D. ons selues. 855. L. Uut enen ende wil.; C. Met eenighen willen moede; H. Uut enen ghewillighen; R. D. Uut eenen willigen. 856. H. D. eer. 857. L. C. Ter werelt; H. Vander werelt tontfaen; R. D. tontfaen. 858. C. Jhesus Sydrac doet ons becant; R. selue *ontbr.*; D. Ons heer doet ons bekant. 859. C. wat gheeft; H. uwe rechter; R. Soo wat dat doet onse rechter; D. ons rechter. 860. L. C. R. slinker; H. die luchter; D. die lufter hant. 861. L. S. en *ontbr.*; C. Condi, gheeft dat niemant en ziet; H. gheeft daer niemant en siet. 862. R. ons; D. ons aelmis hier geuen. 863. L. wile die wi; C. R. hier *ontbr.* 864. R. ons kindren. 865. S. naer ons; H. na ons niet gheuen. 868. L. Bevelt hem; C. R. Beveelt hijt creatueren te voren. 869. H. lichte *ontbr.*; R. So mach hi lichte; D. licht. 870. *Allen:* Betroustu; R. andren.

Gheeft dan selue, ende nieman el.
Die wile dat es in dinen name
Soe es dine ghifte Gode bequame.
Dat ghi met aerbeide hebt gewonnen,
Alsoe v God woude geonnen,
Hebt lieuer tuwes selfs baten
Dan ghijt enen anderen soudt laten.
Niet en verstaet dat ic mene
Dat de mensche al ghemene
Sijn goet gheuen henen sal;
Maer met bescheide ouer al,
Alsoe dat hem tsinen liue
Sine noetdorfte bliue,
Ende niet en doghe van breken;
Dits meest der lerere spreken.
God late ons in dit corte leuen
Onse aelmoesene alsoe gheuen,
In ons heren Cristus name,
Dat si hem moet sijn bequame.

Alsmen Gods minne heeft, hoe men die behouden sal.

Die Gods minne wilt behouden

Vs. 874. D. dattet is. 875. L. C. dijn ghifte; H. dijn gheuen; R. die ghifte. 876. H. mit arbeit. 877. L. Alse — onnen; R. gonnen; D. Als — onnen. 878. L. D. liever tuwer baten; S. selues; H. tot uwes selues. 879. R. andren. 880. L. en *ontbr.*; C. Ende niet. 881. *Dit vs. ontbr. in* S. 882. L. S. R. D. henen gheuen; H. Sijn goet heen delen sal. 883. H. al ouer al. 884. R. te zinen. 885. L. sijn; S. nootdorst; C. R. nootorst doch blive; H. notorfte; D. nootdruft doch. 886. L. Ende hi niet; S. en *ontbr.*; R. van gebreke; D. gedoge. 887. C. Dits ter meesters leere spreken (!). 888. H. D. laet ons. 889. L. aelmoesen soe; C. zoe; H. aelmisse; R. Ons aelm.; D. Ons aelmissen so. 891. L. D. si hem si beq.; S. moete sijn; C. Dat hem zij bequame; H. si *ontbr.* 892. S. wille; C. wille houden.

Sal in doechden menichfouden,
Ende daer in oec volstaen.
Men siet daer ghescreuen staen:
Niet hi, die de dinc beghint,
Maer diese ghetrouwelec volint,
Es werdech Gods rijcs.
 Noch soe seiti des ghelijcs,
Alsoe als ict ghescreuen vinde,
Wie volheert toten inde,
Dat hi behouden blijft om dat.
Noch seiti in ene ander stat,
Alsoe daer ghescreuen staet,
Die siue hant an die ploech slaet,
Ende dan achter waert siet,
En es Gods rijcs werdech niet.
 Die gaen woude in eenre stat,
Ende nien en volghinghe, wel wet dat,
Hine quame nemmermeer daer.
Men seit dat, ende dat es waer,
Dat alle lof, voer waer geseit,
Inden ende altoes leit.
 Daer omme sprac een meester vroet:
Wies inde es goet, es al goet.

Vs. 893. S. dogheden. 894. S. C. oec daer in. 897. L. S. R. getrowelike; C. D. trouwelic. 898. H. En is. 899. S. Noch seit al dies ghel.; C. H. D. soe *ontbr.;* R. dagelijcs. 900. L. S. C. R. als *ontbr.;* D. Alsoe *ontbr.* 901. S. Wie dat vulhoort toten inde; D. volherdet. 902. L. Dat hi behoude dlijf omdat; H. D. bliuet; R. bliue. 903. *Allen:* een. 904. R. Want daer. 905. L. ane; C. H. D. sijn; R. Wie de hant anden. 906. D. achterwaert vliet. 907. C. rijcs *ontbr.;* H. R. Gods rike. 908. C. R. D. in een; H. wil. 909. L. S. H. wet wel; C. D. wel *ontbr.;* R. wet wel *ontbr.* 910. L. Hi nemmermere quame; S. Hine came; R. quaem. 911. L. C. Men seit ende hets waer; S. Men seit dat het es; D. Men seghet ende hets waer. 912. S. ouer waer; D. lof voor waerheit. 914. S. C. R. D. meester goet; S. H. D. Daerom. 915. L. es — es *ontbr.;* C. eynde goet is es al; H. Wies eynde goet is het is al.

God gheue ons al sulc inden,
Dat wi Gods gratie vinden.
Amen, Amen.

Vs. 916. L. D. selken; C. al *ontbr.;* H. God ghonne ons; R. geue ons zulke. 917. L. D. Dat elc sine gracie; S. moeten vinden.
In L. S. C. D. volgen hier nog deze vier regels:

Hier gaet die erste boec vte,
Daer in ligghen vele virtute,
Van grooter wiser leren,
Die doude wise approberen.

TWEEDE BOEK.

HIER BEGHINT DAT ANDER BOEC.

Van godliker ende menscheliker minnen tsamen.

Vander Gods minnen hebdi gehoert,
Nv hort vander menschen minnen voert.
Dese twee minnen, als wi lesen,
En moghen niet ghesceden wesen;
Wie Gods vrienscap sal gewinnen
Moet sinen euenkersten minnen.
Sente Jan doet ons bekint,
Soe wie seit dat hi Gode mint,
Ende sinen euenkersten hatet dan,
Dat hi loghenere es daer an.
Soe wie ganslec minnet Gode
Houdet gherne sijn ghebode:
Nv heet ons God in sijn beuelen,

Vs. 1. C. D. Van Gods. 2. H. R. van tsmenschen; D. der menscen. 3. L. alse; S. also; C. H. so wi. 5. C. wil winnen. 6. L. Hi moet; D. sijn. 7. C. R. Sint. 8. L. D. So wie dat Gode mint; R. Soo wie, seiti, Gods minne mint. 9. L. C. H. R. D. haet; S. dan *ontbr.* 10. S. loghenere es, dat verstaet; H. Dat hi is een loghenaer dan; R. Dats een l. dan. 11. L. D. ganselec mint; S. ganselike minnen; C. H. ganselic; *Dit en het volg. vs. ontbr. in* R. 12. S. Houden — sine; C. Houdt wel sine; H. Houdt — sine; D. Hi hout — sine. 13. D. ons *ontbr.*

Dat wi ons minnen selen
Onsen euenkersten, als men leest,
Ende hem seluen alre meest.
Wie nien mint sinen euenkersten,
Hem moet Gods minne gheberslen.
Paulus doet ons oec bekint:
Soe wie sinen euenkersten mint,
Hi heeft volvult die wet.
Een wijsman scrijft ons met:
Mi soe hebben drie dinghe
Wel behaecht sonderlinghe,
Want ic weet wel sekerlijc
Dat si Gode sijn ontfanckelijc.
Die ierste es, voerwaer gheseit,
Onder die broeders eendrachtecheit;
Dander, dat elc minnen sal
Sinen euenkersten ouer al;
Dat derde tusschen man ende wijf
Een wille in al haer bedrijf.
Noch soe seit hi noch mere:
Drie dinghe hatet sere:
Den armen hoeuerdeghen man,
Den riken, die wel lieghen can,

Vs. 14. L. S. H. R. Dat wi ghelijc ons m.; C. Dat wij ganselic m. 16. S. Ghelijc ons selven; C. R. Ende ons selven. 17. L. C. H. D. niet en; S. niet mint; *Dit en het volg. vs. ontbr. in* R. 18. C. gheuersten (!) 19. L. C. R. D. oec *ontbr.* 20. C. Die sinen; R. Wie sinen. 21. *Allen:* vervult. 22. H. D. scriuet. 23. L. D. soe *ontbr.* 24. H. behaget. 25. L. *dit vs. ontbr.* 26. S. H. ontfanghelijc; D. ontfanclijc. 27. L. C. R. Dierste; H. Teerste is wel voerw.; D. Die een is. 28. L. Onder broederscap eendracht; C. R. D. die *ontbreekt.* 29. D. Tander is dat. 30. R. Sijn. 31. H. Terde tusschen. 32. S. C. R. in al haer lijf; D. Enen wille in haer. 33. L. C. H. R. oec mere; S. hi mere; D. soe *ontbr.* — oec. 34. L. S. R. hatic; C. haet onse heere; H. D. hate ic. 36. L. C. H. R. vele lieghen.

Ende den ouden soe verkeert,
Dat hi hem ter sotheit keert.
Selue onse here Jhesus Cristus
Sprect met sinen monde aldus:
Du sout dinen God dinen here
Van al diere herten minnen sere,
Ende dinen euenkersten ghelijc di;
In desen tween, dats sonder twi,
Hanghet al die wet ende die propheten.
Daer bi soe moeghedi seker weten,
Dat wi van gherechter scout
Onsen euenkersten hout
Selen sijn, ende dien minnen,
Selen wi Gods minne ghewinnen.
Hets waer, hets onnaturlijc,
Dat iemen hem seluen ghelijc
Enen anderen minnen soude,
Maer diet wel verstaen woude,
Soe selen wi altoes poeghen
Hoe dat wi bringhen moeghen
Onsen euenkersten ghereit
Toter euweleker salecheit;
Ende dat selen wi sonder weren

Vs. 37. L. H. D. alsoe; S. Enten houden also gheleert; C. Ende *ontbr.*— alsoe. 38. L. S. H. ter riesheit; C. ter rijcheyt; R. ter wijsheit (!). 39. L. Selue *ontbr.;* C. Jhesus *ontbr.;* D. Ons heer. 40. L. H. Die spreect selue aldus; C. Sprac ende oec Paulus. 41. D. Du selste. 42. *Allen:* Met a.; C. Met alder; D. Met alle. 43. H. gheliken di; D. Ende dijn. 44. H. tween al sonder si (!); C. R. dats sonder sy (!). 45. S. H. Hangt — — ende propheten; C. Hangt die wet der pr.; R. Hanget die w. d. pr.; D. ende *ontbr.* 46. L. Daerbi mochdi; S. H. soe *ontbr.;* C. R. moeghdi; seker *ontbr.;* D. Hier bi moechdi die waerheit weten. 47. C. H. R. rechter. 48. L. wesen hout. 49. L. D. dien *ontbr.* 50. L. D. Willen wi; C. Gods vrienscap winnen; R. Gods rike. 51. D. Het is — het is. 53. L. R. andren. 56. C. dat *ontbr.;* R. wi gewinnen mogen. 58. *Allen:* ewegher; R. Ter ew. 59. D. dat sal hi.

Ghelijc van ons seluen begheren.
Hets waer, ens nieman die leeft,
Die volcomene macht heeft
Elken armen clene ende groet
Te stoppene al sine noet,
Dan God onse here allene.
Hets hem te doene clene;
Daer omme sal elc, sijds ghewes,
Gheuen na dat hi ghestaedt es.
Ic hout in dien, ghewaerlike,
Dat een mensche, die es rike,
Ende den armen ontfermt niet,
Dat hi meer danschijn Gods en siet.
Daer omme gheeft in alre tijt
Na dat ghijs ghestaedt sijt;
En hebdi niet, soe swighet stille,
Ende gheeft Gode den goeden wille.
Een wijs man doet ons verstaen
Wanen wi groten loen ontfaen:
Van dat wi gheuen clein oft groet
Ons goet dore Gode na onse doet.

Vs. 60. C. vanden seluen. 61. H. Hets waer, nyemant en is die; R. D. en es niement. 62. L. C. H. R. D. volcomen. 63. L. clenen man ende groet; S. Elken man, arem, clene ende gr.; C. H. R. D. cleyn. 64. L. H. R. stoppen; H. alle; D. al *ontbr.* 65. D. Dan onse heer God allene. 66. H. Hem is te doen clene; D. Het is hem. 67. S. des sijt ghewes; C. R. D. Dair om. 68. L. D. Doen na dat hi; S. na dien dat hi; H. soe hi. 69. *Allen:* waerlike; R. *Dit en de* 13 *volg. vs. ontbr.* 70. H. mensch. 71. S. Ende den armen ne ontfaermet niet; C. Enten armen; H. en ontf.; D. Ende der armeren. 72. L. Dat hi nemmermeer Gods ansichte siet; S. Dat hi nemmermeer Gods anscijn en siet; C. Dat hij nemmer Gods aenscijn en siet; H. Dat hi meer Gods aenscien siet; D. Dat hi Gods aenschijn niet en siet. 73. C. H. D. Daer om. 75. L. Ende hebdijs niet swicht al stille; H. Ende en; D. soe *ontbr.* 76. L. Gode uwen goeden; C. gheuet; D. Gode uwen wille. 77. S. ons dus verstaen. 78. C. Waer af wij crancken loon ontfaen. 79. S. clene. 80. L. Onse goet; H. Onse goet doer; D. om Gode na ons d.

Hadden wi langher moghen leuen,
Wi en haddens hem niet ghegeuen;
Maer doet ons en dochte nemmere
Gauen wi Gode onsen here.
Ic duchte, sprac hi, dat dese danc
Vore Gode es harde cranc.

Noch meer van godliker minnen.

Men vint twirande minne:
Die ene es, alsict versinne,
Caritate, daer ic af v
Hier vore hebbe gheseit nv.
Dander minne nes niet goet,
Want si set al haren moet
In ghirecheiden, ende daer toe
In ydelheiden, spade ende vroe,
Ende in allen dien, sijts ghewes,
Dat ieghen Gods wille es.
Daer bi selen wi met reinen sinnen
Onsen euenkersten minnen,
Ende niet in arghe clein no groet,
Als ons Paulus seit al bloet,

Vs. 81. S. ghemoghen leuen. 82. C. hem *ontbr.* 83. S. nemmermeere ; H. D. niet meer ; R. Ende ons — nemmermeere. 84. *Allen:* Gaven wijt ; L. Gode dor sijn eere ; S. Gode dor onsen here ; C. wijt doir Gods eere ; H. R. Gode doir sine eer. 85. H. Ic ducht ; D. sprac hi *ontbr.* 86. *Allen :* Vor (voir) ; H. Is voor Gode. 87. H. twierhande. 88. L. C. D Deene es; H. Die een is so ict kinne ; R. Die een is. 89. R. af *ontbr.* 90. L. Hier te voren af seide nv ; H. gheseit heb nv ; R. Te voren af had geseit nv ; D. Hier te voren seide nv. 91. S. C. H. R. D. en es niet. 92. C. al haer ; D. al *ontbr.* 93. L. D. In gh. spade ende vroe. 94. L. D. Ende in ijdelh. daer toe. 95 S. Ende in al des ; C. allen , des sijt ; R. In allen dingen , zijts gewes. 96. D. Dat tegen. 97. L. S. Daer omme selen ; H. Daer om sullen ; D. Daer om — — mit alle sinnen. 98. S. H. R. altoes minnen. 99. S. cleene ; C. Ende niet arger cl. ; H. in arch. ; R. in *ontbr.* 100. L. Alse ; S. Pauwelus.

Soe wie datten anderen mint
Om dat hire ghenoechte in vint
Van eneghen arghe, des hi pliet,
En es seker sijn vrient niet;
Maer hi es sijn viant bat
Om dat hi hem nien lachtert dat.
Sente Prosper doet ons kinnen:
Men sal menschen alsoe minnen,
Datmen hore dolinghe sal
Berespen ende scuwen ouer al;
Want hi en es niet vrient goet
Die al des volght dat vrient doet.
God laet ons hem minnen alsoe,
Ende onsen euenkersten daer toe,
Ende den armen alsoe gheuen,
Dat wi euwelec met hem leven. Amen.

Waer af ende hoe dat minne beghint.

Minne beghint voer alle dinghen
Gerne van goeder wandelinghen;
Daer toe van hoerne ende van siene.
Dit pleght daghelijcs te ghesciene.

Vs. 101. C. D. Soe wie den anderen ; R. andren. 102. C. R. ghenuechte. 103. L. Van enichs arch; H. arch. 104. H. En is hi seker. 105. L. D. Maer s. v. e. h. bat; C. hi es *ontbr.* 106. L. D. hem niet l. d.; S. hem niet ne; C. Datti hem niet; H. R. niet en. 107. S. C. R. bekinnen; H. Sente *ontbr.* — bekinnen; D. doet bekinnen. 108. H. die menschen. 109. L. S. H. Datmen hem haer dolinghe sal; C. Datmen dolinghe altoes zal. 110. S. Begripen ende doen scuwen al; C. Vlien ende scuwen. 111. S. en *ontbr.;* H. sijn vrient; *Dit en het volg. vs. ontbr. in R.* 112. S. volghet; C. des *ontbr.;* D. Die al volghet. 113. L. S. late; H. D. minnen soe. 114. *Inplaats van dit en het volg. vs. leest* C. *hier:* Dat wij met sulker minnen Hemelrike ghewinnen. 116. S. ewelike. 117. H. begint sonderlinghe. 118. L. wandlinge. 119. H. van hoern; D. van horen ende sien. 120. D. Dit pleghet.

Ende soe wast die minne dan
Int herte, daer si wt en can
Soe lichtelec comen niet,
Alsoe ment dicke geuallen siet.
Dat selue dat die herte can
Vernemen, dat bringt haer an
Die oren ende die oghen met,
Alsoe alst God heeft gheset;
Ende soe clonteren si ghemeen
Ende werden twee alsoe een,
Diemen met ghere suptilheiden
Van een en can ghescheiden.
Minne oec ende vrienscap
Vergaderen dicke in werscap,
Dats tsamen drincken ende eten.
Een wijs man doet ons weten
Dat werscap onder die goede es goet,
Want si die vrienscap meren doet;
Ende onder die quade es si quaet,

Vs. 121. L. C. R. soe valt die minne. 122. S. ute; R. niet en can. 123. L. Alsoe lichtelike; S. H. So lichtelike; D. ghecomen. 124. L. R. D. Alsmen dicke; C. Dits datmen dagelicx ziet; H. So men dicke. 125. H. dattet herte; D. dat therte niet en can. 126. L. C. D. dat brengen. 127. S. C. entie; D. *het tweede* die *ontbr.* 128. L. Alsoet God; S. als God haer heeft; C. R. Als ons God; D. Alse God selue heeft. 129. S. Ende also clonteren [si] gh.; C. Ende soe cleuen zij; H. alsoe clondert si; R. D. si in een. 130. C. Ende worden van tween eene. 131. L. met geer; C. met gheender; R. mit goeder (!); D. men *ontbr.* 132. C. Van ons en can; H. Vanden anderen en can; D. en connen. 133. S. oec *ontbr.*; C. H. R. ende oec. 135. S. te samen; C. Daer sij te gadere drincken ende eten; D. *leest dit en de drie volg. vs. aldus:*

Dat si vergaderen in vriendelicheit,
Als ons een wijs man seit,
Dat si te samen drincken ende eten.
Noch doet hi ons te weten *enz.*

Vs. 138. S. Want soe maect vrienscap ende moet; C. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.*

Want si met twiste dicke vergaet,
Ende daer die quade droncken sijn
Nemet selden goeden fijn.
Seneca seit: du soutti bedincken
Met wien du eten souts ende drincken,
Want eten onder die ghene,
Diemen en kint groot no clene,
Es wolfs ende leuwen leuen.
Die Prophete heeft bescreuen:
Met hoeuerdeghen ende ghieren
En eet in ghere manieren,
Ende al eest vore die werscap,
Goede minne ende vrienscap,
Nochtan en sal men die niet
Dicke hanteren, wats ghesciet,
Bi vele redenen, die ic v
Hiere wille segghen nv.
Daer vele liede vergaderen daer
Es vele onleden, dat es waer.
Ende daer men vele onleden vint
Gherijst dickewile perlament,
Ende onminne herde groet
Alsmen den dranc heeft int hoet.

Vs. 142. H. goen fijn; R. Neemt zelden. 143. L. du salt bedinken. 144. L. C. M. w. dv salt eten ende dr.; S. R. H. D. of drinken. 145. C. Want eten ofte drincken onder; H. onder die ghemene. 147. H. ende leeus; R. Es des vos ende. 148. C. R. heuet; H. D. profeet. 149. S. Metten — ende met; H. Mitten — ende mitten; R. no met; D. ende met. 151. *Allen:* voer. 153. D. en *ontbr.* 155. L. dier ic u; S. daer ic u. 156. L. .IIII. wille; S. Viere wille; C. Hier; H. Vier wil; R. Seggen wille nv; D. Viere wil. 157. L. R. D. Waer vele. 158. *Allen:* dats waer; D. Is veel. 159. L. S. men *ontbr.* — wint; R. men *ontbr.* 160. C. dicke vele; H. Daer rijst dicke perl.; R. Daer rijst vele perl.; D. Gherijst dicke. 161. C. Onlede ende murmereringhe groot; R. Onlede ende onminne h. g. 162. L. S. H. int hoeft.

Oec soe es daer ouertollechede
Van spisen ende dranoke mede,
Daer men grote sonden in doet;
Oec mindert daer met goet
Daer af te menegher stonde;
Oec comter af grote sonde
Als men te vele drinct ende et.
Bi desen redenen, dat ghi wet,
Salmen selden houeren,
Maer sooberlike teren.

Noch waer af minne beghint ende altoes mere werdt.

Salomon doet ons verstaen,
Dat es beter ten huuse gaen
Daer men weent ende es verseert,
Dan daer men eet ende houeert.
Catone hoert men oec leren
Datmen selden sal houeren,
Met goeder spraken mede
Can oec wassen vriendelechede.
Een wijs man scrijft ons met,
Wies name niene es gheset,

Vs. 163. L. C. R. Oec esser ouert.; S. Oec esser ouerdadechede; H. D. soe *ontbr.* 164. L. D. Van ate ende van dr.; S. ende van; C. Van ate van dr. 166. L. C. H. D. daer mede tgoet.; S. Ooc so mindert daer mede tgoet. 167—168. *leest men in allen:* Oec soe mindert dat ghesonde Daer mede te menigher stonde. 169. R. of eet; D. te veel drinct of eet. 170. H. D. deser reden. 174. L. C. Hets beter; S. Hets beter te huus ghegaen; H. ghegaen; R. D. Hets — — gegaen. 175. D. es *ontbr.* 176. S. of houeert; C. etende houeert; R. lacht ende houeert. 177. S. C. R. D. Catoen (1); H. Ende Cathoen; oec *ontbr.* 179. L. oec mede; D. can oec mede. 180. L. Can wel wassen; C. Maect men oic vriendelichede; R. die vriend.; D. Wassen goede vriendel. 181. C. bescrijft; D. scriuet met. 182. L. D. name hier niet en es; S. name hier niet es; C. H. name niet en es; R. name niet was.

Dat dbeghin van goeder minnen
Met wel sprekene moet beghinnen;
Ende dat oec qualijc spreken
Alle vrienscap can breken.
  Dauid, Seneca ende Pauphulus
Spreken oec alle aldus:
  Met ghiften ende dienste mede
Maect men oec vriendelechede,
Als ghi dicke hebt gehoert.
Oec eest een ghemein woert,
Dat onderlinghe miede
Wel tsamen hout die liede.
Ja, kint, vader ende moeder,
Ende daer toe suster ende broeder
Sijn wel tsamen sunderlinghe,
Alsi gheuen onderlinghe.
Wat men dore den goeden doet,
Daer af comt doecht ende goet,
Ende dore den quaden eest al verloren;
Dit sien wi daghelijcs ende horen.
  Die sijn goet houdt allene
Hine heeft vriende en ghene,
No op hemel, no op erde;

Vs. 183. C. vander goeder. 184. L. Moet met wel spreken begh.; C. H. R. D. spreken. 185. S. quaet spreken; C. oec *ontbr.* 186. S. doet breken; H. can versteken; R. wel can. 187. L. ende Pampulus; S. C. R. ende Paulus; H. Panfulus. 188. S. C. R. alle *ontbr.*; H. alle drie aldus. 189. C. H. ende met diensten; D. dienst. 190. S. maectmen emmer. 191. L. Alse; S. Also ghi; C. dickent. 192. S. ghemene. 194. L. Vele te samen houde liede; S. C. H. R. te samen; D. te samen houden. 196. S. C. H. R. D. Ende *ontbr.* 197. *Allen:* te samen; H. Si sijn. 199. *Allen:* dorden. 200. C. D. doget; R. doget goet. 201. *Allen:* dor den, (door den). 204. L. En heeft; S. heuet; C. H. R. en *ontbr.*; D. En heeft vrient. 205. S. Vp den hemel no op die; C. R. Inden hemel; H. Noch opten h. noch opter.

No hem en doet nieman werde.
Nemen ende weder gheuen
Doet vriende tsamen vaste cleuen.
Nemstu van dinen vrient iet,
Ende en doestu dore hem weder niet,
Soe heefstu dan verdient des,
Dat hi nemmer dijn vrient en es.
    Want soude dene altoes gheuen,
Ende altoes in scaden leuen,
Ende gheen bate daer af ontfaen,
Soe ware hem te nauwe ghedaen;
Want vriende gewint men om dat
Men hens sal hebben te bat.
    Seker eest, dat v vrient
Met ghiften dicwile dient,
Soe leert hi v weder gheuen,
Als Aristotiles heeft bescreuen.
Ende als men langhe gebeit heeft,
Eer men die ghifte weder gheeft,
Soe sal men, dats groet ere,
Alsoe uele gheuen te mere,
Alsoe in dat langhe beiden

Vs. 206. S. Ende hem ne doet. 208. S. te samen cleuen; C. D. tsamen leuen; H. vaste *ontbr.;* R. D. te samen leuen. 210. L. Ende doestu weder dor hem niet; S. weder dor hem; C. R. Ende *ontbr.* — weder dor hem; H. weder *ontbr.* 211. L. dan des verdient; S. H. So heuestu dan des verd.; C. Soe hebdi dies verdient.; R. D. So hebstu dan d. v. 212. L. C. Dathi nemmer en es dijn vrient; S. R. nemmermeer es d. vr.; H. D. nemmermeer en si dijn vr. 213. S. C. H. R. deen; D. die ene. 214. S. L. H. R. D. Ende alsoe in. 215. L. S. ghene. 216. L. C. H. R. D. Soe waer. 217. C. wintmen. 218. L. S. Dat men haers sal; C. hem sal; H. Men daer of sal hebben te bat; R. Datmen eens sal; D. Men haers. 219. L. S. H. D. dat v v vrient. 220. S. dicken wilen; R. V mit ghiften. 222. L. Alse. 223. L. alse. 224. S. *dit vs. ontbr.* 225. S. H. D. grote. 226. C. uele *ontbr.;* D. ueel. 227. L. C. R. Alse; H. Als in; D. Als hem dat langhe.

Was ondanclecheiden.
Nochtan, staet daer bescreuen,
Salmen meer weder gheuen,
Eest dat men wel ghedoen can.
Ons soe seit een wijs man:
Men sal een clein dinc niet begheuen
Jeghen vrient ondanc dies pleghen.
Den ghenen die v goet doen, dien
Seldi dancken, eren ende ontsien.
Die wise Seneca hi seit,
Dat die weldaet wel leit,
Daer men hem diese gaf
Eert ende ontsiet daer af.
Ende wacht emmer vroech ende spade
Dat ghi nien loent goet met quade,
Want ghi sout vallen, sonder wanc,
In Gods ende tsmenschen ondanc.
Seneca seit, die wise here,
Dat die ghene doelt herde sere,
Die niet also blidelec die dinc
Weder en gheeft alse hise ontfinc.
Seneca heeft noch bescreuen:
En condi niet weder gheuen,

Vs. 229. S. C. D. ghescreven; S. Noch staet. 230. H. weder *ontbr.*; R. Dat men meer sal; D. veel meer. 231. C. wel *ontbr.*; R. doen can. 232. C. Het spreect aldus een heilich man; R. soe *ontbr.* 233. L. S. Men sal eene cleene dinc niet wegen; C. dinc gheuen; H. dat clene dinc niet weghen; R. D. niet wegen. 234. H. Jeghen vrienden om danc te pleghen. 235. S. H. goet doet. 236. L. D. Seldi minnen, eren ende; C. eren *ontbr.* 237. *Allen:* hi *ontbr.*; R. die seit. 238. D. vele leit. 239. C. Dat men hem. 240. H. Eert ende dient af. 241. D. Wacht v dat ghi vro noch spade. 242. S. Datmen; C. Dat ghij niet en loont met quade; H. niet en loont tgoet mitten quade; R. niet en; D. Goet niet en loont mit quade. 244. R. ende int smenschen. 246. D. herde *ontbr.* 247. S. D. blidelike; C. R. niet zo. 248. S. C. D. en *ontbr.* — als; H. als; R. en *ontbr.* — so hise. 249. D. noch *ontbr.* 250. S. C. R. weder niet.

Soe seldi weder doch daer af
Danckelec sijn diet v gaf,
Ende danckelecheit hem toghen
Beide vore ende achter sine oghen.
Ende daer met hebdi hem geloent;
Want ghijt niet bat gedoen en coent.
Ghelijc dat dwater inden putte
Daghelijc werdt ende nutte,
Als menre dicke toe gaet,
Alsoe ghelijc, dat verstaet,
Can minne in hare houden
Meeren ende menichfouden;
Want langhe gewoente, seit scrifture,
Can maken ene ander nature.
Jhesus Sydrac doet ons bekinnen:
Moeghdi tenen vrient ghewinnen
Hem, die uwes vader vrient was,
Seker soe radic v das,
Dat ghi hem wilt betrouwen
Bat dan eneghen nuwen.
Een mensche sal dogen ende verbliden
Met vrienden tallen tiden;

Vs. 251. L. D. Soe seldi dankelec daer af; S. weder sijn daer af. 252. S. D. Den ghenen wesen diet v; S. sijn *ontbr.* 253. S. Ende dancheit; C. H. dankelic. 254. L. C. R. D. Beide vor hem ende achter sijn ogen; H. Beyde after ende voir sine oghen. 255. L. ende *ontbr.;* S. H. daer mede; D. Daermede. 256. S. Want ghine niet bet ghegoeden cont. 257. R. D. dat *ontbr.* 258. L. beter ende; S. C. D. wert beter ende; H. beter waer; R. Dagelicx beter ende nutte. 259. L. Alse mer dicke; C. Alse; R. D. Alsmer. 260. L. hare ouden; S. C. H. D. ghelike; R. Also betert dat verstaet. 261. S. in hare ouden; H. die minne in haer; R. Minne in haer ouden; D. haren ouden. 263. L. seit die scrifture. 264. L. andere; C. H. R. D. een ander. 265. L. kinnen. 266. S. Moghedi enen vr.; H. R. eenen; D. vriende. 267. C. Hem *ontbr.;* R. die vus. 268. C. Sekerlike ic rade v das. 269. H. betruwen. 270. S. nouwen; C. eneghen vrouwen; R. rouwen. 271. S. sal *ontbr.* 272. L. Met sinen vrienden; S. Sal met vrienden; D. Met sinen vrient.

Met hem dragen lichte ende sware,
Ghelijc dat het sijns selfs ware.
Mijn vrient hi es mijn ghemic,
Want hi es een ander ic,
Daer ic ieghen spreke clare
Oft ieghen mi seluen ware.
Dat mi swaer es helpt hi mi dragen:
Alle dinc wilt hi vore mi wagen.
Die ghenen vrient heeft inder noet
Es luttel beter dan doet.
En gheen dinc, des sijt vroet,
En es beter dan vrient goet.
Gherecht vrient, voerwaer ghetelt,
Es in weghe beter dan gelt.
God late ons hem minnen alsoe,
Ende onsen euenkersten daer toe,
Dat wi met sulker minnen
Hemelrike ghewinnen. Amen.

Van den arghen die van quader minnen comen.

Wet dat vele args ende onvromen

Vs. 273. *Allen:* licht. 274. L. H. R. D. Ghelijc oft sijns; C. Als oft sijns; H. D. selues. 275. *Allen:* hi *ontbr.* 276. H. D. ander dan ic (!). 277. S. ic *ontbr.;* C. Daer ic met mach spr.; R. *heeft tusschen vs.* 276—277 *de volgende regels:* Ende ic bin een ander hi; Mijn vernoy helpt hi my Dragen ende ic tsine; Wats beter bi te sine? 278. S. Ghelijc oft ieghen; C. Als oft met mi; H. Als oft. 279. L. es swaer; S. hi *ontbr.* 280. L. H. R. D. vor mi; S. Al —— vor mi; C. doir mi. 281. C. en heeft; H. gheen vrient en heeft; R. D. en heeft ter. 282. R. dan de doot. 283. S. *dit en het volg. vs. ontbr.;* C. sijts vroet; H. D. Gheen dinc. 284. H. dan die vrient. 285. S. ouer waer. 286. L. R. D. in den weghe; H. op weghe. 287. C. laet ons; H. D. laet ons — soe. 289. S. D. met sekere minnen; R. mit seker; C. *heeft de twee laatste vs. van dit Hoofdst. aldus.* Ende den armen soe gheuen, Dat wij eeuwelic met hem leven. 290. S. Hem. moeten ghewinnen; H. Hemelrijc. 291. C. D. args ende *ontbr.*

Vander minnen dicke comen ;
Ja, daer si int arghe keert,
Alsoe ons her Seneca leert:
Alsoe ghelijc als doeghet ende goet
Van goeder minnen comen moet,
Alsoe moet comen, dat verstaet, —
Van quader minnen al quaet.
Die mint en smaect anders twint
Dan die dinghen die hi mint;
Et hi, slaept hi ofte drinct
Om dat hi mint hi altoes dinct,
Ende staet daer na, nacht ende dach,
Hoe hi diere dinc behagen mach;
Want minne, wat des ghesciet,
En mach der minnen weruen niet.
Ende wie mint met trouwen fijn
Moet van herten bedruct sijn,
Ende in vresen altoes wesen.
Oec soe es dat recht van desen,
Dat die mensche bleecheit ontfeit
In sijns liefs ieghenwerdecheit,
Ende als hi coemt onuersien
Dat hi gherne beeft van dien.

Vs. 292. C. dickent is comen ; H. Dicke van quader minnen is ghecomen. 293. C. int quade; H. arch. 294. S. Alsoe ons Seneca daer leert; C. her *ontbr.*; H. *dit vs. ontbr.*; R. Als ons Seneca leert; D. Als ons. 295. L. S. doecht; C. R. ghelike; H. Ghelijc dat doghet ende; D. ghelike — doecht. 298. C. minnen moet comen quaet. 299. H. anders en twint. 300. L. C. R. D. die dinc; H. dat dinc dat. 302. S. Om die minne hi altoes dinct. 303. R. daer *ontbr.* 304. S. dier; H. dat dinc; R. die dinc; D. die dinc beiaghen mach. 305. L. C. R. D. wats; S. wat dats ghesciet. 306. C. H. deruen niet; D. weygeren niet. 308. H. Moet b.v. h. sijn; R. Moet altoes ghestadich sijn. 309. C. Ende altoes in sorgen wesen; R. Ende in trouwen alt.w. 310. L. S. H. R. D. soe *ontbr.*; C. Ende oic eest recht. 311. H. blootheit ontf. 312. H. R. In sijns selfs iegh. (!!) 313. C. zij comt. 314. H. beuet.

Ouidius doncket des,
Dat hi die mint droncken es,
Want hi nien acht no en verstaet
Weder men goet seit oft quaet,
Op dat hi heeft sijn gherief
Vander dinc die hi heeft lief.
Ende want dan inder minnen leit
Soe grote onbeschedenheit,
Ende ene verwoede sotheit,
Ende oec alle verheertheit,
Ja, daer si keert int quade.
Soe wachtu vroech ende spade,
Dat v die minne voert mere
In dat arghe niet en kere.
Want der minnen, des sijt vroet,
En hoert niet toe anders dan goet;
Daer bi wet, datmen ouer al
Dat herte wel castien sal,
Ende houden in scarper hoeden,
Ghelijc dat kint onder der roeden,
Alse Dauid die wise man
Inden soutere wel segghen can.
Aldus salmen tallen stonden

Vs. 315. L. dunct; S. C. dinket; H. ondect des; R. dunket; D. denket. 316. R. Dat die minne. 317. S. niet ne acht, dat verstaet; C. Want men acht no verstaet; H. R. D. hi en acht. 318. L. D. Weder hi goet. 321. C. R. D. dan *ontbr.* 322. L. Groote wise vordachtecheit (!); R. *dit en het volg. vs. ontbr.* 323. S. *dit en het volg. vs. ontbr.* 324. L. C. R. D. verkeertheit; H. Ja, in dien diemen ons seit. 325. H. Overmits datsi verkeert in quade; R. verkeert. 328. L. Int arghe — bekeere; S. D. In arghe; H. arch. 329. C. sijts vroet. 330. S. Onbehoert (*l.* En behoert); S. C. H. niet anders toe; R. anders *ontbr;* D. Hoort a. n. toe. 332. L. H. D. Therte. 333. H. Ende hoeden in starker h. 334. C. Ghelijc den kinde; H. Ghelike tkint; D. tkint. 335. S. H. Als; R. D. Also. 336. *Allen:* soutre; H. wel toghen can.

Die minne houden ghebonden,
Dat si niet in ghiericheden
En kere no in onkuisheden,
Die welke elc mensche sal
Vlien ende scuwen ouer al.
  Ende dese twee comen meest toe
Mids den oghen, ende segge v hoe:
Siet een mensche een scoenhede,
Oft ene scone creature mede,
Hi valter op metten sinne,
Ende esser thant ghierech inne;
Daer omme salmen doghe af keren,
Ende doen conings Dauids leren,
Die inden soutere aldus seit:
  Keert v oghen vander ydelheit,
Soe dat si die niet en sien,
Sone macher v niet af messchien;
Maer laettiere doghe op merren,
Ghi mochter lichte op verwerren.
  Seneca seit, die wise man,
Twee dinghe sijn, die men niet en can
Ontvlien, noch oec ontrinnen,

Vs. 338. H. houden wel gheb. 339. C. niet *ontbr.* 340. C. en keert. 341. H. Die welke die elc. 344. H. Overmits den; D. oghen ic seg v hoe. 345. L. H. ene scoenhede. 346. L. S. een scone; S. scone *ontbr.;* C. Ende een scoen; H. een scoen creatuer; R. D. een scoen. 347. S. Scone, hi valter metten zinne; C. met sinne. 348. S. Vp, ende esser te hant; H. R. D. te hant. 349. C. R. Daer om; H. Daer om; af *ontbr.;* D. Daer om — die ogen. 350. L. tsher Dauids; D. heer Dauids. 351. L. souter wel segghen can; *Allen*: souter. 352. L. Keert uwen oghen die ydelheit van (!!); H. uwe oghen van ydelh. 353. C. die *ontbr.;* H. niet ane en sien. 354. L. Soen mach v daer af niet messchien (*dit vs. gaat hier vóór* 353). 355. L. v oghen; S. laet ghire; C. op sonder merren (!); H. die oghen; D. Mer lati v oghen daer op. 356. L. Ghi moghet lichte daer in; *Allen:* in verw.; C. D. licht. 358. C. D. niet *ontbr.;* H. die nyemant en can; R. niet en *ontbr.* 359. C. H. R. D. oec *ontbr.*

Dats der doet ende der minnen.
Niemen en can die minne
Ghewerpen ute sinen sinne,
Die mint met rechter trouwen,
Alsmen dagelijcs wel mach scouwen.
  Dedelste dinc, alsmen ons leert,
Dats minne daer sie int beste keert;
Want goede minne haer niet en veinst,
Si toent lieue al dat si peinst;
Si es melde ende goedertieren,
Ende hoefsch in alre manieren,
Ende verhoedt vroech ende spade
Haers liefs scande ende scade,
Beide aene ziele ende ane lijf:
Dits rechter minnen bedrijf.
Ende van argher minnen en comt niet
Dan scande, scade ende verdriet,
Onkuisheit ende ander quaet,
Daer men ter hellen mede gaet.
  Ter minnen hoert oec ouer al
Datmen hoefschelike spreken sal.
  Paulus seit dat lelec spreken
Can goede seden breken.
  Een ander seit: sprake van luxuren

Vs. 360. S. C. enter minnen; R. Dat es der; D. doot noch der. 362. L. C. R. D. vut; H. Ontwerpen mit sinen. 363. C. Ende die mint met trouwen. 364. C. R. dagelicx mach aenscouwen; H. D. wel *ontbr.* 365. H. Dat edelste; D. Die edelste. 368. L. D. al *ontbr.*; H. toecht liever. 370. D. in goede m. 371. C. Ende verhoirt (!). 373. *Allen:* an — an. 374. L. Dit es recht; H. recht der minnen. 375. L. R. en *ontbr.*; C. D. Ende *ontbr.*; H. Ende van quader en comt. 377. D. ander *ontbr.* 378. L. C. R. ter hellen om gaet; S. H. D. omme gaet. 379. L. D. oec *ontbr.*; S. behoert; C. H. hoirt toe ouer al. 380. L. C. houeschelijc; S. houeschelike; H. R. D. huesschelic. 381. L. lelike; R. seit oec dat. 382. L. Goeden seden can doen breken; S. doen breken. 383. C. seit *ontbr.*

Can luxurie int herte rueren.
Seneca seit, die wise man,
Die menech goet woert seggen can,
Van dorperen spraken wilt v hoeden,
Want si can onkuisheit voeden.
Oec seit die wise Socartes:
Dinc die lelec te doene es,
Dat die oec in alre stont
Lelec luidt inden mont.
Daer bi selen wi onse minne
Alsoe breidelen in onsen sinne,
Oft ons iet quame te voren
Mids den oghen oft den oren,
Dat ons onnutte mochte wesen,
Waert van dien oft van desen,
Dat wi vromelec dat buten
Onser herten selen sluten,
Ende daer in niet merren laten.
Dats een poent van groter baten;
Daer omme selen wi sunderlinghe
Scuwen der quader wandelinghe,
Ende metten goeden altoes gaen,
Als ons Catoen doet verstaen.
Dien sijn sin ter minnen staet

Vs. 384. D. inder herten. 385. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 386. R. Die menich woort wel spreken can. 387. S. D. dorper. 388. C. R. want sij connen dorperheit voeden; D. can *ontbr.* 389. *Allen:* Socrates; H. die *ontbr.* 390. H. R. D. te doen. 391. C. Dat die te gheender stont. 392. L. C. Scone en luut in den; D. ludet. 393. R. ons minne. 394. *Allen:* breidelen met sinne; D. Altoos br. 396. H. Overmits. 397. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* H. mocht; D. onnut mocht. 398. S. ofte. 399. S. vromelike buten. 401. H. in *ontbr.* 403. C. H. R. D. Daer om. 404. H. Scuwen quade wand. 405. L. D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 406. C. Dit doet ons Cathoen verstaen. 407. C. sine sinne; H. R. sinen sin.

Minne Gode, dats mijn raet.
Wie Gode mint, sijts ghewes,
Dat hi edel van herten es,
Want hi den alder hoechsten mint,
Daer hi hemelrike mede wint.
Oec es hi die vroedste die leeft,
Want hi dat beste vercoren heeft.
God late ons hem alsoe minnen,
Dat wi sine hulde ghewinnen. Amen.

Van scuwene der ghieregher ende vrecker vrienscap.

Met ghiereghen ende vrecken, wats gesciet,
En seldi vrienscap hebben niet;
Want ghierecheit, als Paulus seit,
Es wortele van alre quaetheit.
Vanden vrecken, des sijt vroet,
En mach comen en gheen goet;
Gheen dinc en hoert hem toe
Bat dan steruen; ic seggu hoe:
Den tijt dat de vrecke leeft
Nieman sijns te bat en heeft,
Maer als hi doet es na dat

Vs. 408. D. Minne God, dat is. 409. H. mint, sijt seker des. 412. C. hemelrijc met; H. hemelrijc. 414. S. H. D. hi tbeste. 415. L. God laten ons also; S. hem *ontbr.;* C. laet — soe; H. D. laet ons alsoe m.; R. laet. 416. L. C. R. D. sijn. 417. L. S. C. H. R. ende *ontbr.;* D. Metten gierigen, wats geschiet. 418. L. En *ontbr.;* C. En seldi waerscapen niet. 419. S. als *ontbr.* 420. L. van *ontbr.;* S. H. D. wortel; C. R. wortel alder. 421. C. sijts vroet. 422. C. H. R. D. comen gheen. 423. L. dinc *ontbr.;* S. dinc behoert hem toe; C. R. en behoirt hem toe; H. dinc *ontbr.;* behoort. 424. L. S. C. steruen ende segge; R. steruen ende seg. 425. H. dat *ontbr.* 426. S. en *ontbr.* 427. C. als hij sterft na dat; *Hier achter hebben de anderen nog de twee volg. vs.* Die vrecke in al sijn wandren En doech hem seluen noch andren (L).

Heeft men sijns goets te bat.
Die vrecke, des sijt ghewes,
Hem seluen alder quaets es.
Tghelt en maect den vrecken niet sat,
Maer meer ghierich ie lanc soe bat.
Al ware al eertrike te male sijn,
Sijn herte en soude niet verwult sijn.
Ja, al haddi na sijn geuoech
Gode selue, en ware niet genoech.
In gheuen, spade ende vroe,
Heeft hi die hant altoes toe,
Ende in nemen altoes open,
Want daer in staet al sijn hopen.
Wet dat ere ende vromichede
Inden vrecken al houdt ghene stede;
Vrecheit can weder staen al
Daer ere en doeght wt comen sal.
Een wijs man sprect in siere lere:
Als die vrecke sal hebben ere
Sal sonder gore sijn die wieroec,
Noch die sonne niet schinen oec.
Seneca maect ons ghewes,
Dat die vrecke onwerdech es
Te comene tenegher ere.

Vs. 429. H. sijt seker des; R. D. sijts gewes. 430. C. Dat hij hem selven quaets es; D. quaetste. 431. C. *dit en de* 19 *volg. vs. ontbreken;* D. en maect hem niet sat. 432. S. R. in lanc so bat; H. D. so lanc so bat. 433. L. Al waer ertrike; H. Al waer aertrijc; R. Al waer; D. Al waer al aertrijcke. 434. L. en *ontbr.;* R. Hine soude niet; *Allen:* vervult. 435. L. H. D. hadde hi; S. H. al sijn gev. 436. L. H. R. D. en waer hem niet; S. het ne ware hem niet; R. D. God. 437. S. D. gheuene. 439. S. nemene. 441. H. eer; D. ere noch. 442. L. al *ontbr.;* geen; S. H. en hout; R. D. en hout gheen. 444. S. vte; H. R. doghet. 447. L. sonder roke; D. sonder roec sijn wijrooc. 448. S. niet *ontbr.;* D. die zonne en sal schijnen. 450. S. onwaert es. 451. C. R. te comen; H. D. te comen tot enegher.

Noch seit die selue here :
Wie soe vrec es, dat hi
Onncersam es ende onvri,
Ende dat menne nien sal keren
Te werdecheiden oft teren;
Want in wat staden hi coemt,
In tfolcs tonghe hi es verdoemt,
Ende vore Gode onwert met,
Jhesus Sydrac heeft gheset
Dat ghiereghe vrechede
Gaet vore alle quaethede;
Want hem seluen es hi quaet
Ende onnuttelec, dat verstaet,
Ende nieman en heeft hem lief;
Al dat hi siet es sijn gherief.
Daer omme seit Salomon:
Si die hem seluen quaet doen
En selen niemanne goet wesen.
Seneca seit oec van desen:
Die vrecke es selue die sake
Van sinen swaren onghemake,
Want hijs gheen noet en heeft
Dat hi alsoe in scanden leeft.
Waer die vrecke staet oft set

Vs. 454. C. is daer bij. 455. L. men niet en; S. datmen niet sal; C. Datmen niet en sal; H. R. D. Ende dat men niet en sal. 456. L. D. Teengher doecht ofte eeren; S. of te eeren; C. H. Ter werdicheyt ende ter; R. ofte eeren. 457. *Allen:* steden; R. datti comt. 458. *Allen:* es hi C. In des volcs. 459. *Allen:* vor (voir, voor). 460. D. heeft dus. 462. L. S. H. R. D. vor (voor); C. Kan gheuen alle; D. alle quade zede. 464. L. S. D. onnutte. 465. H. heeft hi lief. 466. S dat es sijn. 467. L. C. seit dus; S. seit ons; H. R. D. Daer om seit dus. 468. L. S. D. Si *ontbr.* 469. *Allen:* niemen (ant). 470. D. Salomon spreect van desen. 471. L. die *ontbr.* 473. L. C. H. D. ghenen. 474. S. H. alsoe *ontbr.*; C. Die in so groter blamen leeft.

Sijn onghemac volght hem met;
En es gheen soe vroet man
Die en daer af ghenesen can;
Ende rijcheit oec, wats ghesciet,
En can hem ghenesen niet:
Dits gherecht gelijc van dan.
Weder hi leeght, de sieke man,
Op een bedde dat al es hout,
Ocht op een daert al es gout,
Oft waer ghine henen drijft,
Sijn onghemac hem altoes blijft.
Daer bi eist al een, waerlike,
Weder die vrecke sijn arme oft rike,
Want in hoe vele goeds hi steect
Hem dunct altoes dat hem ghebreect.
Soe wie arm es inden moede
Seker hi es arm van goede,
Want goet nes sine niet,
Waer hijt wan oft wiet hem liet.
    Salomon seit, die wise man,
Die sine vrecheit niet dwingen en can
Houdt in onrasten daer bi
Aldat in sinen huuse si;
Want si hem alle sijn ieghen
Die hem te costene pleghen.

Vs. 476. S. C. D. volghet. 477. H. so woeden; R. so wisen. 478. S. H. R. en *ontbr*. 479. C. Die rijcheit, wats ghes.; H. D. oec *ontbr*. 480. H. hem *ontbr.*; D. En machen oec. 481. L. H. R. D. recht. 482. L. Weder ghi lecht enen; *Allen:* ghi legt. 483. R. al *ontbr*. 484. L. C. op een bedde dat al; D. Op een bedde dat al. 485. R. Of waer dat ghine. 487. C. Dat es alleens waerl. 488. L. R. D. si arm; S. si arem; C. arm; H. is arm. 489. S. dat hi stect; R. D. hoe veel. 491. S. arem. 492. S. arem; C. Es oic arm v. g. 493. *Allen:* en es. 496. S. D. en *ontbr.*; C. H. zijn rijcheit. 500. C. te dienen pl.; H. te costen.

Oec seit men: soe wie
Ghiften scuwet, dat die
Gherecht es al ouer al,
Ende oec euwelec leuen sal;
Want die ghiften altoes gheert
Es selden gherecht oft weert;
Want ghiften den man keren
Wt alre doeght ende eren.
Die rike vrecke sorght om broet,
Ja, eens pennighs heeft hi noet.
Hets waer, elc mensche wert becoert
Van siere begherten weder ende voert;
Maer dat es wel een starc man,
Die sine begherte weder staen can
Alsi quaet ende onnutte es;
Ende duert hire in, des sijt gewes,
Metten wille ene stonde,
Soe begaet hi daer ene sonde;
Ende volbringht hijt metter daet,
Soe steerft sine ziele, dat verstaet. —
Seneca ghewaghet des,
Dat ghierecheit ene plaghe es,
Die alle die ghene caytijf maect,
Daer si vaste ane gheraect;

Vs. 501. R. dat soe wie. 502. L. scout; H. Die ghiften. 503. L. S. C. D. es ouer al. 504. C. oec *ontbr.* 506. C. ofte; H. gherechtich. 507. C. Want doen den man altoes keeren; R. doet keeren. 508. S. C. R. D. doghet. 509. R. sorget; D. Die rike vrecke heeft broot borst. 510. L. Ja, eens .d. heeft hi; D. Van sijn begeerten weder ende vorst. 511. D. *dit en het volg. vs. ontbr.* 512. L. sier. 513. L. dats een wel st.; C. dats; D. dats een. 514. C. weder sceyden can. 516. L. C. D. sijds ghewes; H. sijt seker des. 518. L. Soe beghert hi d.; S. H. R. D. daer in zonde; C. Soe gheet hij daer in zonden. 519. R. Ende *ontbr.* 520. L. C. R. D. sijn; S. steruet. 521. L. S. ghewaecht. 522. S. C. R. een; D. een sonde es. 523. L. Ende al die ghene; 8. Dat al de ghene; H. al. 524. L. S. C. H. an; D. vast aen haect.

Ende wien sie vact, dats sonder blijf,
Moet euwelec bliuen een keytijf;
Want alsoe langhe als hi leeft
Sine quale gheen inde en heeft.
   Tullius seit: mids ghierecheden
Werden verraden borghe ende steden,
Ende doet ghemene rechte breken,
Ende metten vianden spreken
Heimelec, niet openbaer,
Ende doet breken, dat es waer,
Die goede rechte ende wetten,
Die doude wise wilen setten.
   Ghierecheit doet verkeren
Prelate ende lands here,
Scepene ende ander liede,
Die om onste ende om miede
Goede oude rechte breken
Ende al onrecht voert steken.
Wrake ouer ghierechede,
Daert al es beulect mede
Tfolc in dese werelt wijt.
God betert, hets meer dan tijt.

Vs. 525. L. D. *dit en het volg. vs. ontbr.*; C. dats *ontbr.*; *hier voor gaat nog een vs. aldus:* Die es ter weerelt wel ghelaect; H. dats *ontbr.* 526. S. ewelike; C. H. een *ontbr.* 527. L. alse. 528. L. H. en *ontbr.* 529. H. overmits. 530. D. borch. 531. L. D. ghemeen recht; S. recht; C. ghemeyn. 532. L. D. Ende heymelec met vianden; S. Ende doet metten. 533. L. D. Al stille niet; S. H. Heimelike. 534. S. C. D. dats. 536. L. wilen *ontbr.*; H. wilen eer; D. Die die oude wijse setten. 537. S. Ghierechede. 539. H. Scepen. 540. L. D. om ghiften ende om. 541. C. Die goede; H. oude witte. 542. S. al *ontbr.*; C. H. R. alle; D. Ende heymelic mit vianden spreken. 543. L. C. H. D. ouer dese ghier.; C. Wapen ouer dese lieden; R. ouer alle ghier. 546. S. God bekeert; H. het is.

Van des hoeuerdechs ende verkeerds menschen vrienscap te scuwene.

Ghi en selt v in en ghenen dinghen
Met tshoeuerdechs vrienscap mingen,
Noch oec metten verkeerden,
Als ons doude wise leerden.
Die hoeuerdeghe es in Gods haet;
Doemoedeghe in Gods gratie staet.
Sente Peter hi seit daer,
In siere epistelen al claer,
Dat die hoeuerdeghe talre tijt
Des hoeuerdechs herte ontvrijt,
Ende ontrect daer toe mede
Allen raste ende allen vrede;
Dits van rechte haer zede.
Jhesus Sydrac seit mede:
Soe waer dat es hoeuerde,
Daer sijn twiste ende onwerde;
Ende waer es oetmoedecheit,
Dat daer es altoes wijsheit.
Onder die hoeuerdeghe talre tijt
Moet sijn discoert ende nijt.
Daer omme werp God onse here

Vs. 547. S. H. v *ontbr.* 548. L. R. Met des hoeu.; S. Met ouerdighen mingen; C. Metten houerdigen vr.; H. Mit houaerdich vr.; D. Met den houerdigen m. 550. L. Alse; D. Als ons die oude. 551. R. houaerdich. 552. L. S. C. H. Die omoedeghe; D. Die oetmoedige in gracien hat. 553. S. R. hi *ontbr.* 554. C. R. al *ontbr.* 556. L. herts; D. Des houerdeghen. 558. C. ende vrede; *De anderen:* Alle — alle. 559. L. Dit es; S. H. R. *dit vs. ontbr.;* D. van recht. 560. L. D. seit ons mede. 561. C. dat *ontbr.* 562. L. twist; S. H. Daer es twist; C. strijt ende onw.; D. Datter is twist. 563. L. S. C. R. waer dat es; H. Ende so waer is. 564. S. dat *ontbr.;* C. Daer es raste ende wijsh.; D. Daer is alle wijsh. 566. H. twist ende nijt. 567. L. D. God *ontbr.*

Dingle neder wilen ere
Vten hemele hare verde,
Om dat en ghene hoeuerde
Inden hemel en soude bliuen.
Aldus selen wi verdriuen
Hoeuerde van ons telker stede,
Dat wire niet werden besmet mede.
Jhesus Sydrac scrijft ons daer
In sinen bocke, dat es waer,
Soe wie dat den peke ghenacct
Werter lelcc af ghemaect;
Alsoe wert hi gherne besmet
Die biden hoeuerdeghen set;
Die met hem gherne omme gaet
Sijns venijns hi emmer iet ontfaet.
Den maten en radic niet
Dat si hem ghesellen iet
Metten hoeuerdeghen riken;
Want si sere ongheliken.
Dat moeghedi hier merken wale:
Nemt enen pot van motale,
Ende enen anderen daer bi,
Die van erden ghemaect si;
Eest dat si tsamen steken

Vs. 568. S. C. R. Dinghele; H. D. Die enghelen. 569. L. D. hemel. 570. C. Omme dat gheene; D. en gheen onweerde. 571. S. C. H. R. en *ontbr.* 574. H. D. niet en werden; R. Dat es van rechte haer sede. 575. C. bescrijft; H. scriuet; D. maect ons claer. 576. L. H. boec; C. dats waer. 577. L. S. C. R. D. pecke. 578. H. *dit vs. ontbr.*; D. Worter ymmer of mismaect. 581. C. R. omgaet. 582. C. immer *ontbr.*; H. R. D. iet *ontbr.* 583. R. Den armen en. 584. H. Dat hi verselle met hem yet. 586. S. Want si hem niet gheliken; C. te zeere; D. si sijn zeer. 587. L. D. moechdi hierbi; C. H. R. moeghdi. 588. L. C. H. R. D. metale. 591. H. R. te samen.

Di erden pot hi sal breken,
Ende die ander blijft geheel.
Aldus eest dicke achter deel
Dat die mate ghesellet dan
Metten hocuerdeghen vrecken man.
Men seght, ende hets dicke gheseit,
Dat gheerne ouer den weecsten gheit.
Siet hi dat ghi melde sijt
Hi sal v volghen talre tijt,
Met v eten ende hoeueren,
Ende v goet hulpen verteren.
Ende als duwe es verteert
Sal hi v hebben onweert,
Ende hem van v maken scu,
Ende sijn spot houden met v.
Oec en seldi, als wi lesen,
Alsoe oetmoedech niet wesen,
Dat v grote oetmoedecheit
Ghekeert werde inder sotheit;
Ghi selt merken ende sijn vroet
Wie v doet quaet ofte goet.
Doemoedechste mensche die
Die op dit ertrike quam ie,

Vs. 592. H. pot sal ierst br.; H. hi *ontbr.;* S. R. D. die sal. 593. S. R. die blijft; C. dien anderen; H. bliuet; D. Ende die metalen blijft. 594. L. Aldus soe eest; S. dickenwilen; H. Dus ist. 595. *Allen:* Dat hem die mate ghesellet dan. 596. M. h. riken man. 597. H. Men siet ende; D. Hets oec d. g. 598. L. Dat het gaerne. 600. H. tot alre. 601. R. Ende met u. 602. H. goet *ontbr.* 603. *Allen:* duwe al es v. 604. S. So sal hi. 605. C. Ende van hem maken scu; R. Ende v van hem. 606. L. C. D. spot maken met. 607. C. en *ontbr.* 609. C. H. uwe groote. 610. C. Ghek. en worde. 611. S. R. merken sidi vroet. 612. L. H. D. of; R. Wie v quaet of goet doet. 613. L. C. H. D. Die oem. 614. L. S. C. D. Op erdrike; H. R. Op dit aertrike.

Dat was Cristus, onse here;
Alse hem die ioden te sere
Anstieten, ende hem verweten
Dat hi sot waer oft beseten,
Sone woudi des niet ghedoghen,
Maer proefde hem dat si loghen.
Dus sal elc knecht ende here
Verandwerden vore sine ere.
Den mechteghen scalc soe vliet,
En comt aen sijn geselscap niet.
Dat hi v seit of doet bekint
Des en seldi ghelouen twint;
Soete woert met gheueisder tale
Sal hi v toe spreken wale,
Ende v coren in allen sinnen
Om v heimelecheit te kinnen,
Ende als ghi hem v heimelecheit
Van vre herten hebt gheseit,
Soe heeft hi v dan gheuaen;
Ende soe moetti altoes staen
Te houden sinen goeden moet,
Oft hi bederft v metter spoet.

Vs. 615. C. God onse heere. 617. L. D. Ane hem stieten ende; S. An staken ende verweten; C. ende hem *ontbr.;* H Anestreden ende verweten. 618. L: Dat hi dul ware; S. Hem dat hi sot ware; C. ware ende; D. waer ende. 619. L. D. woude hijs niet; S. Sone wildijt niet; C. Doen en woude hijs nemmer gedoegen; H. So en woude hi des niet. 620. L. proefdem datsi; S. Maer hi proufde hem; C. hem *ontbr.;* D. prouede hem. 621. L. C. D. Aldus sal. 622. L. C. R. vor sijn; S. H. D. vor. 623. D. soe *ontbr.* 624. L. ane; C. in sijn. 625. *Allen:* Wat hi; R. doet *ontbr.* 626. L. en *ontbr.;* H. een twint. 627. L. D. Scone worde; S. C. H. worde. 628. L. D. Sal hi tonen herde wale. 629. C. Van u leeren in allen; H. D. becoren; R. bekeeren. 630. S. uwe; C. te winnen; D. te bekinnen. 631. H. uwe; D. die heim. 632. D. Uwer herten. 633. C. D. dan *ontbr.;* R. heuet. 634. L. D. Alsoe moeti altoes staen. 635. S. houdene. 636. S. bederuet,

Daer om sal, sekerlike,
Elc soeken sijn ghelike,
Die hem te mechtech niet en si,
Noch oec te neder daer bi.
Merct voghele, beesten, diere
Vissche in zee ende in riuiere,
Soe soect elc sijn ghelike,
Ende dats wel naturlike.
En es dat niet ombehoersam
Tsamen een wolf ende een lam?
Alsoe es, dat [diet] wel verstaet,
Een goet mensche ende een quaet,
Ende alsoe es des ghelike
Een arm mensche ende een rike.
Alse die leu na sine maniere
Verbit ende et cleine diere,
Ende clamvoghele ghemene
Eten die voghelkine clene,
Alsoe verteren die rike
Darme in deser gelike.

Vs. 637. L. Daer omme sal elc sekerlike; S. C. R. omme; H. Daer om sel elc sine ghelike; D. sal elc sekerl. 638. L. Elc *ontbr.;* sinen; S. sine; H. Altoes soken sekerlike; D. Elc *ontbr.* 640. L. C. Noch. t. n. oec. d. b.; D. Noch te mate oec daer bi. 641. L. H. R. v. b. ende diere; D. vogelen ende diere. 642. L. Visch in die zee; S. in de zee; H. R. in die — in die; D. Beesten, visschen in die riviere. 643. L. S. sine; C. Elc zuect sijn. 644. S. dat es. 645. L. Es niet seere onghehorsam; S. En eist niet; C. dat oic niet ghehoirsam; D. Hets zeer onghehoorsaem. 646. L. S. Te samen; D. Een wolf te samen ende. 647. L. C. diet wel *ontbr.;* S. H. R. D. diet *ontbr.* 649. D. Ende *ontbr.* 650. S. Ende dats wel naturlike (! zie 644); H. mensch; R. man. 651. L. Alsoe die lewe; S. H. Als; C. R. na sijn; D. Alsoe die leeu. 652. S. C. H. R. D. Verbijt. 653. L. crom voghele; S. grote voghele; C. *dit en het volg. vs. ontbr.;* H. Ende claeuwen ende voghelen ghemene (!); R. tam voghele (!); D. crombect vogele. 654. H. die *ontbr.;* D. voghelen clene. 655. D. verteert. 656. L. Die arme in dier ghelike; C. Die arme inden slike; H. Die arme; D. Die arme desghelike.

Die arme altoes ligghen moet
Onder des rijcs machtechs voet.
Salomon seit: die arme man
Ghenen vrient vinden en can,
Ende es onwert telker stede;
Die rike man vint vriende vele.
Alse die rike man siet
Dat die mate heuet iet
Dat scone es ofte goet,
Soe peinst hi in sinen moet:
Wat sal den ghenen dat?
Het ware dijn gheuoech bat!
Salomon seit dat die rike
Node heeft sijn ghelike,
Want dien en mach hi niet gebieden
Ghelijc hi mach maten lieden.
Wet, dat die rike onsachte waect
Alse hem die arme man ghenaect,
Want hi ducht nacht ende dach
Dat hi sijns ghenieten mach.
Jhesus Sydrac maect ons cont:
Wi selen ontsien talre stont
Den ghenen die wel machtech si
Ons lijf te nemene, wille hi.
Een ander meester seit noch mere:

Vs. 658. C. rijcs smenschen voet; D. Onder des rijcken voet. 659. L. arm; S. seit dat de mate man; C. dat de arme; H. dat darme; R. dattie arm. 660. S. en *ontbr.* 661. *Allen:* telken spele; D. *dit vs. ontbr.* 662. *Achter dit vs. leest men in D. nog:* Hier ende taer tot sinen dele. 663. S. H. D. Als. 664. S. die aerme; D. Als die arm man heeft yet. 668. C. dijn gherief bat; H. R. D. Het waer. 669. D. *dit en de zeven volg. vs. ontbr.* 670. L. S. H. sine; R. heuet. 672. L. armen liede. 674. S. Als hem de arem; C. R. Als; H. Als hem darme. 676. H. sijns selues. 680. L. te nemen; S. wil hi; C. R. D. te nemen wil hi; H. Onse lijf te nemen wil hi. 681. D. noch *ontbr.*

Diendi enen groten here,
Die ongherecht es ende fel,
Ghi selt dicke, dat wet wel,
Die waerheit moeten laten;
En doedijs niet, hi sal v haten.
Wat hi gheert ghi moet doen dat
Oft ghi valt in sinen hat.
    Eens groets heren begheren
Can yeman qualijc gheweren,
Want het moet al voert gaen,
Wedert goet oft quaet si ghedaen.
Aldus moetti, wildijt merken,
Gode oft uwen here verwerken.
    Hets dicke gheseit, dats sonder spot,
Heren bede dat es ghebot;
Daer omme vliet in alre tijt
Quaet heerscap waer ghi sijt,
Ende den hoeuerdeghen mede,
Ende houdt v ghemeensamhede
Met uwen gheliken in dien
Dat si goet sijn ende Gode ontsien,
Alsoe beide die wise heren
Catoen ende Dauid ons leren;
Want alre doeght volmaectheit
In rechten oetmoede geleit.
    God, die met siere gratien groet

Vs. 683. S. H. ongherechtich; C. onrecht; D. ontraect. 684. S. C. dat wetic wel. 686. H. doedi des niet. 687. S. Wat hi ghebiet; D. begeert. 690. C. Dat kan men q. 691. D. al *ontbr.* 692. S. Weder het; C. Weder dat goedt; R. Oft goet. 694. D. God of (!). 695. H. R. D. dats *ontbr.* 696. C. D. dat *ontbr.* 697. H. D. Daer om. 698. L. Quaet gheselscap (!). 700. S. H. D. uwe meensamede; R. meenscaphede. 703. S. Also is beede die; H. D. Als. 704. S. C. R. ons *ontbr.* 705. C. R. doget. 706. L. C. H. D. leit.

Oetmoet in Marien goet,
Mids den welken dat si, scone
Maegt, ontfinc den Gods sone,
Moet ons sulken oetmoet gheuen,
Dat wi euwelec met hem leuen! Amen.

Van scuwene gheselscap ende vrienscap der gherre die nele spreken ende voert segghen.

Ghine selt v minne niet legghen
Ane die ghene de gheerne seggen
Ende sottelec clappen hier ende daer,
Want hore wandelinghe si es swaer;
Men seit dat in uele spreken
Ghene sonde en mach ghebreken.
Die goede Dauid doet ons verstaen:
Die met quaet spreken omme gaen
Dien sal men verbieden dlant.
Jhesus Sydrac doet ons bekant,
Alsoe alsic ghescreuen sach,
Dancstelikeste dinc dat sijn mach
In ene stat, dats quade tonghe:
Si verwerret oude ende jonghe,

Vs. 708. L. D. sloet; C. Quam in Marien sooot (!). 709. D. Overmits. 710. C. H. R. D. Maghet. 711. C. God moet ons. 713. C. Ghine sult ghene minne leggen; H. uwe. 714. L. C. H. Ane hem die gherne vele seggen; S. die vele segghen; R. An hem die gaerne segghen; D. An hem die gaerne veel segghen. 715. C. haer en taer; D. sottelike. 716. L. haer wandlinge es; S. si *ontbr.*; C. Haer wand.; H. R. D. haer; si *ontbr.* 717. L. dat *ontbr.*; S. in *ontbr.*; D. veel. 718. S. sonden moghen. 719. L. C. H. Die goede *ontbr.*; D. Dauid die doet ons. 720. R. omgaen. 722. H. ons *ontbr.* 723. C. R. Alsoe *ontbr.*; H. als *ontbr.* 724. L. S. R. Danxstelecste; C. D. Dat anxstelicste; H. Tanclicste dinc dat wesen mach. 725. C. H. een. 726. L. Want si werret; D. Want si verwerret.

Man ende wijf, kind ende vader,
Ende daer toe die ghemeinte algader,
Ende doet al te hope loepen,
Dat die meneghe moet becopen,
Ende menighen bringht ter doet.
Noch soe seghet hi al bloet:
Soe wi clappers scuut, dat hi
Hem seluen houdt herde vri.
    Dauid in den Souter mede
Bidt Gode te menegher stede
Dat hine hoede van quaetsprekers
Ende van gheueinsden smekers;
Want oec hem daer ieghen en can
Wel ghehoeden gheen man.
    Catoen seit oec: wats ghesciet,
Jeghen clappers en sceldet niet:
Men seit tonghe doet breken been,
Maer si en doet ghenesen en gheen,
Ende alsoe verstaet wel dat,
Alse die tonghe es tquaetste blat
Dat men vint in erterike,
Alsoe es si oec, sekerlike,

Vs. 727. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* R. D. Man, wijf. 728. L. R. D. daertoe *ontbr.* 729. L. D. te gader lopen. 730. H. Dattie mensche moet. 731. L. D. Ende den meneghen; C. brinct zijter doot; H. menich. 732. L. H. soe seit hi; S. C. D. Noch seit hi. 733. L. So wie dat clappen scout; S. R. D. scuwet; C. Die clappers scuwet; H. clappen scuwet. 734. S. houdet; C. Een leuen heeft seker ende vry. 738. L. C. R. D. Ende oec van. 739. *Allen:* oec *ontbr.* 740. S. geh. wijf no man. 741. C. oec *ontbr.;* H. *leest dit en het volg. vs. aldus:* Cathoen die wise here Seit oec mede in sijnre lere. 742. L. S. C. D. en scelt; R. en sceldic. 743. C. tonge breket been; H. Met seit *ontbr.* 744. L. S. C. H. D. ghenesen geen; R. si en gheneest gheen. 745. C. Maer alsoe; H. Ende oec verst. 746. S. Es die tonghe; H. R. Als; D. Want die tonge. 747. L. H. R. D. erdrike; C. eerderike. 748. L. D. oec dies ghelike; S. H. oec *ontbr.*

Dbeste blat daer si es goet,
Want si uele orbors doet.
Men sal niet, dat verstaet,
Vanden quaden spreken quaet,
Want God ende de mensche mede
Kinnen wel sine quaethede;
Sonder ghebrec en es nieman,
Elc berespe hem seluen dan.
In ene stede ane een want
Ic dit verchs ghescreuen vant:
Die wiste hoe wel spreken staet
Hi soude hem scamen seidi quaet;
Hets grote scande ende dorperheit
Dat men van vianden quaet seit.
Coninc Dauid bat dus, de vroede:
Here, set minen monde ene hoede.
God behoede onsen mont alsoe
Dat wi euwelijc met hem sijn vroe.

Van scuwene vrienscap ende wandelinghe met hem die haestech sijn ter erscap.

Houdt v vrienscap van hem verre
Die haestech sijn ende lichte erre,

Vs. 749. C. blat *ontbr.* 750. C. R. vele arbeits; D. veel. 751. L. dat *ontbr.*; C. niet *ontbr.* 752. S. Den quaden; C. spreken geen quaet. 753. L. D. de *ontbr.*; H. ende die duvel mede. 754. C. Rumen sine quaethede (!); D. wel haer. 755. S. en *ontbr.* 756 L. En elc; S. D. Elc berecht. 757. L. S. C. an ene want; H. R. D. an een. 758. *Allen*: vers (vaers). 759. H. hoe wel welspreken. 760. L. Soude — — seide hi; S. D. sprake hi; C. H. seide hij; R. Hine sprake nemmermeer quaet. 761. D. grote *ontbr.* 762. R. Vanden vianden. 763. D. Coninc *ontbr.* 764. S. H. mont; C. D. een hoede; R. mont een. 765. L. hoede; S. behoet; D. God die hoede. 767. S. H. uwe. 768. L. C. R. D. licht; S. licht ter erre.

Want haer vrienscap, wats ghesciet,
En mach gheduerech wesen niet.
Want die wise Salomon seit:
Hoedt v wel vander gramheit,
Want lichte gram sijn ende ter vaert,
Dats van rechte des sots aert;
Wanner dat hem iet ghebrect
Es hi ter gramheit lichte ghewect.
Soe wanner erre es yeman,
Soe es hi wt hem seluen dan,
Soe dunct hem tsine altoes best,
Hoe quaet ment vonde int lest.
Dat recht den erren man wel siet,
Maer die erre en siet trecht niet;
Nimmer en dunct erren des
Dat hi tonrechte erre es.
Seneca seit: des nes twint goet
Dat die erre seit oft doet,
Soe setten erscap buten kere.
Catoen seit in siere lere:
Erscap ontset soe den man,
Dat hi dat recht ghesien en can.
Salomon seit: gramscap verwinnen

Vs. 770. C. langhe dueren niet; H. D. durich. 771. C. Want *ontbr.* 772. D. van alle gr. 773. C. R. ende *ontbr.* 774. H. van naturen des s. a. 775. L. C. Want wanneer hem yet; S. R. Want wanneer; H. Want hoeneer hem; D. Want als hem yet. 776. L. H. thant verwect; S. C. D. te hants; R. saen gew. 777. L. D. gram es. 778. S. vte. 780. L. H. datment vonde. 781. L. H. D. Trecht. 782. L. trechte; R. maer *ontbr.* 783. L. en *ontbr.*; C. en dunct des erren des; H. Nemmermeer en denct den arren des. 784. C. R. tonrecht. 785. C. des es; H. dat en is een twint; R. ten is niet goet; D. *dit en de vijf volg. vs. ontbr.* 787. S. So set hem gr.; C. Sij setten dicke erscap uten keere (!). 788. L. in sier. 789. C. soe *ontbr.* 790. S. niet sien en can; C. niet geuen en can; R. Dat hi trecht niet ghev.

Es van wijsheiden dbeghinnen.
Ende wet, die gramscap wederstaet
Dat hi doet ene grote daet.
Den grammen dunket altoes des,
Dat hi noch alsoe machtech es
Dan hi mochte volbringhen.
Ic seggu in waren dinghen,
Dat ghene erscap en can
Onsetten den wisen man,
Noch droefheit daer toe mede;
Dits van rechte sijn zede.
Catoen heeft aldus gheset:
Om dinc die ghi niet seker en wet,
Oft die v niet ane en gaet,
Soe en strijdt niet, dats mijn raet;
Want hi es sot, die hem stort
Om dinc die hem niet toe en hoert.
Eens menschen gramscap, stille ende luud,
Gaet dicste ouer hem seluen wt.
Jhesus Sydracs sone hi seit,
Dat toren ende gramheit
Des menschen dage can mindren,
Ende ane sine ghesonde hindren;
Ende gramscap in ghere stonde

Vs. 792. L. C. dat beginnen. 793. C. Ende wie gramheit wederst.; D. Weet dat hi die gr. 794. C. H. R. een; D. een hoghe d. 795. L. H. R. D. dunct; C. dunct des. 796. C. noch *ontbr.* 797. R. Dan hi wel mochte; D. mach. 798. L. S. C. D. segghe u; R. Dat seggic u. 799. H. D. gheen. 800. *Allen:* Ontsetten; C. gheenen w. m. 801. S. toe *ontbr.* 802. S. H. D. sine. 803. L. dus gheset; H. aldus set. 804. C. R. seker *ontbr.*; H. Om dat dinc. 805. C. H. R. D. aen en gaet. 806. C. niet *ontbr.*; R. Soe *ontbr.* 807. S. C. R. D. stoort (stoert). 809. C. stil; D. gr. over luijt. 810. L. S. dixst; C. dicwile; H. R. D. dicke. 811. *Allen:* hi *ontbr.* 812. H. R. toern. 813. L. C. Smenschen; S. C. H. R. D. minderen. 814. L. R. D. sijn. 815. L. Want gr.— in gheer; D. Want gr.

En mach wesen sonder sonde.
Nochtan maect ons Salomon vroet des,
Dat gramscap dicke beter es
Dan lachen vten quaden moede;
Soe es een mensche op sine hoede.
Maer als een tornech man lacht
Soe eest meslijc wat hi acht.
Gheueinst lachen, dat verstaet, —
Moet dickewile wesen quaet;
Maer alse hem die gramme man veinst
Soe wet men bina wat hi peinst.
Salomon maect ons noch vroet,
Dat lachen niet en es goet,
Ende dat men selden lacht, en si
Om sotheit; dat seght hi;
Ende datmen oec cume iet
Onder die vroede lachen siet.
Daer die dwase te rade gaen
Daer lachmen lude, sonder waen; —
Maer daer die wise tsamen helden
Daer en lachmen niet oft selden.
Ens gheen noet als ende als
Datmen den sot ane den hals

Vs. 817. L. D. Salomon gewes; C. Noch maect ons Salomon vroet; H. vroet *ontbr.;* R. Noch maect. 818. C. Dat gr. beter wesen moet; H. Vroet dat gr. beter es. 819. L. R. D. vut; C. H. met quaden. 820. C. R. D. zijn. 821. L. Ende alse; S. Ende als. 822. *Allen:* misselijc. 824. L. C. R. dicwile; H. D. dicwijl. 825. L. die gramme niet en v.; S. C. H. R. als hem de gramme niet en v.; D. Want als hem die gramme veynst. 826. R. bina *ontbr.;* D. En weetmen niet wat h. p. 827. L. S. R. D. noch *ontbr.;* C. ons des vroet. 829. S. H. niet ne lacht; R. Ende *ontbr.* 830. S. dat segghic di; R. D. dat segget hi. 831. R. oec nauwe yet. 833. R. te gader gaen. 834. S. dicke s. w. 835. C. *dit en het volg. vs. ontbr.;* H. te samen. 836. H. ofte; D. Daer siet men lachen herde selden. 837. L. Oec en es geen.; S. C. H. R. D. En es. 838. L. ane sinen hals; S. H. R. anden h.; C. om den h.; D. om sinen h.

Ene belle hanghe, dat verstaet, —
Men kinden wel aen sijn gelaet.
Nv laet ons scuwen voert an
Elken haesteghen grammen man,
Ende onsen moet dwinghen alsoe,
Dat wi euwelec bliuen vroe
Metten heileghen hier bouen,
Daer dingle Gode louen. Amen.

Hoe hem die mensche hoeden sal van allen quader liede gheselscape.

Vrienscap quader menschen sal
Elc mensche vlien ouer al,
Soe dat hi niet werde met
Horen venine iet besmet.
Met woluen woent met woluen huult;
Die appel oec gheerne vervult,
Die bi verrotten appelen leght.
Dits menechwerf gheseght,
Daer bi sit daer bi leert.
Die vroet wil sijn en gheeert
Sal hem vanden quaden hoeden,
Ende wandelen metten vroeden.
Ane quade menschen machmen leren
Oncuisheit, doblen ende sweren,

Vs. 839. C. H. R. D. Een belle. 840. *Allen:* Men kenten. 841. L. ons dan sc. 843. S. Ende ons moeten dw.; D. onsen sin dwingen soe. 846. C. R. D. dinghelen; H. die enghelen. 847. L. der quader; H. van quaden; D. der quader sal. 848. C. scuwen bouen al. 849. L. H. R. D. niet en w.; C. Also datti niet en. 850. S. H. iet *ontbr.* 853. S. bi vorten ap.; R. appel. 854. L. S. H. Dit es. 855. L. D. Daer men bi sit daer men bi leert. 856. L. wille; S. wil *ontbr;* C. Die vroede die wil sijn gh. 858. L. C. D. metten goeden. 859. L. S. C. R. D. An; H. Anden; menschen *ontbr.* 860. *Allen:* dobbelen; S. ende *ontbr.*

Voercopen, persemen ende lieghen,
Roeuen, stelen ende bedrieghen,
Tontide drincken ende eten,
Der vasten daghe vergheten,
Ende oec alle der ghebode,
Die men houden soude van Gode.
Ghelijc datmen therte bouen al
Van onghemake hoeden sal,
Goeden wille van traecheiden,
Ende dat vleesch van oncuisheiden,
Een stat van twiste ende van morde,
Een huys van clappene ende discorde,
Alsoe sal hem elc mensche vrien
Van vrienscapen der quadien.
Een phylosophe seit, voer waer,
Dat gheen dinc nes soe swaer
Den mensche alsoe luxurie es;
Dit proeft hi dus, sijtds gewes:
Den lichame can si destrueren,
Tgoet doet si te niente keren,
Die ziele can si doden mede,
Ende oec verdriuen wijshede;
Crancheit can si gheuen saen,

Vs. 861. L. S. ende *ontbr.*; H. woekeren ende l.; D. Voorcoop persen ende liegen. 863. S. Te ontide eten ende drinken; D. Tontide eten ende drincken. 864. L. al verg.; S. D. Der vasteldaghe niet gedinken; H. Ende der v. 866. L. houden sal; R. mach van. 867. C. R. dat *ontbr.*; C. therte houden sal. 868. C. Van o. ouer al. 869. L. D. Ende g.; R. van crancheden. 870. C. Ende tvleesch. 871. L. S. Ene stat; D. Ende een st. v. t. ende morde. 872. H. clappen ende van; R. D. clappen. 873. L. D. Soe sal. 874. R. D. vrienscap. 875. S. ouer waer; H. filosoop; D. *dit en de* 15 *volg. vs. ontbr.* 876. L. Dat ghene dinc en es; S. C. H. R. en es. 877. S. C. H. R. als l. es. 878. L. Dit proeft hi, des sijt; S. dus *ontbr.*; C. proefti selue, zijts; H. hi, sijt seker des. 879. H. lichaem. 882. C. oec *ontbr.*

Dlicht den oghen doen vergaen,
Ende die stemme maken heesch,
Ende verdorren been ende vleesch.
Tullius seit in sine scrijfture
Dat onghetimperde luxure
Den ionghen man maect out,
Ende siecheit gheeft menechfout.
Een wijs phylosophe seit dat:
Dquaeste dat gheualt in ene stat
Dat sijn manslachte ende twiste,
Want daer met te quiste
Vrienscap en eendrachtechede,
Daer die stat werdt bederft mede.
Hier omme salmen al datmen mach
Quaet gheselscap vlien nacht ende dach.
Ghelijc dat liede besmet werden
Die hore wandelinghe herden
Met hem, die malaets sijn,
Alsoet daghelijcs wert in schijn,
Ende oec alsoe, dat ghelijc wet,
Dat scape ende coye werden besmet
Van eenre beesten die malaets es,

Vs. 884. L. S. den oghen; H. Enter oghen licht doen vergaen. 885. H. Entie st. 887. C. in die scr. 889. L. Den iongen maect out man. 890. L. Ende meneghe ziecheit geeft nochtan; H. R. gheeft *ontbr.* 891. L. C. D. wijs *ontbr.*; H. Een filosoop; R. Een profete seit. 892. *Allen*: in een; D. dat valt. 893. D. manslacht. 894. *Allen:* gaen te quiste; S. H. mede. 896. S. stede bederuet mede; H. D. stat verderuet mede. 897. sal men al den dach; C. H. R. D. Hier om; D. men nacht ende dag. 898. S. Vlien q. gh. daer men mach; C. scuwen; D. scuwen daer men mach. 899. S. Ghelijc lieden die besmet; R. Gh. dat die. 900. L. C. H. R. D. Die haer; S. wand. leggen. 901. H. die belasert sijn. 902. S. H. R. an schijn. 903. L. S. C. H. R. dat ghijt wet; D. als ghi wet. 904. S. H. coyen; R. coeyen; D. Coeyen ende sc. w. b. 905. L. malaets sijn; S. die malaet es; C. Van een; H. die besiect es; D. die rudich es.

Alsoe werdt, des sijt ghewes,
Een mensche besmet vanden andren,
Daer si tsamen willen wandren.
Ende niet en seldi vlien allene
Die quade liede int ghemene,
Maer oec quade ghebueren.
Wildi huys copen ofte hueren
Soe verneemt aldaer omtrent
Wat ghebueren men daer vint;
Vindi quade ghebueren daer,
Soe coept een huys elderwaer,
Ende scuwet altoes ghebueren quaet.
Die fransoijs seeght, dat verstaet,
Chius ki a mal vosijn
A souent mal matijn,
Dats wies ghebueren sijn quaet
Heeft dicke quade dagheraet.
    Die lerere Sinte Paulus
Scrijft den Corinthen aldus:
Ghi en seldu in en ghenen dingen
Metten quaden menschen mingen,
Met vorecopers, met persemieren,
Met leckeren no met ghieren,
Met dieuen noch met mordeneren,

Vs. 906. L. Alsoe worden des sijt wijs; S. R. werdet; H. wordet sijt seker des; D. worden. 907. L. S. Die mensche; D. Deene; besmet *ontbr.* 908. S. R. te samen; D. Besmet daer si tsamen. 909. C. vlien *ontbr.;* H. Oec niet. 910. C. Die quade scuwen int gem. 912. S. H. R. D. of; C. huse — oft. 913. D. al *ontbr.* 914. D. So wat gheb. 916. L. C. H. R. D. el waer. 917. C. Aldus scuwet gheb. 920. R. male. 921. H. Dat is. 923. L. D. Sente Paulus oec aldus; H. leraer. 924. L. D. Scrijft dus ad Cherintheos (Corintheos); C. Scrijft in sinen corniken aldus; R. Scrijft den Thimotheum dus. 925. *Allen:* in ghenen. 926. C. Metten valschen m. m. 927. L. S. H. R. voercopers; C. D. vercoepers; D. ende pers. 928. S. Met leeckers; C. Oft met — oft met; H. Mitten — mitten. 929. D. d. ende m.

Oft die anders wijf begheren.
Ende moet diere emmer sijn bi,
Soe hoedu wel dan dat ghi
Met hem en dringt noch en et;
Dus heuet Paulus gheset.
Ende al sidi onliefghetal
Metten quaden ouer al,
Des en acht men no mere;
Want hets v grote ere,
Ende salechlec vter maten
Dat v die quade haten.
Ghine selt emmer gheren niet
Dat v die quade prisen iet,
Want hets scande den goeden wisen
Datten die quade prisen.
    Weder v een quaet mensche prijst,
Oft lelec op v grijst,
Des en acht mijn no mere,
Want en gheeft v scande noch ere.
    Die poëte Marcus Cocus
Scrijf in sinen boeke aldus:
Houdstu die wandelinghe dijn
Metten ghenen die lerker sijn,
Oft met andren quadien,
Soe salmen di betien

Vs. 930. L. wiue; C. ander wiuen. 931. L. Ende moetenre emmer; S. D. moet ghire emmer; R. moeter emmer. 932. C. So wacht wel dat ghij; R. dan wel dat ghy; D. dan *ontbr.* 933. *Allen:* drinct. 934. L. D. heeft. 938. C. groote; H. R. D. het is u grote. 939. S. H. salecheit; C. u salecheit; R. salichliken. 941. S. H. begheren; C. selt oic gheren. 943. C. D. goeden *ontbr.* 944. S. Dattene; C. Dat die. 945. D. mensch. 948. C. Want hets u grote eere (!); H. het en gheeft; R. hem en gheeft scande. 949. S. prophete; C. Die goede Marcus Totus; H. R. Tocus. 950. L. H. boec. 951. L. wandlinge. 952. L. S. C. H. D. lecker; R. leelic. 953. S. C. H. R. D. anderen. 954. S. C. R. di dan bet.; H. di antyen.

Dat ghi pleecht selker daet,
Ende sal v houden oec voer quaet.
Daer omme seldi sonder letten
V wandelinghe altoes setten
Metten goeden, daer ghi af moeght
Gheeert sijn ende verhoeght;
Ende scvwen persone ende steden
Daer men pleecht onneersamheden.
    Ende ionghe liede die gherne leren
Seldi vriendelec hanteren
Ende gheerne wisen daer ghi coent;
Daer af werdi sere ghescoent.
Ende eest dat ghi wel sijt gheleert,
Soe radic v dat ghi dan keert
Onder tfolc, ende laet v horen,
Soe dat v const nien si verloren.
    Wet datmen twee dinghe vint
Die verborghen en doghen twint,
Ende diere nieman en heeft te bat:
Deen es conste, ende dander scat.
God gheue ons sulken seghe,
Dat wi behoet alle weghe
Moeten wesen vanden quaden,
Soe dat wi comen tsiere gnaden.

Vs. 955. L. S. oec pleecht; C. D. Dattu pleghes; H. pliet. 956. S. R. D. u houden ouer q.; C. H. Ende men sal. 957. C. H. R. D. Daer om. 958. L. wandlinghe; C. Uwe. 962. L. onhoersaemhede; C. der oneers.; D. ongehoorsamheden. 963. S. Die ionghe. 964. S. vriendelike. 965. *Allen:* dat ghi c. 966. S. C. ghesont. 968. C. dan *ontbr.;* H. D. rade ic. 970. L. u conste niet en si; S. conste niet si; C. R. D. conste niet en bliue; H. Dat — niet en si. 972. C. en *ontbr.;* H. doghen een twint. 973. L. dier; C. en *ontbr.* 974. L. Teene es conste dander.; S. H. ende *ontbr.;* C. es *ontbr.;* D. Die een; ende *ontbr.* 975. S. God die gheue. 978. *Allen:* genaden.

Van orberlecheiden van vele vrienden.

Vet dat in menichfuldecheit
Van vrienden groet orbore leit,
Diese te poente maken can,
Ende te vriende houden dan.
Alsoe de lichame niet en leeft
Die en ghene ziele en heeft,
Alsoe acht men den mensche doet,
Die sonder vrient es inder noet.
Hulpe van vrienden si can
Van der doet lossen den man;
Ende wet dat vriende moghen
Des menschen leuen verhoghen.
Al es een mensche in vorespoede
Tote desen eerdschen goede,
Ende es hi sonder vrient nochtan,
Soe es hi een elendech man,
Ende sonder troest ende sonder raet,
Ende sonder vriende, dat verstaet.
Die uele vriende ghemaect heeft,
Wet, dat hi sekerlike leeft
Ende bewaert es wel ter cure
In enen vasten sekere mure;

Vs. 979. *Allen:* Wet (weet). 980. L. C. R. orbor; S. grote orbare; H. D. oerbaer. 982. S. te vreden; R. Ende dien vrient hout dan. 983. H. D. lichaem. 984. C. Die gheene; R. en gheen; D. Die gheen. 985. L. mensch. 988. C. si *ontbr.;* D. die can. 989. H. Verlossen vander doot. 991. L. Alse een m. i. vorspoede; S. Als e. m. i. voerspoede; C. H. R. voorspoede; D. *Dit en de* 5 *volg. vs. ontbr.* 992. C. H. R. Tot. 993. L. S. C. Ende *ontbr.;* C. vriende. 994. S. So *ontbr.* 995. C. Ende *ontbr.* 996. L. R. sonder vroude. 997. D. veel. 998. S. dat hi sachte; H. harde seker; D. zekerlic. 999. H. wel *ontbr.* 1000. C. R. sekeren *ontbr.;* D. vasten stercken.

Want dese hulpen den man
Daer hem gheen ghelt gehelpen en can;
Want een rijc man vriendeloes
Es lichte bederft altoes.
Die rike melde heeft sijns goets ere,
Ende die rike vrecke grote onnere;
Want hi es gehaet, dat ghijt wet, —
Van Gode ende den menschen met.
Vriends troest es beter menichfout
Dan ghesteinte, siluer oft gout;
Want goede vriende men niet en soude
Gheliken siluere noch goude.
Bi vrienden salmen gheerne wesen,
Want si doen droeue herten ghenesen.
Salomon doet ons bekint:
Die ghetrouwen vrient vint,
Dat hi vint enen scat.
Wats beter, seght mi dat,
Oft wats beter mijn ghemic
Dan te hebbene enen anderen ic
Daer ick mede spreke clare
Oft met mi seluen ware,
Ende mi gheeft troest ende raet
Alst mi noedelike staet,

Vs. 1002. L. gheen *ontbr.;* R. ghehelpen can; D. helpen. 1004. L. R. licht; S. bederuet; D. lichtelic bederuet. 1005. D. *Dit en de* 3 *volg. vs. ontbr.* 1006. L. R. rike *ontbr.;* C. grote *ontbr.;* R. groot. 1007. L. hijs ghehaet, dat wet; C. Hij es ghehaet dat wet.; R. dat wet. 1008. S. ende vanden m.; H. Van Gode vanden mensche. 1009. L. D. Vriende. 1011. L. S. R. niet *ontbr.;* C. D. niet en *ontbr.* 1012. L. H. zilver; C. Niet ghel. silver; R. bi siluer no by; D. silver ende. 1014. C. Want *ontbr.* 1016. H. ghetrouwe vrienden; D. So wie ghet. 1018. L. S. H. D. Wat es. 1019. L. S. wat es dat; C. bat; H. D. wat es. 1020. L. C. H. R. D. hebben; *Allen:* een ander. 1021. Daer mede spreken. 1024. S. nauwelike; C. Alst tonmerkelic (*l.* commerlic?)

Ende miere herten droefheit stelpt,
Ende mijn vernoy draghen helpt?
    Vriende maken ende houden
Ende die altoes menichfouden
Es beter vele, sekerlike,
Dant ware een conincrike;
Want ongheminde lantsheren
Hebben dicke met onneren
Verloren lant ende leuen,
Daer die gheminde staende bleuen.
    Tullius seegt, die meester fijn,
Al eest dat die menschen sijn
Sterflec ende saen vergaen,
Nochtan soe eest wel ghedaen,
Dat wi menschen hebben lief:
Daer comt af soe groet gherief;
Ja, hem die in caritaten
Ende in doeghden haer minne saten,
Vte goeden reynen gronde,
Sonder scande ende sonde.
    Seneca maect ons ghewes.
Die sekerste minne die es,
Ende die starcste daer toe mede,
Die hebben borghers in haer stede,
Daer si sijn van ganser minnen,
Want hem en mach men niet winnen.

Vs. 1026. H. mi draghen; R. Als my gheen ghelt en helpt. 1028. C. die *ontbr.* 1029. C. vele *ontbr.* 1030. C. D. Dan twaer. 1034. L. C. ghemeente (!). 1035. D. *Dit en de* 9 *volg. vs. ontbr.* 1037. L. Versteruelic; R. Versterflic. 1038. S. C. H. soe *ontbr.* 1040. S. grief; R. so vele. 1042. C. Ende haer doget in minnen. 1043. L. C. R. Vut. 1044. *Allen:* ende sonder sonde. 1046. L. D. sekerste dinc die; R. sekerlike. 1048. S. H. hare. 1049. H. van ghansen sinnen. 1050. L. S. C. en mach niemen w.; D. Want die en sijn niet te winnen.

Waer dat es eendrachtechede
Onder borghers in ene stede
Daer en es gheen winnen an,
Maer waer si discorderen dan
Daer es die stat ghedestrueert
Ende vte allen rechte ghekeert.
Wee den heren ende den raden
Vanden lande ende vanden staden,
Die om onste of om gheniet
Die goede rechte maken niet;
Ende die vroech ende spade breken.
God saelt swaerlike wreken
Ten ionxsten daghe, daer hi al,
Goet ende quaet, lonen sal.

Noch van minnen ende van vrienscapen; hoe men die sal maken ende houden.

Tullius maect ons ghewes,
Dat gheen dinc beter en es
Den mensche, vroech ende spade,
Om te verhoedene scande ende scade,
Alse dat hi wel ghemint si;
Ende niet soe onseker daer bi,
Alse die es onliefghetal;

Vs. 1051. S. eendrachtech. 1052. L. Onder broeders; S. Onder borghers ende gherachtech (!); R. poerters; D. in een. 1053. L. S. Daer nes. 1054. S. Maer werden si discorderende dan. 1055. L. ghestruweert. 1056. L. C. R. D. vut; H. van allen. 1057. S. R. enten. 1058. L. D. ende den st.; S. enten st. 1059. L. S. H. D. ende om; C. ende gheniet. 1060. C. D. te niet. 1061. L. Ende vr. ende sp. (ende) die br.; S. Entie. 1062. L. C. R. zwaerlec; S. H. God die salt; D. zekerlike op hem. 1066. L. ghene; S. H. R. so seker en es; C. seker en es; D. so seker es. 1068. L. C. H. R. D. verhoeden. 1069. L. D. Dan dat hi; S. C. H. R. Als. 1071. L. D. Alse dat hi es; S. C. R. Als; H. Als te sijn.

Want ouer hem soe willet al,
Waer hi valt ter neder;
Niemen en heeften op weder.
Soe wien datmen ontsiet
En mach ghemint wesen niet,
Want hets naturlec van dien,
Dat die menschen gherne vlien
Den ghenen die si ontsien;
Dit siet men daghelijcs ghescien.
    Nemmermeer en gheloeft des,
Dat die ghene wel v vrient es,
Dien ghi met vresen dwingt daer toe;
    Want Aristoteles seegt alsoe,
Dat bedwonghen vrient, alsic las,
Noyt wel ghetrouwe en was.
    Tullius sprect noch van dien:
Hi, dien alle die liede ontsien,
Es qualijc bewaert, hoe soet gaet,
Langhe te duerne in desen staet.
    Met soeteheide, niet met crachte,
Blijft die minne in hare machte.
Ghi selt alsoe minnen ouer al
Datmen v weder minnen sal.
    En es keyser, coninc noch hertoghe,

Vs. 1072. L. H. D. wilt; R. soe *ontbr.* 1073. L. S. C. H. R. Waer soe hi; D. Waer dat hi valt neder. 1074. L. Niement helpt hem; S. Niemene so heftene; R. en *ontbr.* 1075. L. S. wien men oec; C. Soe wie hij es diemen ontsiet; H. wien oec datmen; D. Ende so wye men oec. 1077. S. H. naturlike; R. na dien. 1081. L. en *ontbr.;* H. ghelouet; R. D. ghelouet; en *ontbr.* 1082. D. wel *ontbr.* 1084. C. zeit zoe. 1085. S. H. Dat *ontbr.;* D. Dat *ontbr.;* also ic. 1087. D. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1088. L. S. H. al. 1089. S. C. R. hoet gaet. 1090. S. H. in goeden staet; R. in groter. 1091. L. S. H. D. soetheyden: C. R. Met sotheden ende met (!). 1092. L. Soe blijft; C. R. D. hair. 1093. L. C. D. soe; H. sult oec m. 1094. R. weder *ontbr.* 1095. L. S. Hens k.; R. Het en es.

Noc oec ander man soe hoghe,
Hine bedarf wel dat hi
Vanden sinen ghemint si;
Want hine es maer één man,
Die meer gheregneren can
Dan hem sine liede onnen wel.
Lands here ghierech ende fel
Es dicke sijns lands verdreuen,
Ende selc oec verloren dleuen.
Dlant en staet niet biden here,
Maer biden lieden vele mere.
    Ons soe seit een wijs man:
Soe wie ontsien es van
Vele lieden, hi moet van dien
Vele liede weder ontsien.
    Dongheminde, sijt seker des,
Dat hi nerghen seker en es.
    Met regnerene sekerlike
Verliest men een starc rike;
Dat seit die wise Seneca.
    Oec soe seit hi dus daer na:
Die wel doet en derf nerghen
Vlien, noch hem oec berghen,

Vs. 1096. L. S. C. oec *ontbr.;* H. Noch. a. m. gheen so. 1097. S. C. H. Hemne bed.; D. Hi en behoeft. 1100. C. regneren. 1101. L. D. sijn; C. zijn volc. 1102. C. dicwilen tslands. 1103. L. Ende o. verl. selke dleven; S. sulke; H. Ende sulc heeft verl.; D. Daer die milde staende bleuen. (zie 1034). 1105. D. al biden. 1106. D. veel. 1107. H. R. D. soe *ontbr.* 1108. S. es dan van; D. oec tontsien. 1109. C. Vele lieden, wet dat hij; R. *Dit vs. ontbr.;* D. Veel l. dat hi. 1100. C. Niewerincx gemint en zij (verg. 1076); D. Veel. 1111. S. Een ongh.; R. sijts ghewes; D. Die ongh. 1112. S. niet seker; H. Dat hi nyewer ghemint en es. 1113. L. D. regneeren; C. regeerne; H. regieren; *Allen:* qualike. 1114. D. wel een st. 1116. C. D. soe *ontbr.* 1117. S. ne durf sorghen; C. en der nerghen; H. hi en d.

Bi desen redenen, die ghi
Nv hebt gehoert van mi.
Soe verdient met doeghden des,
Dat al dat volc v vrient es,
Ende niet met bedwanghe,
Soe moeghedi leuen langhe,
Ende wandelen tallen steden
In rasten ende in vreden,
Ende God sal v toe gheuen
Na dit lijf deuwelec leuen.

Van rade ende van raetgheuers.

Ghi en selt nochtan, dat verstaet,
Met allen lieden niet hebben raet.
Men mach allen vrienden niet
Raet ontecken, wats ghesciet;
Maer van dusenten enen
Salmen kiesen ende menen.
Een wijs man seit, dat verstaet,
Dat wi onsen heymeliken raet
In onsen herten sluten selen,
Ende nieman anders beuelen.
Oft ghi v seluen niet bedwinghen
En cont te heelne v dinghen,

Vs. 1119. H. reden. 1120. L. Nu horet van mi. 1121. R. D. dogheden. 1122. L. C. H. D. alt. 1124. L. C. H. R. D. moechdi. 1125. L. wandlen; C. in allen. 1127. L. D. dan gheuen; C. dair toe. 1128. S. tewelike; C. deeuwich; R. dat ewich; D. dat ewighe. 1129. C. sult oic, dat v. 1130. C. niet *ontbr.* (!) 1131. L. S. H. D. allen lieden. 1133. C. H. D. dusentich; R. dusent. 1134. C. R. D. ende nemen (!). 1139. C. Eest dat ghi v seluen niet dwingen; H. niet en bedw.; D. niet *ontbr.* 1140. L. H. uwe; S. Te helne coent uwe; C. helene uwe; R. cont helen; D. Nyet en cont gehelen.

Hoe seldi daer toe dan
Ghedwinghen enen anderen man?
Cassiodorus seit, die lerere,
En ontdect uwen rade nemmermere
Dan hem, dien ghi tanderen stonden
Goet ende ghetrouwe hebt vonden.
Van honderden es cume een man
Die wel te poente helen can;
Soe wanner ghi v heimelecheit
Enen anderen hebt ghescit,
Soe hebdi v vriheit verloren,
Die ghi seker hadt te voren;
Want dan heeft hi v gheuaen
Ende moet te sinen dienste staen.
Salomon doet ons bekent,
Dat welgorende onghewent,
Ende crude van gore goet
Verbliden des menschen moet;
Ende alsoe ghelike soe can
Vriends raet verbliden den man.
In allen dingen wilt raeds plien,
Soe en beruwet v niet van dien.
Dits aldus te verstane:
Ghi selt raet soeken ane

Vs. 1142. L. andren. 1143. S. Cassidorus seit ons de leere; C. Cassiodorius seit die heere; H. in sijnre lere; R. Cassidorius; D. *Dit en de* 45 *volg. vs. ontbr.* 1144. L. En *ontbr.; Allen:* raet. 1145. S. H. tallen stonden; C. hem *ontbr.* 1146. C. Goet ende *ontbr.;* H. trouwe. 1147. S. C. Van .c. es; H. Van houaerden is; R. hondert. 1148. L. C. wel *ontbr.* 1149. H. uwe. 1151. S. H. uwe. 1152. S. hier te voren; R. seker *ontbr.* 1153. C. Want hij heeft v gh. 1154. L. Soe moeti tsinen wille staen; C. Ghij moet tsinen wille; H. R. te sinen wille. 1156. L. S. wel riekende; L. R. unguent; S. H. ongement. 1157. L. S. H. van roeke. 1159. C. so en can; H. ghelike can; R. ghelike dan. 1162. L. S. berout.

Den vroeden vrient dien ghi vint,
Dien ghi alder ghetrouste kint,
Ende daer toe out van daghen.
Hem soe seldi raeds vraghen,
Niet den ionghen, verstaet alsoe,
Want hem en hoert ghene wijsheit toe,
Bedi haren sin int gheuoech
En es daer toe niet ripe ghenoech,
Ende sijn soe gheneicht ter kintscheit,
Dat in hem mach ghene wijsheit,
Alse Paulus bescrijft daer.
Salomon, seit oec, voerwaer,
Alsoe men daer bescreuen vint:
Wee den lande daer een kint
Coninc es, dat doet hi weten,
Ende daer die princen vroech eten.
Een lerere scrijf ons aldus,
Wies name es Mercus Cocus:
Al cest dat men oude cledere
Om haer outheit heeft te ledere,
Men sal nochtan versmaden niet
Der oudre raet, wats ghesciet.

Vs. 1165. L. S. H. R. vroetsten; C. vroemsten; R. wient *ontbr*. 1166. L. Dien ghi dan ghetrouwe kint; S. ghi algader ghetroust; C. Ende die ghij ghetrouwe; R. getroust. 1168. C. soe *ontbr.* 1169. C. verstaet zoe; H. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1170. S. C. R. Want *ontbr.;* R. gheen. 1171. L. R. haer; S. haer lieder sin; C. Want haer sin; H. Want der ionghen sin. 1172. L. En *ontbr.;* rijp; S. niet rike ghen.; C. H. rijp; R. niet wijs. 1173. L. Si sijn gheneicht; S. Si sijn so ghevoughet ter; C. Sij zijn zoe; H. R. gheuoecht. 1174. L. hem es cleene w.; C. hem en es gheen; H. R. en mach gheen. 1175. L. scrijft; S. Als — scriuet; C. Dat Paulus; H. Als Pamfulus scrijft al claer; R. Als. 1176. S. R. ouer waer; H. oec mede voerwaer. 1177. L. R. Als men; H. Somen. 1179. H. hi ons weten. 1180. H. bi tiden eten; R. daer *ontbr.* 1181. S. ons *ontbr.;* H. leraer. 1184. L. S. haere. 1185—86. L. Men s. n. dat verstaet, Niet versmaden den ouden raet.

Cassiodorus seit een groot woert,
Datten ghenen wijsheit toe hoert
Die vanden wisen sijn gheinstrueert
Ende langhe van hem hebben gheleert.
Vte hem seluen soe en can
Wijs ghewesen gheen man,
Want sonder leren, als wi lesen,
En mach nieman wel wijs wesen.
Die wise Tullius seit
Int capittel vander outheit:
Niet met crachte, no met snelheiden
En mach men grote dinc beleiden,
Maer met eersamen rade,
Daer in en scuilt, vroech no spade,
Verranesse noch valscheit,
Maer doecht ende eersamheit.
Onneersam raet, alsict vinde,
En nam noyt goeden inde.

Noch van rade, ende hoe men dien soeken sal.

Voert wet dat, ende sijds gewes,
Dat een raet niet ghenoech en es,
Maer vele rade die sijn goet,

Vs. 1187. L. seit oec een wort; S. H. R. een goet w.; C. D. een w. 1189. L. instueert (!); S. R. instrueert; D. geinstitueerd. 1190. C. Die lange; D. Ende vanden wijsen, h. g. 1191. L. C. H. R. D. Vut; D. soe *ontbr.* 1192. L. R. D. gewerden; S. Vroet ghew. ne gheen. 1194. S. Sone mach niemen vroet wesen; C. H. R. D. wel *ontbr.* 1195. L. D. oec seit. 1196. L. S. capiteel. 1197. L. no met sibtijlheyden; R. Niet met wreetheit noch; D. cracht noch snelh. 1198. L. D. En salmen ghene d.; H. dinghe. 1200. C. Daer niet in. 1201. H. verradenisse; D. Verradenis. 1202. C. H. R. D. doghet. 1204. S. En cam noyt te goeden inde; C. D. goet. 1205. L. S. C. D. dat *ontbr.* 1206. L. S. en *ontbr.*; R. Dat een goet v. 1207. L. D. rade, des sijt vroet; C. die *ontbr.*

Die men met goeden staden doet;
Ende ten besten salmen vaen,
Dit doet Tullius verstaen.
Soe waermen met rade leeft,
Wet, datmen daer raste heeft;
Ende daer men raeds niet en pliet
Daer es gherne scade ende verdriet.
Salomon seit, openbaer,
In sinen prouerbien daer:
Soe wie dat vint scalken raet,
Die onneersam es ende quaet,
Dat het God ane hem wrect
Soe wanner hire minst om mict.
Jhesus Sydracs sone hi seit,
Dat gramscap ende haestecheit
Sijn goeden raden contraer;
Want gramscap can, voer waer,
Therte soe verdonkeren binnen,
Dattet recht nien can bekinnen;
Ende datmen oec met haesten doet
Es dicke quaet ende selden goet.
Daer men om orbore wilt raden
Salmen tracteren met staden;
Want men doet met wisen rade

Vs. 1208. C. goeden *ontbr.;* D. wel met staden. 1209. L. S. Enten b.; S. salmen an gaen. 1210. L. S. C. H. D. doet ons T. 1211—12. S. So waer dat men raet heeft, Weet dat, datmen daer met rusten leeft. 1213. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.*. 1214. S. of verdriet. 1216. S. al daer; D. sijn. 1217. C. Soe *ontbr.* 1219. L. R. an; S. het *ontbr.;* an; C. Dat wreect God selue zwair; H. Dat God onse here op hem; D. op hem. 1220. L. D. Alse hire; C. In dit eerderike openbair; R. wanneer mender. 1221. L. C. H. hi *ontbr.;* R. die seit; D. *Dit en de* 23 *volg. vs. ontbr.* 1223. S. raet; L. C. H. R. rade. 1224. S. ouer waer. 1225. L. donkeren. 1226. L. S. niet can; C. niet en can ghekinnen; H. R. niet en can. 1228. C. dicwile. 1229. L. C. H. R. orbaer. 1230. L. met goeden staden. 1231. C. men dicke doet met rade.

Datmen met crachte niet en dade;
Dit seit Salomon, alsict versta.
Oec soe seit ons her Seneca
Dat die dwaes met siere sotheiden
Goets raets niet en can verbeiden.
Ende eest dat v viant verstaet
Ende vernemt uwen raet,
Soe moghedine wel verwandelen
Sonder v selven te scandelen;
Ende ghi en selt oec gelouen niet
Elcs menschen raets, wats gesciet,
Wore dat ghijs wel sijt vroet
Dat hi seker si ende goet.
Een phylosophe doet ons ghewach:
Raet die men niet wandelen en mach,
Dat die niet en es goet.
Mede soe maect hi ons vroet,
Datmen raet, lude ende stille,
Veranderen sal om dbeters wille.
Tquaets menschen raet, wats gesciet,
En salmen oec volghen niet;
Want hi selden, dat verstaet,
Hem seluen gheeft goeden raet;
Want wat die quade peinst of doet
Dat es herden selden goet.

Vs. 1234. L. soe *ontbr.;* S. heere; C. Oec zeit die wijse Seneca; H. Dit so seit oec Seneca; R. her *ontbr.* 1235. S. dwase. 1236. L. S. en *ontbr.;* C. Gheens raids en can. 1239. L. S. R. moechdine; S. verwanden; C. moeghdine; wel *ontbr.* 1240. S. scanden. 1241. L. R. Ende *ontbr.* 1243. L. S. H. R. Vor dat; C. Voir dien dat. 1244. C. gerecht zij; R. v seker si. 1245. L. D. ons *ontbr.;* H. filosoop; R. *Dit en de 2 volg. vs. ontbr.* 1246. L. S. C. D. en *ontbr.* 1248. L. Oec soe; C. R. soe *ontbr.;* D. Oec maect. 1249. C. Datten rade. 1250. S. Wandelen mach om; C. Verwandelen. 1251. H. Des quaets m. 1254. S. R. D. gheuet. 1255. C. Die de quade p. 1256. D. Dat *ontbr.*

Ghine selt oec vroech no spade
Clappere no volghere gaen te rade,
Want dat sijn die ghene die liegen,
Ende die onnosele bedriegen.
Al eest dat si v smeken
Ende scone worde vore v spreken,
Ende v prisen dan sere,
Ende v gheuen lof ende ere,
En wilt hem gelouen twint.
Peinst dat ghi v seluen bat kint,
Ende houdt v in alre tijt
Ouer dat selue dat ghi sijt;
En wilt emmer niet ghedoghen
Datmen v prise voer v oghen.
Maer die v in v heimelecheit
V ghebrec lachtert ende seit,
Dien houdt seker voer uwen vrient,
Want hi v dan met trouwen dient.
Catoen leert ons en[de] wijst:
Soe wanner v ieman prijst
Soe houdt dien ouer dat hi
Sekerlec v doemere si;

Vs. 1258. L. D. Clapper — volgher; H. Mit clappers noch mit vervolghers g. t. r.; R. Clapperen na volgen haren rade. 1259. H. sijn si die. 1260. S. R. donnosele. 1261. C. Ende al eest; R. Ende eist. 1262. L. wort vor u; S. Ende v arde scone streeken; C. Ende scone tale voirt reeken; H. R. voir; D. schone voor u. 1263. S. Ende v oec pr. s.; C. H. Ende pr. u d. s.; D. pr. harde zere. 1265. H. een twint. 1266. L. S. D. dat ghi best u s. k.; C. R. dat ghi u seluen k. 1268. C. Aent selue; D. Ouer tselue. 1269. S. niet ghelouen (!); C. H. Ende en wilt. 1270. S. Die v pr. — uwe; H. uwe; D. u *ontbr.* 1271. L. S. C. H. R. in der heim.; H: u *ontbr.*; D. v in heim. 1273. S. ouer uwen; C. hout ouer uwen; D. seker *ontbr.* 1274. S. C. D. dan *ontbr.* 1275. C. *Dit vs. ontbr.* 1276. L. w. dat u iem.; C. Soe welken tijt men u pr.; D. Soe *ontbr.* 1278. L. D. domer; S. C. Sekerlike v domer; H. R. Sekerlike.

Daer bi gheloeft v seluen bat
Dan yemene anders, telker stat.
Den wisen, ic las alsoe,
Hoert dat van rechte toe,
Dat hi hem seluen min behaghen sal
Dan den volke ouer al.
  Seneca horen wi beuelen,
Datwi in rade niet en selen
Gheueinsde worde bringen voert;
Maer dat der waerheit toe hoert
Selen wi slecht seggen daer,
Ombedect, bloet ende claer;
Ende al dunct v dat ghi vroet sijt,
Nochtan vraeghet raets sulken tijt.
  Cassiodorus maect ons gewes,
Dat hi, die harde vroet es,
Ane die wise raet soeken sal
Ende hem hoeden vore den val.
En es ghene scande raets vraghen,
Maer hets ere tallen daghen.
Die paus Innocentius
Scrijft in sinen boeke aldus:
Soe een mensche meer weet,
Soe hi meer in twifele steet;

Vs. 1279. S. Daer omme ghel. v bat; R. so geloeft. 1280. *Allen:* ieman (nt). 1281. D. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1282. L. S. H. R. Hort dat van r. t. 1283. S. H. bet behaghen (!). 1284. C. Dan yemant anders o. a. 1288. S. R. D. Maer al datter waerh.; C. H. Maer al datter werelt. 1290. S. C. bloet *ontbr.* 1291. L. C. D. Ende *ontbr.* 1292. L. R. talre tijt; S. H. R. vraecht; D. Vraeghet raets tot alre t. 1293. D. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.* 1295. S. C. H. An. 1296. L. S. H. R. Vor; C. *Dit vs. ontbr.* 1297. L. C. H. R. gheen; H. raet te vraghen. 1298. C. het es. 1299. C. Die goede p. 1300. L. S. boec; H. D. Scriuet — boec. 1301. H. mensch. 1302. H. R. twifel.

Ende soe wie nien twiuelt en mach
Wijs werden op enen dach.
Maer, alst al es gheseit,
Sone seldi v heimelecheit
Nieman ontdecken, gloues mi,
Ja, hoe groet vrient hi v si,
En si dan dat hi v moghe
Raet gheuen die v doghe,
Sonder uwen priester allene.
Hem en seldi dinc en ghene
Helen van uwer mesdade,
Maer op die Gods ghenade
Seldise hem seggen met rouwen,
Ende God sal v berou scouwen,
Ende v sonden vergheuen,
Ende setten in deuwelijc leuen.

Watmen dore den vrient doen sal, ende hoe deen metten anderen leuen sal.

Als ghi enen vrient hebt vonden,
Goet ende getrouwe tallen stonden,
Soe seldine dan, sonder letten,
In v herte vaste setten,

Vs. 1303. L. niet twifelen en mach; C. soe *ontbr.;* H. So wie niet en t. hi en m.; R. Ende wien niet twiuelen en mach; D. Ende so wye twif. en m. 1304. L. op en ghenen dach; S. C. H. R. D. op ghenen. 1305. C. Maer also es; H. Mer also als ic heb gheseit. 1307. *Allen:* ghelones mi. 1308. L. D. Ja *ontbr.;* C. Ja — u *ontbr.;* R. Dat hi u. 1309. L. S. C. H. D. dan *ontbr.* 1310. C. in u doghe. 1312. C. dinc gheene. 1315. L. S. C. R. D. met trouwen. 1316. C. sal v bescouwen; H. berouw bescouwen. 1317. C. H. uwe. 1318. S. R. int ewelike; C. in deeuwich. 1319. L. Alse; D. een. 1320. H. ende trou tot allen; D. getrou. 1321. L. C. R. D. dan *ontbr.* 1322. L. C. R. D. Vaste in uwer h. s.; H. uwe.

Ende dore hem dan doen al
Dat vrient dore vrient doen sal;
Ja, dat hoefsch ende eersam si,
Ende Gode nien verbelgt daer bi,
Ende v consientie bliue ghesont;
Men en sal in ghere stont
Om vriende wille sonde begaen.
  Tullius doet ons dus verstaen:
En es gheen onscout, des sijt vroet,
Die om vriends wille mesdoet;
Ende sunderlinghe, dat verstaet,
In dinc die lelec es ende quaet,
Want daer in, talre stonde,
Soe leeght tweeuoldeghe sonde,
Als ons seit her Seneca.
  Oec soe seit hi noch daer na:
Ghi en selt niet onsculdich maken
Vwen vrient van quaden saken,
Die hi seker heeft ghedaen,
Want men mochter in verstaen
Dat ghijs sculdech waert mede.
Noch seit hi tere ander stede:

Vs. 1323. *Allen:* dor (doer); D. dan *ontbr.* 1324. *Allen:* dor (doer); H. Vriende doen sal. 1325. S. houesch; C. Ende goet ende eersaem zij; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1326. S. verbelghe; C. H. verbolghen; D. God niet en verb. 1327. C. R. uwe. 1328. L. D. Ghine sult in geer; S. Men sal in ne ghene; C. en *ontbr.*; R. Mer men sal in. 1329. L. C. H. R. D. vriends wille; S. Om wies vrients wille. 1330. L. H. R. D. dus *ontbr.*; C. ons dus *ontbr.* 1331. L. ghene; C. R. D. sijts vr.; H. D. Hets gheen. 1332. *Allen:* Datmen om. 1334. H. In dat dinc dat l. 1335. C. inne; H. tot alre; D. W. d. i. so leit talre. 1336. L. Tweevout; S. Leghet tweevoude; C. Twevoldich leyt die sonde; D. Soe leeght *ontbr.* 1337. L. Alse; H. D. her *ontbr.* 1338. L. C. D. soe; H. Oec seit hi ons noch d. n. 1341. H. R. misdaen. 1342. C. mochtere. 1343. S. besculdecht. 1344. L. teer; C. H. D. in een ander.

Die den sculdeghen hulpt dat hi
Der mesdaet onsculdech si,
En ware dat hijt omleide
Omme sijns vriends salecheide;
Want soe wat men doet ofte seit
Om des menschen salecheit,
Daer en volght ghene mesdaet na,
Als ons seit her Seneca.
    Maer dien vrient, dat verstaet,
Die onsculdech es der daet,
Salmen bescudden met trouwen;
Daer mach men trouwe in scouwen.
Tgheselscap en was noyt soe gestade
Dat tsamen omme ghinc met quade,
Want altoes, alsict vinde,
Nemet gherne quaet inde,
Ende en mach langhe duren niet;
Dits datmen daghelijcs siet.
Tullius spreect in dat Latijn:
Die sijns vrients quaetheit maect sijn,
Dat hi sot es, des sijt ghewes,
Want het onnaturlec es.
    Ghi selt uwes vrients orbore doen alsoe,

Vs. 1347. L. S. R. D. Mesdoet en w.; C. Ende waert; H. Of en ware; R. ontbeide; D. verleyde. 1348. *Allen:* Om. 1349. L. H. D. of seit; S. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* C. Want somen doet offt zeit; R. soe *ontbr.;* of. 1350. H. Om sijns vrients sal. 1351. L. C. geen; S. volghet; D. volget gheen. 1352. L. Alse; H. her *ontbr.* 1354. L. H. R. D. der mesdaet. 1357. L. S. C. R. D. soe *ontbr.* 1358. L. Die tsamen om ghinghen; S. H. te samen; C. Daert te samen ghinc met; R. te samen om ghinc; D. om ghinc. 1359. S. H. also ict. 1360. S. H. quaden; C. Neemt; R. Neemt — quade. 1361. L. en *ontbr.;* S. gheduren; C. En mach duern niet; R. Ende *ontbr.;* D. *Dit en de 7 volg. vs. ontbr.* 1363. L. S. H. R. Int Lat. 1365. L. H. R. sijts ghew.; C. Dat hi wel sot es; *het overige ontbr.* 1366. S. het ontrouwelijc es; C. Want auentuerlic es; H. ontamelic. 1367. L. C. H. orbor; S. des vr.; R. uws vr. oirboir.

Dat ghi des uwes niet en werdet onvroe.
Her Tullius leert ons dat wi
Vrienden selen altoes staen bi;
Dat wi selue in ghenen sinnen
Scande no scade daer af en gewinnen.
Dore uwen vrient seldi doen dan
Dat, daer eersamheit leet an,
Ende oec hem wernen, dat verstaet,
Daer sonde in leit ende mesdaet.
Men sal ane vriende sueken niet
Daer scande in leit ende verdriet:
Elc sal sinen vrient an sine ere
Altoes verhoeden alsoe sere
Alse hem seluen, ende niet min;
Dit heeft gherechte vrienscap in.
Men sal vrienden anders bidden twint
Dan daer men raste ende ere in vint;
Want raste ende ere sijn twee dinghe
Die bouen al gaen sunderlinghe.
Gheuriende onderlinghe tsamen
Selen hem dorperheiden scamen
Ende oec alder archeit.
Als ons Tullius oec seit,

Vs. 1368. L. S. niet werdt; H. en wert. 1369. L. C. H. D. Her *ontbr.;* S. Heere. 1370. L. S. H. R. alsoe staen; C. zelen staen zo bij; R. D. selen *ontbr.* 1371. D. in geen dingen. 1372. L. S. R. en *ontbr.;* C. winnen; D. Gheen scande daer an en gew. 1373. *Allen:* Dor (doer); D. *Dit en de* 21 *volg. vs. ontbr.* 1374. C. R. Datter eers.; H. Datter e.—leghet. 1375. S. hem lachteren; C. hem *ontbr.* 1376. L. C. ende quaet; H. leghet. 1377. L. S. an; C. sal v vr. s. 1378. L. R. of verd.; H. leghet. 1379. L. C. R. aen sijn. 1381. L. Alse die sijns selfs ende; S. R. Als hem; C. H. Als sijns selfs ende. 1382. *Allen:* rechte. 1383. C. anders *ontbr.;* H. een twint; R. el bidden. 1384. R. in *ontbr.* 1387. H. Vrienden — te samen. 1388. C. R. dorperheit. 1389. S. H. oec ander. 1390. L. D. Alse; S. C. H. oec *ontbr.;* H. Alsoe ons.

Al gheselscap, dat verstaet,
Dat met quaetheiden omme gaet,
Dat en mach niet langhe staen,
Het moet te quaden inde vergaen.

Wat rechten vrienden toe hoert.

    Men vint vriende, als wi lesen,
Die vriende wel willen wesen,
Maer si en willen niet doen voert
Dat rechter vrienscap toe hoert.
Die dore vrient niet en doet
En es gheen vrient, des sijt vroet;
Maer die ghene, die v liden
Lief ende leet, tallen tiden,
Die seldi houden talre tijt
Ouer dat selue dat ghi sijt,
Ende hem beuelen coenlike
Lijf, ere ende goet die ghelike.
    Waer geuriende onderlinghe
Nien ghelouen alle dinghe
Daer dolen si harde sere.
    Tullius seit, die wise here,
Dat tusschen geuriende fijn
Gheen dinc en sal gheueinst sijn;

Vs. 1391. L. C. H. Alle. 1392. S. met quaden omme g.; C. R. om gaet. 1394. L. ende gaen; C. R. Ende moet. 1395. S. vrient. 1396. S. vrient; C. wel *ontbr.;* R. D. Die w. vr. w. w. 1398. S. H. toe behoert; C. Dat rechten vrienden toebehoirt. 1399. *Allen:* dor (doer); D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1400. R. Nes gh. vr. sijts vroet. 1401. H. die gheen. 1402. C. ende *ontbr.* 1404. C. Ane tselve; D. tselve. 1406. L. al die ghelike; S. Lijf ende e. g. d. gh.; C. H. ende *ontbr.;* D. ende *ontbr.;* eer. 1407. H. vrienden. 1408. L. H. R. D. Niet en. 1411. H. vriende. 1412. S. D. en *ontbr.;* R. G. d. en gheveinst en mach sijn.

Maer die herten openbare
Selen daer bliken clare;
Want die bloemen der gheueinstheit
Verdeluwen saen, ende werden leit;
Ende oec alle gheuiensthede
Moet onlanghe houden stede.
Ens niet soe soete no soe scone
Alse goede vrienscap, sonder hone.
Salustius maect ons ghewes,
Dat gheen dinc beter en es,
Onder gheuriende int ghemeen,
Dan een ia ende oec een neen.
Nochtan selen onderlinghe
Lieue ghesellen al haer dinghe
Alse spreken hore worde
Alse ofse God selue horde.
Seneca seit ons waerlijc,
En es niet soe heymelijc
Des men weten en sal twint,
Alse Matheus ons bekint,
Inder euuangelien daer.
Oec sceght men openbaer:
Wat onder den snee werdt geleit

Vs. 1414. L. S. H. R. D. al clare. 1415. S. die *ontbr.* 1416. D. worden bleic. 1417. S. gheveinsdechede. 1418. S. Moete; R. Sal onl.; D. Mach onl. 1419. C. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.;* H. Het en is; D. niet soeter. 1420. 8. Als Gods vrienscap vanden trone; H. R. D. Als. 1421. H. Salustinus; R. Salustus. 1422. L. dinc so seker en es. 1423. C. H. D. vriende. 1424. *Allen:* oec *ontbr.* 1425. L. R. D. sonderlinghe. 1426. H. hare; R. al haer woerde. 1427. L. S. C. H. D. Alsoe; L. C. D. ende haer worde; S. H. ende al haer w.; R. *Dit vs. ontbr.* 1428. S. H. R. D. Als; C. Als oft. 1429. C. seit als ouer wairheit; D. *Dit en de* 13 *volg. vs. ontbr.* 1430. C. heymelicheyt. 1431. S. C. en *ontbr.;* H. weten sal een twint. 1432. *Allen:* ons doet bek.; S. Als ons Mat.; C. R. Als; H. Also. 1434. L. S. R. soe seit men. 1435. L. Wat so onder.

Moet al comen ter kinlecheit,
Hoe nauwe dat ment beerght dan.
Tullius seit, die wise man,
Dat goede liede nerghen
Eersam dinc en berghen;
Want soe wat si setten voert
Der eersamheit toe behoert.
Tullius maect ons ghewes,
Dat hi een ghewarech vrient es,
Die om lief no om leet
Sinen vrient niet af en gheet,
Noch in ernste noch in spele.
Derre vriende en vint men niet vele.
Alsmen die vriende tellen sal
Dan vint mer vele int ghetal,
Maer lettel alst comt ter noet.
Seneca seit, die meester groet,
Alsmen in groten vorespoede staet
Dan sijn vriende te kinnen quaet,
Maer alse dauentuere omme wint
Dan sijn vriende thant bekint.
Nv verstaet mi wel ende versint:
Een mensche die wilt sijn ghemint

Vs. 1437. L. dect dan; S. H. berghen can; C. Hoe nauwe men berghet dan; R. berget. 1439. C. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.* 1440. S. Eersame; H. verberghen. 1442. L. al toe hoort; S. toe hoort; H. al toe. 1444. L. S. H. warech; C. hi *ontbr.;* D. hi warich. 1447. L. nerste; S. nerenste; H. nerest. 1448. L. S. H. R. Maer deser en v.; C. *Dit vs. ontbr.;* D. Maer des en v. 1449. D. die *ontbr.* 1450. L. vint menre; C. Vintmen meer; D. Vintmer veel. 1453. L. C. D. in voerspoede; S. vorspele; R. voirspoede. 1454. L. vrient; C. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1455. L. R. D. als — om; S. als; H. als die avontuer. 1456. L. vrient te hant; S. saen; C. die vrienden te hant; H. R. D. te hant. 1457. L. C. R. D. mi *ontbr.;* H. wel *ontbr.* 1458. C. Die wel wil; H. mensch.

Sal selc gheseedt sijn oueral,
Datmen hem met rechte minnen sal,
Want die ghene sijn wel waert minnen
Die sulke doeght hebben binnen,
Datmense met rechte minnen moet.
　Alse ons Tullius maect vroet,
Eest dat ghi en minnet twint,
Soe blifdi oec onghemint.
Die niemene en mint hoe soudi
Ghemint werden, ende waer bi?
　Noch sprect Tullius, als wi lesen, —
Dat tusschen gheuriende sal wesen
Onsterflec vriendelecheit.
Die wise Salomon dus seit:
Dat vriende hebben onderlinghe
Redene cort ende wandelinghe
Daer moet vrienscap cort te gaen.
　Tullius doet ons verstaen,
Dat vriende selen dicke versamen,
Ende dan vriendelec spreken tsamen
Om dinghe die eersam sijn,
Ende doegdelec ende fijn.
　Gherecht minnere hi en can niet

Vs. 1459. L. D. Sal soe gh.; S. Sal sulc versceet s. o. al (!); H. ghesteyt; R. selc *ontbr.* 1460. L. C. H. R. D. hem *ontbr.* 1461. C. Want *ontbr.*; H. die gheen — te minnen. 1462. C. selc doghet; R. D. doghet. 1463. H. recht; D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1464. L. *Dit vs. ontbr.*; S. C. Als; H. So ons; R. Als — maket. 1465. L. C. R. en mint; H. een twint; D. niet mint en twint. 1467. L. C. H. R. D. niemen; S. C. H. R. soude hi; D. sou hij. 1468. C. wesen dair bij. 1469. S. Tulius van desen. 1470. H. R. D. vriende. 1471. L. S. C. R. D. Onsteruelec; H. Onsterflike. 1472. S. aldus seit; C. D. dus *ontbr.* 1473. L. S. H. R. Daer vriende. 1474. L. Corte redene; H. Reden; D. Corte reden. 1475. S. cort *ontbr.*; H. cort te niete gaen; D. Daer m. corte vr. vergaen. 1478. S. vriendelike; H. te samen. 1480. L. D. Ende goet ende. 1481. L. D. minre en can; S. hi *ontbr.*; C. R. Gherechte minne en can; H. Een gherecht minre en can.

Hem dien hi mint ontseggen iet,
Noch hem belghen, die ghelike,
Op vrient alsoe lichtelike.
Alse ghelieue onderlinghe
Gram sijn omme eneghe dinghe,
Die gramscap maect een vernuwen
Hore minnen al in trouwen.
   Hi liecht hem seluen sere, sijds gewes,
Die op dien hi mint erre es,
Want hi hem groter wraken vermet,
Dies hi te hant altemale verget;
Wat vrient vriende dreyghet daer
En volght ghene wrake naer.
   Seneca seit, alsoe ict vinde,
Minne en weet tijt noch inde.
Ens nieman soe starc van sinne
Die wel gherechte minne
Van hem ghedoen als hi wilt,
Alsoe sterc es haer ghewilt.
   Ghi en selt oec, wats ghesciet,
Arghs van vrienden ghelouen niet,
En si, dat ghi, sonder waen,
Die waerheit wel hebt verstaen.
   Ende eest dat ghi spreken hoert
Van uwen vrient arghe woert,

Vs. 1482. C. Hem die mint. 1484. S. so l.; C. vriende soe l.; R. vrienden. 1485. S. H. R. D. Als; C. ghevriende. 1486. *Allen:* om. 1487. S. vernouwen. 1489. L. C. H. R. D. sere *ontbr.* 1490. C. op sinen vrient. 1492. L. thant te male; S. te hant *ontbr.;* C. R. D. te hant al v.; H. te hants te male. 1493. S. H. R. D. drecht. 1494. S. C. H. D. volghet. 1495. *Allen:* als ict; D. *Dit en de* 19 *volg. vs. ontbr.* 1497. C. H. R. En es. 1498. L. S. C. R. Die wel can gh.; H. can rechter. 1499. L. alsc; S. H. doen. 1500. *Dit vs. ontbr. in het text-HS.;* C. Soe sterc. 1501. R. oec *ontbr.* 1503. S. En eist so dat ghi. 1505. R. Ende *ontbr.* 1506. S. arech; H. arch.

Soe antwoert daer op alsoe als ghi
Wet dat alre best si
Tuwes vrients ere ende baten;
Dat en seldi oec niet laten,
Soe sal hi hem scamen dan
Ende te bat swighen voert an.
Tusschen twee gheuriende en seldi
Gheen vonnesse gheuen, en si
Dat ghi wet te voren al
Dat hem beiden ghenoghen sal.
    Salomon heeft dus bescreuen:
Het es sware vonnesse gheuen
Tusschen twee gheuriende, sijds gewes, —
Dant tusschen .ij. gheuiande es.
    Een wijs man seit in siere leren:
Die alle dinc wilt keren
Te sijns selfs baten properlike
Es onnutte op ertrike,
Ende hets recht dai hi sneeft,
Want hi luttel vriende heeft.
    Hets dicke gheseit, daer ende hier,
Meer ghier maect min ghier.
Hets naturlec, gheloues mi, —
Dat elc hem seluen houds si,
Maer hi sal oec na desen

Vs. 1507. S. R. alsoe *ontbr.;* C. antwoorter op dat ghij; H. daer op alse ghi. 1508. R. beste. 1509. S. *Dit en de 5 volg. vs. ontbr.;* C. Tot uwes. 1510. R. en *ontbr.* 1512. C. Ende bat. 1513. L. C. Tusschen v twee vrienden; H. Tusschen uwen vrient; R. vrienden. 1515. S. Ende dat ghi. 1516. L. Dat het hem. 1517. D. dus *ontbr.* 1518. S. H. swaer; C. Hets zwarer; R. Het es swaerder; D. Hets. 1519. S. vrienden, des sijt gewes; C. H. R. D. vrienden. 1520. S. C. H. R. D. vianden. 1521. L. sier; S. in sijn. 1522. S. dinghen wille; C. bekeeren; D. wille. 1523. L. Te sijnre baten; S. H. selues. 1524. S. erderike. 1525. S. Ende *ontbr.* 1530. R. D. houtste.

Sinen vrienden houds wesen
Te hore baten ende teren,
Als ons alle die wise leren.
Tullius doet ons dus bekint:
Wildi ghemint sijn, soe mint;
En mach nieman, wildijt kinnen,
Ghemint sijn hine moet minnen
Ende vriende vorderlec wesen.
Salomon sprect oec van desen:
Die al wilt hebben al verliest.
Seker, wet oec, dat hi riest
Hi die hebben waent vriende
Daer hijs noyt en verdiende.
Ghine selt niet allene ane sien
V selfs baten in desen in dien,
Maer oec ander liede gherief,
Op dat ghi wilt wesen lief.
Maer alst al es ghelesen
Soe seldi alrehoudste wesen
Hem dien ghi alre meeste mint,
Dien ghi cersam ende ghetrou kint.
Want dat een vrient vroech ende spade
Lijf ende goet dore vriende dade,
Ende dander en dade weder niet,

Vs. 1532. L. C. H. D. hout; R. houtste. 1533. S. baten hare eeren; H. Hem te b.; R. ende haerre eeren. 1534. L. Alse — al; S. Also ons de w.; C. alle *ontbr.* 1535. L. R. D. dus *ontbr.*; C. Seneca doet ons bek. 1540. D. oec *ontbr.* 1542. C. oec *ontbr.* 1543. C. Hi *ontbr.* 1544. C. Hij dies noyt. 1545. L. S. H. R. aensien; C. ontzien; D. alleen ansien. 1546. L. S. selues; C. Uwes selfs bate in dien; H. Uwes selues; R. of in dien. 1547. S. grief. 1550. L. alre houdtst; S. H. alre houts; C. seldy houts. 1551. L. C. D. die u meest mint; S. H. R. die u. 1552. L. S. D. ghetrouwe; C. Ende die ghij getrouwelic k.; H. ende trouwe. 1553. R. vrient *ontbr.* 1554. S. C. H. dor; D. door vrient. 1555. S. en dade dor vriende niet.

Soe bleue deen altoes int verdriet
Ende in dese scade swaerlike,
Ende dat ware al tonghelike,
Ende die vrienscap, sonder waen,
Soude onlanghe moghen staen.
Na dien dat elc minnen sal
Den ghenen die hem mint voer al,
Soe eest wel recht, wildijt bekinnen,
Dat wi Gode bouen al minnen;
Want hi heues meest verdient
Ende es onse ghetrouste vrient;
Want hi heeft ons ghegheuen
Onse .v. sinne ende ons leuen,
En es vore ons ghestoruen mede,
Dat noyt vrient dore vriende en dede,
Daer hi ons met wan hemelrike.
Gheloeft si hi euwelike! Amen.

Van vaderliker ende moederliker minnen

Elc mensche sal van rechter scout
Vader ende moeder wesen hout,
Ende vore allen menschen minnen;
Ja, met allen sinen sinnen,
Ende oec dienen ende eren

Vs. 1556. S. dander altoes; C. deene int; H. deen al int; D. die een. 1557. L. S. H. D. in die; C. inder; R. ende in sc. 1558. L. H. waer; S. Dit ware al te; C. Ende dat waer onmoghelike; D. al te. 1559. H. Entie. 1562. C. Hem die hij mint ouer al. 1563. L. R. D. kinnen; C. recht dat wijt kinnen; H. willen wijt kinnen. 1564. D. God. 1565. L. D. onse beste vr. 1567. R. heuet. 1568. L. H. onse leuen; D. ons *ontbr.* 1569. L. es *ontbr.* 1570. *Allen:* dor vrient. 1571. H. D. mede wan; L. Daer mede h. o. w. h. 1572. R. so si hi. 1575. *Allen:* vor (voer). 1576. S. Ende met; C. Ghetrouwelike met allen sinnen. 1577. L. dienen met eeren.

Alse sinen gherechten heren;
Want naest Gode soe sijn si
Onse here, gheloues mi;
Want en hadden, sonder waen,
Onse vader ende moeder ghedaen,
Wi en hadden niet gheweest,
Als men in naturen leest.
    Oec soe es dat Gods beuelen,
Dat wi vader ende moeder selen
Eren met herten fijn,
Soe selen wi lancliuech sijn.
    Nv merct hoe onse here God
Sonderlinghe in dit ghebod
Gheloeft lancliuechede,
Dat hi in dander niet en dede.
    Sekerlike, dat es waer,
Die vader ende moeder es swaer
Dat wreect God gherne sware
In ertrike openbare.
Men vint ghescreuen alsoe
In Ecclesiastico:
Die sinen vader eert met trouwen
Sal bliscap ane sine kindre scouwen,
Ende vore Gode sal mede
Wel gehoert sijn sine bede.

Vs. 1578. S. C. H. R. D. Als. 1582. L. ende onse moeder; H. Onse *ontbr.;* R. Ons — ende ons m.; D. Ons vader. 1584. H. D. Alsoe men. 1585. L. H. D. dat *ontbr.;* S. C. soe *ontbr.* 1589. D. heer. 1591. H. Ghelouet; D. Gheuet. 1592. S. Dat wi in langhen niet en deden (!); D. die ander. 1593. L. Sekerlec; D. dats. 1595. S. gherne dats clare; C. Dat wreect God voirwair; D. wreket. 1596. L. C. H. R. D. In dit ertr.; S. Vp dit erderike. 1597. C. zo. 1598. H. Int boec Eccl. 1600. L. C. R. D. an sijn; S. H. an. 1601. L. vor Gode sal sijn mede; S. C. H. R. vor; D. voor God. 1602. L. sijn *ontbr.*

Ja, noch soe seit aldus
Dat boec Ecclesiasticus:
In wercken ende in worden mede,
Ende in alle goedertierenhede
Selen wi eren onsen vader,
Ende op ons sal comen algader
Die benedixie ons heren
Ende nemmermeer van ons keren.
Noch seit alsoe die selue man:
Des vaders benedixie can
Sicre kinderre huys seker maken
Ende stercken in allen saken,
Ende oec sijn vloeke te menegher stont
Struwerent tote inden gront.
Es dijn vader sonder ere
Soe bestu inde scande noch mere,
Ende eest dat hi in eren si
Soe heefstu dere bat dan hi.
Du sout lieflec, sonder waen,
Dijns vader outheit ontfaen,
Ende omme en gheen saken
Sinen sin droeue maken,
In al den tide dat hi leeft.
Ende eest dat hi ghebrec heeft
Van sinne, dat seldi verdragen

Vs. 1603. S. H. Ja nochtan seit; C. Noch zeyt aldus; R. soe *ontbr.* 1604. L. S. H. D. Die boec; C. Inden boucke. 1605. C. Inden woirden ende inden werken mede; D. ende woorden. 1611. L. seit oec die selue; C. alsoe *ontbr.* 1612. L. S. des vader. 1613. *Allen:* kinder. 1615. L. H. sine; C. oio sine; D. sine vl. talre stont. 1616. L. R. al tot in; S. al tote; C. Scueren tot in; H. Destruerent tot. 1617. L. D. vader in eengher onnere; H. dine. 1618. S. H. scande zere. 1619. L. inde eere. 1620. L. D. die ere meer d. h.; S. R. de eere; C. Du hebs die eere; H. Die ere hebstu dan bet. 1621. S. H. lieuelijc; D. solste. 1623. L. S. om en ghene; C. H. R. om gheene; D. om gheen. 1627. S. van sinen sinne; H. sinen sin.

Goedertiernlec tallen dagen;
Ende en versmaedt gheen onkuysheit
Die hem coemt van siere outheit,
Want het coemt bi siere scout
Dat hi worden es soe out.
  Een ander seit, in siere leren:
Ghi selt uwen vader eren,
Ende oec en seldi vergheten niet
Vre moeder suchten, wats gesciet.
  Sente Paulus ad Ephesios
Spreect in sinen pistele aldos:
Kindre nv sijt alle gader
Onderdaen moeder ende vader,
Ja, in onsen here Gode,
Want het staet in sinen gebode,
Want hi gheloeft in dit sermoen,
In sijn ghebet, sonderlinghe loen
Dat hi en gheen ghebot en doet,
Als ic v vore maecte vroet.
  Wi lesen oec van Catone
Dat hi leerde sinen sone,
Dat hi vader ende moeder ere
Ende verbolghe nemmermere.

Vs. 1628. S. Goedertierlike. 1629. L. R. ghene; S. R. Ende *ontbr.*; C. D. en *ontbr.* 1630. L. mids sier o.; C. siere *ontbr.* 1631. L. Want hen comt niet bi sier scout; S. C. Want en comt niet b. s. sc.; H. D. Want dat en comt niet b. s. sc ; R. Want het en is niet b. s. sc. 1632. D. geworden. 1633. L. sier. 1635. L. en *ontbr.*; R. Ende ghi en sult oec. v. n.; D. Ende *ontbr.*; verg. ymmer niet. 1636. *Allen:* Uwer m. 1638. L. S. H. epistele aldus; C. Scrijft in sine boucke dus; R. dus; D. epistele. 1639. L. Kindere; C. R. D. algader. 1640. D. Onderdanich. 1641. R. D. Ja ende o. h. 1642. C. Ende voirt sterck in sijn g.; R. D. sijn. 1643. S. Dat hi ghel.; C. hij looft in sijn serm.; R. ghelouet.; D. loeft in sinen serm. 1644. L. C. H. R. D. ghebot; S. sine ghebede. 1645. *Allen:* in gheen; D. gheboden. 1647. S. in Catoene; D. *Dit en de 9 volg. vs. ontbr.* 1650. L. C. H. R. Ende en verb.; S. *Dit en de 3 volg. vs. ontbr.*

Die vremden van gherechten scouden
Selen verdraghen den ouden,
Ende stede maken ende eren,
Als ons die wise leren,
Soe eest dan wel recht, sonder waen,
Dat hem hore kindre sijn onderdaen.
Jhesus Sydracs sone hi seit:
Die sinen vader heeft leit,
Ende inder noet begheeft,
Ende siere moeder bedroeft heeft,
Dat die ghene, des sijt gewes,
Van Gode vermalendijt es.
Een lerere seit ons aldus,
Es gheheten Marcus Cocus:
Al es v vader een quaet man,
Ghi selten verdraghen nochtan,
Ende hem doen, spade ende vroe,
Dat enen goeden kinde hoert toe.
Dese lere ende dese woert
Die ghi hier nv hebt ghehoert
Seldi pleghen in vre ioncheit.
Nv hoert wat toe hoert der outheit.

Hoe hem liede hoeden selen in der outheit.

Als die mensche comt ten ouden

Vs. 1651. L. C. H. van rechten ; R. vrienden van rechten. 1653. C. maken eeren. 1654. L. Alse; S. H. Also. 1655. L. dan *ontbr.*; C. eest al recht. 1656. *Allen:* haer kinder. 1657. *Allen:* hi *ontbr.* 1658. H. D. heuet. 1659. H. Ende hem inder ; D. in node. 1660. C. D. sijn moeder. 1661. *Allen:* sijds ghewes. 1663. H. D. leraer ; D. ons *ontbr.* 1664. L. C. H. Wies name es M. Cocus ; S. Ende es ; D. Wies naem es. 1670. S. hier *ontbr.*; C. R. nu *ontbr.* 1671. L. C. H. R. D. inder ioncheit. 1672. S. Datmen alle doghet van v seit. 1673. L. S. H. R. D. ter ouden; C. inder ouden.

Sal hi hem eersamlec houden
Van cledren ende wandelinghen,
Ende laten alle kinsche dinghen.
Want dat valste dinc dat es,
Dats een oud mensche, sijds gewes,
Die hem te kintschen seden keert,
Als ons een wijs man leert;
Hi seit aldus, te waren,
Dat tkint van .C. jaren
Es vermalendijt; seker si,
Aldus soe lesen wi.
Twee dinghe sijn, hebbic verstaen,
Die int oudre node vergaen
Als si comen in ghewoentheit,
Dat sijn luxurie ende ghiericheit;
Maer luxurie es menechfoudre
Scande ende sonde in dat oudre.
Metter ouder liede rade
Salmen houden lant ende stade,
Ende die ionghe lieden selen
Doen dat hen (*sic*) doude beuelen,
Want gherechte wijsheit en can
Niet wel comen inden ionghen man.
Nochtan dunct den ionghen dwasen

Vs. 1674. S. R. eersamelijc; D. eerlic. 1675. L. S. C. H. R. cledere; S. C. R. ende van wand.; D. ende in w. 1676. H. alle quade dinghen. 1678. H. een out mensch sijt seker des; D. een out man. 1679. S. H. hem *ontbr.*; D. ter kinscheit. 1680. H. Also ons. 1681. C. seide aldus twaren; R. twaren. 1682. L. Die kint es van; H. Dat kinder van; D. Die een kint is van. 1683. L. D. verm. sonder si; S. R. verm. seker sijt; C. verm. des zeker zijt. 1685. H. soe heb ic; D. dingen hebbe ic. 1686. H. inden ouden; R. in doudere. 1688. C. D. Dats luxure; R. Dats l. 1690. C. ende *ontbr.* 1692. R. houden borgen ende stade. 1693. L. i. l. si selen; C. Entie. 1694. L. H. D. die oude. 1695. S. wijshede; C. H. rechte. 1697. S. dinket.

Dat die oude liede rasen.
In stade alderhande
Es luxurie scande,
Maer inden ouden sunderlinghe
Scinet si bouen alle dinghe;
Dit seit meester Tulius.
Seneca seit oec aldus:
In drie manieren soe mesdoet
Die oude mensche, des sijt vroet,
Hi verbeelght onsen here,
Ende bedeerft sijns selfs ere,
Ende maect den ionghen ocsoen
Dat si na alsoe doen.
Den ouden lieden sunderlinghe
Behoren toe dese dinghe,
Dats: den vrienden staen in staden,
Ende den ionghen oec gheraden,
Ende ghemeen orbore setten voert;
Dits datten ouden toe behoert.
Ende eest dat hi sine wijsheit keert,
Alsoe ic v hebbe gheleert,
Soe salmen sine oudre eren
Ende in reuerentien keren,

Vs. 1699. *Allen:* state. 1700. L. ene scande; H. sonde, scande; R. So es lux. 1702. D. Scuyt si bouen. 1703. C. Dus meester Tul. 1704. R. oec dus. 1706. C. Doude m.; H. mensch; D. sijts vr. 1707. L. S. R. verbelghet; H. Hi vertoernt. 1708. L. R. D. verderft; S. verdervet; C. beneemt; H. verliest. 1709. S. Ende toghet den ionghen occusoen; C. H. R. D. occusoen. 1710. L. oec alsoe; S. Datsi also na sullen doen; H. na hem oec also doen; R. oec na also. 1711. L. D. Den ouden selen sonderlinghe. 1713. C. den vrient; H. D. Datsi den vr. 1714. C. oec *ontbr.;* D. iongheren. 1715. L. C. H. R. D. orbaer; S. ghemene. 1716. L. toe hort; S. den ionghen toe beh. (!) 1717. C. Ende *ontbr.;* vroetheit; R. D. sijn wijsh. 1718. L. S. R. ic u nu hebbe; D. ic v voor hebbe. 1719. L. oudere; S. oude; C. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* H. sijn ouderen; R. den ouders; D. sijn oude.

Ende sone esser nieman toe te goet
Dat hi hem werdecheit doet.
Maer hoe out dat es die man
Altoes soe sal hi nochtan
Te lerene sere begheren,
Wat helpen mach of deren.
Maer soe wie hem lude oft stille
Te rechter wijsheit keren wille
Diene Gode van hemelrike,
Soe regneert hi euwelike.

Hoe een man sijn wijf minnen sal.

Wettelec wijf seldi minnen
Ghetruwelec, in allen sinnen,
Ende haer doen vrede talre tijt,
Want ghi beide een vleesch sijt;
En oec seldi, lude ende stille,
Beide sijn van enen wille,
Want God heefse v ghegheuen
Om dat ghi tsamen sult leuen.
Doe God onse here Adame
Ghemaect hadde scone ende bequame
Sprac hi mede dese saken:
Laet ons hem ene hulpe maken;
Ende trac ten seluen tiden
Ene rebbe vte siere siden,

Vs. 1721. L. so esser; S. so nesser; C. Ende *ontbr.;* H. toe goet; R. Ende niement en isser t. t. g. 1722. S. R. D. werdechede; H. reuerencie doet. 1724. L. C. D. soe *ontbr.;* R. Altoes sal hi hem nochtan. 1725. S. R. leerne; H. D. leren. 1727. C. R. soe *ontbr.;* H. hem *ontbr.* 1730. R. So mach hi dueren ewelike. 1732. *Allen:* met allen sinnen. 1737. L. se *ontbr.;* H. beuetse. 1738. H. Om dat ghi sout te samen leven; R. D. te samen. 1740. L. hadt; H. R. scoen. 1742. S. C. H. R. D. een hulpe. 1744. L. C. H. R. D. uut.

Ende maecter ver Yeuen van,
Ende sprac: om dat sal de man
Vader ende moeder begheuen,
Ende met sinen wiue leuen,
Alsoe dat si twee in desen
In enen vleesche selen wesen.
Sente Paulus bescrijft aldus:
Ghelijc dat Jhesus Cristus
Sine kerke mint, alsoe seldi
V wijf minnen. Oec staet daer bi:
Die man sal minnen sijn wijf
Ghelijc hi mint sijns selfs lijf,
Want hare beider vleesch een es.
En es niemen, des sijt gewes,
Die sijns selfs vleesch hatet
Oft in bedructheiden latet
Daer hijt wel ghebeteren mach,
Maer hi verhoedt nacht ende dach
Van mesquame, soe hi best can;
Alsoe sal verhoeden elc man
Ghetrouwelec sijn wijf,
Beide aen ziele ende aen lijf.
Die een goet wijs wijf ghewint,
Hets wel recht dat hise mint,
Want hets die Gods gaue.

Vs. 1745. C. D. ver *ontbr.*; H. vrou Yeuen. 1746. S. om dit selue sal; H. Ende seide. 1748. R. Ende al mit. 1749. S. si *ontbr.* 1750. L. D. een vleesch; C. Een vleesch s. w.; H. sullen leven. 1751. L. S. C. H. R. scrijft; D. scriuet. 1753. C. Sijn rijc minde; D. Sijn. 1756. S. Ghelijc hi doet s. selues l.; C. hij doet; H. selues. 1757. L. S. H. D. haer; C. harer. 1758. L. C. H. R. D. sijts ghewes. 1759. S. selues. 1760. L. D. Ende in bedroeftheden; C. Ende in droefheiden; R. Ende in. 1761. L. S. ghebetren; C. beteren. 1762. S. Hine verhoedet; H. voerhoedet. 1765. S. C. H. Ghetrouwelike. 1766. H. siel. 1767. *Allen:* wijs *ontbr.* 1768. C. R. wel *ontbr.* 1769. L. D. die *ontbr.*; S. C. de goede gaue; H. het is die.

Jhesus Sydracs sprect hier aue
Dat vader ende moeder moghen laten
Den kinde rijcheit tsiere baten,
Maer dat goede wijf nochtan,
Nieman dan God gheuen en can.
Na dien dan, sonder waen,
Dat die man heeft ontfaen
Van Gode sijn wijf, soe sal hise
Lief hebben in goeder wise,
Ende minnen met goeder trouwen
Bouen allen andren vrouwen.
Jhesus Sydracs seit noch hier of:
Ghelijc dat een besait hof
Daer gheen tuin om en gaet
In vresen onbewaert staet,
Alsoe eest thuys, des sijt gewes,
Daer gheen vroet wijf en es;
Want si es in alre noet
Horen man ene hulpe groet;
Ende sunderlinghe een siec man.
Sekerlike, hi en can
Raste ghehebben no vrede,
Daer en si een wijf mede.
Des wijfs lijf, des sijt gewes,
Dat des mans lijf es,

Vs. 1772. L. tsier; S. te siere; C. Rijcheyt smenschen baten. 1774. L. C. D. en *ontbr.*; H. ghegheuen. 1775. Nadien dat al s. w.; S. C. R. D. Nadien dat s. w. 1776. S. Die man dan h. o.; R. Dat *ontbr.* 1777. C. twijf. 1780. S. H. anderen; C. al ander. 1781. L. S. C. H. D. noch *ontbr.* 1783. L. S. C. H. omme. 1785. L. R. D. sijds ghewes; C. thuus bewaert sijts ghewes; H. sijt seker des. 1786. L. Daer in geen; H. R. D. wijf in en es. 1787. C. *Dit en de* 7 *volg. vs. ontbr.* 1788. S. H. R. D. een hulpe. 1790. L. Sekerlec. 1791. H. hebben ende vr. 1792. S. een goet wijf. 1793. L. R. D. sijts gewes; H. sijt seker des. 1794. L. D. Dat dat des; H. Dattet des.

Ende des mans lijf alsoe
Es des wijfs lijf daer toe.
Ende want si dus tsamen leuen,
Soe moet elc anderen gheuen
Sine scout alsoe daer toe hoert,
Om dat si des te bat voert
Hem wachten ende hoeden selen
Vanden quaden ouerspelen
Ende van andren scalken sonden,
Die de viant te meneghen stonden
Den mensche bringt te voren,
Daer hi bi werdet verloren,
Alsoe Paulus, die wise here,
Ons bescrijft in siere lere.

Noch van huwelike.

Die man sal alsoe leuen,
Dat hine meer en sal begheuen
Sijn wijf om dinc en ghene
Dan om ontrouwe allene;
Want die band de God gebonden heeft
Mach nieman ontbinden (die leeft.)
Paulus maect ons des (sijt) vroet,
Eest dat een maeght huwelec doet,

Vs. 1797. S. Ende *ontbr.*; C. Want sij aldus; H. R. te samen. 1798. L. andren; H. elc den anderen. 1799. L. alse; C. D. Sijn scout als daer t. h.; H. so daer t. h.; R. Sijn sc. 1800. C. des *ontbr.* 1802. D. Van quaden. 1803. S. H. R. D. anderen; C. vanden anderen sonden; R. quaden s. 1805. D. brenget. 1806. *Allen:* wort. 1807. R. Als. 1808. H. bescriuet; D scriuet. 1810. L. C. D. Dathi niet en sal; H. Datti nemmermeer en sal; R. Dat hi en sal. 1811. C. en *ontbr.* 1813. C. Want *ontbr.*; D. Want dat God geb. h. 1814. L. C. H R. En mach. 1815. L. S. H. ons des vroet: C. Want Paulus maect ons vroet; R. D. Paulus m. o. vr. 1816. S. C. maghet; R. Dat een maccht die hilic doet.

Sine mesdoet daer twint an;
Ende en neemt si ghenen man,
Ende wilt houden suuerheit,
Si doet wel, als Paulus seit.
Vander weduwen seit hi met:
Een wijf die weduwe set
Si es ontbonden ende vri,
Maer neme enen man, wilsi,
Sine doeter an gheen quaet;
Nochtan ware bat sijn raet
Datsi bleue sonder man,
Ende Gode diende voert an.
Want dan Paulus die here
Den huwelijc prijst soe sere,
Soe sijn si dan qualic beraden
Die den huwelec weder raden,
Ende segghen ende beuelen
Dat man ende wijf sceden selen,
Ende elc van anderen sitten gaen;
Dits ongheloue, sonder waen.
Ende segghen ende houden
Dat de liede hem hoeden souden
Tetene alderhande spise,
Die de melde God ende de wise

Vs. 1817. H. een twint; R. misdoeter niet an. 1818. S. Ende nemse ne ghenen man. 1819. S. H. Ende soe wil houden; D. Ende wilt si h. 1820. L. alse; S. also. 1821. *Allen:* Vanden w. 1823. S. es onthouden ende. 1824. C. Om eenen anderen te nemen wil zij; R. Si mach eenen man nemen wil si; D. Ende mach man nemen wil si. 1826. C. D. wair bat; H. waer bet haer raet. 1829. L. die wise here; S. C. Want dat Paulus; H. Nadat Paulus. 1830. H. huwelike; R. Den hilic. 1831. S. sijn wi qualike; C. sijn zij sottelic beraden. 1832. S. Datwi huw.; R. hilic; D. ontrade. 1835. L. andren; R. Ende van malcanderen. 1837. L. D. Oec segghen some ende houden; S. segghen oec ende. 1838. R. Dat hem l. h. s. 1839. C. R. Teten; H. Te eten. 1840. L. C. D. ende *ontbr.*

Wassen doet ende werden
In locht, in zee, op der erden,
Ende tes menschen behoef al gader:
Gheloeft si deuwelec vader!
Wi selen nutten van dien
Daer ons God heeft af versien
Ende tonser behoef ghemaect heeft,
Ende dancken Gode diet al gheeft.
Hets waer, dat recht seit alsoe,
Datter some redene sijn toe
Datmen huwelec scedet wale,
Als Decrete ende Decretale,
Ende andere boeke segghen met,
Daert met besceiden in es gheset.
Als den man lust dat hi huwet,
Ende wettelec een wijf truwet,
Soe sal hi doen van dan voert
Datten huweleke toe hoert,
Als tijt es ende oec stede,
Ja, na goeder liede sede;
Ende hebbe lieuer ene maghet dan,
Dan die ghe proeft heeft man,
Die gheseed es ende behoedt,
Ende onder die goede op gheuoedt.

Vs. 1842. *Allen:* ende opter erden; H. luchte. 1843. L. S. boef; H. tot des menschen. 1844. L. dewelike; S. H. de ewelike; C. R. D. die eeuweghe. 1846. S. H. voersien. 1847. L. S. boef. 1849. L. D. trecht; C. zeit soe. 1850. C. Daer scoen redene zijn toe (!); D. som. 1851. L. S. C. sceet; R. hilic sceit. 1852. C. In loy decreten ende. 1853. L. S. C. H. D. ander. 1854. S. Daer dat besceet in es gh. 1855. L. Alse. 1856. L. wetteleken; S. wettelike. 1857. L. R. hi dan doen vort; C. hi dan van dat voirt. 1858. C. Doen datten huwelic toe behoirt; H. D. huwelic toe behoert; R. hilecke. 1859. L. S. C. H. occ *ontbr.* 1860. *Allen:* Ja *ontbr.* 1861. S. C. D. een; H. R. een maecht. 1862. H. Dan een die — een man; D. Die ghehadt heeft ghenen man. 1863. S. H. Ende gheset ende.

Seneca radet als ghi wijf truwet,
Dat ghi costelec brulocht scuwet;
Ende vindi dan int wijf iet,
Dat v wel en behaghet niet,
Dat seldi goetlijc verdraghen,
Ende niemanne ghewaghen,
Eest dat ghijt wel coent ghedoen.
Een wijs man sijt in sijn sermoen:
Ens gheen wijf soe volmaect
Daer en si iet in mesraect.
Tullius maect ons ghewes,
Dat gheen dinc swaerre en es
Dan die dinc te vinden di
Die altemale volmaect si.
En es nieman volmaect algader
Dan God, die hemelsche vader.
Seneca seit, dat verstaet, —
Dat twijfs goedertierenheit gaet
Bouen alle goedertierenheit,
Die men teser werelt weit,
Ende dats quaets wijf wreetheit
Bouen alle quaetheit geit.
Dbeste gheselscap dat mach sijn,

Vs. 1865. L. S. raet; C. seghet; H. R. D. raet als ghi een wijf. 1866. S. D. costelike. 1868. L. behaecht; S. en *ontbr.* 1869. L. goetlike; C. goedertierlec; R. D. soetelic. 1870. L S. C. D. Ende des nieman; H. niemant dat. 1872. R. Aldus leert ons heer Salemoen. 1873. L. C. H. R. D. En es. 1875. L. S. C. H. D. ons vroet des. 1876. C. dinc zo diere en es; R. swaerder. 1877. L. D. Dan te vindene sonder si; S. C. vindene; S. Dan dinc. 1878. L. D. Dinc die al vulmaect si; S. C. R. Die *ontbr.*; H. Altemael. 1879. L. S. Hens niemen; R. volmaect *ontbr.* 1880. C. onse h. v.; R. Volmaect dan die h. v. 1884. C. *Dit en de twee volg. vs. ontbr.*; R. tot deser; D. in deser. 1885. L. D. dat een quaets; S. H. R. dat des quaets. 1886. S. Gaet bouen alre quaetheit. 1887. D. Dat beste.

Dats een goet wijf reine ende fijn.
Es v wijf oec fel ende quaet
Soe verdragse, dats mijn raet,
Soe ghi best cont, dats wel ghedaen.
Een phylosophe doet ons verstaen,
Datmen hebben sal goet verdrach
Der dinc die men niet beteren en mach.

Hoe een man sijn wijf houden sal.

Al eest dat ghi met allen sinnen
V wijf aldus sere selt minnen,
Ghine selt haer nochtan, wats gesciet, —
Macht bouen v gheuen niet.
Jhesus Sydrac doet ons becant:
Soe waer dwijf heeft doeuerhant,
Dat si es contrarie dan
Ende wederspanech den man;
Ende oec eest sere ter auonturen
Hoe langhe daer voerspoed sal duren.
Ghi selt v wijf alsoe minnen,
Dat ghi ghene ander en selt bekinnen,
Ende trouwe houden ouer al,
Alsoe langhe als si leuen sal.

Vs. 1888. L. Dats een wijf goet ende fijn; C. H. R. reyn; D. reine *ontbr.* 1889. L. C. H. R. D. oec *ontbr.* 1890. L. C. R. D. verdraecht haer. 1891. C. dats mijn waen. 1892. H. filosoop; D. ons *ontbr.* 1893. L. S. C. H. D. Datmen s. h. g. v. 1894. L. beter; S. betren; C. D. en *ontbr.*; H. Der sake die; R. dingen. 1896. C. H. R. D. dus. 1897. C. sult hare wats gh. 1900. S. de voerderhant; H. Waer twijf heeft die voerhant; D. Waer twijf. 1901. C. contrarie den man. 1902. C. Ende altoes wederspenich dan; H. R. haren man. 1903. C. Ende *ontbr.*; R. zeer. 1904. S. ghedueren; D. daer *ontbr.* 1905. C. zoe minnen; D. So suldi dan u wijf so minnen. 1906. L. geen — kinnen; S. andere sult; C. Dat ghij ander zult; R. geen; D. geen ander sult. 1907. *Allen:* Maer trouwe; D. bouen al.

Seneca maect ons ghewes,
Dat een wel sot man es
Die sinen wiue eischt reinecheit
Ende selue tanderen wiue gheit.
Salomon seit noch in siere leren,
Dat si, die hem toeuerspele keren,
Harde selden hebben vorspoet
An raste, an ere, aen goet.
En smeect v wijf in ghere wijs,
No en gheeft haer lachter no prijs,
Noch en wiltse oec schelden niet
Met dorperen worden, wats gesciet.
Om uwes wijfs wenen en seldi
Niet droeue sijn, gheloues mi,
Want metten tranen die si laet
Hore gramscap te male vergaet.
Ghi en selt oec ter gheenre vren
V wijf ter gramscap berueren
Daer ghijt wel coent ghedoen,
Dit leert ons her Salomoen;
Want des wijfs gramscap gheit
Bouen alle gramheit,
Die wile dat si duert,
Als ons her Catoen ruert.
Ghine selt oec, vroech no spade,

Vs. 1910. D. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1912. L. tander. 1913. L. seit in sier; C. H. R. D. noch *ontbr.* 1914. L. Dat si *ontbr.*; S. D. Dat die hem te ouersp. 1915. L. D. Hebben selden vorspoet; C. R. Harde *ontbr.* 1916. S. D. ende aen goet; C. ofte aen goet; H. R. of an goet. 1917. L. geer. 1918. S. gheeft eere no pr.; C. En gheeft. 1919. C. D. oec *ontbr.* 1920. D. dorper. 1921. L. v wijfs; R. Tuwes wijfs screyen en suldy. 1924. *Allen:* Haer gr.; C. gr. al vergaet. 1925. L. in geer uren; S. oec *ontbr.* 1926. R. te gheenre gramsch. 1828. S. here; C. D. her *ontbr.*; H. ons wise sal. 1931. S. gheduret. 1932. L. Alse ons Catoen; S. Also ons; C. H. R. D. her *ontbr.*; H. beruert. 1933. H. oec *ontbr.*

Te sere volghen horen rade,
Want hare wille ende haer raet
Onlanghe in enen poente staet.
Inden prouerbien staet bescreuen,
Dat die raet, die wiue gheuen,
Alte quaet es oft alte goet.
God dore sinen heileghen oetmoet
Beware ons met goeden rade alsoe,
Dat wi euwelijc met hem sijn vroe.

Hoemen vriende behouden sal.

In vrienden te behoudene soe leit
Grote wise voerdachtecheit.
Vrient es saen vonden, dats waer,
Maer hi es te houdene swaer.
Als ghi enen vrient hebt vonden
Dan seldi poeghen tallen stonden,
Dat ghi des nien verdient,
Dat hi werde v onvrient.
Alse vrient vriende mesdoet
Eest hem sware inden moet
Dan oft hem een ander dade,

Vs. 1934. D. Te zeer. 1935. *Allen:* haer w.; C. ende raet. 1936. L. in sine puente. 1937. C. vinden wi bescr. 1938. L. die wijfs gheven. 1939. S. Es alte q. o. a. t. g. 1940. L. H. D. dor sinen oetmoet; S. R. dor. 1941. C. D. rade zoo; H. Bewaer — so. 1942. C. eeuwelic bliven vro; D. Dat wi mit hem worden vroe. 1943. L. D. te behouden leit; S. te houdene so gheit; C. te hebbene; H. R. te houden. 1945. H. Een vrient is ghevonden saen dats waer; D. is schier geuonden. 1946. L. H. R. te houden; D. te behouden. 1947. L. Alse; H. gheuonden. 1948. L. C. R. D. Goet ende ghetrouwe in alle stonden; S. H. Dan *ontbr.* 1949. L. D. Soe siet dat ghi niet en verdient; C. Soe ziet dat ghijs niet verd.; H. ghi niet desen. 1950. C. hij niet en werde onvrient. 1951. L. S. H. R. D. Als. 1952. C. R. zwaerder.

Want hi heeft tweeuout scade.
Seneca maect ons vroet:
Soe die ghene, die scade doet,
Den anderen es naerre,
Soe hem sijn leet es zware.
Cassiodorus sprect van desen:
Alse een mensche waent wesen
Gheholpen van enen man,
Ende hem die onthelpt dan,
Daer hi hem trouwen toe verliet,
Dats verdriet bouen al verdriet.
Van uwen vrient, die node pliet
Gheuens, en seldi nemen niet;
Want hoe hijt gheeft ofte gaf,
Emmer sceedt hire node af.
Alse die vrecke vrient gheeft
Onwillechleke dat hi heeft,
Oft bedwonghen, sijt seker des,
Dat dat niet dankelijc en es;
Want alle danckelecheit, des sijt vroet,
Vte goeden wille comen moet.
Alse sinen vrient bidt enech man,
Ende die vrient stille zwighet dan,
Dats een teken, des sijt vroet,
Dat hi dat niet gherne en doet.

Vs. 1954. D. heuet. 1955. L. ons ghewes. 1956. L. Dat die — scade es; S. Die ghene die de sc. 1957. L. andren; S. So hi den and.; C. R. naerder. 1958. C. R. zwaerder. 1959. L. S. Cassidorus; C. R. Cassidorius. 1960. S. C. H. R. D. Als. 1963. H. trouwelic; D. in trouwen. 1964. C. H. R. al *ontbr.;* D. Dats rou boven alle. 1967. H. D. of. 1969. R. Als; D. Of v vr. vr. 1970. S. Onghewillike; D. Onwillike. 1971. L. R. D. sijts gewes; S. des sijt ghewes. 1972. R. Dat dat ondanckelic es. 1973. L. C. R. D. sijts vroet; S. danke. 1974. L. C. H. R. D. Vut. 1975. S. C. H. R. D. Als. 1976. L. swicht; S. swighen can; H. swijcht stille dan; R. vrient swijcht dan. 1977. D. sijts vroet. 1978. L. en *ontbr.;* S. D. Dat hijt niet.

Seneca maect ons ghewes:
Die zwighet als hem ghebeden es,
Hi ontseit dan alsoe saen;
Dat machmen int zwighen verstaen.
Aldus en seldi, wats ghesciet,
Vwen vrecken vrient bidden niet;
Al gheeft hi node sijn goet
Hi mach van rade wesen vroet,
Die dicke es menichfout
Beter dan siluer oft gout;
Want men doet dicke met rade
Datmen met goede niet en dade.
Vwes vrients heymelecheit, wats gesciet,
En seldi voert ondecken niet,
Om ghene sake, om ghenen noet,
Want dat ware verradenesse groet.
Ghi selt uwen vrient alsoe sere
Verhoeden aen lijf ende aen ere
Alse uwes selfs, spade ende vroe.
Jhesus Sydrac spreect hier toe:
Die sijns vrients heymelecheit
Cont maect ende voert seit,
Dat hi seker es trouweloes,
Ende valsch moet bliuen altoes.
Alse v vrient biddet iet

Vs. 1980. L. S. H. R. swijcht. 1981. S. ontseit dat also; C. dan *ontbr.*; R. ontseghet. 1983. R. Dus en. 1984. H. Den vrecken. 1985. R. gheuet. 1986. S. C. sijn vroet. 1987. L. C. D. Die beter es m. 1988. L. C. D. Beter *ontbr.*; L. S. C. R. ofte. 1989. L. S. H. R. D. dicke doet; C. dicwile doet. 1990. L. R. D. met crachte n. e. d.; C. met goude. 1991. D. V vrients. 1992. C. En seldi verseggen niet. 1993. D. geen — geen. 1994. L. S. uerranisse; C. verradenis; R. Dat waer verr.; D. Want dats verradenis. 1997. L. selue; S. Als u seluen; R. vus selfs. 1999. L. S. H. R. D. Dat die sijns. 2000. C. ende zeyt. 2003. L. Alse v v vrient bidt; S. D. Als v v vrient bidt; C. bidt; H. Als v v vrient; R. Als.

En seldine van v laten niet,
Ghine selt uwen wille segghen,
Ende ghenen tijt daertoe legghen:
Wildijt doen, doet haestelike,
Oft ontsegghet hem hoefschelike.
    Want een wijs man bescreuen heeft:
Die haestelijc gheeft tweeuout gheeft.
    Een wijs man maect ons gewes,
Dat vele eersamere es,
Datmen die dinc thant ontseght,
Dan datmer vele tijts toe leeght.
    Hoedt v oec in uwen sinne,
Dat uwe scamelheit soe niet en verwinne,
Dat ghi den vrient gheloeft iet,
Des ghi en cont ghedoen niet;
Datmen v niet en vinde loghennare.
    Een wijs man seit ons openbare,
Dat eersamere es ontsegghen saen
Dan langhe in gheloeften staen.
Hebdi uwen vrient gheloeft iet,
Des ghi en cont ghedoen niet
Sonder sonde ende sonder lachter,

Vs. 2004. H. Van v en suldine laten gaen niet; D. En *ontbr.* 2005. D. sulten uwen. 2006. D. gheen. 2007. H. doet vaerdelike. 2008. L. S. hoeueschelike; C. ontsegghet vollike; H. Of ontsegt hem haestelike; D. ontsegten. 2009. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 2010. S. tweewerf hi gheeft; R. hi gheeft. 2011. S. Dies sijt seker ende ghewes; C. Een w. m. seit zijts ghewes. 2012. *Allen:* eersamer; D. veel. 2013. S. thant *ontbr.;* C. H. R. D. te hant. 2014. L. Dan mer; D. veel. 2016. L. S. Dat u sc. niet verwinne; C. R. Dat u sc. niet en verw.; H. Dat u niet sc. en verw.; D. Dat u sc. so verw. 2017. H. R. ghelouet; D. u vrienden. 2018. S. C. cont ghedoghen. 2019. L. S. en *ontbr.;* C. H. *Dit en de 5 volg. vs. ontbr.;* D. vint. 2020. L. R. D. ons *ontbr.* 2021. L. S. D. eersamer; R. eersaem. 2022. R. D. te staen. 2023. R. ghelouet. 2025. S. of sonder; D. ende lachter.

Dat moghedi wel laten achter;
Oft waert, dat v dat dochte,
Dat v seluen meer mochte
Deren dan uwen vrient baten,
Soe mochtijt oec achter laten.
Die wise man sprect hier of:
Soe wie verwandelt sijn ghelof
Om dat betre, dat hi dan
Twint en liecht daer an.
Als ghi den vrient wilt corrigeren,
Ende sijn ghebrec hem blameren,
Dat seldi doen soetelike,
Tusschen v tween hemelike.
Cassiodorus, die wise, seit:
Alle dinc daer blame in leit
Salmen in dat donkere berghen,
Ende dien openbaren nerghen.

Hoe men vriende corrigeren sal.

Als v vrient in heymelecheit
Enich dinc seit, die v mesteit,
Des en seldi niet vergheten,

Vs. 2026. L. H. moechdi; C. Moeghdi dat wel; R. So moechdijt; D. Zo moghedijt. 2027. L. S. R. D. dat u dochte; H. ghedochte. 2028. S. meer deren mochte. 2029. S. Deren *ontbr.* 2030. C. Moechdi dat wel varen laten; D. oec *ontbr.* 2031. S. H. oec hier of; H. man *ontbr.* 2032. L. wandelt; C. R. belof. 2033. S. Om dat hi betre dat dan; C. beteren. 2034. L. Een twint en lieghe; S. liecht hi d. a.; C. en misdoet d. a.; H. R. D. lieghet. 2035. L. Alse ghi uwen vr.; R. D. uwen vr. 2036. H. D. hem *ontbr.* 2037. *Allen:* Dat suldi d. s. 2038. C. v beyden. 2039. L. S. C. Cassidorus; R. Cassidorius. 2040. D. blaem. 2041. *Allen:* donker; C. int doncker. 2042. S. Entie; C. die *ontbr.* 2043. L. S. C. Als v v vrient heymelec seit; H. Als v heymelike v vrient seit; R. Als een vrient heimelic seit; D. Als v vrient in heimelicheit seit. 2044. L. S. C. H. D. Eneghe dinc die u messteit; R. Enich dinc daer blame in leit.

Maer groten danc seldijs hem weten,
Want hijt v in trouwen doet.
Salomon maect ons vroet:
Harde worde en ontsiet niet,
Maer die smekende ontsiet.
Noch seit Salomon voert:
Die scalke, die zoete woert
Vore den onnoselen sprect,
Dat hi een nette vore hem trect.
Verborghen haet es vele quader
Dan die openbaer es algader.
Jeghen verborghen haet en mach
Hem nieman hoeden nacht no dach.
Salomon heeft noch bescreuen:
Die wonden die vriende gheuen,
Dat die beter sijn vter maten
Dan dat cussen van hem die haten.
Noch maect ons Salomon ghewes,
Dat die minne vele beter es,
Die den vrient sijn orbore seit,
Dan die al verborghen leit.
Als ghi uwen vrient wilt corrigeren,
Ende sijn ghebrec hem blameren,
Dat seldi soetelike doen,
Dit soe leert ons her Salomoen;

Vs. 2047. L. D. hijt vut trouwen; S. H. hijt vp v tr. 2049. S. C. H. D. en *ontbr.* 2050. L. die smeken die o.; C. Maer smekende vriende o. 2051. R. Nochtan seit. 2053. L. S. H. R. Vorden. 2054. *Allen:* vor hem; H. D. net. 2055. D. veel. 2056. L. openbaere; C. openbaren alg; H. die *ontbr.*; R. es *ontbr.* 2058. H. nacht ende d.; R. hoeden op ghenen dach. 2059. C. ons noch. 2060. L. D. Dattie wonden; S. die de vr. 2061. L. Bet sijn; D. Dat die *ontbr.* 2062. L. H. R. D. dat *ontbr.*; C. cussen die u h.; R. die u h. 2064. C. vele *ontbr.*; R. D. veel. 2065. *Allen:* orboer; S. C. sinen. 2067. L. Alse. 2068. S. D. hem *ontbr.* 2070. L. R. soe *ontbr.*; S. H. her *ontbr.*; C. D. soe; her *ontbr.*

Want soete worde gaen bat in,
Ende vermoruwen bat den sin,
Dan harde worde, sijds ghewes. —
Ende als v vrient bedroeft es,
Oft ghestoert, wats ghesciet, —
Dan en berespten niet,
Want het soude hem deren meer
Dan te voren dede al sijn seer.
Wildi werken met desen rade,
Soe mach v vrient sijn ghestade.

Van vrienden daer men ane twivelt.

Nv hebdi hier menich woert
Van gheproefden vrienden gehoert:
Nv hoert van vrienden, die
Ghi wel en proeuet nie;
Vanden welken ghi niet en verstaet
Weder si sijn goet oft quaet.
Die en seldi, wats ghesciet,
Tuwer heymelecheit nemen niet.
Watsi segghen, ofte tonen,
Hoedt u altoes jeghen honen,
Toter tijt enten stonden,
Dat ghine ghetrouwe hebt vonden.

Vs. 2072. L. vermoruwen; H. bat *ontbr.* 2073. D. gelouet des. 2074. L. C. Alse; D. Ende *ontbr.* 2075. R. Ende ghest. 2076. S. begrijpten; C. blameert hem; R. en *ontbr.*; D. So en beruspes niet. 2077. L. S. R. souden; C. Want hem s. d. m. 2078. C. al *ontbr.* 2080. L. mach v v vrient; H. mach v sijn v vrient ghest.; R. vr. v sijn. 2083. C. van desen vrienden. 2084. C. R. proefdet; H. prouede; D. Ghi gheproeft hebt nye. 2085. L. en *ontbr.*; C. Van hem die ghij. 2086. C. ofte. 2088. S. D. Te uwer. 2089. D. of. 2090. D. voor honen. 2091. L. ende den; S. C. enter; H. D. ende ter; R. ende totter. 2092. S. ghise; H. Dat ghi hem hebt trouwe ghevonden.

Alsoe langhe alse ghi twiuelt iet
En gheloeft hem te naauste niet.
Oec en houten niet vore quaet
Vore ghi die waerheit wel verstaet.
    Seneca heeft ons bescreuen:
Men sal gheen vonnesse gheuen
Vore dien dat men, sonder waen,
Die waerheit wel heeft verstaen.
    Eest oec dat een gheueinst vrient
V met sconen ghelate dient,
Doet hem dies ghelijcs weder dan,
Alsoe Catoen leert, die wise man,
Die vele wijsheden wiste,
Soe loent men daer list met liste.
Die wise man can saen versinnen
Wat dat herte menet binnet.
    Salomon seit, des ghetruut:
Als die mensche sijn anschijn scuut
Int water, daer hi siet binnen,
Alsoe mach die wise kinnen
Wat des menschen herte peinst,
Wedert gans es of gheueinst;

Vs. 2093. S. H. D. als ghi tw.; C. R. Soe langhe als. 2094. L. Soen ghel.; C. hem emmer niet; H. En *ontbr.;* D. So en wilt hem gelouen niet. 2095. *Allen:* vor (voer). 2096. L. S. C. H. Vor; R. Voir dat g. d. waerh. verst.; D. Eer ghi die waerh. verst. 2098. S. D. ghene. 2099. L. S. H. R. D. Vor dien; C. En zij dat sonder waen. 2100. R. wel *ontbr.* 2101. L. D. Eest dat v een; C. oec *ontbr.* 2102. L. D. V *ontbr.* 2103. L. Doet des ghelike hem weder dan; S. hem weder ghelijc dan; H. D. hem des ghelike dan; R. des ghelike weder. 2104. L. wise *ontbr.;* C. Alsoe *ontbr.;* H. So Cathoen; R. D. Als Cathoen. 2105. D. veel. 2106. S. Alsoe loent. 2107. L. D. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* C. saen *ontbr.* 2108. S. R. meent; H. meent van binnen. 2109. *Allen:* ghetrout; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 2110. *Allen:* scout; L. Also die. 2112. R. C. D. wise man kinnen. 2113. D. Wat dat herte peynst. 2114. S. Weder het goet es of; C. Weder het sij gans ofte; H. Weder het; R. ofte.

Want tsmenschen ansichte dat es
Der herten spieghel, sijds gewes;
Want sekerlike die oghen
Tsmenschen herten gherne toghen,
Als ons segghen Ouidius,
Oratius ende Ysidorus.
Prosper seit, die wise here:
Ghi selt v hoeden altoes sere
Jeghen smekers, wats ghesciet,
Wat si segghen si en menens niet.
Een wijs man seit: hets grote pine
Met droeuer herten blide tsine;
Alsoe es oec gheueinsheit
Grote pine ende arbeit,
Als ghi ghelaet toent daer
Dat siere herten es contraer.
Wet, dat quade herten ende ouermoet
Noyt in rasten wel en stoet;
Ende wet dat seker, voerwaer,
Dat die vriende sijn alte zwaer,
Die vrienscap van buten tonen,
Ende int herte peinsen om honen;
Dese sijn te male valsch ende loes,
Ende die salmen scuwen altoes,

Vs. 2115. C. D. des menschen; H. aenschijn; R. D. dat *ontbr.* 2118. R. harte uertogen. 2119. L. Alse; S. R. seghet; C. H. D. zeit. 2120. C. Orationis ende; D. Eradius ende. 2121. L. S. C. H. R. die heyleghe here; D. die grote here. 2122. D. v *ontbr.* 2125. D. Een wijse seit. 2126. *Allen:* te sine. 2127. S. gheueinsicheit; C. oec *ontbr.* 2128. S. arebeit. 2129. L. S. H. Als hi ghel.; S. ghel. sal doen daer; H. toghet daer; D. Also hi ghel. 2130. C. Datter herten; D. is te zwaer. 2131. R. Want dat harte. 2132. D. Noyt wel in r. st. 2133. L. wet s. d. v.; S. ouer waer; D. weet oec wel voorwaer. 2135. D. Die v. b. vr. t. 2137. L. D. Die sijn; S. sijn al valsch; C. Dit es valsch; R. te male *ontbr.*; D. te mael. 2138. H. Ende men salse sc.; R. Entie salmen.

Ende af tien met goeden staden,
Alse Paulus ende Ouidius raden;
Maer ghine selt hem niet maken vroet
Waer omme dat ghi dat doet.
Paulus seit, des sijt ghewes,
Toten Thesalonisenses:
Ghi lieue broedere, ic rade v,
In onsen here Christo Jhesu,
Dat ghi die broeders wilt begheuen,
Die verkeerdelike leuen;
Ja, alsoe, dat si niet en verstaen
Waer omme dat ghijt hebt ghedaen;
Want wisten si waer omme dat ware,
Daer mochte twijst volghen nare;
Maer en es niet leleker dan
Twijst hebben metten man
Daer heymelec vrienscap met was,
Alsoe ic in Tullius boeke las.
Tullius seit, die meester fijn:
Gheuriende die selden tsamen sijn,
Dat hore vrienscap selden es
Langhe gheduerech, sijds gewes.
Ende die dicke sijn te rade,

Vs. 2139. S. Ende of staen met groten; C. goeden *ontbr.*; H. mit groten; R. Ende ontsiene mit; D. Ende of staen met staden. 2140. L. S. Als; C. D. Also; R. Als ons Paulus. 2142. L. Waer om ghi dat doet; D. Waer om dat ghijt doet. 2143. C. sijts ghewes; D. scriuet sijts ghewes. 2144. H. Tot; D. Ad. 2145. L. D. Ghi *ontbr.*; C. D. broeders. 2146. H. Cristo *ontbr.*; D. heer. 2149. S. en *ontbr.*; C. Ja *ontbr.* 2150. L. Waer om ghi dat hebt ghedaen; H. D. Waer om. 2151. H. D. waer om. 2152. S. twist of werden nare; C. R. D. mocht. 2153. L. Want hens niet; S. C. H. R. D. Want en es niet. 2154. L. H. D. te hebben; C. te hebbene; D. tegen den man. 2155. C. H. D. heymelike; H. met *ontbr.* 2156. L. C. R. D. Alsic in; S. bouc; H. So ic in. 2157. D. die wijse meester fijn. 2158. L. Ghevriende selen; S. te gader sijn; H. Vriende sullen tsamen sijn. 2159. L. C. H. D. haer vr. 2160. L. H. duerech. 2161. H. Ende dicke.

Dat hore vrienscap es ghestade.
Daer bi seldi, maeghdu ghescien,
Vwen vrient gherne bi v sien,
Ende vriendelike met hem tracteren,
Dit horen wi Salomone leren;
Want dinc die vten oghen es
Es vter herten, sijds ghewes.
Wet, dat vriende menechfout
Beter sijn dan siluer oft gout;
Ende die die maken ende houden can
Dat is wel een wijs man.
Maer soe wie dat alsoe leeft,
Dat hi Gode te vriende heeft,
Hi es die wijste, sekerlike,
Want hi regneert euwelike
Met sinen vrient sonder meswent,
Daer die tijt nemmer en ent.

Hoe men tidelec goet minnen sal.

Nu hebbic v voerwaer getelt
Hoe ghi uwen euenkersten minnen selt;
Nu seldi dan voert versinnen
Hoe ghi tidelec goet selt minnen.

Vs. 2162. *Allen:* haer vr. 2163. L. Daer omme suldi maecht u gescien; S. H. mocht ghescien; C. R. D. maecht u. 2165. L. R. D. vriendelec; C. Ende bij v vriendelec tracteren. 2166. L. Salomo; C. H. R. D. Salomon. 2167. C. dinc *ontbr;* R. D. Want *ontbr.* 2168. S. des sijt ghewes. 2170. C. siluer oft *ontbr.;* D. Beter veel sijn dan gout. 2171. C. Die d. m.; R. die *ontbr.* 2172. C. D. Dats; H. is emmer een w. m. 2173. L. dat *ontbr.;* C. Maer wie alzo langhe leeft; R. D. Maer wie. 2174. D. God. 2175. S. wijste die leeft sekerlike; C. Hi *ontbr.* 2177. C. vrienden. 2178. L. S. H. R. nemmermeer; D. Want die tijt daer ymmer went. 2179. *Allen:* v hier ghetelt. 2180. L. H. R. den evenk.; S. uwen kerstin; D. v evenk. 2181. C. D. dan *ontbr.;* voort kinnen. 2182. L. R. D. tijtlec; H. tijtlike.

Ghi selt weten sunderlinghe,
Dat men vint tweerande dinghe:
Dene es lichamelec, dat wet,
Ende dandere onlichamelec daer met.
Die lichamelec sijn van dien,
Dat mense tasten mach ende sien,
Alse erde, siluer ende gout,
Stene, yser ende hout.
Donlichamelec, wats ghesciet,
En machmen sien noch tasten niet,
Alse sprake, luidt, ghierechlijcheit,
Doecht, wijsheit ende gherechtecheit.
Nv hoert, alsoe ict las int latijn,
Van dinghen die lichameleke sijn.
Lichamelec dinc, dat verstaet,
Salmen lief hebben, hoe dat gaet;
Want alsoe die lichame, als ghi siet,
Sonder ziele en mochte leuen niet,
Alsoe en mochte, des sijt vroet,
Die lichame leuen sonder tidelec goet;

Vs. 2183. S. C. H. R. Ende ghi. 2184. H. twerehande. 2185. L. Deen sijn lich.; S. H. D. Deen es; C. Deen licham. 2186. L. S. R. D. dander; S. onl. voersteet; C. H. Dander onl. met; R. onlichamelike. 2187. R. lichamelike. 2188. D. se *ontbr.* 2189. S. C. R. D. Als; H. Als aerde ende hout. 2190. C. Ghesteent; H. Steen, yser, selver ende gout. 2191. L. C. Donl. dinc wats; H. Onlichaemlike dinc w. ghes.; R. Den onlichamelike; D. Dander dinc wats. 2192. *Dit vs. ontbr. in het Text-HS.;* L. C. D. En *ontbr.* 2193. *Allen:* luidt, gherechtecheit; H. R. Als. 2194. L. S. C. H. R. ende archeit; D. ende arbeit; C. R. D. Doghet. 2195. *Allen:* alsic las; C. Nu verstaet. 2196. L. H. lichamlec; S. C. R. D. lichamelijc. 2197. H. Die lichaemlike dat verst. 2198. L. C. R. D. hoet gaet. 2199. C. die lichaem niet; H. so die lichaem; R. Want *ontbr.;* D. Want als die. 2200. L. en *ontbr.;* C. ziele mocht; H. en mach; R. D. siele mach. 2201. S. H. Also ne mochten wi des sijt vr.; H. R. en mochte hi; R. D. sijts vroet; D. en mach hi. 2202. L. C. H. D. Niet leven sonder tijdlec goet; S. R. Leven sonder t. g.

Want tslichamen noetdorftechede
Sijn vitaelgie ende cledere mede,
Sonder die welke, wildijt beseuen,
Die lichame niet en mochte leuen.
Met desen tideleken goede
Ghewint men uele vorespoede;
Vriende ende maechscap can men daer met
Maken wel, als ghi wel wet.
Pauphulus seit des ghelike:
Eens scapers dochter, die es rike,
Mach van .M. kiesen enen,
Daer alder best toe staet haer menen.
Des ghelike segghen met aldus
Ouidius en de Coratius.
Wet, voer waer, dat tidelec goet
Den mensche dicke groet vordeel doet;
Want princhen ende prelate
Ende die rike oude, die mate,
Doen altoes ere desen.
Daer bi doet goet rike wesen,

Vs. 2203. L. nootdorstichede; C. des lichamen; H. tlichaem; D. des lichaems nootdorsthede. 2204. S. H. cleeder. 2205. L. Sonder welke; D. Sonder welc. 2206. L. niet mocht; S. en *ontbr.;* H. D. lichaem; D. niet en mach. 2207. L. H. tijtlecken; S. ghetideliken. 2208. L. C. vorspoede; S. Ghewint men voerspoede; H. Wintmen — voerspoede; H. Wintmen veel voorspoede. 2209. S. H. R. Vr. ende maghen; C. ende *ontbr.;* D. canmer met. 2210. L. C. H. R. Maken alsoe ghi; D. Maken als ghi. 2211. L. S. C. R. D. Paulus seit; C. aldus ghelike. 2212. H. sceppers. 2213. L. Si mach; S. van minnen kiesen enen. 2214. L. D. Daer meest toe es. 2215. L. oec aldus; S. C. D. met *ontbr.;* H. seit aldus; R. D. Des ghelijc. 2216. L. Horatius; S. H. R. Oratius; C. Orationis ende Ysidorus; D. ende Eradius. 2217. L. H. D. tijdlec; S. ouer waer. 2218. S. goet orbor doet; C. H. dicke *ontbr.;* R. D. groot *ontbr.* 2220. L. S. H. Ende rike ende mate; C. Die rike ende die mate; R. Ende lieden van hogen staten; D. Rijke ende oec maten. 2222. L. R. D. Daerbi eest goet.

Ende daer toe oec den moet keren,
Ja, met Gode ende met eren,
Ende bouen mate niet ghierech sijn,
Want dats een anxstelec venijn.
  Wie dat soe ghierechlec leeft
Dat sijn begherte gheen inde en heeft,
Die soe heeft drierhande
In hem lachter ende scande,
Alsoe ons een wijs man seit;
Dat ierste dat es vrecheit,
Want der vrecheden name
Es in allen steden blame:
Dander es ghierecheit ghenoemt,
Daer alle aercheit vte coomt:
Dat derde es hoeuerde;
Die alle van groter onwerde
Sijn vore Gode onsen here,
Ende verboden herde sere.
Die met onghemater ghierecheit
Sijn herte aen meer hebben leit
Werdt dief oft mordenere,
Vorecopere ende persemere
Ende alle quaetheit mede

Vs. 2223. L. D. oec *ontbr.;* R. toe *ontbr.* 2224. D. Beyde mit Gode. 2225. C. Niet bouen m. g. zijn; H. ghier. en sijn. 2227. L. ghierechlike; S. ghierech; C. D. Wie soe ghierechliken; H. soe *ontbr.* — ghierichlike. 2228. L. sine; ende *ontbr.;* S. H. sine. 2229. L. drierehande; H. D. Die heuet; R. Die so heuet. 2230. D. Beyde lachter. 2231. S. C. R. D. Als ons. 2232. L. S. Deerste; C. R. Dat ierste es. 2233. L. D. Ende der vr. n.; R. vrecheit. 2234. D. schame. 2235. S. ghierechede; C. ghierich; D. Die ander. 2236. L. C. H. R. D. vut. 2238. C. al van; D. Dese sijn van gr. 2239. L. S. H. R. vor; C. van Gode; D. Alle voor Gode. 2240. S. Verboden ouer waer ict v leere. 2241. H. onghemeter; D. onmater. 2242. S. gheleit; C. heeft gheleyt; R. an meer gheleit. 2243. L. R. ofte; C. ende mord.; D. Dief te sijn ende mord. 2244. L. H. R. Voercoper oft; S. Vorcopere of; C. Voircopere; D. Voorcoper. 2245. D. archeit.

Bringt hem in ghierechede,
Eest dat si bouen mate gaet.
Oec hebben si, dat verstaet,
Gherne haestelike doet,
Dit siet men daghelijcs al bloet.
Dauid leert ons alsoe:
Al vloeyt v die rijcheit toe,
Ghine selter therte niet toe keren.
Dit seiti oec in siere leren,
Daer omme trect al v sinnen
Van onghemater minnen
Toten tideleken goede,
Ende hebter op starke hoede.

Van goede dat haestelike wast.

Nu hoert hier noch mere:
Ghine selt niet haesten sere
Om te ghewinne tidelec goet,
Want Salomon maect ons vroet:
Wie haestelec rike werden sal
En mach gherecht niet wesen al.
In ene ander stede hi noch seit:
Die gherne haesteghe rijcheit
Saen wert ghestruweert.

Vs. 2248—49. D. Oec hebben si gaerne, dat verstaet, Ene haestighe doot. 2252. C. die ghiericheit toe. 2253. C. H. D. v herte. 2254. L. Dit seit Cathoen in sier leren; S. Dit seit Catoen oec in sijn l.; C. H. R. D. Dit seit Cathon in sijnder leere. 2255. L. D. Daer om; S. H. so trect al uwe; C. R. D. al uwe. 2256. H. onghemeten. 2257. L. H. D. tijdleken. 2260. L. H. D. haesten niet te seere; S. R. te zeere. 2261. L. H. tijtlec; S. H. winnen; C. te winnene; D. Om te winnen aertsch goet. 2263. S. aestelike; C. R. D. rijc. 2264. H. ghierich n. w. al (!). 2265. S. In een ander stat; C. ander *ontbr.*; H. D: noch *ontbr.*; D. In een. 2266. *Allen*: Dat gherne. 2267. L. werdet; S. C. H. R. D. ghedestrueert.

In ene ander stat hi noch leert:
Goet datmen ghewint saen
Moet cort te nieute gaen;
Ende rijcheit die met staden wast
Duert gheerne langhe ende vast.
Ende sijt des seker ende vroet,
Dat der ongherechter goet
Alsoe verdorret ende te quiste gaet
Alse water, dat inden poel staet,
Daer die sonne heet op schijnt.
Lieue, dats om niet ghepijnt:
Qualec sayt, qualec mayt;
Qualec gadert, qualec sprayt;
Want, sijt des seker ende ghewes,
Soe wat van quade comen es
Moet te quade emmer keren,
Als ons alle meestre leren.
    Selden heuet goeden wtganc
Daer dbeghin was quaet ende cranc.
Elc mensche mach die wille
Minnen, si lude oft stille,

Vs. 2268. L. R. D. In een ander stede; S. In een; C. In eenre stede; H. In noch een ander stede. 2269. D. wint. 2270. L. Dat moet; C. cortelike; R. cort; D. te niet. 2272. L. langhe gepast; C. Duert dicwile langhe; H. ende *ontbr.*; D. Blivet gaerne ende lange vast. 2273. C. Want sijt des vroet. 2274. S. H. ongherechteger; R. Dat daer ongherecht; D. Dat der onrecht goet. 2275. L. verdort; C. verdroecht; H. So verdorret; D. Alse verteert ende te niet. 2276. S. R. D. Alst water; C. Als dat water. 2277. L. D. heet *ontbr.* 2278. L. dats al om niet. 2279. S. zay ic — may ic; H. Qualike — qualike; D. saijet. 2280. S. gaderc — spray ic; H. Qualike — qualike; D. Qualic g. q. stroyt (!). 2281. C. R. des *ontbr.*; H. sijts seker. 2282. C. vanden quaden; R. Wat van quaden tongen es (!); D. ghecomen. 2284. L. Alse; S. Also ons alle de meesters; H. alle die m.; D. alle die wijse. 2285. S. D. heeft. 2286. C. quaet ende *ontbr.*; H. ende strane (!). 2287. C. mach *ontbr.*; R. mensche *ontbr.*; D. die mach d. w. 2288. H. hetsi lude.

Maer elc hoede sinen sin,
Dat hi mate houde daer in,
Alse van verganckeliken goede.
Die dat doet, dats die vroede;
Maer hi es wijs, de nerstelike staet
Na tgoet dat nemmermeer en te gaet.

Van ghijften te gheuene ende te nemene.

Salomone, den wisen here,
Wart gheuracht wilen ere:
Welcs dings ierst vergheten ware?
Salomon sprac openbare,
Ende dede dus weder weten:
Goet doens es ierst vergheten,
Ende args doens men nien verghet.
Dits nochtan al ieghen wet,
Want men sal sonder winken
Goet doens altoes ghedinken,
Ende al argdoen varen laten.
Dit sijn poente van groter baten,
Ja, diet wel ghedoen can,

Vs. 2289. C. elo *ontbr.* 2291. L. Van vergankelen goede; S. Also van; C. Als van ghetrouweliken goede (!); H. R. Als van; D. Van vergancliken. 2292. L. Die dat doet doet als die vr.; S. Diet doet wil in vroetheden minghen; D. Die dat doen dat sijn die vr. 2293. L. hijs wijs die nerstelijc; S. vroedelike staet; C. D. nerstelic; H. die vaste staet. 2294. L. S. D. en *ontbr.*; C. te nieute en gaet; L. S. H. R. D. vergaet. 2295. *Allen:* Salomon; L. C. D. die wise; R. Salemon seit die w. h. 2296. H. D. gheuraghet; R. Hem wart ghevr. 2299. H. Ende seide dus ende vant dat te weten; D. Ende dede hem aldus weten. 2301. S. *Dit en het volg. vs. ontbr.*; C. doens *ontbr.*; H. men en twinc (*sic*) en verghet; R. D. niet en. 2302. D. Dits algader tegen wet. 2303. L. D. men soude; H. al sonder. 2304. S. meest ghed. 2305. L. D. Ende quaetdoen; C. Ende archeyt varen; H. alle arch varen; R. al *ontbr.* 2306. L. puent; C. groter *ontbr.*; D. Dit sijn al punten van baten. 2307. D. doen.

Maer luttel pleghes ieman.
    Catoen raedt datmen sal
Goetdoens ghedincken ouer al.
Ghifte en leeght niet allene
Ane goet gheuen, groot oft clene,
Maer ane goeden raet ende an leren,
Die den mensche bringt ter eren,
Ende oec ten euweliken lichte:
Dats verre die beste ghifte.
    Soe wie sijn ghifte gheuen sal
Sal tijt ende stede wachten ouer al,
Ende wiet oec sien sal ende horen,
Ende versien oec wel te voren
Dat den persoene betaemt,
Soe es sijn gheuen ongheblaemt.
    En es altoes niet tijt
Van gheuene, des seker sijt,
Noch van nemene daer toe mede.
Een wijs man sijt in eenre stede:
Ic hadde lieuer te verliesene danne
Ic scandelec name van iemanne.
    Seneca seit: die ghijften ontfaet

Vs. 2308. S. lettel pleghens enich man. 2309. D. Cathoen leert ons ouer al. 2310. L. ouer *ontbr.;* D. Goet doens men gedencken sal. 2311. S. Ghifte ne laet niet allene; R. leget. 2312. *Allen:* An; C. Aen groot gheuen oft cleene; H. D. An goet te gheuen. 2313. *Allen:* an goeden; C. D. ende leeren. 2314. L. D. brengen teeren; H. bringhen te eren. 2315. L. C. D. oec *ontbr.* 2316. H. dit is vele die beste. 2317. L. S. C. H. sine; D. sijn *ontbr.* 2318. D. ende staet wachten al. 2319. *Allen:* sal *ontbr.;* C. oec *ontbr.;* D. Ende *ontbr.* 2320. *Allen:* voersien. 2321. *Allen:* Watten pers; C. persoen. 2322. D. sine ghifte. 2323. L. H. D. En es oec altoes; C. altoes oic gheen tijt. 2324. H. gheuen; D. Van te gheven seker sijt. 2325. L. D. van nemen oec mede; H. nemen. 2326. L. D. in eer. 2327. L. C. H. R. D. verliesen; H. Lieuer had ic. 2328. S. scandelike; H. Scandelic te nemen van; R. Ic scande name; D. van den man.

Vercoept sine vriheit, dat verstaet;
Daer om en sal die mensche niet
Sine vriheit vercopen, wats gesciet,
Ja, onneersamlec, alsic versta;
Want daer moet danc volghen na,
Oft ghi bleeft sijn sculdare,
Dat v euwelijc scande ware.
Maer sunderlinghe seldi weten,
Dat ghi tgoetdoens sult vergheten
Dat ghi dore uwen vrient doet;
Maer doet v v vrient goet,
Des ghedingt emmermere,
Dits ene volmaecte ere.
    Soe wie sinen vrient doet verstaen
Dat hi dore hem heeft ghedaen,
Ende dat hem toent, lude oft stille,
Dats een teken, dat hijt wille
Weder hebben, alsict versta.
Dat soe sprect her Seneca:
Die gheuere en sal siere ghijften niet
Vermanen, diet wel besiet;
De ghijfte sal vermanen daer af,
Niet hi die de ghijfte gaf.
    Wie dat sine ghijfte gheeft

Vs. 2330. L. C. R. sijn. 2331. L. Daer omme; C. Ende daer om. 2332. L. C. R. Sijn; D. vercopen yet. 2333. S. D. onneersamelijk; C. Ja *ontbr.*; H. R. oneers. dat versta. 2334. H. dan volgen (!). 2335. S. H. D. sculdenare. 2336. S. lelijc ware; C. D. v *ontbr.*; H. ewelike. 2337. S. doe ic v weten; C. Ende sonderl. 2338. C. des goetdoens; R. niet en selt verg. (!). 2339. *Allen:* dor. 2340. C. H. R. doet v vrient v. 2341. *Allen:* ghedenct. 2342. L. C. R. H. een; H. Dit is een. 2344. *Allen:* dor hem. 2345. L. D. Oft hem dat t.; S. toecht; C. hem *ontbr.*; C. H. R. l. ende stille. 2348. S. heere; C. D. soe *ontbr.*; H. Dit sprect meester Seneca. 2349. L. en *ontbr.*; S. Die gheue; C. D. Die gheeft; H. R. gheuer. 2350. D. wel voorsiet. 2351. L. D. salre vermanen af.

Dore hem die euwelike leeft,
Hem ghedinkes euwelike,
Ende God gheeft hem hemelrike.

Dat een mensche vergheten sal des onrechts datmen hem doet.

Dat wi onrechts vergheten selen
Horen wi onsen here beuelen;
Hi sprect: gheeft mi op die wrake,
Ende ic sal lonen die sake.
Seneca doet ons occ weten,
Dat wi onrechts selen vergheten,
Ende ghedinken der weldaet.
Dbeste remedie, dat verstaet,
Die ieghen onrecht wesen sal,
Dats datmen verghete al;
Want alsoe dicke alst comt te voren
Wert vernuwet leet ende toren.
Maer luttel heeft men gheweten
Die onrechts willen vergheten,
Nochtan horet toe der wijsheit.
Jhesus Sydracs sone hi seit:
Mesdoet v v vrient iet,
Dat en seldi wreken niet,

Vs. 2354. *Allen:* Dor; L. C. R. D. ewelec. 2355. C. Es die wijste sekerlike. 2356. L. Ende hi gheeft; C. Want hij regneert eeuwelike; R. God *ontbr.;* D. Ende hi gheefter voor hem. 2358. D. heer. 2359. L. gemmi di wrake; S. warake; C. Daer hij sprect gheeft mi die wrake; D. op *ontbr.* 2361. C. H. R. D. oec *ontbr.* 2364. S. Die beste remegie; C. D. Die beste; H. Die beste reden die, dat verstaet. 2365. H. Die *ontbr.;* D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 2368. L. vernuut; S. vernieut zeer ende. 2369. L. S. H. D. heeft mer. 2370. L. S. H. R. D. wilden; C. wouden. 2371. C. Noch hoort; H. behoert toe. 2372. *Allen:* hi *ontbr.* 2373. C. v *ontbr.*

Maer dat seldi soe beleiden
Met groter ghetimpertheiden,
Dat die vrienschap en mindre twint;
Want als die vrienscap te minderen beghint
Oft vercoelt, groet oft smal,
Soe vergaet si gherne al,
Ende soe si langher duert ende heerdt,
Soe si menichfoudere weerdt.
  Ende niet en seldi, groot no clenc,
Vwen vrient verdraghen allene,
Maer allen liede, dat es waer. —
  Cassiodorus seit ons daer:
Die enen mensche onrecht doet
Dreight uele lieden, des sijt vroet; —
Ende al die liede diet horen ende sien
Ontsien hem met van dien.
  Sente Paulus seit, die Gods knecht:
Soe wie den anderen doet onrecht
Sal des ghelijcs weder ontfaen.
  Seneca doet ons oec verstaen:
Van enen anderen soe verbeide
Dattu den anderen daeds te leide.

Vs. 2375. R. Also. 2376. L. S. R. D. Met goeder ghet.; H. Overmits goeder ghet. 2377. S. die *ontbr.;* C. en *ontbr.;* R. *Dit vs. ontbr.* 2378. S. C. die *ontbr.;* C. D. te *ontbr.;* H. Want alsi te minderen. 2379. L. Ofte verc.; C. Ofte — ofte; D. gr. ende smal. 2381. L. S. hert; C. duert ende *ontbr.;* H. duert ende aert; R. ende hart; D. haert. 2382. L. S. R. D. menichfouder; H. menichfoudigher. 2385. L. S. C. H. D. dats waer. 2386. L. S. Cassidorus; C. R. Cassidorius; D. seit openbaer. 2387. C. Dat een m.; D. een. 2388. C. Die vele lieden dreight sijts vroet; H. Drieghet; D. veel. 2389. L. S. alle; C. D. Ende alle diet; H. of sien; R. al die liede *ontbr.* 2390. *Allen:* hem oec van dien. 2391. L. C. H. R. D. Sente *ontbr.;* S. D. die *ontbr.;* C. die goede kn. 2392. C. Die den anderen; D. Wie dat doet den anderen onrecht. 2393. D. des ghelike. 2394. *Allen:* oec *ontbr.* 2395. L. andre; D. soe *ontbr.* 2396. L. D. Dattu hem daedts; C. Eer du hem does te leyde.

Dus soe wacht wel ende besiet,
Dat v minne en mindre niet;
Want minne, dat wel verstaet,
En duert niet langhe in enen staet;
Si mindert gherne ofte wast:
Alle herten en sijn niet vast.
Wet, dat nieman minnen en can,
Dan allene die wise man;
Want hijt al van natueren mint
Daer hi trouwe ende doeght in vint;
Ende men mach nerghen vermoeden
Trouwe dan in den vroeden.
In den dwaes, wats ghesciet,
En mach trouwe komen niet;
Want hi niet en acht noch en weit
Wat eren in trouwen leit.
God gheue ons soe sine minne,
Dat wiere euwelec bliuen inne.

Van prisene den mensche.

Noch vrient, noch anderen en seldi
Vore oghen prisen, wie hi si.
Aristoteles seit, die here,

Vs. 2397. C. D. soe *ontbr.;* R. wel *ontbr.* 2398. S. R. D. mindere; H. uwe — mindere; D. en *ontbr.* 2399. H. wel *ontbr.* 2400. L. *dit vs. ontbr.;* R. En *ontbr.* 2401. S. of wast. 2402. L. D. Alle h. sijn niet ghepast; S. en *ontbr.* 2403. S. C. en *ontbr.* 2404. L. S. Sonder alleene. 2406. C. Daer hij eeneghe trouwe in vint; H. R. doghet; D. doghet vint. 2407. S. H. niewer verm.; C. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* H. men en mach; R. oec nergen. 2408. S. in den goeden. 2411. L. nien acht; S. niet acht; C. Want hine acht no versteit; R. niet *ontbr.;* D. Noch hine acht. 2412. S. Waer eere of tr. 2413. H. soe *ontbr.;* R. sijn. 2414. S. ewelike. 2415. L. S. R. andren; H. noch ten anderen. 2416. H. Niet prisen ghelouets mi.

In een sijn boec van siere lere:
Ghine selt v seluen prisen niet,
Noch oec lachteren, wats gesciet.
Seneca seit, die wise man:
Die hem seluen wel prisen can
Heeft enen scaernier vonden saen;
Dat selue doet Catoen verstaen.
Die hem seluen prijst dats een sot,
Want tfolc maecter met sijn spot.
Lof ende prijs in eyghenen mont
Wert onstinert talre stont.
Ghine selt uwen vrient lachteren niet
Noch oec bespotten, wats gesciet.
Men sal in en ghere wisen
Den mensche soe sere prisen,
Men moghen na lachteren met;
Dits een ghemene segghen, dat wet.
Doet uwen vrient vroech ende spade
Alsoe ghi woudt dat hi v dade,
Ende wilten niet laten

Vs. 2418. *Allen:* sijn *ontbr.;* S. H. enen. 2419. H. V selven en suldi pr. n. 2420. L. lachtren; C. H. R. oec *ontbr.* 2422. D. wel *ontbr.* 2423. *Allen:* enen scermer; H. D. gheuonden. 2424. C. Dit doet ons Catoen; D. doet ons Catho. 2425. L. seluen *ontbr.;* H. pr. is sot; R. Die hem mint dats. 2426. L. sijn *ontbr.;* S. mede; C. Want *ontbr.;* mede; H. R. mede spot; D. Want die lude houder mede spot. 2427. L. D. eyghen; S. H. R. in enighen m. (!); C. *Dit vs. ontbr.* 2428. L. ontstuuert; S. ontsluiert; C. onsuuer; H. ontsuuert tot alre; R. D. onsuuert. 2429. S. lachtren; C. Ghiñe selt u seluen prisen niet (verg. 2419); H. Uwen vrient en suldi l. n.; D. v vrient. 2430. L. D. Noch bespotten daer toe siet; S. Noch oec daer toe spotten hiet; C. Noch lachteren w. gh.; H. Noch bespotten daer toe iet; R. Noch oec bespotten daer toe yet. 2431. L. sal oec in geer; C. H. R. en *ontbr.;* D. Noch men sal in ghenen. 2432. S. te zere. 2433. S. na *ontbr.;* H. Men en machen l. m. 2433. L. D. Dits ghemeen; C. H. R. ghemeen. 2436. C. D. Als ghi; R. Dat ghi w. 2437. L. C. H. R. Ende en wilten; S. Ende ne wiltene; D. Ende wilten ymmer n. l.

Om een clein dinc, noch haten.

Van rijcheiden te ghewinne ende te behoudene.

Die na rijcheit wille staen,
Ende die behouden, sonder waen,
Moet wijslec daer na poeghen,
Dat hi drie dinc hebbe vore sine oghen:
Dats Gode dore sine conscientie,
Dander es sine reuerencie,
Terde es die goede fame,
Dat bediet goeden name.
Ende want vte Gode allene
Al goet comt ghemene,
Soe eest wel recht, des sijt vroet,
Datmen hem minne vore al goet.
Salomon maect ons ghewes,
Dat al lettel goets beter es
Ghewonnen met eren,
Inder vresen ons heren,
Dan een onghetelt scat,
Daer men omme hadde Gods hat.

Vs. 2438. S. Om clene dinc; C. cleene; D. een *ontbr.;* noch oec haten; *in R. volgt hier nog:* God gheue ons also te minnen, Dat wi hemelrike winnen. 2439. D. wil. 2440. L. houden; C. die *ontbr.* 2441. L. wiselic; S. Moet vullic d. n.; C. Die moet wiselic; H. wiselike; R. Moet oec wiselik; D. Ende wijselike d. n. p. 2442. L. S. H. R. drie dinghen hebbe vor ogen; C. drie dingen sal hebben vor oegen; D. Drie dingen moetti hebben voor ogen. 2443. L. C. R. dor sijn reuerencie; S. H. D. dor sine reuerentie. 2444. *Allen:* sine conscientie; H. Ende tander is die c.; R. sijn; D. Tander dats c. 2445. C. Dat derde goede; H. dat is die; D. Terde dats goede. 2446. H. die goede name. 2447. L. H. vut; C. R. Want vut; D. van Gode. 2448. L. D. Alle; H. Comt alle g. 2449. C. sijts vroet. 2450. L. S. R. vor al; S. H. D. hem *ontbr.;* C. Datmen mint voir tgoet; H. D. voer alle. 2452. S. C. H. Dat een lettel; D. al *ontbr.* 2454. C. Ende inder. 2455. L. onghetelde. 2456. S. Gods sat; C. R. D. om; H. om had.

Men mach na tghebod ons heren,
Ende na siere heilegher leren,
Wel hebben ende houden rijcheit
Alse Paulus die apostel seit.
    Men heeft te meneghen stonden
Harde rike Sante vonden,
Alsoe was die goede Job,
Abram, Ysac ende Jacob,
Ende Joseph van Aramathia,
Die rike was, alsict versta,
Ende oec edel, alsoe ict las,
Die Cristus heimelec ionghere was.
    Rijcheit mach men hebben wale
In dien, dat men altemale
Therte daer an nien leght te sere,
Alse Dauid seit, die wise here:
Ghine selt v herte legghen niet
Ane die rijcheit, wats ghesciet,
Noch aen tsvleeschs weldechede,
Die uele coemt mids der rijchede,
Daer die sonden wt beghinnen,
Als ons Seneca doet bekinnen.

Vs. 2457. L. S. C. H. R. ghebodt van Gode; D. Men mach mitten wille van Gode. 2458. L. C. Ende na sijn heyleghe ghebode; S. Ende na siere leringhen ghebode; H. R. D. Ende na sine heilighe ghebode. 2460. L. dapostele; S. dapostel; C. D. Als; R. Als ons Paulus selue seit. 2461. C. Wantmen heeft tot; H. te vele stonden. 2462. H. rike heilighe gheuonden; D. Menighen rijken sant. 2463. S. Also saen was; D. Als was. 2464. L. C. H. R. D. Abraham, Ysaac; S. Abraham. 2466. C. Die rijc waren. 2467. L. alsic las; C. Ende edel als ic las; H. so ict las; R. *Dit vs. ontbr.*; D. oec *ontbr.* 2468. *Allen:* iongher; *In R. volgt hier op nog:* Ghi moget wel ghelouen das. 2470. C. datmen niet altemale. 2471. C. Die begherte daer aen leghet alte zeere: H. niet en leit alte sere: R. D. niet en. 2472. S. C. R. D. Als. 2474. L. Ane. 2475. L. No ane; D. an des vleysch. 2476. C. der *ontbr.*; D. te vele. 2477. S. vte: C. sonden mede begheuen; H. vele sonden. 2478. L. Alse: C. Seneca heeft bescreven: D. ons *ontbr.*

Hets ene grote affenheit
Dat die mensche sinen troest leit,
Ende al sinen hope set
Ane seluer ende aen gout met.
Tgoet en maect den mensche rike niet,
Maer arm, diet te rechte besiet;
Want soe hi meer goets heeft,
Soe hire daghelijcs meer na weeft.
Die goede paus Innocentius
Sprect in sinen boeke aldus:
Dat tgoet den man nien maect rike,
Maer het maecten arm euwelike.
Die den vrecken heet rijcman,
Sekerlijc, hi liechter an;
Al hadde hi in sinen ghewoude
Hemel ende erde, nochtan en soude
Hi daer met niet hebben gnoech;
Meer hebben waer sijn gheuoech.
Die vrecke en heeft niet dat goet,
Maer dat goet, des sijt vroet,

Vs. 2479. L. Het es gr.; S. grote gebrecheit; C. R. gr. sotheit; H. effenheit; D. Het is groot. 2480. D. Dat een mensch sijn. 2481. S. al *ontbr.*; C. R. sijn; D. Of al sijn troost set. 2482. L. C. D. oft aen; S. H. R. An selver. 2483. L. Tgoet maect den mensch rijc niet; C. rijc; D. Sone baet algader niet (!). 2484. L. C. H. diet wel besiet; S. arem diet wel besiet; D. arm als hijt besiet. 2486. L. hire altoes meer; S. So hire meer na sneuet; C. R. D. Daghelijcs *ontbr.*; H. hier. 2487. C. H. D. goede *ontbr.* 2488. L. H. boec; C. boeke dus. 2489. S. *Dit en het volg. vs. ontbr.*; C. Dat goet en maect den man niet rike; H. den mensche niet en maect; R. Tgoet en maect den man niet rike; D. Dat tgoet niet en maect een rike. 2490. R. maect arm sekerlike; D. het maect arm. 2491. S. rike; H. een rijc man. 2492. S. R. D. Sekerlike. 2493. L. S. Al haddi in. 2494. L. en *ontbr.*; R. D. aerde hi en soude. 2495. *Allen:* ghenoech; C. daer met *ontbr.*; R. D. Daer mede niet. 2496. S. hebben *ontbr.*; C. D. Maer meer hebben; H. ware. 2497. R. en *ontbr.*; heuet; D. niet tgoet. 2498. D. Maer den vrecken des s. vr.

Heeft den vrecken alsoe gheuaen,
Dat hi hem niet en mach ontgaen,
Ende euwelec blijft tgoets keytijf,
Beide aen ziele ende aen lijf.
Men seit, want alsoet es die zede,
Dat een mensche heeft den rede;
Dats niet waer, diet wel besceeft;
Maer die rede de mensche heeft
Vast ghebonden in sinen strecken:
Alsoe bindt rijcheit den vrecken,
Ende heeften in sijn gewelt alsoe,
Dat hi nemmermeer en werdet vroe.

Hoemen rijcheit beseghen sal.

Ghi selt in uwen daghen
Rijcheit winnen ende beiaghen,
Die gherecht sie ende goet,
Als ons her Dauid maket vroet.
Den gherechten es beter vele
Al luttel goets te sinen dele,
Dan het dien sondare

Vs. 2499. L. C. H. soe geuaen; R. Heuet — so; D. Heuet goet also. 2500. L. hem niet can ontgaen; S. C. H. R. D. niet en can. 2501. S. ewelike; C. blijft hi g. k.; H. ewelike bliuet; D. ewelike biiuet keytijf. 2502. L. ane siele; D. ziel. 2503. L. Men seyt alsoe, want hets sede; C. seit hets die zede; H. alsoe; R. ende alsoet; D. Men seit also hets zede. 2504. H. Als die m. 2505. *Allen:* beseeft; D. wel *ontbr.* 2506. S. H. den m.; C. R. r. die de m. h. 2507. L. C. D. Vaste; C. sijn; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 2509. C. H. D. zo. 2510. L. S. D. en wort; C. Dat hijs niet can worden vro; H. en is vroe. 2511. D. uwen iongen dagen. 2512. S. belaghen; R. gewinnen. 2513. S. gherechtich; D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 2514. L. C. Alse ons Davidt maect vroet; S. heere — maect; H. Alsoe ons David maect; R. *Dit vs. ontbr.* 2516. L. C. R. tsinen; S. te sinen spele; D. tot sinen. 2517. H. R. D. Dant den.

Harde vele goeds ware;
Want qualec ghewonnen goet
Quaden ende nemen moet.
Wildi goet ghewinnen soe,
Set uwen sin alsoe daer toe,
Dat een ander, vroech ende spade,
Daer af en hebbe verdriet no scade;
Want dats qualec ghewonnen goet,
Dat enen anderen scade doet.
   Her Tullius maect ons ghewes,
Dat gheen dinc meer en es
Ieghen nature, dan dat een man
Hem seluen maket rike van
Eens anders goets ende arbeide.
Dat Loy spreect dit selue mede;
Ende sunderlinghe sal men laten
Te ghenietene aen den maten.
Ghi selt v daer toe keren,
Dat ghi winnen selt met eren,
Ende winninghe vlien alrehande
Daer sonde in leeght ende scande,
Oft ieman scaden mach of deren;
Alse voercoperen ende persemeren,

Vs. 2518. H. Harde *ontbr.;* D. veel. 2520. C. doen moet; D. Quaet eynde. 2521. L. C. D. winnen. 2522. C. zinne zo; H. alsoe *ontbr.;* D. Zo set uwen sin daer toe. 2523. L. H. D. vr. no spade; C. Soe wacht v vr. ende spade. 2524. L. hebt; C. Dattu niemant en doe verdr. no scade; D. Verdriet en heeft noch sc. 2526. L. andren; D. een ander. 2527. L. C. H. D. Her *ontbr.;* S. Heere. 2528. S. H. meere. 2529. D. dat *ontbr.* 2530. L. D. rijc maect; C. H. maect. 2531. L. goede. 2532. C. spreect selue; R. Dat so spreect hi selue mede (!). 2533. C. sond. es onmate; H. salmen haten. 2534. L. ghenieten ane; C. H. R. D. ghenieten. 2535. R. Ende ghi sult u oec daer t. k. 2537. C. al te hande. 2538. C. inne. 2539. L. H. D. mach *ontbr.;* scande ofte deeren. 2540. L. vorcoepers; S. Als vorcopen; C. Als vercoepen ende; H. Als; R. D. Als voircopers.

Oft te dienne op dat sout.
Oft dier partien wesen hout
Die onrecht heeft in eneghe sake.
Op dese dinc seindt God sine wrake;
Selc dat si werden verslaghen,
Oft broet bidden in ouden daghen.
Een wijs man maect ons gewes,
Dat dat ghewin sondelec es,
Daer iemen bi werdt ghedeert:
Daer om seldi, hoe dat veert,
V keren tsulken ghewinne,
Daer niemens scade en leeght inne,
Noch Gode en verwerct mede,
Soe mach duren v rijchede
Langhen tijt met groter eren,
Ende ghi behoudt de hulde ons heren.

Van werckene ende aerbeidene met handen.

Tgoet datmen met handen wint
Es vore Gode sere ghemint.
Doe Adaem brac dat ghebodt
Sprac tote hem onse here God:

Vs. 2541. L. H. R. om tsout; S. om dat sout; C. Ende te dienene om dat zout; D. Of die men om tsout (!). 2542. S. Ofte partien; C. dire partien te w.; H. Ofter p.; R. Ofte. 2543. L. eenge. 2544. L. C. H. R. Op desen sent God; S. Hier op sent — warake; D. Op desen so sent God wrake. 2545. L. R. D. Selke. 2546. C. Ende br. b.; R. Ofte. 2548. S. H. Dat al dat; D. Dat dat sondelic goet es. 2549. L. D. wort ghescaet; S. H. ghedaert. 2550. L. S. C. hoe dat vaert; C. hoet vaert; D. suldi v hoet gaet. 2551. C. R. te selken; D. Keren te sulcken. 2552. C. Datter niemans; H. leghet; D. Daer niemant wort beschaet inne. 2553. R. D. verwerket. 2554. L. mach v duren v; H. uwe; D. v dueren rijchede. 2555. D. groter *ontbr.* 2556. H. die hulpe ons heren. 2557. L. S. H. R. D. Broot dat men; C. Dat broot. 2558. *Allen:* vor; C. D. zeer. 2560. D. Sprac onse heer God.

Du sout nv in dijn sweten
Voert ane dijn broet eten.
Sente Paulus ende Dauid beide
Raden, datmen met aerbeide
Broet sal winnen, ende des men leeft,
Alse Dauid wel ghesproken heeft:
Vre hande arbeit seldi
Eten, ende ghi selt daer bi
Salech wesen in dien,
Ende al goet sal v ghescien.
    Sente Paulus, ic lese alsoe,
Scrijft dus Thymotheum toe:
Sijt werckende nerstelike,
In Gode van hemelrike,
Ende et sonder gheruchte dat,
Soe werdi dan in Gode sat.
In allen tide, des seker sijt,
Eest van weldoene altoes tijt;
Ende alsmen weldoen mach iet
En salmen dat vertraghen niet,
Maer haesten, soe men meest can,
Daer leeght grote wijsheit an.
    Die voresienecheit ons heren

Vs. 2561. C. nv *ontbr.*; H. Du sulte; R. Du salt in dinen; D. Du selste in dinen. 2562. C. H. D. Voirtaen. 2563. C. David mede. 2565. C. H. D. ende *ontbr.* 2566. S. C. R. D. Als; H. Soe Dauid. 2567. C. V warande arbeit (!). 2569. L. Salech sijn bi dien; R. ende indien; D. Salich sijn ende nadien. 2570. H. alle; D. Sal u alle goet ghesc. 2572. C. aldus Thymot ende toe (!); D. aldus den Corinthen toe. 2573. S. neerenstelike; H. wakende; D. werckende waerlike. 2575. C. Ende oic sonder; H. D. gheruste. 2576. L. H. R. dan *ontbr.*; C. werdi van Gode ghesat; D. wordi voor Gode. 2577. H. alre tijt; D. des *ontbr.* 2578. L. Eest weldoens; C. Soe eest van weldoen; H. R. weldoen; D. So is weldoens wel tijt. 2579. C. doen mach. 2582. C. D. leghet. 2583. L. vorsinnicheyt; S. C. R. D. voersienicheit; H. vromicheit.

Can voer sien met groter eren
Elken mensche, lude ende stille,
Die hem seluen ghehelpen wille
Ter neringhen ende ter doeght,
Als ghi daghelijcs sien moeght.
Men seit ghemeinlec, des sijt vroet,
Dat God onse here gheeft al goet,
Maer den osse metten hoernen niet;
Nv verstaet ende merct, dit bediet,
God heeft den mensche ghegheuen
Sijn lede ende daer toe leuen,
Om dat hi in dit erdsch dal
Sine noetdorfte winnen sal,
Ende bouen al dienen Gode,
Ende wel houden sine ghebode.
    Die wise Pauphulus seit,
Dat God ende die arbeit
Den mensche connen gheuen
Al dat, daer hi bi sal leuen;
Nochtan holpe darbeit niet sere
Sonder die hulpe van onsen here.
Ghi selt vromelec arbeiden,

Vs. 2584. C. versien. 2585. H. mensch; R. Elc. 2586. L. H. R. D. helpen; C. seluen *ontbr.* 2587. L. C. enter doeght. 2588. L. Alse; S. Also. 2589. S. ghemeenlike; C. Ende seit; R. des *ontbr.*; D. sijts vroet. 2590. L. here selue doet; C. Dat God gegeven heeft al goet; H alle; R. God *ontbr.*; D. ons here gheuet. 2591. D. biden hoornen. 2592. L. verstaet wel dit bed.; S. wel *ontbr*; C. verstaet ende *ontbr.*; H. ende merct *ontbr.*; R. Nv — wel *ontbr.*; D. So verstaet wat dit bediet. 2593. R. heuet. 2594. L. H. daertoe *ontbr.*; C. Sine vijf zinne ende leuen; R. ende daer mede sijn leuen; D. Beide lede ende leuen. 2595. *Allen:* erdsche. 2596. S. C. noet durst; R. D. Sijn nootdorst. 2598. H. R. wel *ontbr.* 2599. L. D. Sente Paulus oec seit; C. R. Die wijse Paulus zeit. 2600. R. entie. 2602. S. C. R. D. dat *ontbr.* 2603. S. die aerbeit; C. en holpe; H. en holp; D. Nochthans baet arbeit. 2604. L. die *ontbr.*; C. En dade die h.; D. Mer die hulp van. 2605. S. H. vromelike.

Ende met goeden hope verbeiden,
Dat ghi dat ghewinnen selt
Daer ghi den sin toe hebt ghestelt:
Ja, in dinghen, dat verstaet,
Daer sonde in en leit no quaet.
Men seit alsoe int ghemeen:
Arbeit vint vier inden steen,
Ja, druppen vallen soe langhe, dat
Si inden steen maken een gat.
Men seit dat, ende hets waer,
Dat den studerre nien es te zwaer,
Soe en eest den arbeidere mede,
Die niet sparen en wilt sine lede.

Wat neringhen goet sijn.

Tweerande neringhen sijn
In hem seluen goet ende fijn,
Die men met Gode mach hanteren,
Na des wijs Tullius leren,
Die op corten tijd groet ghewin
Dicke wile moghen bringhen in,
Dat sijn lant winninghen ende comenscap,

Vs 2606. C. met Gode verb. 2607. H. D. winnen. 2608. C. den moet toe; R. v harte toe. 2609. R. Ja, in duechden dat verst. 2610. L. H. sonde in leit ende quaet; C. D. Daer gheen sonde en leyt no; R. en *ontbr.* 2611. C. oio zo. 2612. D. w int vier w ten steen. 2613. L. H. D. druppelen; S. Een druepel valt so; C. Ja, dorpen vallen. 2615. S. H. het es; D. dat *ontbr.* 2616. L. Datten studeerren; studeere; C. H. studere niet en es; R. den sondare niet en is swaer; D. Datten stutere niet en is. 2617. L. Soe eest den arbeyder; S. C. H. D. arbeider. 2618. L. D. en *ontbr.*; S. niet ne wille sparen; C. niet en wil sparen. 2620. C. Die in hem seluen goet sijn ende fijn. 2622. C. Na diere wijs. 2624. L. H. D. wile *ontbr.*; S. R. Dicwilen; C. Dicwijl bringhen in. 2625. L. Alse lantw.; C. H. Dits landw.; D. Als lantw.

Daer men niet in en mach sijn slap.
Van enen corne dat men sayt
Men twentech corne weder mayt,
Ende als deen leit in den tas
Soe staet dat ander in den was.
Ane comenscap men sere wint,
Diet tgoet haelt daerment vint,
Ende voerent daer des breke es,
Daer wint men uele ane, des sijt ghewes.
Enen wisen man hoert men leren,
Dat die coman sal hanteren
Sine marct in groten steden,
Die in wet staen ende in vreden,
Daer uele liede tsamen comen,
Dat soe moet hem sere vromen.
Ende dat si oec scuwen dlant,
Dat een quaet here heeft in hant,
Oft daer die here meer verteert dan
Sine rente wel ghedraghen can.
Oec soe doet hi mede ghewach,
Dat die mensche wel rike werden mach
Met beesten ende met quecke mede,

Vs. 2626. L. S. en *ontbr.;* C. in en *ontbr.;* D. in *ontbr.* 2628. C. weder *ontbr.* 2629. L. alse ; D. Mer als diene is inden. 2630. L. S. C. H. R. dander; D. die ander. 2631. S. R. An c. men oec zeer; C. H. D. Aen. 2632. L. S. C. D. halen. 2633. L. daer es breke; S. C. daers breke es; R. D. daert breke es. 2634. L. vele an sekerleke; S. H. D. vele an sijts ghewes; R. wintmen an des. 2635. H. D. Een wijs man. 2636. L. D. die comanscap; S. C. coepman; H. Die coepman s. h.; R. die comescap; D. sal *ontbr.* 2637. C. Sijn m. 2638. L. S. C. H. R. wetten; D. Soeken moet die staen in vreden. 2639. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* H. R. te samen. 2640. D. Dat moet hem vele vromen. 2641. C. dat *ontbr.* 2642. D. heer. 2643. R. daer *ontbr.;* D. heer. 2644. S. vente; C. Sijn — verdraghen; D. wel *ontbr.;* verdragen mach. 2645. H. Oec mede doet hi ghew.; D. soe *ontbr.* 2646. L. Dat men wel rike; C. R. rijc; H. mensch wel rijc; D. Dat men wel rijc. 2647. L. H. ende quicquen; D. ende queke.

Ja, in dlant daer es vrede;
Ja, in beesten gans ende fijn,
Die ionc ende wassende sijn.
    Sonderlinghe soe sal die man
Sine comenscap legghen an
Dinghen die dien mach,
Ende menichfouden nacht ende dach,
Ende niet aen dinc, dat verstaet,
Die cortelinghe te nieute gaet.
Aldus heuet, dat ghijt wet,
Die wise philosophe gheset,
In sinen boec, daerict in las,
Die een wijs ende groot meester was.
    Na dien dat wi dan selen,
Na des wijs meesters beuelen,
Na die dinc altoes staen,
Die duren mach, ende niet vergaen,
Soe selen wi dan innechlike
Staen na dat hemelrike,
Dat euwelike, sonder meswinde,
Dueren moet sonder inde.

Vs. 2648. L. Ja *ontbr.;* D. Ende inden lande. 2649. S. Ja, in beesten, ganse ende zwin; C. Beyde in gansen ende in zwijn; H. Ende in b.; R. gans ende zwijn; D. Ja, in beesten die ionc sijn. 2651. C. D. soe *ontbr.* 2652. S. coepmanscepe; C. Sijn; D. Sijn comenscap legghen daer an. 2653. L. Dinc die ghedijen mach; S. Dinghen die den dach (!); C. Dinc die meeren mach; D. ghedien. 2654. S. Ende m. beteren mach; H. menichfoudighen. 2655. L. ane; S. an dinghe; C. Ende scuwen dinc d. v. 2656. S. H. R. D. cortelike; D. te niet. 2657. L. D. heeft; S. ghijt *ontbr.;* H Aldus heeft dat wet. 2658. H. filosoop. 2659. C. D. boeke. 2660. L. ende groot *ontbr.;* S. Die een wijs man ende goet m.; C. Dat een vroet meester was; H. ende een groot; R. Die een goet meester was; D. Die een wijse meester was; D. Die een wijs meester was. 2661. D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 2663. S. Na dat die dinc a. st.; D. Dat wi na dinc selen staen. 2664. C. Die meeren mach sonder waen. 2665. S. dan ghenendelike; D. dan minnelike. 2666. C. dat *ontbr.* 2667. L. C. H. R. D. ewelijc.

Des ons onne God onse here,
Die regneert emmermere!

Van scuwene ledecheit ende traecheit.

Ledicheit seldi altoes vlien,
Wanter vele arghe af ghescien.
Salomon doet ons becant:
Die te tide arbeit sijn lant
Sal ghesaedt sijn van broede,
Ende hi, die arbeit node,
Sal arm sijn van goede,
Ende leuen in armoede.
Ledecheit, voer alle saken,
Can die liede onduchtech maken,
Ende luxurieus oec mede,
Ende vertraghen alle lede,
Ende can oec die liede leiden
Nalechs tote allen argheiden.
Ende als hi hem dan heeft ghekeert
Ter traecheiden, ende die gheleert,
Soe vint hi ocsuin ouer al,
Waer bi hi niet pinen en sal,

Vs. 2669. *Allen:* onne ons; S. God onse vader here; C. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* R. die here. 2671. S. altoes scuwen; C. Die ledicheit; D. suldi oec vl. 2672. L. Want vele args daer af ghescien; S. arghe of bruwen; H. R. archs; D. Want veel arge daer of geschien. 2675. H. versaet. 2676. C. arbeit van node (!); D. hi *ontbr.* 2677. S. Sal arom man sijn. 2678. L. in der armoede; S. aremoede. 2681. L. H. D. oec *ontbr.* 2682. S. oec alle; C. Ende vertraecht alle die leden. 2683. S. lieden besteden; C. can oic mede leyden; H. *Dit vs. ontbr.;* D. oec *ontbr.* 2684. L. Nalix tallen quaetheyden; C. talre; H. tallen; R. tot allen; D. Binalix tallen; *Hierop volgt in H. nog:* Ende oec tallen quaden seden. 2685. R. hi hem heuet ghek. 2686. L. C. D. Ter archet ende; S. H. R. traecheit. 2687. S. C. H. occusoen; R. occusioen. 2688. L. S. D. en *ontbr.*

Ende daer toe sine onscout:
Te wintre eest hem te cout,
Ende te somere eest hem te heet,
Want sine nature si es teet;
Oft hets te droghe, of hets te nat:
Dus soe blijft hi altoes lat,
Ende vertraecht al sine dinghen,
Die hem ten armoede bringhen.
Het gaet die meneghe om broet,
Dies hebben soude cleine noet,
En daet sine bedoruenheit.
Jhesus Sydracs sone hi seit:
Ic ghinc dore enen acker
Eens traechs, die niet was wacker,
Ende dore eens sots mans wijngaert,
Die beide waren qualec bewaert;
Want daer en wies niet wt
Dan bremen distelen ende oncruut.
Doen dachtic in minen moet,
Dat traecheit nien ware goet,
Maer dat ic mi bi dien man

Vs. 2689. L. H. Ende doeter toe sine onscout; S. C. R. D. Ende doet daer toe sijn. 2690. L. D. soe eest hem; S. wintere; H. alte cout. 2691. L. C. H. zomer; R. D. Te somer. 2692. L. H. nature es te heet; S. nature es so teet; C. sijn natuer es te weec (!); R. sijn nature es weec; D. Dat zire naturen is te wreet. 2693. *Allen:* of te nat. 2694. L. Aldus; H. Aldus so bliuet; C. R. altoes lac. 2695. C. Vertraghen in allen dinghen; R. vertraget al sijn; D. vertraghet sine. 2696. C. tarmoeden. 2697. L. C. Het gaet menich om sijn broot. 2698. D. Dies doen soude cleen noot. 2699. S. bedornicheit; C. Ende dade; H. D. En dade. 2700. *Allen:* hi *ontbr.* 2701. *Allen:* dor (doer). 2702. C. tragher; H. R. niet en was. 2703. *Allen:* dor. 2706. L. bremen *ontbr.;* S. bramen d. ende cruut; C. distelen *ontbr.;* H. bramen; R. brem, distelen; D. Dan distel ende ander oncruyt. 2707. H. dochte mi in minen; D. pensde ic. 2708. *Door beschadiging in het HS. ontbreken in L. de volgende vs. tot vs.* 3197; S. D. niet ware goet; C. H. R. niet en waer g.

Castien soude voert an,
Die sijn vrucht alsoe verloes,
Om dat hi traech was ende roekeloes.
Salomon seit, die wise here:
En mint den slaep niet te sere,
Daer voelght breke gherne na.
Voert soe seit ons her Seneca,
Dat hi sottelec hem keert,
Die in slape gloriecrt;
Want die slaept hi es alsoe doet,
Ende en acht sijns selfs clein no groet.
Alle sorghe ende wijsheit met
Sijn dan wt hem te male gheset.
Oec seit die wise man dat,
In eenre ander stat,
Dat hem nie dach, dat hi weet,
In ledecheiden en ontleet.
Noch seit Seneca, die wise man,
Die sinen lichame versmaden can,
Ende wel tonder houden, dat hi
Een leuen heeft seker ende vri,
Beide aen sijn ghesondechede,

Vs. 2711. *Allen:* sine. 2712. C. hij trage was altoes; D. hi was so roekeloes. 2713. H. wise *ontbr.* 2715. S. H. R. D. volghet. 2716. S. C. Voert seit ons Seneca; H. D. her *ontbr.;* R. Voert segget Seneca. 2717. S. H. R. D. zottelike. 2718. S. slape hem ghencert. 2719. S. H. die slaep es also; C. D. hi *ontbr.* 2720. S. selues cleene; H. Hi en acht sijns selues; R. en *ontbr.;* D. Men acht hem clein of gr. 2722. Sijn te male vut hem gheset; C. Sijn altemael vut hem gheset; D. Sijn te mael wt hem gheset. 2723. R. seghet; D. Die selve man seit dat. 2724. H. R. In een ander; D. Oec in een ander. 2725. H. dach *ontbr.;* D. hem *ontbr.* 2726. S. en *ontbr.;* ontgleet; D. In l. hem ontgleet. *Hierop volgt nog in H:* Gheen tijt binnen sinen daghen. Noch so horen wi ghewaghen. 2727. H. Seneca den wisen man. 2728. C. sinen slaep versmaden; H. D. sijn lichaem. 2729. C. wel *ontbr.;* D. wel onderhout. 2731. S. H. sine.

Ende ane sine ziele oec daer mede.
Nieman nes vri, sijds ghewes,
Die sinen lichame te vrient es,
Want die lichame pleeght te sine
Een zware bordene ende pine;
Want hi dat meest begheert,
Dat der zielen meest deert.
Daer omme laet ons alsoe helden
Onse lichame vter welden,
Met wakene ende met arbeide,
Dat hi onse ziele niet en verleide,
Maer dat wi ons soe regeren,
Dat wi euwelike regneren.

Vanden luxurien.

Van luxurien spreect aldus
Die wise man Ouidius:
Wildi der luxurien sijn scu,
Soe doet die ledecheit van v,
Ende niet allene die ledechede,
Maer der wiue ghemeinsamhede,
Ende tijt ende stede, dat verstaet,

Vs. 2732. S. an; oec mede; C. H. Ende aen sine ziele mede; R. D. Ende aen sijn siele mede. 2733. S. des sijt ghewes; C. H. R. D. en es vri. 2734. H. D. lichaem; D. te *ontbr.* 2735. C. pleight tsijne; H. D. lichaem. 2736. *Allen:* zwaer; H. borden; D. Een zwaer grote pine. 2737. D. Want hi alre meest. 2739. C. zo helden; H. D. Daer om; R. Daer bi l. 2740. C. H. D. lichaem. 2741. H. D. waken. 2742. S. en *ontbr.*; C. R. ons ziele; D. ziel. 2743. S. Maer dat wi ons regeren so. 2744. S. Dat wi ewelike moeten sijn vro; C. D. eeuwelic. 2747. R. wesen scu; D. der *ontbr.* 2748. R. D. die *ontbr.* 2749. S. Ende *ontbr.*; R. alleen; D. die *ontbr.* 2750. S. H. meensaemhede; C. Maer wiue der oneersaemhede; R. Maer oec der w. meensaemh.; D. w. meenscap mede. 2751. S. R. Ende die tiden ende steden; C. Die tijt.; H. dat *ontbr.*; D. Tijt ende.

Daer men die luxurie mede begaet.
Luxurie es een begheerlec eesch,
Die welke vte gheeft dat vleesch.
Catoen seit, die wise man:
Alse v luxurie gaet an,
Soe betijt vre kelen des,
Want si uwes buics vrient es.
Een wise seit vander luxuren,
Dat si es van sulker manieren,
Dat si vliet van allen dien,
Die hare scuwen ende vlien.
Scudi haer, soe es si v scu,
Ende volghdi haer, soe volght si v.
Die hem ter luxurien wennen
Connense qualec verwinnen,
En si met arbeide groet,
Daer bi es hem arbeidens noet.
Luxurie maect den mensche keytijf,
Beide aen ziele ende aen lijf,
Ende si mindert daer toe mede
Name ende borse, hets haer zede.
Die daer ieghen set sine hoede
Mach wel heten die vroede.

Vs. 2752. C. H. Daermen l. begaet; R. mede *ontbr.;* D. die *ontbr.* 2753. C. *Dit en de 5 volg. vs. ontbr.* 2754. H. R. wt gheeft; D. wt gheuet. 2755. R seget. 2756. S. H. D. Als. 2758. R. D. vus buics. 2759. *Allen:* Een wijs man seit. 2760. S. H. es van der naturen; C. Dat es van sulker naturen; R. D. selker naturen. 2761. S. C. al dien. 2762. *Allen:* haer. 2763. C. Scuwedi; H. Scuwedi haer, si wert u seu; R. haer, si scuwet u; D. Schuwedij haer, si schuwet u. 2764. S. volghedi hare so volchse v.; R. si volcht v.; D. Ende *ontbr.* 2765. H. ter luxure gheuen. 2766. C. ontwennen; H. Qualic wert si van hem verdreven. 2767. S. met aermoede groot. 2768. S. arbeits noot; C. D. Daerbij es arbeits noot. 2769. H. D. den man. 2770. H. D. siel. 2771. D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 2772. S. Nauwe buerse (!); C. ende *ontbr.* 2773. C. D. sijn h. 2774. D. Hi mach.

Noch van bedoruenheiden.

Scande, scade ende onghewin
Can bedoruenheit bringhen in.
Alse die bedoruene werdet out
Werdt sijn commer menechfout.
Inder ioncheit soude men beiaghen
Des men bedorfte in ouden daghen.
Die in siere ioncheit gnoech heeft
Ende tote siere ouder leeft,
Ende dan breke heeft van goede,
Hi heeft dan dobbel armoede,
Ja, dat die doet gheuen can.
Salomon seit, die wise man:
Omdat die traghe in dat coude
Sijn lant niet sayen en woude
Sone haddi tsomere gheen broet.
Noch seit Salomon al bloet:
Alse die traghe es gheseten
Ende drincken sal ende eten,
Soe heeft hi dene hant ghereit
Onder sine oxele gheleit,
Ende metter ander etti dan,

Vs. 2775. S. R. ende seade. 2776. C. bedroeftheit br. in (!). 2777. S. C. Als — wert; H. R. Als, D. Als die bedoruen wort. 2778. S. sine; R. Wert si becommert. 2779. H. soutmen; D. salmen. 2780. H. Des men behouede; D. behoeft. 2781. *Allen:* ghenouch. 2782. S. tote in siere; C. tot in sijn; H. tot in sijnre; R. tot in siere oudere l.; D. tot sijn ouden. 2783. *Dit vs. ontbr. in het text-HS.* 2784. S. C. dan *ontbr.* 2785. C. Ja, die doot dan gheuen can (!); D. Die hem in bedoruenheit gheuen can (!). 2788. S. H. niet heeren en w.; C. R. D. niet eeren en w. 2789. S. te somere; C. D. hadde hij tzomer; H. R. tsomer. 2790. C. zeyt hij al bl.; R. Nochtan seit; D. Noch *ontbr.* 2791. *Allen:* Als. 2792. C. Ende hij dr. sal oft; D. of eten. 2793. C. die hant; H. R. deen hant; D. die een hant. 2794. S. H. Onder de occele; C. D. sijn. 2795. D. metter ander hant; dan *ontbr.*

Ende dat doet hem pine nochtan.
Een wijs man ons dit leert:
Ghelijc die dore wint ende keert
In die herre, ghelouet des, —
Ende nochtan blijft daer si es,
Alsoe keert ende wint die traghe
In sinen bedde toten daghe,
Oft tote dat hi sal gaen eten,
Ende dan can hi cume gheweten
Wat hi drincken oft eten sal;
Dat doet hem sijn traecheit al.
Ende soe dunct hem in sinen moet,
Dat hi grote wijsheit doet,
Dat hi alsoe spaert sine lede,
Ende hi achtet grote dwaeshede,
Dat die vrome trauelgeren,
Ende hore broet winnen met eren.
Soe dunct hem dat in haren moet,
Dat si sijn noch alsoe vroet
Alse seuen scepenen, wet wel dat, —
Die te berechten hebben ene stat.

Vs. 2796. R. dat *ontbr.;* D. pine daer bi. 2797. D. dit *ontbr.* 2798. S. Ghelijc dat die duere; H. Ghelijc dattie dore went; R. D. went. 2799. H. In die harre; R. harre sijts ghewes. 2800. S. blijft soe daer s. e.; H. R. D. bliuet. 2801. S. C. H. D. went. 2802. S. C. H. D. sijn; R. Inden b.; D. al toten. 2803. S. Ofte dat hi sal; C. Oft tot hij sal; H. Ende als hi dan sel gaen eten; R. dat *ontbr.;* D. Ende tot dat hi. 2804. C. Ende *ontbr.;* H. So en can hi. 2806. S. Dat doet sine traechede al; C. sine; D. hem *ontbr.* 2807. C. Ende *ontbr.* 2808. S. wijshede. 2809. C. H. R. D. zo spaert. 2810. C. Maer hij acht gr.; R. Ende het dinct hem dwaeshede; D. Ende dats grote dwaeshede; Oec si v voerwaer gheseit, Dat hem dunct dwaesheit. 2811. C. Dattie tauerneren; D. Dat hem die vr. 2812. *Allen:* haer br.; C. Ende *ontbr.* 2813. *Allen:* dat *ontbr.* 2814. S. Datsi wiser sijn of also vroet; C. Dat zij zo wijs sijn ende vr.; H. Datsi sijn wiser ende noch alsoe vr. 2815. *Allen:* Als; C. wel *ontbr.;* R. Als die scepene; D. schepen. 2816. S. Die *ontbr.;* berechtene; *Allen:* een st.

Seneca heeft ghescreuen claer:
Een mensche leue .LXXX. iaer
In onnutter ledecheit,
Sone heeft hi, voer waer gheseit,
Enen dach daer binnen niet gheleeft,
Want hi leuende doet gheweest heeft,
Ende tijt verloren ende leuen,
Die hem God heeft gheghenen.
In dien en seldijt niet mercken,
Dat die mensche altoes sal wercken,
Men sal ondertusschen mede
Oec rusten laten die lede,
Alsmen tijt heeft ende stede,
Want cranc es die menschede.
Maer bouen allen saken
Salmen arbeiden ende waken
Om te ghewinne hemelrike,
Dat duren sal euwelike;
Want die hemelrike heeft
Hi heeft vromelec gheleeft,
Ende traghe gheweest no swaer.
God bringhe ons allen daer!

Van rijcheiden te ghebrukene ende te houdene.

Als ghi van goede sijt rike

Vs. 2817. S. heeft dus ghes.; C. Seneca scrijft ons cl.; D. Seneca scriuet dats waer. 2818. R. die leuet. 2820. S. ouer waer. 2821. S. dach *ontbr.*; C. R. daer binnen *ontbr.*; D. Een dach. 2822. D. hi al leuende doot heeft. 2823. D. Tijt verl. 2824. S. God adde gheg.; H. R. hadde. 2825. S. D. en *ontbr.* 2826. S. die *ontbr.*; D. mensch. 2827. C. Maer sal; R. Mer ondert. mede; D. sal oec ondertiden mede. 2828. D. Laten rusten die lede. 2829. D. Alst tijt is ende. 2830. C. H. D. menschelichede. 2833. C. D. winnen. 2835. C. Want hij hemelrijc heeft. 2836. C. Die vromelic heeft gheleeft; H vromelike; R. heuet vromelike; D. Heeft hier vr. 2837. S. Ende niet tr.; H. traech; R. Ende heeft trage; D. Niet trage.

Seldi dat beseghen wijsselike,
Ende name der vrecheit altoes vlien,
Ende v ende anderen wel doen van dien,
Soe moghedire ere hebben van.
  Catoen leert ons, die wise man:
Ghebruct uwes selfs, wats ghesciet,
Ende name des vrecs altoes vliet.
Wat hulpt v rijcheit inder tijt,
Als ghi arm van herten sijt?
  Ens niemen rike, waerlike,
Hi en si van herten rike.
  Seneca horen wi beuelen,
Dat wi ons goet beseghen selen,
Niet als vremt goet, des sijt vroet,
Maer als ons selfs proper goet.
Ende ouer vreemt goet, wats ghesciet,
En salmen melde wesen niet,
Maer ouer ons selfs goet selen wi
Melde sijn met herten vri,
Maer met goeder bescedenheit,
Als ic v vore hebbe gheseit.
  Sijn wi knechte van onsen goede

Vs. 2840. S. dat besitten wiselike; C. besighen; H. Suldijt bes.; D. Dat suldi oorboren wijslike. 2841. S. Ende vander vrecheit a. vl.; C. Ende vrecheit a. vl.; H. Ende den name; H. R. D. altoes *ontbr.* 2842. C. Ende u andere; H. ander. 2843. S. R. muechdire; D. So moechdi eer hebben daer van. 2844. C. Catoen zeit die w. m.; H. D. ons *ontbr.* 2845. S. H. D. uwes goets; C. R. uws goets. 2846. C. Ende vrecs name altoes vliet; H. Ende des vrecs name a. vl.; R. der vrecheit. 2847. S. C. v *ontbr.* 2848. S. arem. 2849. C. R. En is n.; H. D. Ten is nyemant rijc. 2851. S. onse goet besitten; C. besigen; H. onse goet oerbaren selen; D. oorboren selen. 2853. C. R. D. sijts vroet; D. vrients goet. 2854. S. Maer ons selves pr.; C. als *ontbr.* 2855. *Allen:* Ende *ontbr.*; D. vrients goet. 2856. C. En *ontbr.* 2857. S. ons selues goet sulwi; C. selfs *ontbr.*; H. selues; D. goet *ontbr.* 2858. D. Milde wesen. 2859. *Allen:* Ja. met goeder. 2860. H. Soe ic voren heb ghes.; D. ic te voren heb. 2861. S. knecht.

Soe hebben wi met goede armoede;
Ende sijn wi vanden goede here
Soe hebben wi beide goet ende ere.
Die rike vrecke es arm altoes,
Ende sonder vrient, ende erenloes,
Ende es oec mede, dat verstaet, —
In Gods ende tsmenghen haet.
Alle de scade ende scande dan
Soe heeft die rike vrecke man.
Hi es arm altoes, waerlike,
Maer sine kiste si es rike,
Want si es vrouwe vanden scatte:
Hine heefter aen dit no datte,
Maer hi hoedse spade ende vroe,
Datter gheen dief en come toe.
Ende al sijn herte ende ghedachte
Es daer bi daghe ende bi nachte,
Alsoe dat hi daer seker met
Gods ende siere vriende verghet.
Nochtan en weet hi groot no smal
Wat hi metten scatte doen sal;
Nochtan selne verteren
Die hem nien gauen .ij. peren.

Vs. 2862. H. R. D. mitten goede. 2864. C. D. beide *ontbr.* 2865. S. arem. 2866. S. Ende sonder eere ende vriendeloes; C. Ende onder vrienden eereloes; H. R. ereloes; D. Sonder vriende ende eerloos. 2867. D. es *ontbr.* 2868. S. R. In Gods ende in smenschen; C. H. smenschen; D. In Gode ende smenschen. 2869. S. H. Al die sc.; C. Al sulke scande es scade groot dan; R. Alle dese scande dan; D. Alle scade. 2870. C. Soe *ontbr.;* R. heuet; D. Heuet. 2871. S. arem. 2872. C. kiste es zo rike; D. sijn. 2873. *Allen:* vanden. 2874. S. Hi heefter. 2876. S. ne gheen dief comt toe; D. en *ontbr.* 2877. S. C. H. R. ende sijn ghed. 2879. C. seker *ontbr.;* D. Also vast dat hi d. m. 2880. C. D. God ende sijn. 2883. C. Het selen die ghene verteren; H. Nochtan sellen sulc vert.; R. sullene; D. sellene na vert. 2884. S. C. H. R. niet ne gaven; D. Die om sijn ziel niet en gave .ij. peren.

Aldus blijft tgoet verloren hier,
Ende hi heefter omme deuwelec vier.
Ter quader tijt wan hi dat goet,
Daer hi die ziele verliesen moet.
Oec wet dat, voer waer gheseit,
Alsoe men name der vrecheit
Scuwen sal, soe salmen mede
Vlien onbescedene melthede;
Want alse die mensche sottelec verdoet
Sijn patrimonie ende andere goet,
Soe volghen hem vroech ende spade
Armoede, breken, scande ende scade,
Diefte, roef, verranesse ende moert,
Daer men ziele ende lijf met verboert.
Men vint van honderden cume .i. man,
Die sine rijcheit besitten can
Wel te poente alse hi soude:
Dits gheproeft menechfoude.
Die melde van naturen es,
Hem soe duncket altoes des,
Dat altoes ware gheuens tijt,

Vs. 2885. C. H. D. bliuet. 2886. S. tewelike vier; C. Ende hij heeft dat eeuwighe vier; H. om tewelike vier; R. Maer hi; D. Ende hi heuet ewijghe vier. 2888. S. Daer hi omme de ziele; C. R. ziele om verl.; H. Daer hi omme verliesen moet; D. die ziel om. 2889. S. ouer waer; H. Die siele. Weet oec, voerwaer gheseit; D. dat *ontbr.* 2890. C. D. Alsmen. 2892. *Allen:* onbesceden; R. Scuwen onb. 2893. S. H. als; C. Also die mensche; H. mensch; D. Want als ene sottelike. 2894. *Allen:* ander; D. patrimonium ende sijn a. g. 2895. H. So volcht hem; R. hem *ontbr.* 2896. H. brec; R. ende scande; D. breken *ontbr.* 2897. C. H. roef *ontbr.*; R. verranes of m.; D. verradenis. 2898. S. C. H. D. mede; H. liue. 2899. S. H. D. hondert; C. Van .c. es cume een man; R. Men vint nauwe van .c. enen man. 2900. C. besighen can; H. D. sijn; D. besteden can. 2901. C. so hij soude; H. te poynt; D. als hi. 2904. H. Altoes dunct hem des; R. D. dunct. 2905. C. H. R. waer; D. altoes is gh. t.

Vermochte hijt wel ende hadde hijt;
Want de goede wille in alre stont:
Siere meltheit es sonder gront.
Maer bouen al soe wilt keren
V meltheit te Gods eren,
Daer coemt loen af bouen al,
Die euwelec duren sal,
Ende sunderlinghen den armen,
Soe sal uwes God ontfarmen.

Van rijcheiden te ghecrighene ende te houdene.

Die na rijcheit wille staen
Sal te siere conciencien gaen,
Ende hem te sulker neren keren,
Die met Gode si ende met eren.
Ende alse hi soe uele heeft vercreghen,
Dat hi sine noetdorft mach pleghen
Eerlijc, na sinen staet,
Soe sal hi hem, dats mijn raet,
Lieflec gnoeghen laten,
Ende Gode dancken der baten,

Vs. 2906. S. Vermochtijt wel ende addijt; C. Vermocht hijt; R. Vermucht hijt ende hadde hijt; D. Vermocht hijt ende had hijt. 2907. H. wil talre stont; R. Want goede; D. goede is talre stont. 2908. S. Sine m.; C. Hare m.; R. is onghegront. 2909. R. soe *ontbr.* 2910. C. H. Uwe m. 2912. S. ewelike; H. Die v ewelic. 2914. S. H. D. So sal God uwes (uwer) ontf.; C. R. So sal God uws ontf. 2915. H. D. wil. 2916. H. Sal tsijnre. 2917. S. Die hem te; C. R. tselker neeringen; H. tsulker. 2918. R. *Dit vs. ontbr.* 2919. S. Ende alsi; C. Als hij; H. Ende als hi veel; R. Ende als hi; D. Ende als hi heeft so veel vercregen. 2920. C. Datti sire noodorft mach leuen; D. Dat hi mach sijn nootdorst pl. 2921. C. D. Eerlike; R. Elkerlijc na. 2922. S. H. So sal hi hem na minen raet; D. So sal hi na minen raet. 2923. *Allen:* ghenoughen; H. Lieflike; D. Hem lieflike. 2924. R. van sire baten; C. Hem ende; D. Hem ende sijn.

Ende hem ende sine vrienden mede
Daer af doen gheriefsamhede.
Eest oec, dat hem alsoe gheit,
Dat met hem wilt die rijcheit,
Ende hem anewast, daer men toe siet,
Hine sal hem verheffen niet,
Noch driuen ouertollechede
In eten, noch in drincken mede;
Maer sal houden selke tere,
Dat hem ane sijn lijf nien dere;
Ende dat hem blijft van siere hauen
En sal hi berghen noch grauen,
Maer salt deilen met bescheide
Gode ende den vrienden beide.
  Twee dinghen men in ertrike vint,
Die verborghen en doghen twint,
Dat sijn wijsheit ende scat;
Want en heues nieman te bat.
  Rijcheit in haer seluen es goet;
Maer wet, dat si den meneghen doet
Tsine verleiden ende besmitten,
Diese te poente nien can besitten;

Vs. 2925. S. griefsaemhede; C. doen gherecht eersamhede. 2927. C. soe gheit. 2928. S. H. wille. 2929. S. H. anwast; C. Ende wast daer m. t. s.; D. hem *ontbr.* 2930. S. H. D. sal hem dies verh.; R. Sal hi hem des. 2931. S. driven onverduldichede. 2932. S. etene — drinkene; C. H. eten ende in dr.; R. etene ende in. 2933. S. R. Men sal. 2934. S. C. hem an lijf niet en d.; H. R. D. hem an sijn lijf niet en. 2935. H. D. bliuet. 2937. S. Maer hi salt. 2939. S. erderike; C. men in die werelt; H. men vint; D. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 2940. C. en *ontbr.*; H. verb. doghen een twinc. 2941. C. Dats rijcheyt ende; R. Dats wijsh. 2942. S. Want dies en heeft n. t. b.; C. Niemant heeft haers te bat; H. Want des nyemant en h. t. b.; R. heeft. 2944. C. den mensce doet. 2945. S. C. Sine ziele verliesen ende bes.; H. D. Sijn siel verliesen ende bes.; R. Sijn siele verliesen ende bes. 2946. S. niet can setten; C. niet en besitten; H. niet en can; R. nien *ontbr.*; D. niet en setten.

Ende diese te pointe besitten can,
Dat es wel een salech man;
Want hi gratie vint van winsche,
Beide vore Gode ende den mensche.
Een wijs man bescrijft ons dat,
Eest dat een mensche sinen scat
Lieuer dan hem seluen hoeft,
Dat hi dan in blamen leeft.
Ende mint hi hem seluen mere,
Soe leeft hi in groter ere.
Soe es hi harde sot dan,
Die sinen scatte bat an
Eren dan hi hem seluen doet,
Ende dat hi sneuen moet;
Want waer die scat es here,
Daers die houdere sonder ere.
Onse here Jhesus Cristus sprect dat:
Gadert in den hemel uwen scat,
Daer en salne te ghenen daghen
Motte no rupsene cnaghen.

Hoe men lichte die nature mach ontdraghen.

Eest dat ghine hebt ghenen spoet

Vs. 2947. R. Ende diese wel bes. can; D. setten can. 2948. C. Dats wel; H. Is wel een. 2949. C. gracie ghewint van; H. vint te wensche. 2950. S. H. vor Gode ende vor den; R. voir; D. voor Gode ende mensche. 2951. H. D. bescriuet; R. bescriuet dat. 2952. D. Eest *ontbr.* 2953. C. Datti in groten blamen l. 2958. S. H. bet jan; C. R. scat; D. scat bet oan. 2959. C. Enen anderen dan hem s. d. 2960. D. Ende dat oec wt zweeten moet. 2961. C. es die here. 2962. S. Daer es die ouder s. e., C. Daer is; H. die houder; R. es die houaerde eere; D. Daer es houerde sonder ere. 2963. S. Ons here; C. Jhesus *ontbr.*; H. Cristus *ontbr.*; D. Onse heer spreect dat. 2965. R. Daer en sal te gh. d. 2966. H. noch rupen. 2967. S. H. dat ghi hebt; D. gi hebt geen.

Te ghewinnen eerdsche goet,
Oft dat v die rijcheit begheeft,
Soe radic v dan, dat ghi leeft
Na diere nature gheuoech,
Soe hebdi dan met lichte gnoech;
Want men mach met cleinen dinghen
Die nature henen bringhen.
Maer wildi, voer waer gheseit,
Volghen der quader ghierecheit,
Al haddi ertrike na v gheuoech,
Ghi en soudt niet hebben ghenoech,
Maer ghi soudt begheren mere,
Ende altoes hebben onnere.
Die rijcheit en leeght niet aen tgoet,
Maer si leeght inden riken moet.
Die scat en maect gheen rijchede
Dat herte en si rike mede.
Den wisen horen wi dus ghewaghen:
Men sal armheit blidelec draghen.
Seneca seit, die vroede:
Soe waer es blide armoede,
Dat daer gheen armoede en es;
Want, sijt des seker ende ghewes, —

Vs. 2968. S. Te winnen dat erdsche g.; C. eerdts g.; H. winnen aerdsch g.; R. aerdsch; D. Te winnen. 2969. H. Of dattic r. v begh. 2970. C. D. dan *ontbr.* 2971. C. H. R. D. Na der nat. 2972. S. Ghine sout niet ebben ghenouch; C. *Dit vs. ontbr.;* H. met *ontbr.;* R. Dan licht ghen.; D. So hebdi licht ghenoech. 2975. S. ouer waer. 2976. C. R. der *ontbr.* 2977. S. C. erderike; R. Al haddi al aertrike; D. al aertrijc. 2981. H. leghet; R. en *ontbr.* 2982. C. in riken m.; R. riken *ontbr.* 2983. S. H. ghene; D. Die *ontbr.* 2984. C. H. D. Therte. 2985. S. Die wijse heeren dus ghew.; C. Den riken horen wij ghewagen; H. R. D. dus *ontbr.* 2986. S. aremheit blidelike; H. D. armoede. 2987. H. die wise vroede; D. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.* 2989. S. ghene aermoede es; H. ghene. 2990. H. R. des *ontbr.*

Soe waer bliscap es, aldaer
Droefheit en es no vaer.
Hine es niet arm die luttel heeft,
Maer die uele begheert armelec leeft;
Daer omme seldi in allen dinghen
V seluen soe wijslec dwinghen,
Dat ghi in goede ghenoeghen
V seluen sout gheuoeghen;
Want die hem seluen ghecusten can
Wert gheboren een rijc man;
Want dien ghenoecht dat hi heeft
Dats der rijcster een die leeft,
Ende wien nien ghenoecht dat sine,
Hem staet euwelec arm te sine.
Seneca seit ons voerwaer,
In eenre epistelen daer,
Dat die ghene heeft groten moet,
Die versmaden can groet goet,
Ende lieuer heeft middelheit
Dan al te groet rijcheit.

Vs. 2991. S. So waer dat bliscap es, dat daer. 2993. C. Hine en es; H. Niet es hi arm die. 2994. S. Maer die beghert vele armeliker hi leeft; C. Maer *ontbr.;* H. die veel begh. armelic hi leeft; R. armelic hi leeft; D. begheert ende armelijc leeft. 2995. C. H. D. Daer om; R. Daer bi. 2996. S. D. wiselike; C. H. R. wiselic. 2997. S. H. an goeden; C. in goeder voeghen; S. H. R. D. gheuoeghen. 2998. S. V seluen sult laten ghenoughen; C. V sult laten ghenoeghen; H. V seluen sult ende ghenoeghen; R. D. ghenoeghen. 2999. S. ghetroesten; H. ghenoghen can; D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 3000. S. rike; C. Wert verborgen een; R. Hi wart gheheiten een r. m. 3002. S. R. Dats de rijcste die leeft; C. Dats die rijcste man die leeft; D. Hi is die rijcste die leeft. 3003. S. Ende wie dat niet ghen.; C. tsine; H. R. niet en; D. niet en genoeget tsine. 3004. S. ewelike arem. 3005. S. seit ouerwaer; H. D. ons *ontbr.* 3006. S. In ere siere ep.; H. In sine scrifture openbaer; H. In een siere ep. 3007. C. Datti heeft groeten nood (!); D. heuet. 3008. S. C. can dat goet; D. can aertsche goet. 3010. *Allen:* grote.

Want te vele hebben ende begheren
Moet den mensche altoes deren;
Want alst coren bouen ghemicke
Opten velde wast te dicke,
Soe bedruct deen dander soe,
Dats die liede sijn onvroe;
Want daer coemt af onvrome:
Ende alse oec die bome
Van vruchten te sere verladen,
Soe breken si; dat moet scaden.
Hier omme es beter middelheit
Dan alte grote rijcheit.
Hets dicke gheseit, des sijt vroet, —
Alte vele en es niet goet;
Ja, hets beter uele armheit
Dan goeds ouertollecheit.
Salomon bat Gode met herten vri:
Armoede noch rijcheit en gheeft mi.
Dese begheerde middelhede.
Een wijs man oec aldus sede:
Mijn goet willic dat si mijn,
Maer ic en wille sine niet sijn.
Die wise Tullius seeght dat:

Vs. 3011. H. ende te begheren; R. Want die vele hebben; D. *Dit en de elf volg. vs. ontbr.* 3013. H. coirn. 3014. C. Opt uelt; H. Opten acker; R. te *ontbr.* 3015. S. H. den anderen so. 3017. C. Daer af comt onvrome. 3018. S. C. H. als oec; R. Ende alsoe oec. 3019. C. Met vruchten sijn verladen; H. sijn te sere gheladen. 3021. C. H. R. Hier om. 3023. C. D. sijts vroet. 3024. D. Al te veel. 3025. S. Ja, hets beter aeremheit; C. H. D. uele *ontbr.* 3026. S. ouervillicheit (?); H. Dan alte grote rijcheit; R. Dan alte vele ouertullicheit. 3027. H. Ja Salomon b. G.; D. God. 3028. S. C. R. en *ontbr.*; H. en gheuet mi. 3030. S. oec *ontbr.*; C. man dus zeyde; D. aldus *ontbr.* 3031. C. R. wese mijn. 3032. S. wille niet sijn sijn; C. H. R. sijn niet sijn; D. Maer ic en wil niet wesen sijn. 3033. H. seyde; R. seget.

Ic hebbe lieuer man sonder scat,
Dan ic scat hebbe sonder man.
Die sine rijcheit beseghen can
Hi esser here of, dat es recht,
Ende anders es hi haer knecht.
Nieman en sal van allen lieden
Den goeden dienen, maer ghebieden.
Ere ende goet sijn beter beide
Dan sonder ere rijcheide.
Ghelt ende alle dinc, des sijt vroet,
Sijn in hem seluen herde goet,
Ende die sijn al onghelaect
Tes menschen behoef al ghemaect;
Wel hem, eest wijf of man,
Diese te poente besitten can.

Van ouertollecheiden te scuwene.

Hier vore hebbic v gheseit
Hoe dat ouertollecheit
Altoes wesen quaet moet:
Alte uele en was noyt goet.
Ens gheen dinc alsoe weert,

Vs. 3034. H. heb lieuer een man; R. lieuer *ontbr.* 3035. C. Dan scat te hebbene sonder; H. heb; R. Lieuer dan ic scat hadde. 3036. S. rijch. besitten can; C. Die sijn rijcheyt niet besitten en can; H. sijn r. oerbaren can; D. sijn. 3037. S. of hets rechts; C. H. R. D. Dats recht; H. D. heer of. 3038. C. Ende *ontbr.*; H. is hi daer een knecht; D. Anders is hire of knecht. 3041. D. Eer. 3043. S. H. ende ander dinc sijts vroet; C. alle dingen sijts vr.; R. sijts vroet. 3045. H. R. Entie sijn. 3046. S. Tes m. bouf gemaect; C. Smenschen; al *ontbr.*; H. R. al *ontbr.* 3048. C. besigen can. 3049. D. Hier voor. 3050. S. Hoe dat onuerduldecheit. 3051. S. H. D. Altoes quaet wesen moet; C. Alte quaet w. m.; R. Alteenen quaet worden m. 3052. D. Ende te veel en w. n. g. 3053. S. En es dinc; C. H. R. D. En es gheen d.

Noch datmen alsoe sere begheert,
Men maegs hebben te uele:
Mate es goet tallen spele.
Goet wijn es die beste dranc,
Ende die ghesonste, sonder wanc,
Nochtan soe wies te uele drinct
Werter ghescaedt of ende ghecrent,
Beide aen ziele ende aen lijf,
Hi maect den meneghen kaytijf.
Gout ende oec seluer mede,
Ende meneghe ander rijchede,
Sijn in hem seluen herde goet,
Maer si hebben, des sijt vroet,
Den meneghen doen verkeren
Beide van zielen ende van eren.
En can nieman soe wel spreken,
Noch soe scone een dinc vertrecken,
Maer wilt hijs te uele pleghen
Het sal den lieden sijn ieghen.
Een mensche mochte soe uele beden
Ende lesen met innecheden,
Ende daer in soe langhe herden,

Vs. 3054. C. datmen zo zeere; D. zeer. 3055. C. Men m. wel hebben t. v.; H. hebben wel te vele; D. Men en maechs. 3056. S. H. D. Want mate. 3058. R. Entie. 3059. S. C. R. D. soe *ontbr.* 3060. S. of ofte ghescrinct; C. ende gheminct; H. R. ende ghecrinct; D. Wordet of gescadet ende gecrinct. 3061. D. ziel. 3062. C. den *ontbr.* 3063. C. oec *ontbr.;* H. Goet is gout ende suluer mede. 3064. C. ander *ontbr.;* R. Ende oec ander r.; D. Ende menigerhande r. 3065. D. harde *ontbr.* 3067. C. Den mensche doen. 3068. C. Van alrehande doghet ende eeren; H. D. Beyde an s. ende an. 3069. S. niemene so scone spreken. 3070. S. Noch so wel een; H. scoen; R. een *ontbr.;* D. so schone tale voortreken. 3071. S. wilde hijs; C. Maer *ontbr.;* R. wille. 3072. D. den menighen. 3073. C. mocht so lange beden; D. mocht so veel. 3074. S. Lesen met enicheeden; H. In lesene met.

Hi soude orsinnech werden.
Na redenlec gheuoeghen
Sal hem elc laten ghenoeghen,
Want al goet ende doegdenlecheit
Sijn gheleghen in middelheit.
Cassiodorus seit, die wise here:
Het es den mensche mere ere
Dat hem dien dorst verwoeghe,
Dan hem dronckenscap sloeghe.
Soe waer ghi den dronckenen siet,
Daer en es hi selue niet,
Daer omme seggic, des sijt vroet, —
Wijn ende ghelt sijn herde goet,
Maer te grote minne daer an
Bederft den meneghen man.
Der sonnen en es maer ene,
Ende si can in dat ghemene
Maken diuerse saken:
Si can was meru maken,
Derde hart droghen, dat es nat.
Aldus can tghelt, wet wel dat, —

Vs. 3076. S. Hi soude oneersamelijc werden; C. onsedich werden; H. oirsinnich; R. ontzinnet; D. versinnich. 3077. H. redentlike; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* D. In middelheit sal hem voegen. 3078. S. Sal hi hem laten ghen.; C. *Dit vs. ontbr.;* D. Elc mensch ende laten ghenoegen. 3079. H. alle; D. Want alle doecht ende eersaemheit. 3081. S. Cassidorus; H. wise *ontbr.;* R. Cassidorius. 3082. S. C. D. Hets den; C. meer; R. meerder; D. groter ere. 3083. *Allen:* wroughe. 3084. S. R. D. hem die dr. 3085. R. D. droncken. 3087. C. D. Daer om segghic, zijts vroet; H. R. Daer om. 3088. D. herde *ontbr.* 3089. C. te *ontbr.* 3090. S. D. Bederuet menighen man; C. R. den *ontbr.;* H. Bederuet wel menighen man. 3091. H. en *ontbr.* 3092. *Allen:* int ghemeene. 3093. D. menigerhande saken. 3094. C. H. D. moru; R. murwe. 3095. S. Derde hart, droghe ende nat; C. Derde droegen die was nat. 3096. C. tghelt *ontbr.;* D. wel *ontbr.*

Den melden gheuen grote ere,
Ende den vrecken grote onnere,
Ende den verradere alsoe voert
Toebringhen meneghe mort.
Gods wort spreken, dat verstaet, —
Dunct den dwasen altoes quaet,
Ende het dunct goet den wisen,
Die doeght minnen ende prisen.
Wale connen spreken dat es goet
In hem die wijs sijn ende vroet,
Ende inden quaden sot, hoet gaet,
Es goede faconde alte quaet,
Want hi quade onnutte woert
Daer met can bringhen voert.
Die daghe sijn oec goet, God weit,
Maer hem, die in sonden leit,
Oft in scanden, oft in verdriet,
Hem en sijn si goet niet,
Alse onse here Cristus
Sprect, ende oec Paulus.
Soe goet en es ghoen dinc,
Die mensche mach sijn ghehinc
Daer toe doen soe sere,

Vs. 3097. C. God den melden gheuen groot eere; R. groot. 3098. C. grote *ontbr.;* H. Enten onnutten vr.; R. groot. 3099. S. H. R. D. verrader; C. verrader zoe voirt. 3100. D. menich. 3101. C. woirden; D. te spreken. 3102. R. Ende *ontbr.;* den goeden wijsen. 3104. C. H. R. D. doghet. 3105. S. C. H. Wel connen; dat *ontbr.;* R. Wel connen; D. Wel spreken connen is goet. 3107. C. sot *ontbr.;* D. inden sotten h. g. 3108. C. f. altoes quaet; R. Es goede exempel altoos quaet. 3109. C. zij; R. D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 3110. S. H. mede; C. mede konnen br. 3111. S. goet *ontbr.;* D. Die daghe oec God weit. 3112. S. Hi die in s. l.; H. Maer hi die; D. Maer *ontbr.* 3113. C. In schande, scaden oft in. 3115. S. Also ons here; C. D. Als ons heere; R. Als. 3116. S. Sprekct ende Paulus; R. oec *ontbr.* 3117. S. goet es ghene d. 3118. *Allen:* ne mach. 3119. C. doen te zeere.

Hi set hem seluen vten kere;
Want alte groet oefninghen
Es onnutte in allen dinghen;
Ja, hoe goet die dinc es,
Alse Augustinus maect ghewes.
Daer omme eest, voer waer gheseit,
Goet houden middelheit.
Die mensche na goet gheuoeghen
Sal hem seluen ghenoeghen,
Ende met hem seluen niet discorderen,
Als ons Catoen ende dandere leren.
Die hem selue es contrare,
Ende twistet hier ende dare,
Ende hem seluen es quaet ende fel,
Hoe soudi enen anderen ghedoen wel?
Daer omme laet v ghenoeghen van dien,
Daer v God heeft af versien;
Ende mint v seluen mere
Dan v goet, soe hebdi ere.
Ghebiet v seluen vroech ende spade,
Soe wercti bi wijs mans rade,
Die seit, dat es een wijs starc man,

Vs. 3120. S. selven *ontbr.;* C. Het en setten uten; H. Hi en set hem vten; R. Het soude hem setten vten; D. Ten setten wten kere. 3121. *Allen:* grote oufeninghe. 3122. D. onnut. 3123. S. H. R. goet dat die dinc; D. dat dinc es. 3124. S. Als Augustus; C. Also als Aug.; H. So August.; R. Als ons Augustijn; D. Als. 3125. S. eist oec ouer waer; C. D. Dair om; R. Daer bi ist. 3126. H. Goet is te houden m.; R. te houden; D. houden is m. 3128. C. Sal hij hem laten ghen.; D. wel ghen. 3129. C. R. niet *ontbr.* 3130. S. D. ende ander; C. D. ons *ontbr.* 3131. C. Want die; H. seluen niet en es c. 3132. H. hier noch dare; D. Ende twist hierentare. 3133. H. Die hem seluen; D. quaet ende *ontbr.* 3134. C. En sal niemant becomen wel; R. Hoe soudi hem seluen ged.; D. een ander doen. 3135. C. H. D. Daer om. 3136. S. H. R. vorsien. 3138. C. v *ontbr.* 3140. C. Soe werct na wijsm.; R. bi des wijs. 3141. S. H. dats; C. R. dats een wijsman; D. Men seit dat is een wijsman.

Die hem seluen ghebieden can.
Scuwet neringhen altoes mede,
Daer in es onneersamhede,
Of diemen weder keren moet.
Die scrijfture maect ons vroet
Dat selc goet qualec beiaghet es,
Maer niet qualec ghewonnen, sijds ghewes,
Alse winninghe van wiuen,
Daer si sonde in bedriuen.
Selc goet, diet wel besiet, —
En es qualec beiaghet niet,
Nochtan moet ment wederkeren:
Alse goet es der prouendeneren
Dat hem ouersciet, des sijt vroet, —
Datmen dat weder keren moet.
Selc es, als wijt versinnen connen,
Qualec ghehouden ende ghewonnen,
Alse perseme sijn ende roef mede;
Dese moet men inder waerhede
Ghelden ende wederkeren,
Als ons die rechte leren.
Die aldus willen leuen,
Alsic v hier hebbe bescreuen,

Vs. 3144. C. Daer inne dat es. 3147. C. H. R. beiaeght; D. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 3148. S. H. ghewonnen *ontbr.;* C. R. qualic behouden. 3149. S. H. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* C. Als; R. Alle win. 3150. C. Dat sij in sonden vercrighen; R. om bedriuen. 3151. H. Sulc oec diet w.; R. goet oec diet w. 3152. S. C. R. beiaecht; H. qualike beiaecht; D. gewonnen niet. 3154. S. Alsoot goet der prouendeeren; C. Al goed der prouencren; H. Als tgoet es der prouenceneren; R. prouenderen; D. Als goet der proueren. 3155. C. R. D. sijts vroet. 3156. D. Datment wederk. 3157. D. Ende tself als wi vers. connen. 3159. C. sijn *ontbr.;* H. Ghelijc p. s. of roef.; R. Alse stelen ende roouen mede; D. Persem ende roof mede. 3160. R. ter waerheden. 3161. S. H. Also ons; C. die *ontbr.;* R. Alse ons; D. gerechte. 3163. S. C. H. R. wille; D. wil. 3164. S. H. v *ontbr.;* C. v hier *ontbr.;* D. Als ic hier voor heb bescr.

Mach wel in allen saken
Hem seluen rike maken;
Maer willech ende blide armoede
Es rijcheit bouen alle goede,
Ende daer men best met comen mach
Ter vrouden, die noyt oghe en sach.

Hoe een mensche sijn lijf verweren mach ende bescudden.

Naturlec recht gheorloeft oueral,
Datmen dat lijf bescudden sal,
Ja, alsoe verre hebbic vernomen:
Saechdi steke oft slach comen,
Die v ane v lijf moeste gaen,
Ende constine tierst verslaen,
Ghine hadder niet aen mesboert,
Want dat Loey seit die woert:
Hets beter te tide weder staen
Dan namaels ter wraken vaen.
Want Loey ende Decretale,
Ende alle rechte alsoe wale,
Roepen alle, al ouer al,

Vs. 3166. C. Hem selcken tijt maken. 3167. C. ende *ontbr.;* H. willighe; D. Mer blide willige arm. 3169. S. H. R. D. mede. 3170. S. en *ontbr.;* C. noyt man en sach; D. Ter bliscap die. 3171. C. D. oirloift; H. oirloft voer al. 3172. C. H. D. Datmen dlijf. 3173. C. Ja *ontbr.;* R. genomen. 3174. H. Saghedi. 3175. S. C. R. an; R. moest; D. Ende an v lijf. 3176. C. Al mochtine doot slaen. 3177. S. H. R. D. verboert; C. Ghij en hadt dair af niet verboirt. 3178. S. H. dat *ontbr.;* C. D. dloy; R. *Dit en de twee volg. vs. ontbr.* 3179. C. *Dit en het volg. vs ontbr.;* H. te tijt. 3180. S. Dan namels warake ontfaen; D. geuaen. 3181. R. dat Loy. 3182. C. rechten altemale; R. Ende die rechte. 3183. S. Roupende al ouer al; C. Roepen alle ouer al; H. D. alle *ontbr.;* R. Roopt al ouer al.

Datmen cracht met crachte weren sal,
Niet om wrake te doene stijf,
Maer om te bescuddene dlijf.
Waert oec een beeste mede
Ene andre beest ane strede,
Ende si doet bleue diet began,
Daer en laghe ghene betren an.
Noch maect ons dat Loey vroet,
Dat soe wat een mensche mesdoet
In hoeden sijns lijfs, sijts ghewes,
Dat dat te poente ghedaen es.
Inder weren, seit een vroede,
Datmen bedarf groter hoede,
Soe dat nieman met haesten groot
En versume dullic sijns selfs goet
Maer sal wijslec verbeiden
Ende striden met sinnecheiden.
In striden leeght telker vre
Harde groet auonture.
Soe wanner men strijt sal beghinnen
En weet men niet wie sal verwinnen,

Vs. 3184. S. weren *ontbr.;* D. Onrecht mit recht wederstaen sal. 3185. S. Weren niet om warake t. d. st.; H. doen; D. om cracht te doen st. 3186. S. C. omme; D. bescudden. 3187. C. H. oic dat een b. m.; R. eene b. 3188. S. Ere ander beeste an str.; C. H. Een ander beeste; R. Die een ander beeste an strede; D. Die een ander an strede. 3190. S. R. geen beteringhe; C. gheen beternisse; H. ghene beteringhe; D. gheen beternis. 3191. C. dloy; H. Noch so maect; dat *ontbr.;* D. Noch tloy maect ons vroet. 3192. C. H. R. D. Dat *ontbr.;* D. mensche doet. 3194. R. dat *ontbr.* 3197. *Hier vangt L. weder aan.* 3198. L. Dulleo versume sijns selfs doot; S. sijns selues doot; C. R. dullic *ontbr.;* sijns selfs doot; H. Versume dullike s. s. doot; D. Dollike en come tsire doot. 3199. S. H. Maer wiselike verb.; C. D. Men sal wiselic; R. Men sal w. 3200. C. R. sinlicheyden; H. ynnicheiden. 3201. C. leeght *ontbr.* 3202. L. S. C. H. D. groote. 3203. L. C. H. D. Soe *ontbr.;* S. H. striden; R. Welc tijt men str. 3204. D. winnen.

Want men dicke ondervint,
Dat die minste hoep verwint;
Dat die minste man verwint mede
Heeft men ghesien ter menegher stede.
Ende bouen al soe salmen striden
Vore tgheloue in allen tide,
Daer Cristus ende sine heyleghen met
Om storuen, als ghi wael wet.
Want wie daer omme steerft puerlike
Vaert sonder pine in hemelrike,
Ende hets beter die doet ontfaen
Dan des gheloefs aue ghegaen,
Alse Karle ende Roelant deden,
Die om dat gloue streden,
Ende oec Godeuaert van Belioen,
Ende menech ander baroen,
Die omme tgheloue, des sijt vroet, —
Auentuerden lijf ende goet.
Om gherechtecheit, wet al bloet, —
Salmen striden toter doet,
Want Jhesus Sydracs sone hi seit:

Vs. 3205. S. dickenst. 3206. L. minst. 3207. L. Ende die m. m.; C. R. Entie m. m. 3208. C. Seitmen te m. st.; R. Als men oec vint te m. st. 3209. S. C. D. soe *ontbr.* 3210. *Allen:* Vor (voer). 3211. L. C. D. sijn; R. zijn iongeren. 3212. L. Vore storven alse; S. H. Omme storven. 3213. L. H. daer om; S. steruet; C. Want dire om steruet waerlike; H. Want diere omme steruen waerlike; R. Want hi diere om. 3214. H. Varen. 3215. L. het es. 3216. L. des *ontbr.;* S. R. of gaen; H. des ghelouen; D Dant geloue of ghegaen. 3217. C. Want K. ende R.; R. D. Als. 3218. L. D. Die om tgheloue dicke streden; S. C. H. gheloue; R. Ende menich ridder mede. 3219. S. H. Godefroet; C. oec *ontbr.; D. heeft de volg. vs. tot* 3222 *aldus:* Die om tgeloue dicke streden, Auentuerden lijf ende goet, Daer die menige storte sijn bloet, Godeuaert die heilige van Boelioen, Ende ander menich baroen. 3221. L. S. C. om; C. sijts vroet; H. Ende om. 3223. L. S. R. wet dat bloet; C. D. wet *ontbr.;* H. al *ontbr.* 3225. L. C. D. Want *ontbr.;* hi *ontbr.;* S. H. R. hi *ontbr.*

Ghi selt om gherechtecheit
Striden ende v ziele setten,
Ende God sal, sonder letten,
Vriendelec v hulpe wesen.
In dewangelie wi oec lesen:
Salech sijn si tallen tiden,
Die persecutie selen liden
Om gherechtheit willechlike,
Want hore es dat hemelrike.

Datmen die doet niet en sal ontsien maer versmaden.

Men sal die doet ontsien niet,
Want soe wie die doet onsiet
Es altoes droeue ghesint,
Nochtan en helpt hem twint,
Hi moeter emmer comen toe.
Een wijs meester seit alsoe,
Dat uele beter es die doet,
Dan leuen altoes in anxste groet;
Ende oec euwelike raste beter si,
Dan durende quale, dat seit hi.

Vs. 3227. H. uwe. 3228. L. D. sal v s. l.; H. sal al sonder l. 3229. L. D. Vriendelec in helpen w.; C. in v h. w.; H. Vromelike v help wesen. 3230. S. In die ewang·; C. D. oec *ontbr.* 3232. R. Die p. oic liden. 3233. S. ghewillike; D. willike. 3234. L. Want haer es hemelr.; S. Want haer lieder es dat; C. H. haer; R. Want hem es; D. Want haer is themelrike. 3236. L. Want soe wiese ontsiet; C. soe *ontbr.*; D. Want die gene diese ontsiet. 3237. D. Hi is altoes. 3238. C. Nochtan hulpet hem twint; H. en helpet en twinc; R. helpet. 3239. C. emmer toe comen; R. Wi moeter alle comen toe. 3240. C. Een wijs man seit ons te vromen; R. Een wijs man seit ons zoo; D. wijs man. 3041. D. Dat beter veel is. 3242. S. altoes *ontbr.*; anxenen; H. R. Dan altoes te leuen; D. Dan te leuen in a. gr. 3243. L. R. ewelic; C. Dat eeuwelic raste; H. oec *ontbr.* 3244. L. D. Dan langhe q.; C. H. dat *ontbr.*; R. Dan geduerende quale geloooues my.

Want leuen allene, dan nes niet goet;
Maer wel leuen, dats voerspoet.
Gheen dinc dleuen soe sere en ontlaedt,
Alse datmen die doet versmaedt,
Want soe wie sose can versmaden
Es van herten sere ontladen,
Alse Catoen, die wise man,
In sinen boeke wel segghen can.
Soe wie can in sinen stonden
Wel leuen buten hoefsonden
En darf niet ontsien die doet;
Maer die leeft in sonden groet
Mach die doet ontsien wale
Om die langhe heelsche quale.
Daer omme selen wi alsoe leuen,
Ende onse herte te doechden gheuen,
Dat wi met getroestecheiden
Diere doet coenlec ontbeiden.
Hi es starc van herten groet
Soe wie versmaden can die doet,
Maer soe wiese ontsiet als ende als

Vs. 3245. L. H. R. en es niet goet; S. dat nes; C. alleen en es niet; D. allene is niet. 3246. H. wel te leuen; D. is groet voorspoet. 3247. L. D. dleuen meer ontlaet; S. C. H. en *ontbr.*; R. so sere en laect. 3248. L. D. Dan datmen; S. C. H. R. Als. 3249. L. so wie die can versm.; S. H. R. so wiese can; C. Want wie die can; D. Want wie datse can. 3250. D. zeer. 3251. C. Als ons Cathoen doet oircondeu; H. So die wise Cathoen ons seit; R. D. Als. 3252. L. S. boec wel toegen can; C. *Dit vs. ontbr.*; H. boec daert in leit; R. Int boec wel; D. boec. 3253. H Soe *ontbr.* 3254. D. Wel *ontbr.* 3257. D. Mach die doot wel ontsien. 3258. D. Ende die helsche quale mit dien. 3259. C. H. R. D. Daer om. 3260. L. t. d. gegeuen; S. hèrte daertoe gheuen; D. te doghene. 3261. L. met gherechtecheyden; C. met ghefroesticheden (!); H. met troestelicheden. 3262. L. R. D. Der doet; S. Die doot; C. Der doot eeuwelic ontb.; H. Der doot coenlike. 3263. L. S. H. R. starc ende van; D. starc *ontbr.* 3264. C. Die versm. can; D. can den noot. 3265. L. Of wiese ontsiet; C. soe *ontbr.*; H. Ende diese ontsiet; R. Ende zoo wiese ontziet; D. Wyese oec ontsiet.

Waentse altoes hebben opten hals.
Soe wanner hem iet es zwaer,
Soe waent hi dat die doet es daer.
Menich es ghestoruen van vruchte
Om dat hi de doet te sere duchte.
    Hier om en seldi, wats ghesciet,
Die doet te sere ontsien niet.
Ghine selt oec staen clein no groet
Te weten tijt uwer doet,
Want die met eneghrande liste
Den tijt van siere doet wiste
En worde meer blide daer naer,
Al soudi leuen hondert iaer.
    Seneca heeft ons bescreuen:
Het ware zwaerre altoes leuen
In vresen, dant steruen ware.
    Paulus seit openbare:
Cristus es al mijn leuen,
Steruen mach mi bate gheuen.
Naturlec doet es ghemene,
Ende daer an leit groet no clene;

Vs. 3266. C. R. altoes *ontbr.*; D. te hebben. 3267. L. Soe w. dathem iet; C. Wanneer hem yet es te zwair; H. D. Wanneer dat hem yet. 3268. L. C. R. D. Soe *ontbr.* 3269. C. es doot v. vr. 3270. C. te sere *ontbr.*; R. Daer hi de doot. 3271. S. omme; D. en *ontbr.* 3272. D. te seer. 3273. S. oec clene no groot; C. H. staen *ontbr.*; R. oec begeren cl. no gr.; H. Hier om en suldi pinen cleen of groot. 3274. L. Te wetene den tijt; S. Micken te wetene die tijt der doot; C. Om te wetenne den tijt; H. Achten te weten die tijt; R. Te wetene den tijt van uwer doot; D. Den tijt te weten uwer d. 3275. C. met eenighen l. 3276. L. sier; C. D. van *ontbr.* 3277. S. meer verblijt daer naer; C. D. Hine werde nemmer blide d. n.; H. Hi en worde; R. Hine worde nemmermeer blide d. n. 3278. C. H. D. Al soude hij l.; R. Al leefde hi .c. iacr. 3280. S. R. swaer; C. Het waer zwaer; H. Het is swaer; D. Hets zwaer. 3281. H. D. dant te st.; R. In vare dant te steruene. 3282. S. seit al openb.; R. seit ons openb. 3283. C. D. al *ontbr.* 3284. R. mi vroude geuen. 3285. H. Natuerlike. 3286. *Allen:* leit herde clene; C. Ende *ontbr.*

Sonder die doet, diet wel besiet,
Soe en dochte die mensheit niet.
Wi en sijn niet ghemaect, waerlike,
Omme te besittene ertrike,
Maer om dat wi na Gods beuelen
Hemelrike hier verdienen selen.
God late ons alsoe beweruen,
Dat wi ane die ziele nien steruen!

Om hoe meneghe sake datmen vechten sal ende sculdech es te vechtene.

Om viere dinghen, dat si v bekant,
Salmen vechten, ia metter hant.
Twee dierste sijn, als ic v vore seide,
Om tgheloue ende om tgherechtecheide,
Dat derde, om dat de mensche sal
Sijn lijf bescudden ouer al.
Ten vierden male sal men vechten
Om dat lant ende om sijn rechten
Te behoudene, ende vriheden,

Vs. 3287. S. H. die *ontbr.*; R. *heeft hier vóór nog de twee volg. vs.*: Weder si oomt heden of morgen, Si zijn wijs die daer om zorgen. 3288. L. D. Soe *ontbr.*; S. C. Sone doech de mensce; H. En doech die mensche niet; R. die mensce. 3290. L. C. H. D. Om te besitten; S. Om te; R. Om te bezitten dit eertrike. 3291. S. D. Maer dat wi. 3292. L. hier *ontbr.*; H. Hemelrijc. 3293. L. verweruen; C. zo verweruen; H. D. laet ons; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 3294. L. niet steruen; S. C. H. an de ziele niet en st.; D. an die ziel niet en st. 3295. L. C. H. R. Om vier dinghen si u becant.; S. vele dinghen; D. Om vier dinghen is becant. 3296. S. C. H. R. D. ia *ontbr.* 3297. L. S. C. H. alsic vorseide; C. sijn *ontbr.*; H. Die twee eerste; R. v *ontbr.*; D. Twee die eerste sijn als ic seide. 3298. R. ende gher. 3299. S. H. derde dat de m.; R. derde is om dat; D. Tderde dat die m. 3300. S. bescudden sal ouer al. 3301. D. male *ontbr.* 3302. L. Om dlant ende sine rechten; C. ende sijn rechten; H. Om tlant ende om sine rechten; R. ende zine rechten; D. Om tlant. 3303. L. behouden; C. Te houdene in sine vryhede; R. Te behouden ende zine vryheden; D. behouden ende die vr.

Beide des lands ende der steden.
Om dese viere, alsict merke,
Selen vechten leeke ende clercke;
Ende oec om ander dinc en ghene,
Dan om dese viere allene
En sal dpaepscap vechten, dat verstaet,
Hoe na datmen hem oec gaet;
No wrake oec doen, cleen no groot,
Alsic v seide vore al bloet.
Want salic v der wacrheit lien,
Soe behoret toe der clergien
Dat si elken mensche gherade,
Ende vore hoeden sine scande ende scade,
Ende den leeken lieden doen verstaen
Wat goet ende quaet si ghedaen.
Den paepscape, alsic las daer af,
En hoert toe swert no staf,
Noch wrake oec daer mede;
Maer van rechte es haer zede,

Vs. 3304. L. Beide den lande; R. ende der zeden; D. Des lants ende oec der steden mede. 3305. L. S. D. Ende om dese vier; C. vier; H. Ende om tuierde; R. Ende om. 3307. C. oec — en *ontbr.;* R. D. oec *ontbr.* 3308. L. S. C. H. vier; D. dese vier dingen allene. 3309. L. S. D. En *ontbr.;* C. Men sal tpaepscap dat verstaet; H. Sal paepscap vichten hoet gaet. 3310. L. R. D. men *ontbr.;* S. Hoe na dat hem oec an gaet; C. Hoe na men hem gaet; H. Nadat men hem oec slaet. 3311. L. C. R. D. oec *ontbr.;* S. No warake doen clene no gr. 3312. L. R. v *ontbr.;* H. te voren; D. io voor s. 3313. C. D. v *ontbr.* 3314. L. D. Soe hoert toe; S. H. R. behoert; C. behoirt ter clergien. 3315. C. Dat sij elken :elen gheraden; H. mensch; D. raden. 3316 L. verhoede; S. voer hoede; sine *ontbr.;* C. Ende verhoeden van scande ende van sc.; H. Ende voirhoede sine sc. ende sine sc.; R. verhoeden sijn sc.; D. Ende verhoeden van scaden. 3317. C. R. D. lieden *ontbr.* 3318. S. D. of quaet. 3319. L. Dat paepscap; S. C. R. D. paepscap; H. Die paepscip. 3320. En behoirt gheen vechten als ende als; H. D. behoirt. 3321. S. warake; C. H. R. D. w. daer toe mede. 3322. S. hare sede; R. zoo is haer; D. recht.

Dat si al selen vergheuen;
Ende leiden Jhesus Cristus leuen,
Die den vader met innecheden
Vore hem bat, diene steruen deden.
Seneca seit, des sijt ghewes,
Dat clergie vanden arde es,
Dat si den mensche bouen al
Zalegher ende beter maken sal,
Ende nieman letten no deren:
Dits der letteren begheren.
Tgheleerds mans leuen sal wesen
Peinsen, studeren ende lesen;
Ander staf, scilt no spere
En sal sijn in sinen ghere.
Alsoe die sieke, sonder waen,
Met enen staue moet gaen,
Alsoe bedarf, dat verstaet,
Die leeke der scrijfturen raet;
Ende die clerke, die niet en wercken
Na dat si int dscrijfture merken,
Mesdoen meer, des sijt vroet,
Dan die leeke mensche doet.
Seneca seit, als men daer siet,

Vs. 3323. R. Dat zi alle dinc zullen begeuen; D. al *ontbr.* 3324. H. Jhesus *ontbr.* 3326. L. S. C. H. R. Vor; R. bat doe hine st. dede (!); D. Bat voor diene st. d. 3327. L. R. D. sijds gewes; C. Seneca maect ons ghewes. 3328. *Allen:* aerde. 3329. H. m. al ouer al. 3332. L. D. der leringhe begeren; S. der clergien beg.; C. der kerken beg.; R. lettren. 3333. S. C. Des gheleerts. 3335. C. scilt *ontbr.* 3336. L. sijn; R. wosen; D. En sal hi hebben in sijn were. 3337. R. Als. 3338. H. voirt moet gaen; R. Met eenen stocke moeten gaen. 3339. C. So bed.; D. behoeft. 3340. C. Die ziele der sc. 3341. S. Ende die cl. niet en w.; H. Entie cl.— merken. 3342. S. C. indie scrijfture; H. Indie scrifture watsi werken; D. inder so. m. 3343. C. sijts vroet. 3344. H. mensch misdoet.

Men sal arch met arghe lonen niet.
Dit seit oec Cassiodorus.
Een ander lerere seit aldus,
Dat men gheen dinc en sal wreken.
Nv hoert hier op van wraken spreken.

Van wraken ende van rechten.

Wrake hoert allene toe
Gode ende den rechtere alsoe,
Wie anders recht nv oft echt,
Hi doet desen tween onrecht.
Dat die rechtere dat swaert draeght,
Alse ons Sente Paulus ghewaecht,
Dats daer omme, sijds ghewes, —
Dat hi der quaetheit wrekere es,
Ende dat hem die quadien
Daer af selen castien.
Die rechtere es, dat verstaet,
Den goeden groet toeuerlaet,
Want hi es besceermere ende hoede

Vs. 3346. L. S. D. quaet met quade; C. met arch soenen niet. 3347. L. S. C. Cassidorus; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 3348. L. seit oec aldus; S. seit *ontbr.*; C. Een ander meester seit dus; H. leraer seit oec aldus; D. leraer. 3349. L. gene dinc sal wr.; D. en *ontbr.* 3350. S. waraken; H. hier van werken meer spr. (!). 3351. S. Warake. 3352. L. H. D. rechter; C. rechter zoe; R. Gode enten rechter alsoo. 3353. L. C. ende echt; H. rechtet; R. Wie anders doet doet dese .ij. onrecht. 3354. L. D. Hi *ontbr.*; R. *Dit vs. ontbr.* 3355. L. D. rechter tswaert; C. dat *ontbr.*; H. R. rechter. 3356. L. S. Also Sente; C. Als ons Paulus; H. R. Also Paulus; D. Als sinte. 3357. H. R. D. daer om. 3358. L. S. H. D. wreker; C. Dat hij der weerelt quaet wreker. 3361. L H. R. D. rechter; C. dat ghijt verstaet. 3362. H. R. D. een groot t. 3363. L. S. Want hijs bes.; C. Want *ontbr.*; H. Want hi besc. es ende hoede; R. is haer besc.; *Allen:* bescermer.

Van horen liue ende goede;
Want en dade hijt, diet wel besiet, —
Den onnoselen en bleue niet.
Ende quadien waer sine sien
Sijn altoes vervaert in dien,
Ende wanen hebben opten hals,
Want si altoes duchten ongheuals.
Want hem hore quade dade
Wroeghen vroech ende spade.
Ende die goede om dit gherief
Selen den rechtere hebben lief,
Ende hem minnen ende eren met,
Want hi in Gods stede set
Om elken te doene recht,
Beide den here ende den knecht,
Ende alle dinc doen gheliken,
Alsoe wel den armen als den riken.
Den rechtere en sal twiuelen niet
De quaetheit te wrekene iet.

Vs. 3364. L. Van hare liede l. ende g.; S. ende haren g.; C. H. liue van haren g. 3365. L. Want dade hijt niet diet wel; C. En dade hij diet wel besiet (!). 3367. S. Ende q. daer si sijn of ontsien; C. Alse die quadien om quaetheit spien; R. Ende den quaden waer sine; D. Ende waerne die quadien sien. 3368. L. S. H. R. van dien; C. Ende yemant horen ofte sien; D. Sijn si vervaert van dien. 3369. C. Wanen sine hebben. 3370. L. R. D. altoes *ontbr.*; C. H. Ende duchten altois ongh. 3371. L. C. haer. 3372. L. Altoos wroeghen; D. Wroegen beide vr. ende sp. 3373. S. grief; H. R. Entie goede. 3374. L. C. H. D. rechter; R. Sullen die gerechte h. l. 3375. D. Ende hem nighen ende eren mede. 3376. C. Gods stad is geset; R. Want zij in Gods steden zijn gezet; D. Want hi sit in Gods stede. 3377. C. H. R. D. doen. 3378. C. Den heere ghelijc den kn.; R. heere ende knecht; D. den — den *ontbr.* 3379. L. dinc *ontbr.*; D. Ende elken doen al ghelike. 3380. S. Als wel; R. Beide den armen enten r.; D. ende den rijcke. 3381. L. D. rechter sal; C. H. rechter; R. rechtre. 3382. L. De *ontbr.*; C. Die groete q. te wreken yet; R. wreken; D. Om q. te wreken yet.

Een phylosophe aldus sprect:
Rechtere die quaetheit niet en wrect
Maect uele quaetdien van dien,
Want si tgherechte nien ontsien.
Een rechtere die nien corrigeert,
Wet, dat hi den quaden mesdoen leert,
Ende oec es hi, dat verstaet,
Mede sculdech der mesdaet;
Want hadde hine te tide verdaen
Sone haddi nemmer args ghedaen.
Men sal altoes die heren
Ende oec die rechteren eren,
Want si sitten in Gods stede,
Ende berechten Gods volc mede.
Sine berechten haer volc niet,
Maer Gods volc, diet wel besiet, —
Daer omme sal mense eren, dat verstaet,
Weder si sijn goet oft quaet.
Een quaet rechtere was Pylatus,

Vs. 3383. S. Een wijs ph. aldus sprect; C. aldus *ontbr.;* H. filosoop; R. Een wijs phil. spreect; D. Een meester aldus spr. 3384. L. C. D. Rechter; S. en *ontbr.;* H. Een rechter die die q.; R. Een rechtre. 3385. C. bij dien; R. *Dit en de twee volg. vs. ontbr.;* D. veel q. in dien. 3386. L. S. niet ontsien; C. H. niet en ontsien; D. Dat si recht niet ontsien. 3387. L. C. D. rechter die niet en c.; S. die niet; H rechter die nyemant en. 3388. L. D. Den quaden hi mesdoen leert; S. dat *ontbr.;* H. Ic seg die quade hi misdoen l. 3389. L. Ende oec hijs d. verst.; C. Es oic mede d. verst.; R. is hi selue. 3390. S. sculdech siere daet; C. Sculdech siere mesdaet; H. D. sijnre misdaet. 3391. *Van hier tot vs.* 3470 *is weder eene gaping in L.;* S. Want addine te tijt; D. had. 3392. S. quaets gedaen; C. Hine hadde nemmer a. ghed.; H. So en hadde hi nemmermeer a. gh.; R. Hine hadde nemmermeer; D. Also en had hi niet quaets gedaen. 3393. R. Daer om men sal *enz.;* D. die *ontbr.* 3394. S. Ende die rechters; C. oec *ontbr.;* R. rechtren; D. Ende den rechter eren. 3396. R. Om te doene gerechtichede. 3398. R. diet te rechte besiet. 3399. C. D. Dair om; H. Des selmense; R. Daer bi. 3400. C. R. D. Weder zij goet sijn ofte quaet. 3401. S. rechtre; C. H. D. rechter; R. quaet heere.

Nochtan sprac Cristus tote hem aldus:
Dune hads ghene macht in mi,
En waert van bouen niet verleent di.
Hier bi mach elc wel verstaen,
Ende oec proeuen, sonder waen,
Dat elc rechtere sijn ambacht
Houdt vander Gods cracht.
 Tfolc noch sijn goet, diet wel besiet,
En es cheren van den lande niet,
Maer liede ende goet, wet dat wale,
Sijns God ons heren altemale,
Want hijt al maecte ende gaf,
Ende es daer ene hoede af
Als een drossate, des sijt vroet,
Die bestimt sijns heren goet.
Ane tgoet en heeft niet die drossate,
Maer hi bestimmet ter meester bate.
 Dat een rechtere, des sijt ghewes,
Dien Gods volc beuolen es,
Tonrechte neemt lijf oft goet,

Vs. 3402. C. D. Nochtan sprac te hem Cristus; H. tot; R. te hem. 3403. S. m. van mi; C. gheen m. an mi; D. gheen. 3404. S. H. D. En *ontbr.* 3405. C. D. wel *ontbr.* 3407. S. C. H. D. rechter; R. rechtre. 3408. S. R. Houdet. 3409. S. Tfolc sijn noch goet; D. Tvolc en is diet wel besiet. 3410. S. sheeren; C. En sijn tsprincen vanden l. n.; H. En is tsehen vanden l. n. (!); R. des heeren; D. Tsheren vanden l. n. 3411. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.*; H. R. D. dat *ontbr.* 3412. R. God *ontbr.*; D. al *ontbr.* 3413. C. Maer God diet gheeft ende gaff. 3414. S. een hoede; C. Die prince en esser maer hoede aff.; H. R. een hoeder; D. Ende daer is hi een behoeder af. 3415. C. D. sijts vroet; R. Als een rechter. 3416. S. Die bescermet; C. Die bestiert; H. Die beregiert; R. Tonrechte neemt lijf ende goet; D. Beschermet sijns h. g. 3417. S. H. R. Ant goet; C. Dat goet heeft niet; D. Tgoet en hout niet die drossate 3418. S. tes meesters bate; C. Maer bestedet; H. Maer hi regeert t. m. b.; D. beschermt. 3420. S. C. H. D. rechter; C. H. R. D. sijts ghewes; R. Dats een rechtre. 3421. S. C. D. l. ende goet; C. D. Tonrecht; R. Die tonrecht neemt l. ende g.

Wet, dat hi uele meer mesdoet,
Ende oec hem es mere blame,
Dant deen mensche den anderen name.
Die rechtere heet een rechtere omdat
Hi recht doen sal in elker stat;
Ja, alsoe verre, dat verstaet,
Alse sine iuridictie gaet.
Maer soe wanneer dat here gheit
Vte dicre gerechtecheit
En es hi rechtre nemmer dan dat,
Maer een valsch crummere es hi bat,
Dien God lonen sal daer af
Na dat hi tfonnesse hier gaf.

Vanden onderscheide der wraken.

Een rechtre en sal hem niet vermiden,
Hi en sal in allen tiden
Wreken wel die quaetheit,
Ja, na goede bescedenheit,
Ende na vsage ende wet,
Die dat lant heeft gheset.

Vs. 3422. S. Te meer vele dat hi mesdoet; C. H. uele *ontbr.*; D. hi veel misdoet. 3423. C. Ende meerder es oic die blame; D. Ende hets meere hem blame. 3424. C. Dan oft hem een ander name; R. Dan oft een m. den andren name; D. mensch. 3425. S. C. H. R. rechter— rechter; C. een *ontbr.*; D. Die rechter hiet rechter om dat hi. 3426. D. Recht sal doen gheloues mi. 3427. C. D. Ja *ontbr.* 3428. *Allen:* Als; R. D. sijn. 3429. *Allen:* dat hi gheit; C. Maer *ontbr.*; H. R. soe *ontbr.*; D. Also wanneer hi g. 3430. C. Vut sijnre gher.; H. R. Wt; D. Vter gerechtecheit. 3431. S. C. R. nemmeer na dat; H. nemmermeer om dat; D. niet meer na dat. 3432. S. H. R. D. crommer; C. Maer als een valsch crommer bat; D. es hi *ontbr.* 3434. C. R. hier *ontbr.* 3435. S. rechtere; D. en *ontbr.* 3437. C. Wreken der werelt quaeth. 3438. S. na alle besc.; R. na dat goede besc. 3439. H. Ende na vraghen ende wet; R. na gewoonte. 3440. D. Die in dat lant is gheset.

Maer men heeft in ouden stonden
Valsche lereren vonden,
Die segghen wouden alsoe,
Dat den mensche nien werde vroe
Maer quaetheit, wrake groot no clene,
Maer Gode onsen here allene
Alsoe verre als aen dlijf ghinghe,
Ende toenden daer toe dese dinghe.
Onse here seit: gheeft mi die wrake,
Ende ic sal lonen die sake.
Ende oft men v an dene wanghe smit,
Soe biedt die andre daer toe mit;
Ende eest datmen v neemt een cleet,
Soe biedt den mantel met ghereet.
Oec soe proefden si daer toe
Dat autoriteyt, dat spreect alsoe:
En wil niemen doemen, ende ghi
En werdt niet ghedoemt daer bi;
Ende want si dat qualec verstoeden,
Soe willics v te rechte beuroeden,
Alsoe alst meerster Albertaen
In sinen boeke doet verstaen,

Vs. 3442. C. leeren; H. D. gheuonden. 3444. S. R. m. niet horde toe; Datten rechter niet en behoirt toe; H. D. m. niet en hoirt toe. 3445. S. Der q. warake; C. Der werelt quaetheit gr. oft cleene; H. R. Der q.; D. Wrake noch groot noch clene. 3446. C. Dan onsen here alleene; D. Mer onsen heer God allene. 3447. C. aen *ontbr.* 3448. S. Ende togheden; C. Ende toendenre toe; H. toechde; R. D. toonder toe. 3449. S. Ons heere seide; H. Cristus seit; D. heer. 3451. C. Oft men v aen deen; R. an deen; D. aen een kinnebac smit. 3452. C. R. daertoe *ontbr.*; H. daer ter tijt. 3453. C. Ende neempt men v een cleet. 3454. S. C. met *ontbr.*; H. mede; R. Soo neemt den mantel gereet; D. m. al gher. 3455. C. soe *ontbr.*; H. proueden; D. Oec proueden. 3456. S. H. R. D. Dat auct. sprect alsoe; C. Die auct. zeit zoe. 3457. D. domen dat ghi. 3458. C. En wort oic ghed. 3459. S. si diet q. verst.; C. Ende sij dat q. 3460. C. Soe wil ict v bat beur. 3461. C. Alse meester; H. Also meester. 3462. S. H. D. bouc; boec wel doet.

Alsoe ict las in dat latijn.
Ghelijc dat inden lichame sijn
Vele lede, als ghi moeghet merken,
Die alle diuerse werke werken,
Alsoe sijn onder die menschen met
Diuerse ambachte gheset.
Een ambacht es ghegheuen
Hen (*sic*) die geestelike leuen,
Ende een ander, als wi lesen, —
Hem die ter werelt wesen.
Dat derde hoert den rechtere toe.
Nv hoert, ic seggu alse hoe,
Ic v dit nv sal bedieden:
Tote den gheesteliken lieden
Es dit woert ghesproken, dat verstaet:
Eest datmen v an dene wanghe slaet,
Soe biedt die ander ghereet,
Ende neemt men v dat cleet,
Soe biedt den mantel mede.
Dit hoert ter gheestelijchede;
Maer ten werenliken lieden hoert

Vs. 3463. C. H. R. int latijn; D. Also als ic las int latijn. 3464. C. dat *ontbr.;* lichaem; H. Alsoe in aertrike sijn; D. lichaem. 3465. S. H. R. Vele lieden — muecht merken; C. lieden; D. moecht. 3466. C. werke *ontbr.;* H. Die al diuerse; D. Die ueel doen diuerse wercken. 3467. S. die *ontbr.* 3470. S. rechtelike; C. gheestelic; H. gherechtelike l. 3471. H. Ende een also als wi l.; D. Een ander also wi l. 3472. *Allen:* rechter; C. Dat daer hoirt. 3473. L. segge u alsoe hoe; S. ic segghe v hoe; C. Hoirt mi seggen hoe; H. Nu hoirt mi segghen hoe; R. Nu hoort ic seg u hoe; D. Ic segghe v alsoe hoe. 3475. L. D. Ic sal u dit bedieden; S. C. nv *ontbr.* 3476. L. C. R. Toten g.; H. Tot; D. Vanden g. l. 3477. C. Es dit ghesproken verstaet; H. woert *ontbr.* 3478. L. ane deen wanghe; C. R. an deen; H. Of men v an dene; D. an een kinnebac slaet. 3479. S. andere. 3480. D. Ende neemt men v cleet mede. 3481. C. H. mantel gereet mede; D. mantel daer ter stede. 3482. S. behoert; C. toter gheestel.; R. D. hoort toe der gh. 3483. L. S. ten werliken; C. weerliken; H. R. D. waerliken.

Van allen rechte toe dit woert,
Dat men cracht met crachte sal
Besceidenlec weren ouer al.
Den rechtere hoert toe dit woert,
Dat ghi hier nv hebt ghehoert,
Dat Sente Paulus ghewaeght,
Dats, dat die rechtere zwaert draeght;
Dat het niet en es sonder sake,
Want het es om die wrake
Te doene ouer die quadien,
Om donnosele te beurien
Ende te besceermene van ondade,
Die hem doen soude die quade.
  Nv soe seldi horen voert
Wat den ghenen wel toe hoert
Die vonnesse vte gheuen,
Alsoe ict vant bescreuen.

Wat hem toe hoert die vonnessen wisen selen.

  Die ghene die daer toe sijn gheset,
Dat si sitten inden stoel der wet,
Ende vonnessen wisen daer,

Vs. 3484. D. Van rechte dit woort. 3485. D. met cracht weren sal. 3486. S. R. D. Besceedelike; D. weren *ontbr.* 3487. *Allen:* rechter; H. hoirt oec toe. 3488. L. S. H. R. hier voren hebt; C. Dat ghij voren hebt; D. hier voor hebt. 3490. *Allen:* rechter; D. Dats *ontbr.* 3491. L. nien es; S. en *ontbr.;* C. Dat en es niet s. s. 3492. L. C. hets; S. warake. 3493. H. R. D. doen. 3494. S. Ende om donn.; C. D. Om die onn.; R. Omme die onn. 3495. L. C. H. D. besoermen; R. bescermen van quaden. 3496. R. die ouerdaden. 3497. S. H. D. soe *ontbr.* 3498. H. R. toe behoirt; D. wel *ontbr.;* toebehoort. 3499. L. H. D. vut gheuen. 3500. L. S. D. Alsoe als ict; R. vinde. 3501. R. toe *ontbr.;* D. dier toe sijn geset. 3502. S. sitten *ontbr.;* H. sitten in die wet. 3503. S. Sitten ende v.

Wet, dat hore staet es swaer,
Daer men ere, lijf ende goet
Wisen ende ontwisen moet,
Daer men alsoe scone verseit
Loghene alse die waerheit.
Ende want si sitten tiere stede
In den stoel der gherechede
Van Gods weghen, des seker sijt,
Soe sijn si dan vermalendijt,
Ende verwijst metten vingheren ons heren,
Die daer oec gherechtecheit koren.
Wiste een scepen wat hi ware,
Hi soude beuen altoes van vare,
Soe wanner hi sitten ghinghe
Tien ordele in ghedinghe:
Dan soudi trecken vore sine oghen
Dordeel dat onse here sal toeghen
Ten ionxsten daghe, daer hi al,
Doeght ende archeit, lonen sal.
Seuen poente principale
Horen hem toe, dat wet wale,
Die daer toe sijn gheset,

Vs. 3504. L. S. H. D. haer staet. 3505. D. eer. 3508. L. S. R. die *ontbr.*; H. R. als; D. Die loghen als die w. 3509. L. R. tier; S. C. te diere stede; C. Ende *ontbr.* 3510. L. D. der waerheden; S. C. H. R. der gherechtichede. 3511. C. D. des *ontbr.* 3513. L. H. R. D. ghewijst — vingher; S. ghewijst; C. Ende *ontbr.* 3514. L. S. H. R. Die daer vter gher.; C. Die vter gher.; D. Die daer wt gh. 3515. L. scepenen; S. R. scepene; D. Wist. 3516. S. R. D. altoes *ontbr.* 3518. C. R. in dat ghed.; D. oordeel. 3519. L. Dan soude hi trecken vor sijn; S. R. F. vor sijn; C. soude hij — voir ogen; H. voir; D. saldi — voor oghen. 3520. C. R. dat God sal t.; D. F. Dat oordel dat God sal. 3522. L. C. R. D. F. Goet ende quaet lonen; S. doemen; H. arch. 3523. S. H. Seuen duechden pr. 3524. L. hem *ontbr.*; S. wetic wale; C. F. dat *ontbr.*; H. Hoirt hem; D. Horen toe weetmen wale. 3525. L. F. Hem die daertoe; C. Die ghene die dair toe; D. Hem dier toe.

Dat si sitten in die wet,
Diere ic v segghen wille viere:
Nv hoert ic segghese v sciere.
Dierste poent dats wijsheit,
Dander es gherechtecheit,
Dat derde es verbeidenlechede,
Dat vierde Gods vrese mede.
Wijsheit moet hem horen toe
Sonderlinghe, ic seggu hoe:
Die saken sijn menegherande,
Die daghelijcs comen vore hande,
Ende diese al sal besceiden
Moet hebben uele wijsheiden.
Salomon dus bescreuen heeft:
Eer ghi v vonnesse v gheeft
Seldi v wijslec vore dincken,
Ende vter waerheit twint wincken.
Waermen waerheit vliet,
Seker, daer en es God niet,
Maer die duuel speelt daer mede,

Vs. 3526. L. C. D. F. sitten in den stoel der wet. 3527. L. Dier; S. Daer icker v s.; C. Dier ic wel segghe viere; R. die ic v; D. Dier — wil. 3528. *Allen: se ontbr.;* C. seg v. 3529. D. F. Dat eerste p. 3530. D. Die ander gerechticheit. 3531. L. verbedenthede; S. verbeidechede; C. H. Tderde es verbeidenhede; R. D. F. verbeidenhede. 3532. L. C. Tfierde dats G. vr. m.; H. Tfierde; R. Tvierde is Gods minne mede; D. F. is Gods. 3534. L. S. C. ende segghe v hoe; H. R. en seg v; D. F. ic segge v hoe. 3536. *Allen:* vor (voir). 3537. S. alle; C. diet al; H. alle wel sel; R. al *ontbr.;* F. al wel sal. 3538. H. veel. 3539. C. F. dus *ontbr.* 3540. L. C. H. D. F. vonnisse vut geeft; S. Eer ghi vonnesse vte gheeft; R. vonnis vut geeft. 3541. L. C. wiselijc vor dincken; S. wiselike vor dinken; H. Suldi uwe wijsheit voirdincken; R. voordincken; D. v wel bedincken; F. v wijselijc bedencken. 3542. L. D. niet winken; S. twerc winken; C. vter gherechticheit niet w.; H. Ende een twinc uter waerheit w.; R Ende niet en twint uter waerheit w. 3543. L. S. C. H. D. die waerh. 3544 L. S. daer nes; C. Seker *ontbr.*

Want God es selue die waerhede.
Een wijs phylosophe seit :
Soe waer dat gherechtecheit
Ghebrect, alsoe goet als iet
Daer en es volmaectheit niet.
Gherechtecheit in hare heeft,
Dat si elken dat sine gheeft,
Ende nieman en wilt honen,
Noch oec gheueinstheit tonen.
Ende wie anders doet, wet, dat hi
Niet gherecht maer valsch si.
Scepen die hem huren laet,
Om dat gherechtecheit voert gaet,
Mesdoet vele meer, des sijt vroet,
Dan hi die symonie doet;
Oft hore vonnessen daer omme scorssen,
Dat siere goet wt willen porssen
Sijn vermalendijt euwenlike,
Ende ghewijst vte hemelrike.
Wat verdient hi, segt mi, dan,
Die quaet vonnesse wijst den man,

Vs. 3546. S. Want *ontbr.;* H. self. 3547. C. wijs *ontbr.;* H. filosoop. 3549. S. H. Ghebreket also vele als hiet; R. alsoo vele; D. Ghebrecter also veel als yet. 3550. L. S. Daer nes; D. gerechticheit niet. 3551. *Allen:* haer. 3552. L. C. H. R. D. elken tsine. 3553. S. ne wille h.; C. en *ontbr.;* H. Noch oec nyemant; R. Ende nemmermeer wilt; D. Noch niemant. 3554. C. oec *ontbr.;* H. Noch gheu. en wil tonen. 3555. C. Maer wie anders; H. Entie anders; D. So wie anders. 3556. S. Niet gherechtich es maer v. si; H. R. gherechtich. 3557. S. R. D. Scepene; R. laten. 3558. R. Ende gerechticheit niet voort en zaten. 3559. C. Mesdoet meer sijts vroet; R. zijts vroet; D. veel meer sijts vroet. 3560. C. H. hi *ontbr.* 3561. L. Oft die haere vonnisse; S. haer vonnesse daer omme storen; R. Oft hair vonnessen scorssen; H. haer — daer om; R. Ende haer v. daer om; H. Of haer vonnis daer om. 3562. L. D. Omdat siere; S. vte willen poren; C. Omdat sijre vut willen p.; R. D. gelt vut w. p. 3564. L. C. H. R. D. vut. 3565. S. Wat verdienti dan. 3566. C. die een quaet; R. quade; D. vonnis; F. Die een quaet vonnis.

Ende Gods vonnesse vercopen,
Ende dat contrarie doen lopen,
Ende die waerheit wederstaen daer,
Die God selue es voerwaer,
Alse Tullius, die wise man,
In sinen boeke wel segghen can,
Ende Dauid ende andre heren,
Die van desen dinghen leren?
Hadde een mensche al die weldaet,
Daer al ertrike met omme gaet,
Ende waer hi ongherecht iet,
Al die weldaet en holpem niet,
Want gherechtecheit es een licht,
Daer hemelrike es op ghesticht,
Ende alle doeght ende ere mede.
    Ghi die daer sijt in die stede
Des ordels daghelike,
Peinst, dat ghi sekerlike
Tote dien ordele moet comen,
Daer God selue sal doemen,
Ende na sine gherechtecheit sal

Vs. 3568. C. dat *ontbr.;* H. Om dat contrarie daer in lopen. 3569. S. waerheide. 3570. S. ouer waer; R. God *ontbr.;* D. is weet vorwaer. 3571. S. C. R. D. Als. 3572. L. S. H. R. D. boec. 3573. S. Dat Dauid; C. F. Ende *ontbr.* 3574. C. van desen sinne l. 3575. D. Al hadde; F. Dade — allen die. 3576. L. D. Daer alle die werelt mede o. g.; S. erderike; C. Daer hemelrike m. o. g.; H. mede; R. Daer die werelt m. o. g.; F. Daer allen di werelt bi staet. 3577. S. Ware hi ongherechtich hiet; R. ware hi onrecht; D. onrecht; F. Ende ware hi ongerechtech yet. 3578. L. en *ontbr.;* holpe hem niet; C. Alle; R. F. Alle — en hulpe hem niet; D. en waer niet. 3579. C. es *ontbr.* 3580. C. Es, dair die hemel es mede ghesticht; D. hemelrijc. 3581. L. Ende *ontbr.;* C. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* R. D. F. doget. 3582. L. H. D. F. sit in die. 3583. L. S. C. R. ordeels; C. des o. seker dagelike; R. o. ewelike. 3585. C. Totten oirdeele; H. Tot dien oirdel; R. Te dien; D. Te dien ordeel. 3587. L. R. sijn; D. *Dit en het volg. vs. ontbr.*

Goet ende quaet oec loenen al,
Daer ghi v ordeel selt ontfaen
Na dat ghijt hier hebt ghedaen,
Daer spreken, smeken noch mieden
Twint en selen moghen dieden.

Datmen inden vonnessen niet verhaesten en sal.

Tselker stat pleeght men te gheuen
Vonnessen na recht bescreuen
Int Loey ende in andren boeken,
Daer men dat recht in sal soeken.
Ende tselker stat, hebbic vernomen,
Wijst men na out heercomen.
Tselker stat wijst men, des sijt vroet,
Na dat den wisers duncket goet,
Wt haren hoefde. Sijds ghewes,
Dat een anxtelec dinc es,
Dat hem liede onderwinden
Loye ende die rechte te venden,
Die in die scrijfture sijn blint,
Ende van rechte en weten twint;

Vs. 3588. L. C. H. R. F. oec *ontbr.* 3589. D. v *ontbr.* 3590. C. Van dat op eerterike es mesdaen; D. F. Nadien dat ghi. 3592. C. moghen *ontbr.*; H. En twinc en sullen m. d.; R. En twint niet en sal bedieden; D. sal. 3593. S. H. R. D. Te sulker; C. In selke st. 3594. D. na rechte. 3595. S. C. H. anderen. 3596. L. H. R. D. trecht; D. in plach te soeken. 3597. D. Ende te sulker. 3598. L. D. out here comen; S. out heer es comen. 3599. S. Te sulker — zijts vroet; H. R. sijts vroet; D. Te sulker stat, sijts vroet. 3600. L. R. D. dunct; C. wel dunct goet; H. wysere dunct. 3601. L. S. R. des sijt ghewes; H. Wt houede. 3602. S. een anselijc d.; H. anxtelike. 3604. L. H. die *ontbr.*; S. R. D. ende recht; C. Bescreuen rechten te vinden; R. te ontbinden. 3605. C. Die der scrift en weten twint; H. scriften. 3606. C. Ende int herte sijn blint; H. weten een twinc; D. F. en *ontbr.*

Want die ghene die weten wale
Loy, Decreten ende Decretale,
Bible ende propheten,
Phylosophen ende poëten,
Twiuelen dicke in uele dinghen
Hoe sise te rechte moghen ghebringhen.
Hoe sal moghen, segt mi, dan
Dat recht gheweten een leec man?
Daer omme salmen, in der waerheiden,
Vonnessen met verbeidentheiden,
Ende met goeder liberatien,
Soe dat God met siere gratien
Hen (*sic*) vertoene dat beste dan
Van dien, daer si twiuelen an.
Een phylosophe maect ons ghewes,
Dat dat een wijs wisere es,
Die de dinc cort verstaen heeft,
Ende traechlec sijn vonnesse gheeft.
Men sal scuwen sonderlinghe
Inden vonnessen twee dinghe:
Dats haesteghe ende gramhede.

Vs. 3608. L. S. Loye. 3609. L. S. C. R. D. F. Bibelen; C. ende bij propheten; R. ende profechien. 3610. R. Philosophie ende poeterie. 3611. C. vele *ontbr.;* D. veel; F. in die dingen. 3612. L. S. H. moghen *ontbr.;* C. Hoe zijse te pointe bringhen; R. te rechte bringen; D. bringen. 3613. S. berecht mi dan; D. Hoe salt te rechte weten dan. 3614. S. H. R. weten; D. Moghen een leec man; F. Teerst geweten (!). 3615. C. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.;* H. D. Daer om; R. Hoemen sal inder w. 3616. S. met ghebeidecheden; F. Vonnisse doen met v. 3617. *Allen:* goeder deliberacien; R. Ende *ontbr.;* D. Doen ende mit. 3618. L. D. F. Soe sal God. 3619. L. D. dbeste; S. Hem vertoghede d. b. d.; H. Hem toghe dat. 3620. L. S. D. dien *ontbr.* 3621. H. filosoop; ons *ontbr.;* D. ons *ontbr.* 3622. S. C. F. Dat een wijs wiser es; H. wijs wyse es; R. D. wijser. 3623. C. F. cortelike; H. corts; R. dingen. 3624. L. R. D. vonnis; S. C. traechelijc; H. D. F. traechlike. 3626. L. D. F. In vonnisse. 3627. L. S. C. F. haestechede; H. R. D. haesticheit.

Soe waer dese twee houden stede
Daer eest meslijc, sonder waen,
Oft dat recht sal voert gaen.

Datmen inden vonnessen Gode ontsien sal.

In vonnessen salmen sere
Gode ontsien onsen here,
Want hi alle waerheit kint:
Hem en es verborghen twint.
Die wise Salomon dit woert seit:
Gods vrese es beghin der wijsheit.
Sekerleke, dat es waer,
En was noyt wijsheit daer
Die Gods vrese niet en was.
Alle dinc, sijt seker das,
Die men buten Gods vrese doet,
Die moet vallen onder voet.
Die scalke rade connen vinden,
Ende die met loesheiden binden,
Die heten die vroeden nv,
Maer si sijn valsch, dat seggic v.
Aldus en seldi doemen niet,
Watter v na ghesciet,

Vs. 3628. L. Ende waer; C. F. Daer dese twee; D. twee *ontbr.* 3629. L. S. C. H. R. D. misselec; F. misselike. 3630. L. D. F. vort sal gaen; C. Sal dat recht voirt g. 3631. L. H. R. D. Inden von.; F. Na dien vonnisse. 3633. C. alle herten kint. 3634. L. Ende hem; C. Ende in hem en es; H. een twinc; D. Ende hem seluen is verb. tw. 3635. C. F. dit woert *ontbr.*; H. woert *ontbr.*; D. Die wise *ontbr.* 3637. L. Sekerlec; C. D. dats waer. 3639. L. C. R. D. F. Die *ontbr.*; H. Daer Gods vr. 3642. C. Dat die gheerne vallen o. v.; H. Moet vallen onder die voet; D. Die *ontbr.*; F. vallen inder noot. 3643. S. F. scalken raet. 3644. H. bewinden; R. mit hooscheit ontbinden; D. met scalcheden; F. winden. 3646. S. sijn loes; F. valsch onder v. 3647. F. Dus en suldi 3648. L. S. C. H. R. F. v oec na; D. So watter.

Dinc die v niet toe en hoert.
Ghine selt oec niet doemen voert
Jeghen redene ende ieghen recht.
Ghine selt oec niet doemen echt
Sonder grote voresienechede.
Ghine selt oec niet doemen mede
In gramheiden haestelike,
Noch doemen oec die ghelike
Sonder die vrese ons heren.
Ghi selt v oec daer toe keren,
Dat ghi gheen vonnesse en selt gheuen,
Ghi en siter soe toe bedreuen,
Dat ghijt sculdech te doene sijt
Metten rechte telker tijt.
Die anders sijn vonnesse gheeft
Wet, dat hi in crancken poente leeft,
Ende dat God van hemelrike
Hem doemen sal zwaerlike.

Dat ondersceedt tusschen den prince ende den tyran.

Seneca maect ons ghewes
Welc dat ondersceedt es

Vs. 3650. C. oec *ontbr.* 3651. L. C. F. ende recht; H. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* R. of iegen recht; D. reden ende recht. 3652. C. oec *ontbr.;* R. oec niemen domen echt. 3653. L. S. D. F. vorsinnichede; C. H. R. voirsienichede. 3654. C. Noch doemen oic mede; H. R. nymant domen mede; F. oec *ontbr.* 3656. R. Noch mit haesten zekerliken. 3658. C. Ende selt v daer toe k.; R. D. v *ontbr.;* F. oec *ontbr.* 3659. L. Dat ghi v vonnisse selt geuen; S. D. en *ontbr.;* R. vonnis. 3660. L. Ghine sijt daer toe bedr.; S. siter toe verdreuen; C. siter toe gedreuen; H. R. D. F. soe *ontbr.* 3661. L. So dat ghijt sc. te doen sijt; C. sculdegher; D. F. te doen. 3662. S. F. in alre tijt. 3663. R. vonnis. 3664. F. datti cranclike leeft. 3665. S. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* D. F. Ende datten God v. h. 3666. D. Sal doemen daer om zwaerlike; F. Sal daer om doemen ewelike. 3667. D. ons *ontbr.* 3668. C. Welc donderscheet es.

Tusschen den prince ende den tyran:
Dus seiter toe die wise man,
Dat allene goedertierenheit
Daer tusschen maect onderscheit;
Want een landshere onghenadech
Fel, ghierech ende ouerdadech,
Ende lieuer heeft siere liede goet
Dan hi vonnesse oft recht doet,
Ende luttel ontsien den ban,
Dat es seker een tyran.
  Die wise Seneca hi seit,
Dat tsprinsen goedertierenheit
Sijn rike can doen meerren,
Ende setten in groter eren.
  Noch seit Seneca dit woert,
Dat niemanne bat toe en hoert
Goedertierenheit dan den princhc,
Dat es hem een poent van winsche.
  In Tullius boeke wi lesen,
Dat landsheren selen wesen
Niet wracghier no fel,

Vs. 3669. F. ende tyran. 3670. C. Dus zeit die wijse man; H. Hi setter toe; F. toe een wilt man (!). 3671. R. H. F. Dat alle g. 3672. R. maket. 3673. S. onghestadeoh. 3674. C. ende onghedadich. 3675. L. sier. 3676. L. F. vonnes ende r. d.; H. recht ende vonnisse; D. Dan hi hem recht ende vonnis doet. 3677. L. S. C. H. D. F. ontsiet; C. den man. 3678. C. Dats sekerlike een tyran. 3679. L. Her Seneca aldus seyt; S. C. H. hi *ontbr.;* D. F. Her Seneca noch seit. 3680. C. R. des princen. 3681. L. D. F. doen *ontbr.;* R. Sijn goet doet meeren. 3683. C. Noch seit Seneca voirt. 3684. L. Dat niemen toe en hort; *Allen:* niemen. 3685. S. Goedertierheit; C. dan eenen pr.; D. dan den mensche; F. Goedert. inden mensce. 3686. L. C. Dats hem; H. hem *ontbr;* R. Dat is te punte van w.; D. Dits een punt van groten wensche; F. Dat es een poent van groten wensce. 3687. F. boeke als wi lesen. 3689. S. C. H. Niet wreet, ghier no fel; R. Niet ghierich no fel; F. Niet vreet, gierich noch fel.

Ende dat proeft hi bider bie wel.
    Bien sijn selc van naturen,
Dat si lichte werden in rueren,
Ende gram ghemaect sijn saen,
Ende thant ter wraken vaen;
Nochtan vint men dat wale,
Dat haer coninc es sonder strale,
Om dat hi nieman en sal steken,
Noch sine euelen moet wreken,
Maer sachte sijn van moede,
Ende alle dinc setten int goede.
Na dien dat dit stom beestkijn
In siere naturen es soe fijn,
Soe selen princhen ende landsheren
Hem ter goedertierenheit keren.
    Die beste scat die hebben mach
Een princhе, alsic bescreuen sach,
Dats, dat hi wel ghemint si
Van sinen lieden verre ende bi;
Want hine mach, twaren,
Niet langher wel varen
Dan willen sine goede liede.

Vs. 3690. C. Ende *ontbr.;* H. Dat prouet hi; F. Ende dat proeft hi daer wel. 36991. R. Bien selt zijn van natueren; D. Bijen sijn van sulcker naturen; F. Beyen sijn van sulker manieren. 3692. L. C. sijn in ruren; R. licht; D. F. Datsi dicke sijn in r. 3693. S. C. sijn *ontbr.;* L. D. F. Ende s. gr. gem. saen. 3694. S. waraken; C. H. R. D. F. te hant. 3695. L. R. so vintmen; S. vintmen oec wale; F. waentmen dat w. 3696. R. haer comst es (!); D. sonder krale. 3697. L. hi nien sal; D. Dat hi; F. en zoude steken. 3698. H. Noch sinen euelmoet; R. moet niet wreken; D. sijn; F. Ende sinen e. m. 3699. D. sacht. 3700. C. D. te goede. 3701. L. H. F. stom *ontbr.;* S. C. R. stomme; R. Na dat dit; D. dat dit vormkijn. 3702. C. In hem seluen es zo fijn. 3703. D. F. pr. ende heren. 3704. C. ter ghenadicheyt; F. Hen (*sic*) ter; *Hier eindigt het Fr.* 3705. D. beste staet. 3709. L. S. H. D. te waren. 3711. C. Daer an willen s. g. l.; R. D. zijn goede.

Wat soude hem beter miede?
Hets hem uele beter dan rijcheit.
Maer cracht ende ouerdadecheit
Salmen rechten, wats ghesciet,
Des en mach men laten niet.
Ende sunderlinghe, wet wel dat,
Moet men rechten in ene stat
Scarpelec ende ongheuiert,
Daer men ghemein orbor hantiert.
Ende wet, dat die alle dinc
Wreken woude na sijn ghehinc,
Dat hi sine vriende verdriuen
Soude ende allene bliuen,
Ende viande soe uele beiaghen,
Dat hijt niet en mochte ghedraghen.
Een landshere sal sinen lieden
Een lieflec aenscijn altoes bieden.
Drie dinghe soe horen toe
Den lanshere, ende seggu hoe:
Gherechtecheit ende goedertierenheit,

Vs. 3712. S. R. Wat souden beter; C. Wat soude in haer miede (!). 3713. L. hem *ontbr.;* C. vele *ontbr.;* D. Wat soude hem beter rijcheit. 3714. C. crachte; H. ende onderdanicheit. 3717. C. D. wel *ontbr.* 3718. R. D. een. 3719. C. H. D. Scerpelike; H. ende *ontbr.;* R. ende ongemaniert. 3720. S. Daermen ghenen orbare (!); H. ghenen oirbaer. 3721. L. D. dat hi die alle d.; S. dat hi alle d.; C. Ende wet wel wie alle dinc; R. dat *ontbr.* 3723. C. Ende sine vrienden verd.; R. Datti zine vriende woude verdriuen; D. sijn vr. 3724. C. ende *ontbr.;* R. Ende soude dan alleene bliuen. 3725. C. Ende soe vele v. bei.; H. Hi soude v. s. u. b.; R. vele veriagen (!); D. so veel. 3726. L. niet mocht; S. niet allene mochte draghen; C. R. verdraghen; D. en mocht verdragen. 3727. D. sijn lieden. 3728. S. lieuelijc; C. R. altoes *ontbr.;* D. aensicht. 3729. C. D. Drie dinghen hoeren hem toe; H. soe *ontbr.* 3730. L. S. segge v; C. D. Den l. ic zegge v hoe; H. R. Den l. ic seg v hoe. 3731. L. goedertierheit; S. goedertiericheit.

Ende daer toe bescedene meltheit.
Voert sal elc princhе, sonder waen,
Goede liede gherne ontfaen,
Die vanden goeden sijn comen,
Dat moet hem altoes vromen;
Ende die oec te rade lesen
Die fel no ghierech en wesen;
Want den ghiereghen en salmen niet
Te nausten ghelouen, wats ghesciet,
Alsoe als alle die wise segghen,
Die wijsheit in boeken legghen.
Die ghiereghe can rechte breken,
Ende heymelec met vianden spreken,
Ende die vriende verraden,
Ende verliesen borghe ende staden.
Elc here doe, vroech ende spade,
Die ghiereghe wt sinen rade,
Want die heyleghe Paulus seit:
Ghierecheit es wortele van alder quaetheit.
Die princhе, hi es ene hoede
Van siere liede lijf ende goede,
Ende neemt hi hem dat, sekerlike

Vs. 3732. L. besoeden; H. Ende daer toe besceydenheit; R. een bescеden m.; D. Daertoe bescheiden m. 3733. *Allen:* sal een pr. 3735. H. sijn gheeomen. 3736. H. Ende dat m. 3737. C. Entie oec te rade niet lesen; H. Entie oec. 3738. L. en *ontbr.;* C. Die fel ende ghierich wesen; H. Die noch fel noch gh. wesen. 3739. D. en *ontbr.* 3740. C. Ten nausten betruwen w. g.; H. Te nauwe ghel. 3741. L. C. D. Also die wise segghen; S. alle *ontbr.* 3743. L. C. recht. 3744. C. Heymelic metten v. sp. 3745. S. R. die viande verraden (!); C. H. Entie vrienden. 3746. H. Ende b. v. ende st.; D. borch. 3747. C. Een doe vr. 3748. S. vte. 3749. D. die goede Paulus. 3750. L. C. H. D. wortel alre q.; S. wortel der q.; R. wortel. 3751. S. C. R. D. pr. es een hoede. 3752. L. liue ende g.; D. Van *ontbr.* 3753. L. Ende neemt hi dan sekerl.; C. Ende neemt hijt hem wairlike; R. hem *ontbr.*

Soe verboert hi dan sijn rike.
Een wijs phylosophe aldus spreect:
Die princhc die sinen lieden ontreect
Lijf oft goet sonder vonnes,
Dat het quader dan roef es;
Want hi die ghene selue ontgoet,
Die van hem souden sijn behoet.
Hets een quaet herde, dat weten wilt,
Die sijns here scape selue vilt;
Want die liede, diet wel besiet,
En sijn tsprinchen liede niet,
Maer Gods, diet al gheeft ende gaf.
Die princhc esser maer herde af;
Ende hoedt hi Gods scape qualike
Hi darfter omme hemelrike.
Die ander boec int hier nv,
Daer in ic hebbe gheset v
Van dinghen die lichamelec sijn,
Alsoe icse vant int latijn,
Dats datmen sien ende tasten mach.
Nv sal ic v voert doen ghewach

Vs. 3754. C. Soe verb. hij hemelrijke; R. D. dan *ontbr.* 3755. L. R. dus spreect; C. Een phylosophe seyt; H. filosoop sprect; D. aldus *ontbr.* 3756. L. Een pr. die den sinen ontrect. 3757. L. H. R. Lijf ende g.; C. Haer lijf ende goed; D. oft *ontbr.* 3758. C. Dattet meer dan r.; R. arger dan r. 3759. S. R. selue *ontbr.* 3761. D. quaet heere. 3762. L. C. H. selue *ontbr.;* S. D. Die selue sine scape vilt; R. Die zijns selfs scapen vilt. 3763. C. Want *ontbr.* 3764. L. En sijns sheren vanden lande niet; S. sheeren liede; C. En sijn des princen niet; H. R. des pr. 3765. C. die gheeft. 3766. L. pr. en esser maer hoede af; S. Die here en esser maer een herde af; C. pr. en es daer maer hoede af; R. Die isser bewaerder af; D. maer een hoede af. 3767. H. Ende hoet hi die scapen q. 3768. C. Soe verbeurt hij hemelr.; D. om. 3769. R. eyndet. 3770. L. Daer ic hebbe gheseit v; S. C. H. R. D. gheseit. 3771. C. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 3772. H. So icse; R. se *ontbr.;* D. Als ic vant. 3773. R. ende *ontbr.* 3774. D. v *ontbr.*

Van dinghen, wet wel, van dien
Niemen tasten en mach no sien,
Maer metten hoerne verstaen moet;
Die gramarijn, des sijt vroet,
Hiet al sulke dinghe res,
Dat zwaer gnoech te verstane es.

Vs. 3775. C. wel *ontbr.;* R. Dingen w. w. 3776. *Alen:* Diemen; S. R. D. en *ontbr.;* C. Diemen mach tasten ende sien; H. Diemen niet tasten. 3777. S. Maer met h.; moet *ontbr.;* C. Ende metten; H. mit den hoirn; R. mitten ooren verst. m ; D. Mer met horen. 3778. S. Die grarijn (!); C. sijts vroet; H. Die gramarie maect ons vroet; D. Die gr. sijn ende goet. 3779. L. H. dinc; C. Het alsulck dinc es (!); R. Het sal zelken dincken zijts gewes; D. Ende heeten s. d. r. 3780. *Allen:* ghenoech; C. H. R. D. verstaen.

DERDE BOEK.

HIER BEGHINT DIE DERDE BOEC.

Prologhe.

Die derde bocc gaet hier ane,
Die v sal doen te verstane
Van dinghen, alsic dede ghewach,
Diemen sien no tasten en mach,
Dat leken lieden sal sijn swaer;
Maer ic hoept te settene soe claer,
Dat ic hope, sonder waen,
Dat het elc sal wel verstaen,
Diet met tastenc wilt gronderen,
Ende daer op bliuen ende studeren.
Arestotiles hi seeght waer:

Vs. 2. S. Die sal v doen; D. Daer ic v in sal doen verst. 3. S. Van d. alse v dede ghew.; H. Van d. soe ic v dede; R. alsic v dede. 4. R. en *ontbr.* 5. C. sijn te zwaer; H. sal wesen swaer; R. sal *ontbr.*; D. Dat den leken doet alte zwaer. 6. L. setten; C. soe *ontbr.*; H. R. D. te segghen soe cl. 7. H. ic hoep; R. Des hopic zonder w. 8. C. het *ontbr.*; H. Dat elkerlijc wel sal vers.; R. elken. 9. L. S. H. R. D. Diet met staden w. g.; S. wille; C. *Dit en het volg. vs. ontbr.*; H. willen. 10. D. op *ontbr.* 11. S. Ar. seit ouer waer; C. Men zeit dat ende hets waer; H. Ar. seit voir waer; R. Ar. zeget waer; D. hi *ontbr.*

Den studere en es niet te swaer.
Men en mach hier inder tijt
Niet ghewinnen, des seker sijt,
En moet met arbeide wesen,
Als ic vore hebbe ghelesen;
Ja, hemelrike, des sijt vroet,
Men inder tijt verdienen moet
Met arbeide ende met sorghen;
Nochtan en heeft nieman morghen.

Van gherechtecheiden.

Gherechtecheit, sekerlike,
Es porterse van hemelrike,
Want sine laet daer niemanne inne
Hine si gherecht van sinne,
Ende hine hebbe haer hier ghedient
Ghetrouwelike als haer vrient.
Gherechtecheit, sijds ghewes,
Datmen elken gheue dat sine es,
Noch anders en begheert, nacht no dach,

Vs. 12. L. Datten studerere niet en es te zwaer; S. Den st. nes niet; C. H. Datten studere niet en is te zwaer; R. te *ontbr.*; D. Den studeerder en is niet te zwaer. *In C. volgen hierop nog de twee volg. vs.:* Soe en eest den arbeider mede, Die niet wil sparen sine lede (*verg.* II,2617—18). 13. L. C. H. R. D. en *ontbr.* 14. R. Niet verdienen; D. Niet winnen. 16. L. Alsic hier voren; S. R. Als ic v voren; C. Als ic v voer; H. So ic v te voren heb; D. Als ic hier voor. 17. C. des *ontbr.* 20. S. en *ontbr.*; H. heuet; R. Nochtan heuet; D. Nochtans heeft hier n. 22. S. Es porte van. 23. *Allen:* niemant; H. Ende si. 24. S. R. gherechtich. 25. L. C. D. hier *ontbr.*; H. en heb; R. Ende hine hebber niet om gedient (!). 26. L. R. D. Ghetrouwelec; C. haren vr.; H. als sine vr. 27. S. H. Gher. es sijts ghewes; R. zijts gewes es. 28. C. dat siin es; H. R. elc — sijn; D. Gheeft elcken d. s. e. 29. L. Ende anders en begere nacht ende dach; S. en *ontbr.*; C. Ende anders n. n. d. (!); H. R. en beghere; D. Ende en begheert n. n. d.

Dan datmen met rechte behouden mach,
Ende niemanne en helpe no en rade
Dat enen anderen bringhe in scade.
    Een phylosophe sprect alsoe:
Die enen anderen helpt daer toe,
Dat hi onrechs ouer coemt,
Es te rechte wel verdoemt;
Ende dat hi es alsoe wale
Sculdech alse die principale,
Want en hadt sine hulpe ghedaen
Dander waers lichte ontgaen.
    Meester Tullius doet ons bekent:
Gherechtecheit es fondament
Alre eren, in alre wisen:
Sonder haer en es niet te prisen.
    Noch beuroedt ons Tullius des,
Dat gherechtecheit vrouwe es
Alre doeght conninghe;
Ende wie die heeft inden sinne,
Dat die alle dinc verwint.
    Seneca doet ons bekint:

Vs. 30. L. Dan men; S. C. H. R. houden; D. mit recht hebben m. 31. *Allen:* niemen; S. C. en *ontbr.* 32. L. *Dit en de* 11 *volg. vs. ontbr.;* S. Dat hi een anderen br.; C. H. brinct; R. Hine woude datment hem dade; D. Daer enen anderen af coemt scade. 33. C. Een ph. seit zoe; H. filosoop. 34. S. Dat een ander h. d. t.; R. andren; D. een anderen. 35. S. C. D. onrechts; H. R. onrecht. 36. C. D. te recht. 37. C. D. es *ontbr.;* H. Ende daer is hi a. w. 38. S. H. R. als; C. Sculdich is als pr.; D. Sculdich is als die pr. 39. C. D. en hadde sijn; H. R. sijn h. 40. C. D. licht; R. Dander en waer lichte niet ontgaen. 41. C R. Meester *ontbr.* 43. C. eeren ende wisen; R. eeren ende alre w. 44. L. haer nes niet; S. Sonder hare es niet; D. en *ontbr.* 46. L. Dat ghiericheit vr. (!); C. Dat gherecht vrouwe es; R. vrome es (!). 47. *Allen:* coninghinne; L. S. doecht ende c.; C. doghet; H. doechden ende c.; R. D. doghet ende. 48. C. R. heuet; H. Ende wie diese heeft; D. in sinen sinne. 49. D. alle dinghe.

Maect v der redenen onderdaen,
Soe verwindi alle dinc saen.
Gheen dinc nes eersam no volmaect,
Daer gherechtecheit iet in laect.
In allen tiden ende ouer al
Men gherechtecheit beseghen sal,
Ende soe waer men diere niet en pliet,
Seker, daer en es God niet,
Ende die dinc moet onlanghe staen
In vorespoede, dats sonder waen.
Plato seit, dat scalke wijsheit
Contrare es der gherechtecheit;
Ende omme dat tfondament es quaet,
Daer omme eest dat si onlanghe staet.
Gherechtecheit pleeght sulc te sine,
Dat si den viant gheuet tsine
Alsoe gheerne alsi den vrient doet,
Want haer en dunct gheen dinc goet
Daer men elken tsine niet en gheeft:
Dits dat si van naturen heeft.
Seneca seit, dat gherechtecheit

Vs. 51—52. L. D. Wiltu alle dinc verwinnen saen, Soe make di redene onderdaen. 52. H. alle dinghe. 53. L. C. R. en es eers.; H. Nyemant en is e. n. v. 54. C. R. iet *ontbr.;* R. in slaect. 55. C. ende *ontbr.;* R. Ende in elle tijt ouer al. 56. S. g. besitten sal; H. g. oerbaren sal. 57. L. H. R. men die niet; S. dier niet pliet; C. Ende waer datmen dat niet en pl.; D. Ende waer menre niet en pl. 58. L. S. daer nes. 59. C. H. Entie dinc; R. Ende die dingen moeten o. st. 60. L. C. R. D. In voerspoede, sonder waen; S. H. vorspoede. 61. C. Een wijsman zeit dat grote weish.; R. D. seit die scalke. 63. L. S. H. D. om dat; C. Ende dat dat f.; R. om dattet f. 64. L. C. H. R. D. Daer om; R. D. si *ontbr.* 65. C. D. selc tsine. 66. L. C. geeft; D. den vianden gheeft. 67. S. Als gherne als den vr. d.; C. Soe gheerne; H. den viant doet (!); D. Also wel als. 68. S. en *ontbr.;* D. Want gheen dinc en is so goet. 69. L. en *ontbr.;* D. Dan daermen elc tsine gheeft. 70. D. Dit cest dat si. 71. R. seit die gher.

Swighende in smenschen herte leit,
Ende wijster tsine elken man
Alse verre als sijt ghegronden can.
Maer sulke liede sijn soe ghedaen,
Als dat recht ieghen hem sal gaen,
Soe willen sijt doen weder keren,
Gode onsen here tonneren;
Want die recht wilt weder plechten
Hi wilt ieghen Gode vechten;
Want soe wie recht weder staet
Weder vecht Gode, dat verstaet,
Ende God als hem dunct tijt
Wreket swaerlike, des seker sijt.
Si bleuen alle verwonnen die,
Die ieghen Gode vechten ye.
Gherechtecheit es ene cracht,
Die staende hout dach ende nacht
Der menschen eendrachtechede
Ende alle orberleecheit mede.
Ende waer men onrecht wilt hanteren,
Daer moet men altoes discorderen.
Alle dorloghen, twaren,
Die vore desen tijt waren,

Vs. 73. S. C. H. Ende wiset tsine; R. Ende wijst tsine; D. Ende bewijset tsine. 74. S. Alsoe verre alsoet ghevroeden can; *Allen:* Alsoe v., R. D. als hijt; R. gegronderen. 76. C. Alse trecht; H. Als trecht ieghen sal gaen; R. sal staen; D. Als trecht tegen hem soude gaen. 77. *Allen* willen sijt omme keren. 78. S. te onneeren. 79. S. wille. 80. D. Die wil Gode weder vechten. 81. L. C. D. soe *ontbr.* 82. R. Vecht iegen Gode d. v.; D. God. 84. L. C. R. D. swaerlec; C. des *ontbr.* 85. L. al verw. 86. L. Jeghen God vechten yee; *Allen:* Die *ontbr.*; C. H. R. D. vochten; D. God. 87. C. H. R. een cr.; D. ene *ontbr.* 90. C. alle eerbairheit; R. alle *ontbr.* 91. S. wille. 92. L. D. men dicke d.; R. Daer wiltmen alt. 93. S. H. te waren; R. Alle die oirl. 94. L. Die oit teengher tiden waeren; S. Die hier vor desen; C. Die hier voren nie waren H. voir; R. Die ye voortijts waren; D. Die noyt tenigen dagen waren.

Ende noch selen sijn alsoe,
Comen van onrechte toe;
Want gaue men elken tsijn
Het soude selden twijst sijn.
En daedt gherechtecheit, vorwaer
Die mensche en dochte niet een haer;
Nienne en soude tsine bliuen.
Daer omme sijn si wel keytiuen,
Die scalke wijsheit vinden,
Daer si trecht met verblinden,
Alse taelmanne ende auecaten,
Die om hare borsen baten
Scalke vonde venden conen,
Daer si dat recht mede honen.
Nochtan en mach men, wats ghesciet,
Gherechte waerheit breken niet,
Si moet emmer bliuen dat si es,
Wien lief wien leet, sijds ghewes.

Noch van gherechtecheiden.

Een vroet man seit, dat gherechtecheit

Vs. 97. C. H. D. gaefmen. 99. C. R. D. En dade. 100. L. C. docht; S. doghede; D. en *ontbr.* 101. L. Hen soude niemen tsine bl.; S. C. H. R. D. Niemen en s. 102. L. H. R. D. Daerom; S. si alle k.; C. Daer om sijnt vuyl k. 103. C. Die scalke rade connen vinden. 104. S. H. D. mede; C. dat recht mede; R. mede verbinden. 105. L. Als talemanne ende advocate; S. R. Als; H. Als talmans; D. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 106. L. borser; C. borsen *ontbr.*; H. buerse; R. harer. 107. C. Scalke rade v. c.; H. Sc. v. connen tonen; R. vinden ende toonen. 108. L. trecht; S. de rechte; C. rechte. 109. C. Men sal emmer w. g.; R. en *ontbr.* 111. C. Ende moet bliven sijts ghewes; H. Si bliuet emmer daer si es; R. Si blijft emmer dat zi es; D. emmer *ontbr.* 112. C. Wient lief offt leet es; H. sijt seker des; R. des zijts gewes; D. Wient lief of leet is s. gh. 113. H. Een vroede seit; D. Een wijse seit.

Herde gaet sonder wijsheit;
Want wijsheit en doch meer no min,
Daer gherechtecheit nien es in.
In Tullius boeke wi oec lesen,
Dat men gherecht en mach wesen,
Die doet oft bedroefhede,
Allende oft armoede mede,
Oft ander mesquame mede,
Oft om deze laet te doene iet,
Daer gherechtecheit toe hoert.
Noch seit Tullius dit voert,
Dat nieman soe ongherecht en si,
Hem en si sulc stont noet, dat hi
Gherechtecheiden plie.
Als een hoetrouere, die
Van uele rouers hoetman es,
Woudi, des sijt ghewes,
Die proien delen, onghelike,
Si mochten dan haestelike

Vs. 114. *Allen:* goet es sonder. 115 *Allen:* Maer wijsh. 116. C. H. R. D. niet en es in. 117. S. wi dus l.; C. R. D. oeb *ontbr.;* H. boec. 118. L. S. D. Dat niemant gher. mach w.; C. Dat niemant gher. en m. w.; H. Dat nyemant en mach gherechtich wesen; R. Dat niemen en mach wesen (!). 119. C. ofte; D. Die die doot. 120. *Allen:* Ellende; S. ofte; R. Eist ellende of arm.; D. Ell. ende a. m. 121. *Allen:* mesq. ontsiet; D. Of anders misquaem ontsiet. 122. C. te doene *ontbr.;* D. te doen niet. 123. L. C. H. R. Datter gher.; S. Dat daer gher. 124. L. S. Tul. aldus vort; C. D. dit *ontbr.;* H. dese woirt; R. dus voort. 125. L. R. en *ontbr.;* S. Dat niemen ongherechtich si; C. so ghierich en sij; D. onrecht. 126. S. sulke; H. D. sulc tijt; R. noet *ontbr.* (!). 127. C. Gherechticheit; D. Der gher. pl. 128. L. Alse een hoeft rouere; S. hoet *ontbr.;* H. Alse; hoct *ontbr.*; D. Als ons hooft rouer die. 129. L. S. R. roueren; D. Van veel roueren. 130. L. D. Woude hi sijse ghew., S. C. H. Wildi de proye, sijts ghew. 131. L. R. D. Die proye; S. C. H. Deelen onghelike. 132. S. C. H. dan *ontbr.;* R. Soo mochten zy dan h.

Dien hoetman nemen dleuen,
Of sijn gheselscap begheuen.
Aldus en es nieman soe quaet,
Noch soe ongherecht, dat verstaet,
Noet en dwingten nv oft echt,
Dat hi wesen moet gherecht.
   Die comen wille ter hoegster eren
Moet hem ter gherechtecheit keren,
Als ons Salomon seit: nv hoert,
Dits een herde goet woert:
   Die volght der gherechtechede
Ende der ontfermecheden mede
Hi sal sonder meswinden
Leuen ende glorie vinden.
Ende wet, inder waerheiden,
Dat in dese ongherechtecheiden
Dat rike werdt ghestruweert
Ende in vremden handen ghekeert.
Waer omme verliest menech here
Beide sijn lant ende sine ere
Anders dan om dongherechtecheit,

Vs. 133. L. S. C. H. D. hooftman. 134. C. Ende sire gh. 135. S. Aldus nes niemen; H. Aldus soo en is. 136. C. H. D. onrecht; R. ongerechtich. 137. L. R. D. nv ende echt; S. dwinctene; C. Drecht en dw. (!); D. Die noot. 138. C. Dat zij (!) moet wesen gh. 139. S. hogester; C. H. wilt ter hogher; D. wil. 140. C. hem *ontbr.* 141. L. H. Alse Sal.; S. Also Sal.; C. D. ons *ontbr.;* R. Alse Cathoen seit. 142. L. R. groot woert; D. Het is een. 143. S. R. volghet; H. volghe. 144. L. H. ontfarmicheit; C. Ende der genadicheyt; D. ontfermherticheit. 146. C. ende ghenade vinden. 147. *Allen :* wet dat inder; C. Ende *ontbr.* 148. L. S. R. Dat mids ongh.; C. Dat mits der ongh.; H. Dat overmits ongh.; D. Mids ongh. 149. S. C. H. R. D. gedestrueert; D. Wort dat rike gh. 150. C. D. vremde hand. 151. S. Daeromme (!); H. Waerom verliest wel menich h.; R. D. Waerom. 152. S. D. Beide *ontbr.;* C. sijn lijf ende; R. ende zijn eere. 153. S. Anders dan onrechtichede; C. Anders dan met ongherechtichede; H. ongherechtichede; D. dan om gherechticheit (!).

Daer hi vroech ende spade met omme gheit?
Alse Jhesus Sydracs Sone
In sijn boec seit herde scone:
Menech rike, sonder waen,
Es in vremder hant ghegaen
Om donwetteghe leuen,
Dat die heren daer in dreuen.
Loy, Decreten ende Decretale,
Ende die rechte altemale,
Sijn ghesticht op gherechtecheide,
Alsoe ic v hier voren seide.
Gherechtecheit heeft sunderlinghe
In hare drie edele dinghe:
Dierste es eersamlec leuen
Dander elken tsine gheuen;
Dat derde es niemanne deren:
Dese drie poenten sal begheren
Elc mensche lude ende stille,
Die in eren leuen wille.
Ende wien een ghebrect van desen
En mach in eren niet wesen.

Vs. 154. S. Daer hi omme gaet mede; C. Daer hi altoes m. o. g.; H. mede; D. Daer hi dicke mede omgheit. 155. S. H. Also; R. D. Als. 156. S. H. R. D. sinen b.; C. sine boucke; D. herde *ontbr.* 157. S. r. es sonder w. 158. S. Es *ontbr.* 159. C. donwettich; D. tonwittachtige. 160. D. bedreven. 161. L. S. Loye. 162. C. Ende alle r.; H. Entie r.; D. ¡Ende dat recht. 163. S. vp rechtichede. 164. L. H. Alsic; S. v *ontbr.;* C. R. Als ic v voren hebbe geseit; D. Als ic v voor heb gheseit. 165. L. D. heeft *ontbr.* 166. L. D. Heeft in haer; S. In hare dese e. d.; C. In haer drie edel; H. R. haer; D. edele *ontbr.* 167. L. C. D. eersaem; S. eersamelijc; R. es eerzaemhede; D. Dat eerste. 168. H. Tander is elke tsine te gheuen; R. Dander is tsine te geven mede (!). 169. L. Terde es nieman d.; S. niemen; C. es *ontbr.* — niemant; H. D. Terde is nyemant te deren. 173. C. een *ontbr.* 174. L. C. H. En mach niet in e. w.

Van redenen.

Redene heeft twee bediede:
Deen es sprake der liede,
Dat ander es, dat verstaet,
Onderkinnen goet ende quaet,
Dat uter herten coemt ghegaen,
Als ons her Seneca doet verstaen.
Dese redene es ene cracht,
Die onderscedt met hare macht
Welc goet ende oec aercheit si,
Eersam ende onneersam daer bi,
Ende datmen ten besten tie,
Ende dat quade altoes vlie.
Soe wat sonder redene ghesciet
En mach ghedurech wesen niet;
Ende soe wie redene doet ende mint,
Wet, dat hi al de werelt verwint.

Vs. 175. C. Die redene; H. Reden. 176. L. D. Dierste es; S. Dene es sprake vanden l.; C. Deene; H. vanden l.; R. Die een. 177. L. H. R. D. Dander es; *Voor dit en het volg. vs. leest men in C. de vier volgende:* Dander dat elc minnen sal Sinen euenkersten ouer al. Tderde es, dat verstaet, Onderlinghe goet ende quaet (!!). 180. L. Alse ons Sen.; S. Also ons Sen.; C. H. R. D. her *ontbr.* 181. S. R. een cr.; H. reden is een cr. 182. D. haer m. 183. L. arch si; S. oec *ontbr.*; C. goet ofte quaet zij; H. D. goet ende arch si; R. goet ende eersaem zy. 184. R. Archeit ende ongehoorsaem daer bi (!); D. of on. 186. L. S. C. H. D. Ende tquade. 187. C. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.*; R. Ende wat. 188. L. D. En *ontbr.*; S. sijn niet; *Hier achter volgde in L. een blad (f°. XXXI) bevattende ongeveer* 182 *verzen, die in de anderen niet gevonden worden; dit blad is evenwel zoodanig defect dat er niets van de verzen terug te geven is. Denkelijk was dit blad hier verkeerdelijk ingebonden daar f°.* 32 *de tekst met vs.* 189 *voortgaat. En werkelijk uit de overblijfsels der verzen blijkt het dat zij behelsden hetgeen men in onze uitgave leest II,* 2856—3038, *en dat dus dit blad in L. had moeten gebonden worden tusschen f°.* 24 *en* 25. 189. H. D. Ende wie reden d.; R. soe *ontbr.* 190. H. al *ontbr.*

Aldus sprect meester Seneca.
Oec volght aldus daer na:
Liede die redene niet en volghen,
God es op hem verbolghen;
Oec es hi tfolcs haet,
Want het spreect al van hem quaet,
Ende hine mach oec, wats ghesciet,
Goeden inde nemen niet.
Enen meester van groter ere
Waert gheuraecht wilen ere
Wat beter ware dan gout?
Doe antwerde die meester bout,
Dat ghesteente beter ware.
Doe wert hem gheuraecht daer nare
Wat beter dan ghesteente si?
Redene es beter, antwerde hi,
Want daer bouen niet en gaet,
Alse te uele steden bescreuen staet.
Ware onredenlecheit, sonder waen,
Toten firmamento op ghegaen,
Si moeste nochtan in corter stont
Vallen in den helschen gront,

Vs. 191. L. D. Dus spr. 192. L. Oec soe volghet dus daer na; S. Oec volghetet aldus na; C. volght hier aldus na; H. Aldus volghet oec daer na; R. Ende aldus volcht d. n.; D. Dus volghet oec daerna. 193. H. Lieden die gheen reden en v.; D. reden. 194. H. Op hem is G. verb. 195. L. S. H. R. D. hi in suolxs; C. Soe es hij in des volcs raed (!). 196. C. Want van hem spreect altois quaet. 197. C. Ende *ontbr.* 198. R. Goet eynde. 199. L. H. D. Een m. v. g. leeren; S. R. gr. leere; C. Een m. 200. D. geurahet. 201. H. D. waer. 203. C. beter zij. 204. S. D. gheuraghet; C. geur. daer bij; R. geur. dare. 206. S. andwoert; C. seit hij; H. D. Reden es. 208. *Allen:* Als; C. beteekent staet; H. D. te veel. 209. C. Waer onredene s. w.; H. R. Waer; D. Waer onledicheit (!) 210. L. C. Toten hemele; H. Totten firmament; D. Totten hemel. 211. H. D. Si most. 212. C. H. D. in der hellen gr.

Alse Lucifer, waerliken,
Viel vten hemelriken
Mids hoeuerde inder hellen
Met al sinen ghesellen,
Daer hi euwelec blijft verdoemt,
Ende nemmermere vte en coemt.

Datmen conste leren ende minnen sal.

Na dien alsic voren seide,
Datmen minnen sal rijcheide,
Soe sal men conste dan minnen,
Daer men rijcheit met mach ghewinnen;
Want rijcheit es dicke gaende,
Maer conste si blijft staende,
Ende de mensche sal tallen daghen
Sine conste met hem draghen,
Waer hi henen set den moet,
Dat en consti niet sijn goet.
Seneca seit in die scrijfturen,
Dat conste dienen der naturen:
Dat wijsheit can ghebieden hare.

Vs. 213. S. C. H. Also; R. D. Als. 214 L. C. R. Viel vut h.; D. Hi viel wt h. 215. H. Ouermits h. 216. S. C. D. alle; R. Daer zy (!) ewelic in moet quellen. 217. S. ewelike; C. e. in blijft verd.; H. D. bliuet; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 218. L. Ende nemmermeer vut comt; S. C. H. D. nemmermeer; C. H. D. vut. 219. S. Nadien also ic; C. Nadien dat ic v voirseide. 221. C die conste minnen; D. oec conste m. 222. *Allen:* winnen; S. C. H. mede mach. 224. L. S. Maer conste blijft altoos staende; C. Macr consten bliuen staende; H. D. Maer conste bliuet altoes st.; R. Macr conste blijft staende. 225. *Allen:* mensche mach tallen; C. *Dit en de 7 volg. vs. ontbr.;* H. Entie m. 226. D. const. 227. H. R. D. set den voet. 228. L. R. Dat en conste hi met s. g.; S. Dat en cost hem niet s. g.; H. Dat en soudi niet s. g.; D. Bat dan hi mach sijn goet. 229. L. in sier scr.; S. H. R. D. in siere scr. 231. L. D. Ende nature can gheb. h.; S. H. R Ende w.; R. can bedieden h.

Oec soe volght hier nare
Dat woert, dat kint wale:
Al eest dat conste liberale
Gheen conste en bringt in,
Si vermoruwen des menschen sin,
Ende makene daer toe ghereet,
Dat hi salecheit ontfeet.
Maer dandre conste des ghelike
Connen den mensche maken rike,
Ende helpen hem in siere noet,
Ende staen hem bi toter doet.
Daer omme salmen daertoe keren
Kindren, dat si consten leren,
Daer si hare lijfnare nemen aue,
Waert dat hen (*sic*) tgoet begaue.
Die met consten willen winnen
Sijn broet moet sine conste minnen,
Ende daer toe gaen sonder verdriet,
Oft sine mach hem hulpen niet.
Ende soe hi meer oeffent dan,

Vs. 232. L. Oec volcht aldus daer nare; S. volghet daer nare; H. Dit woirt ludet openbare; D. Aldus volghet oec daer naer. 233. L. S. R. D. Dit wort dat ludet wale; C. Dit woirdt luut wale; H. Na dat ic can verstaen wale. 235. L. H. D. Gheen salecheit en bringen in; S. Ghene salicheit bringen in; C. Gheene salicheit bringhet in; R. Gheene zalicheit en bringt in. 236. L. smenschen; S. vermuerwen smenschen; C. D. vermorwen smenschen. 237. L. C. H. D. maken; R. maectene. 239. L. die ghelike; S. H. R. D. ander conste; C. ander consten waerlike. 241. L. sier. 243. L. daer an keren; C. H. R. D. Daer om. 244. L. C. Kindere; S. H. D. kinder; R. conste zullen leeren. 245. L. C. H. D. haer; L. S. H. D. lijfnere; R. haer lijfneringe. 246. C. dat *ontbr.*; R. hem zijn goet. 247. *Allen:* wille. 248. S. br. hi moet; C. siin const; R. Sijn broot hi moet minnen (!); D. sijn conste 249. D. daer in gaen. 250. C. Oft sine maghe machmen hulpen niet (!); R. Anders en mach si hem h. n. 251. S. meer antieret dan; C. Ende hoe hij langher hert dan; R. meer *ontbr.*

Soe hijt uele te bat can.
Conste ende oeffeninghe sijn .ij. saken,
Die den goeden meester maken.
Hets gheseit ter menegher tijt,
Dat hi nemmermeer en ghedijt
Ane sijn ambacht, diet node doet.
Seneca maect ons vroet,
Dat gheen dinc en es soe goet,
Noch dinc gheeft beteren spoet,
In striden noch in anderen dinghen,
Alse sijn die oeffeninghen:
Si maken alle consten licht.
Hier aue hebbic gnoech ghedicht.

Van doeghden te ghewinnen ende arch te scuwene.

Elc mensche sal sunderlinghe
Na doeght staen vore alle dinghe;
Want doeght es een zierlec cleet,
Dat bouen alle sierheit gheet.
Wie dat dit cleet bringt aen

Vs. 252. S. Sine conste so hise bet can; H. te bet doen can; D. veel. 253. L. Conste ende vsus sijn .ij. saken; S. C. H. R. Conste ende wijsheit sijn .ij. saken. 256. L. S. en *ontbr.;* C. Dat die nemmer meer ghedijt; R. D. bedijt. 257. *Allen:* An; C. amb. dan die node d. 258. C. Dus soe maect ons Sen. vroet. 259. L. S. en *ontbr.;* S. gene; C. R. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* H. *Verwisselt dit en het volg. vs. aldus:* Ende doet ons weten mitter spoet Dat gheen dinc en is so goet. 260. L. S. *Dit vs. ontbr.;* D. Als conste diemen daer toe doet. 261. L. andern; S. D. ander; R. andren. 262. L. Alsoe sijn goede oef.; C. En seldi v niet minghen (!); H. die *ontbr.;* R. Alsoo; D. Als goede oef. 264. *Allen:* Hier af — genoech. 265. L. D. Die m.; H. m. sal voer alle dinghe; R. Elc man zal. 266. L. vor al d.; S. C. R. D. vor alle d.; C. R. doghet; H. Na doechden staen sonderlinghe. 267. L. R. chierlec; S. C. H. D. cierlijc; C. H. R. doghet. 268. L. C. R. chierheit; S. H. cierheit; D. b. alle doechde gheet. 269. S. C. H. R. bringhet; D. cleet trect an.

Es ouer al wel ontfaen.
Men deerf den mensche prisen niet
Daer men doeght ende ere ane siet,
Want hijs ghemint in sinen daghen
Van hem diene noyt en saghen;
Ende als hi vander werelt keert
Blijft sinen name altoes gheert.
Augustinus, die heileghe man, seit,
Dat doeght es een hebbelecheit,
Die vter herten neemt haer vaert,
Ende alle dinc keert ter redenen waert,
Ende op alle dinc heeft haet,
Die buten redenen iet gaet.
Wie dat doeght wilt beiaghen
Sal tierst moeten vte hem veriaghen
Alle archeit; want dese twee
Sijn contrarie emmermee.
Waer deen woent, wats ghesciet,
Daer en mach dander wonen niet;
Want dat een hoert Gode toe,
Dander den duuel alsoe,

Vs. 270. C. wel tontfane. 272. L. D. in siet; S. C. H. an siet; C. eer; R. Daer men trouwe ende doget an ziet. 273. S. C. H. R. D. hi es; D. sijn d. 274. C. dien; R. Vanden ghenen diene; D. en *ontbr.* 275. L. alse hi. 276. L. D. Soe blijft sijn name sere gheert; S. sine; C. sijn; H. Bliuet. 277. C. die wijse man; D. die goede man. 278. S. ene h.; C. R. Dat doghet es een heilicheit; H. doghet. 279. C. H. Ende uter. 280. L. H. D. te reden w.; R. Ter herten waert (!). 281. C. dingen; R. Ende alle dinc heuet haet; D. heuet. 282. D. reden. 283. L. wille; S. Die duecht in hem wille bei.; H. Wie doecht in hem seluen wil bei.; R. doget; D. Wie doghet wil bei. 284. L. C. H. R. moeten *ontbr.;* vut; S. moeten *ontbr.;* D. Sal eerst wt hem iaghen. 285. S. want *ontbr.* 286. C. Sijn c. al in een. 287. L. D. deene. 288. L. C. R. D. Daer *ontbr.;* H. Daer en woent dandere niet; D. die ander. 289. L. Want deene hort Gode toe; C. deen; D. die ene. 290. L. H. R. Ende dander; S. Ende dat ander; C. duuel soe; D. Ende die ander.

Die tsamen nien moeghen gaen;
Hier omme doet goet na doeght verstaen.
Die name vander doeghlijchede
Es beter, inder waerhede,
Dan al dat goet, dat argheit mach
Gheuen tote opten doemsdach.
Die hem vore rijcheit niet en scamen
Haer argheit ende blamen,
Wet, dat si hen *(sic)* men no mere
En scamen vore onsen here,
Die alle herten binnen kint,
Ende dien verborghen nes twint,
Ende die van allen loen sal gheuen
Van dat op ertrike was bedreuen.
Tullius, die wise man, seit,
Dat om doeght ende vromicheit
Die mensche meer werdt ghemint;
Want het mintse wiese kint
Alsoe verre weder ende voert
Als men horen name noemen hoert.

Vs. 291. L. R. D. niet en m.; S. H. te samen niet ne m.; C. Dat sij tsamen niet m. g.; D. m. staen. 292. L. D. eest goet; C. R. om eest goet na doghet st.; H. Hier om — na rechte st.; D. na doecht gedaen. 293. L. S. H. R. D. doechdelechede; C. doochdachticheit. 295. L. H. R. D. alt goet; H. dat rijcheit mach; R. dat de warelt mach. 296. S. domesdach; C. toten doemsd.; H. tot anden d.; R. D. tot. 297. *Allen:* vor menschen niet en sc. 298. L. D. Hare a. no hare bl.; S. C. Hare. 299. L. S. H. dat siere h.; D. sire min noch m. 300. L. D. sc. ieghen o. h.; S. H. R. voer. 301. C. binnen *ontbr.;* R. van binnen. 302. L. C. en es; H. Entie verb. is een twinc; R. Ende hem en is verb. twint. 303. *Allen:* Ende *ontbr.;* S. van al; H. lone; R. van als. 304. L. S. H. R. D. Van *ontbr.;* H. aertrijc. 305. *Hier vangt F. weder aan;* H. Die wise Tul. seit; D. man *ontbr.* 306. S. H. ende om vr.; C. doget ende om vr.; R. doget; D. vroemheit. 307. *Allen:* meest; C. menschen — worden; H. mensch. 308. L. diese niet kint; S. C. H. R. D. diese niet en kint. 309. C weder *ontbr.* 310. L. Alse; S. D. noemen *ontbr.;* H. haer name.

Dbeste testament van wensche,
Dat na hem laten mach die mensche,
Dats, dat hi alsoe heb gheleeft,
Datmen hem na sijn doet gheeft.
Van doeghden ghetughe goet.
Ende sijt des seker ende vroet,
Wie na hem laet goeden name,
Dat hi vore Gode es bequame.
Die mensche es ghedisponeert
Van naturen ende gheordeneert
Toten doeghden, des sijt vroet;
Ende als die mensche quaet doet,
Soe doet hi ieghen sine nature.
Hi es ghebeeldt na Gods figure,
Ende weet wel, dat verstaet,
Waer hi goet doet oft quaet.
Maer die verwoede hoeuerdecheit
Ende nijt ende ghierecheit
Verwinnen den mensche soe sere,
Dat sine worpen vten kere,
Soe dat hi latet met allen
Gods vrese onder vallen,

Vs. 311. S. H. na w.; H. Ende tbeste; D. F. Dat beste. 312. H. na *ontbr.*; R. dat ouer hem l.; F. Dat na hem baten m. den m. 313. L. D. dat hi so hebbe; S. dat hi hebbe also ghel.; C. datti heeft zo gh.; H. R. hebbe. 314. L. S. C. H. sine d.; D. na sire d.; F. Datmen na sijnre d. 316. C. Des zijt s. ende vr.; R. des *ontbr.* 317. H. laet een goede n. 318. L. S. H. R. D. F. vor (voor); C. vore *ontbr.* 320. D. Ende v. n. g. 321. C. Tot d.; F. des *ontbr.* 322. L. alse d. m. dat quaet; C. alse; F. Ende *ontbr.* 323. C. L. Soe werct hi ieghen die n.; S. So wrect hi ieghen; D. So is hi tegen nature. 324. L. Hijs gheb. 325. L. C. R. D. F. wet ende verst. 326. D. Weder hi g. d. 327. F. verweende hov. 328. D. Nijt ende g. mede; F. Nijt ende g. oec mede. 330. C. Dat zij werden vuten k. 331. *Allen:* hi laet; D. Dat hi dan laet m. a. 332. L. S. D. F. onder voet vallen; H. onder die voete v.

Noch en roect noch en merct
Wat dat vòlc van hem sprect,
Op dat hi ghenieten mach daer an,
Oft sinen viant bederuen dan.
    Doeghde ende anders gheen saken
Moghen den mensche salech maken.
Ende die doeghde sal ghewinnen
Moet sine herte suueren binnen
Van allen arghen, twaren,
Ende quade ghewoenten laten varen.
    Hets ene swaer dinc vtermaten
Oude ghewoenten af laten;
Die dat vromelec ghedoen can
Dat es, seker, een vroem man.
Daeromme sijn goede ghewoenten goet:
Diere hem toe voeght hi es vroet.
    Wildi oec ter doeght keren v,
Soe maect quade ghepeinse in v scu;
Want quade ghepeinse spade ende vroe
Bringhen quade werken toe,

Vs. 333. L. S. C. F. mect; S. r. oec no ne m.; C. Ende niet en r. no m.; H. Ende en r. oec noch en merct; R. Ende en r. no en m. 334. C. Wat tfolck; D. volc daer op hem. 335. L. S. H. R. ghemeten mach. 336. C. H. R. D. bederven can. 337. L. S. C. H. gene s.; D. Doecht. 338. R. mensce niet heilich maken (!); D. Mach d. m. 339. L. S. H. wille ghew.; C. R. wilt; F. wille winnen. 340. L. C. R. D. F. sijn h. 341. L. S. H. R. te waren, H. allen *ontbr.;* F. *eindigt hier.* 342. C. Quade ghenuechte l. v.; D. quade *ontbr.* (!) 343. L. S. C. R. een; C. een quaet dinc; H. ene sware d.; D. Hets zwaere vterm. 344. C. af *ontbr.;* H. D. of te laten; R. achter te laten. 345. S. vrom. ghehouden can; C. R. dat wel ghed.; H. vrom. laten can; D. doen. 346. L. D. een wijs man; S. vrome; C. R. Hets zeker; H. Dat *ontbr.* 347. C. H. R. Daer om; D. Goede gew. die is goet. 348. L. toe keert hijs vroet; C. toe set; R. hem toe vogen zijn vr.; D. Dier hem toe keren die sijn vr. 349. C. oec *ontbr.;* doghet; H. R. doghet; D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 350. L. S. C. qu. ghewoenten; C. in v *ontbr.;* H. quade *ontbr.* 351. L. qu. ghewoente; D. spae. 352. R. gewercken.

Ende besmetten den menschen sere.
In deuwangelie sprect onse here:
Dat men in den mont gaen siet
Dat besmet den mensche niet,
Maer dat vter quader herten gaet
Besmet den mensche, dat verstaet,
Alse verranesse, mort ende ouerspel,
Diefte, valsch orconde alsoe wel,
Ende menoghe quaetheit, dat soe wet,
Die den mensche sere besmet.
Die twee dinghe wilt hanteren
Mach hem ieghen archeit weren:
Dierste, dat hi vroech ende spade
Vlie waer hi mach die quade;
Dander, dat hi tallen tide
Jeghen quade begherten stride,
Biden welken den menschen werdt
Besmet ende daer inne verherdt.
Ghi selt al van v keren dat
V met Gode maect ghehadt,
Ende v keren oec talre doeght,

Vs. 353. C. besmet. 354. H. In die ew.; D. ons here. 356. L. Dan besm.; S. H. Dat ne bes.; C. R. En besm.; H. besm. die siele niet; D. En besm. die ziel niet. 357. L. C. R. D. vut quader; H. quader *ontbr.* 358. D. Besmet die ziel; F. Besmet die siele. 359. S. H. R D. Als; C. F. verradenisse ende ouerspel; H. verradenisse; ende *ontbr.;* R. verradenisse; D. verradenis. 360. S. H. D. valsche; C. valsche oirconscap zo wel; R. ende valsch o.; D. so wel. 361. L. C. D. F. soe *ontbr.;* H. Ende menich ander q. dat wet. 362. C. m. zoe besmet; D. Die *ontbr.* 363. S. H. F. wille. 365. S. Dat erste es dat hi; H. Dat eerste; R. F. Deerste is datti; D. Teerst dat hi. 367. S. C. in allen tide; R. Dander es tallen tiden; F. Dander es datti. 368. F. sal striden. 369. C. Bij welken. 370. L. Besmet die daer in verh.; H. R. in; D. F. Besmet diere in volhert. 371. C. al *ontbr.* 372. L. D. Dat v met G.; C. Dat ghij v niet en maect g.; F. Dat v niet mach maken hat. 373. L. C. H. R. D. oec *ontbr.;* D. in alre.

Daer ghi Gode met behaghen moeght.
Doeght can bat wapenen den man
Dan ocht hi enen halsberch hadde an.
Met gheenen dinghen, twaren,
En mach men bat bewaren
Ziele ende lijf dan met weldaden;
Die daer na doen sijn wel beraden.

Ende die meeste doeght van wensche
Die hebben mach enech mensche,
Dats, dat hi met gansen sinne
Gode ende sinen euenkersten minne,
Want dat heet caritate.
God onse here die late
Ons dese twee soe minnen,
Dat wi hemelrike ghewinnen.

Van hoeuerden.

Hoeuerde es dquaeste venijn,
Dat in der werelt mach sijn;
Ende luttel yemen wilt kinnen
Dat hi hoeuerde heuet binnen,
Want den hoeuerdeghen dunct dat hi
Alder eren wel werdech si,

Vs. 374. S. H. mede; C. met ghenoegen m.; D. God mede. 375. C. H. R. F. Doghet; D. can wel w.; F. bat *ontbr.* 376. C. R. F. een h.; H. of hi een panser h. a.; D. Bet dan hi den h. had an. 377. S. H. te waren. 378. C. En *ontbr.* 379. H. D. Siel. 380. *Allen:* daer na staen. 381. L. S. R. F. Een die m.; C. Entie m, doget; H. R. D. F. doget. 382. C. Die mach hebben een m.; R. D. F. die mensche. 383. D. mit allen s. 384. D. God ende sijn e. 386. F. God o. h. die leere lade (!!). 387—88. C. Ons dees twee minnen zoe, Dat wij eeuwelic bliuen vroe. 388. H. winnen; R. hemelrijc; D. F. Dat wire hemelrijc mede winnen. 391. S. Ende lette; R. Dat luttel. 392. L. S. H. D. heeft; R. houaerdie heeft. 393. D. den houerden. 394. H. wel *ontbr.*

Ende en wilt oec, waerlike,
Hebben gheen ghelike.
Waer hi comt hem dunct des,
Dat hi die beste vanden hoepe es.
Ja, int beghin, verstaet wel dat,
Hoeuerde ieghen Gode vermat,
Ende en woude hem en gheen vordeel gheuen,
Daer dinghelen omme moesten sneuen.
Salomon seit: soe waer es hoeuerde
Daer es nijt ende groet onwerde,
Ende selden eest daer sonder discoert.
Noch seit Salomon voert:
Soe waer es oetmoedecheit
Daer es raste, ere ende wijsheit.
Die hoeuerdeghe in elken stede
Begheert sijns selfs hoefshede,
Ende vore waerheit, ghelouets mi,
Bouen die ghene die hem sijn bi.

Vs. 395. S. wille; C. oec *ontbr.* 396. L. Hebben en ghenen; S. H. gheene; R. Hebben ne gheen; D. gheen sijns ghelike. 398. C. van den *ontbr.* 399. C. beghin wet dat; R. dat verstaet. 400. L. haer vermat; S. Hov. die haer ieghen Gode vermat; C. H. R. Hoeuerde haer iegen Gode; D. teghen God haer vermat; F. Houerde hare tegen Gode. 401. L. D. Ende woude hem geen v. g.; S. Ende en wouden gheen; C. S. Ende en woude gheen; H. Ende en wilde hem ghene; F. hem geen. 402. L. R. Daer dingle om; S. dingle; C. H. F. om; H. Daer dinghen om m. sn. 403. L. es *ontbr.*; S. so waer dat es ouerde; C. seit dat houerde; H. F. soe *ontbr.* 404. L. S. groote; C. Waer sij es maect onw.; H. Daer in is niet dan grote onw.; D. F. groet *ontbr.* 405. *Allen:* Ende selden es daer acort; H. daer toe acoirt. 406. L. D. F. Salomon dit wort. 407. L. omodecheit; S So waer dat es omodecheit; C. Waer es oetmoedige wijsheit; R. waer dat es. 408. C. raste ende weerdicheit; H. rust; D. eer. 409. L. S. C. R. D. elke; R. F. Die houaerde; F. telken stede. 410. *Allen:* hoechede; S. H. sijns selues. 411. L. S. C. H. D. Ende voerbaerheit geloues mi; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.*; F. In verbergenheit geloues mi. 412. D. Voor die ghene; F. Vore die ghene.

Hoeuerde was seker dat beghin
Van allen sonden, ende niet min.
Jhesus Sydrac maect ons ghewes,
Dat die hoeuerdeghe mensche es
Van Gode te male vernoyeert;
Want sijn herte es ghekeert
Van Gode in al sijn doen.
Noch seit her Salomoen:
Hoeuerde es ghehaedt, dat wet, —
Vore Gode ende den mensche met.
Hoeuerde es van dien aerde,
Dat si noyt menschen en spaerde
Sine woude bouen hem clemmen.
Hoeuerde en mach nieman temmen,
Si blijft altoes euen wreet,
Ende ter wraken altoes ghereet.
Nochtan es wrake, als wi lesen, —
Een dquaetste dinc dat mach wesen,
Ende dat meer der zielen scaedt,
Want het God selue weder raet,
Daer hi sprect: gheeft mi die wrake,

Vs. 413. L. H. D. Seker houerde was dbegin; S. C. F. Seker ouerde was dat beghin. 414. C. D. sonden meer no min. 415. L. Jhesus Sydraecs zone maect. 416. L. D. F. houerdeghe altoes es; S. Houerdighe mensche die es. 417. S. F. al te male; C. te male *ontbr.;* D al te mael. 418. H. is so ghekeert. 419. C. Van Gode ende al sijn doen; D. alle. 420. L. D. F. Noch soe seit; H. Noch seit wise Salomoen; R. die heere S.; D. F. her *ontbr.* 421. S. ghehat; D. God wet. 422. L. S. R. Vor Gode; C. F. Van Gode; H. Voer Gode voer den m. m.; R. enten m. m.; D. Door God ende m. m. 426. L. D. en *ontbr.;* R. en mach niet temmen. 427. H. bliuet. 428. S. Enter warake; R. bereet; F. Enter wraken emmer. 429. S. Nochtan essoe also wi lesen; C. R. also wij l.; H. Nochtan ist so wi lesen. 430. C. Een *ontbr.;* D. dinc *ontbr.;* F. Dat quaetste. 431. R. dat *ontbr.;* D. F. dat meest. 432. C. Want God selue raet; R. wederstaet; D. het *ontbr.;* F. Ende dat God. 433. L. gemmi die wrake; S. warake.

Ende ic sal loenen die sake.
Hoeghe clemmen, hoe dat gaet,
Dat es der hoeuerden stact;
Hoc hoegh si clemmen nochtan soude si
Hoghere clemmen mochtsi.
Die goede Jop sprac hier omme:
Al waert, dat die hoeuerde clomme
Soe hoghe na haren gheuoeghe,
Dat haer thoeft ten hemele sloeghe,
Nochtan moeste si waerlijc
Neder vallen in dat slijc.
Jhesus Sydracs sone hi seit,
Dat onrecht ende stridachtecheit
Dat goet te quiste doen gaen.
Oec doet hi mede verstaen:
Een huys dat es alte rike,
Ende te verweent die ghelike
En mach niet hebben langhen spoet;
Alte uele en was noyt goet.
Alsmen al ghebrec verdrijft
Hoeuerde dan allene blijft.

Vs. 435. F. hoe soet gaet. 436. L. Dats der; H. Dat *ontbr.* 437. L. S. D. Hoe hoghe si clommen nochtan sousi; C. hoghe — — soude hi; H. climt — soudsi; R. hoghe. 438. *Allen:* Hogher. 440. L. C. die *ontbr.*; S. die oeuer clomme (!); R. houaerdige clomme. 441. L. S. haer ghenoeghe; D. haer. 442. L. C. R. D. hemel. 443. C. Si moeste nochtan waerlike; D. Nochtans moest si zwaerlijc. 444. S. H. Weder vallen; R. int slijc. 445. *Allen:* hi *ontbr.* 446. C. Dat ongherechtecheit ende str.; R. ende houaerdicheit. 447. L. H. D. F. Tgoet; C. Dat goet doet t. q. g.; H. Tgoet d. t. q. g.; R. te nyete doen gaen. 448. L. C. Oec soe doet hi; F. Met doet hi mede. 449. L. Een huus dat alte male es rike; F. Jherumias dat alte male es rike. 450. L. D F. dies ghelike; S. Ende verwaent oec des ghel.; H. R. te *ontbr.* 451. C. goeden spoet; D. En m. n. lange h. sp. 452. L. F. Want alte vele; C. Lange te vele; D. Want al te veel was n. g. 453. C. Alse alle dinc verdrijft; H. R. D. F. alle.

Si es te verdriuene soe quaet;
Want haer wortele soe vaste staet,
Dat mense niet verdriuen en can.
Daer omme seit die wise man:
Die houerde in hem kint,
Nochtan hire altemale in wint;
Daer omme eest die sorghelecste zonde,
Die men noemen mach met monde;
Want si hore houerde niet en kinnen
Ende steruen alsoe daer binnen
Sonder kinnesse ende beru.
God make ons houerde schu!

Van nydecheiden.

Nydecheit heeft sulken aert,
Dat si den ghenen meest beswaert,
Diese in dat herte draeght;
Want sine nacht ende dach knaecht.

Vs. 455. L. C. H. D. F. verdriuen; S. D. F. soe *ontbr.* 456. L. soe *ontbr.*; S. hare; C. H. wortel; D. wortel so vast; F. hare wortel alte vaste. 457. S. R. en *ontbr.* 458. L. H. Hets luttel wijf oft man; S. C. D. F. Hets lettel enech wijf no man; R. Het luttel leuende wijf óf man. 459. H. Die i. h. hov. k. 460. C. Nochtan dat hire te male in w.; H. alte mael; R. Dat hire nochtan alte male in w.; D. Dat hire nochtan te mael in vint; F. Nochtan te male hire in went. 461. L. D. Daer om est die auonturlecste sonde; H. Daer om ist die sorchlicste s.; C. R. Daer om; F. Daer omme eest die auontuerste s. 462. F. metten monde. 463. L. Want si haer houerde nien kennen; S. C. haer ouerde; H. Want si niet hare houaerde; R. Want si haer hoouaerde niet en wilt kinnen; D. hore *ontbr.*; F. Want si die hov. n. e. k. 464. C. Ende steruen dair altoes binnen. 465. L. C. H. R. berou; D. Sonder bekennis van berou; F. Sonder bekennesse ende rouwe. 466. L. scou; S. ons der ouerden scu; C. ons van sonden scu; H. D. maec; F. ons van sonden scouwen. 467. S. Nidechede heeft al sulken aert; C. heeft zeker aert. 468. S. si *ontbr.*; C. Dat zij den nydighen also verzwaert. 469. C. Datti in sijn herte draeght; R. D. F. int herte.

Die nideghe hine nes nemmermeer blide
Dan allene in dien tide,
Als hi sinen euenkersten siet
Hebben scade ende verdriet,
Ende nemmermeer nes hi gram ghemoet,
Dan om sijns euenkerstens voerspoet.
Socrates maect ons ghewes,
Dat nidecheit anders niet en es
Dan haet ende bedroeftheit
Om eens anders salecheit;
Ende alsoe hi werdt verblijt sere
Dien goet ghesciet ende ere,
Alsoe werdt die nideghe man
In sinen herte bedroeft dan.
Daer omme soe seit een lerare:
Mochtet sijn dat recht ware,
Dat een nideghe mochte sien
Alder liede goet ghescien,
Soe dat hi int herte sine
Van elken lede pine.
Noch staet daer bescreuen:

Vs. 471. L. S. C. Die nideghe en es nemmer blide; H. R. Die nydeghe en is nemmermeer bl.; D. Die nidighe is nemmermeer bl. 472. L. Sonder alleene in den t.; R. alleene tien tide; D. alleen. 473. L. Alse hi. 474. D. Scade h. e. v. 475. L. H. D. es hi; S. nemmer es hi; C. Nemmeer en es hij; R. Ende altoos es hi; D. Ende *ontbr.*; F. Ende nemmermere en es hi. 476. R. Dan *ontbr.* 477. H. R. D. F. Dat n. el niet en es. 480. D. Dat is al waer God weit; F. Dat es waer God weit. 481. L. werdt *ontbr.*; S. also hi verblijt wel sere; C. Ende als hij werdt; R. Ende alsoo voort verblijt zeere; D. Ende als hi verblijt zere; F. Ende alsoe verblijt hi sere. 482. R. D. F. Die ges. g. ende e. 484. S. In sijn herte verdroeft; C. Bedr. in sijn h. d.; H. R. D. sijn. 485. *Allen:* soe *ontbr.*; C. H. R. D. Daer om seit. 486. L. Mocht sijn ende het r. w.; C. Mocht recht wesen waer (!); D. Mochtet sijn trechte ware. 487. L. mocht; C. Soe dat die nideghe mocht sien. 489. R. hi *ontbr.* 490. L. lede .i. pine; S. C. H. D ene pine. 491. L. Noch soe staet; S. Nochtan staet.

Men mach den nideghen ghcuen
Niet meer vloeken dan dat hi
Langhe in desen leuene si;
Want soe hi langher leeft
Soe hi meer sijns onwils heeft.
   Cassiodorus, die goede rethorijn,
Scriuet dus in den boeke sijn:
Soe wat dat men van nidecheiden seit
En salmen niet houden vore waerheit.
Ende dese nidecheit draghen
Vele liede in horen daghen:
Alse die mate, die beniden
Die rike te meneghen tiden,
Ende oec die esele, dat ghijt wet, —
Die goede clerke beniden met;
Ende die quade beniden doeght,
Ende die oude benidet ioeght,
Ende die dwaes benidet den man,
Die doeght ende wijsheit can;
Ende sunderlinghe pleeght tsine nijt
Onder porteren te menegher tijt,

Vs. 492. C. nijdigen niet gheuen. 493. L. dat *ontbr.*; C. Niet *ontbr.* 494. C. D. leuen. 496. C. R. D. sijns *ontbr.*; H. onwillen. 497. S. Cassidorus die rectorijn; C. Cassidorus ende rectorijn; H. goede *ontbr.*; R. rectorijn. 498. L. S. C. Scrijft dus; R. aldus; D. dus *ontbr.* 499. *Allen:* dat *ontbr.*; S. C. nideghen; H. D. vanden nydighen. 500. L. H. vor waerh.; S. C. En *ontbr.*; ouer waerh.; R. ouer waerh.; D. En *ontbr.* 502. L. liede in ouden daghen; D. Veel — haer. 503. L. S. H. D. Als; C. Alsoe; R. Als die arme d. b. 504. R. tot allen t. 505. L. S. die ezel; C. Entie leecke liede dat wet; D. Ende die ezel. 506. C. Beniden die clercke met; R. Benijden d. g. c. m. 507. C. benijt; R. Ende *ontbr.* 508. L. H. Entie oude beniden; S. Ende doude beniden; C. benijt; R. D. benyden. 509. L. S. C. H. D. benijt; C. dwase; H. benijt dan; R. benidet *ontbr.* 510. S. wijshede; C. H. R. doghet. 511. L. pleech te sine; S. H. R. te sine; D. Ende sond. is oec nijt. 512. L. R. portren.

Als ons Salustius maket vroet.
Dat daer den enen duncket goet,
Dat dunct den anderen quaet.
Vindt daer een goeden raet
Dander blameret thant,
Om dat hine selue niet vant.
Aldus maect nijt in eene poert
Menech hardt groet discoert,
Daer dat ghemeen orboer bi
Te quiste gaet, ghelouets mi,
Want discoert sunderlinghe
Can clene maken grote dinghe.
Romen ende andere grote steden,
Die wilen stoeden in moghentheden,
Sijn alle gader te quiste ghegaen
Mids discoert, dats sonder waen,
Dat si onderlinghe binnen hilden,
Si, die de stat berechten wilden,
Daer af die ghemeente, sijds ghewes,
Dicke in roeren worden es,

Vs. 513. L. S. C. H. D. maect; H. Salustinus. 514. L. C. H. D. dunct; S. den *ontbr.;* C. R. daer *ontbr.* 515. L. andern; H. duncket; R. andren. 516. C. Ende vint deen enen g. r.; H. die een; R. Vint deen eenigen g. r.; D. daer die een. 517. L. S. R. blameerten; C. Die ander benidet te hant; S. H. R. te hant; D. Die ander blamiert te hant. 518. L. S. C. R. D. niet en vant; C. selue *ontbr.;* H. Om dat hien niet selue en vant. 519. R. Dus — een. 520. L. S. C. R. herde; D. Menichwerf gr. d. 521. L. D. dat *ontbr.;* S. dat goede orbore; H. groot oirbaer. 523. C. wet sonderlinghe. 524. L. maken .ij. dinghen; C. clene *ontbr.* (!); H. cleen. 525. C. grote *ontbr.* 526. H. D. wilen eer stonden. 527. L. S. algader; C. Sijn alte quiste g.; R. Sijn al te male te q. g.; D. Sijn algader mit twist vergaen. 528. L. D. Ende mids discorde sonder w.; S. C. discorde; C. R. dats *ontbr.;* H. Ouermits discoirde. 529. C. binnen *ontbr.* 530. L. C. D. Si *ontbr.* 531. L. H. D Daer die gh. af s. gh.; R. af *ontbr.* 532. L. S. H. roere; C. in were comen es; H. D. geworden es; R. in roere of comen es.

Ende verslaghen heeft die heren
Mids den vonnesse ons heren.
Die wise man en benijdt niet
Dat eneghe mensche goet gesciet;
Maer verbliden inden moet,
Dat den ghenen ghesciet goet;
Ende dat die mensche heeft smerte,
Dat soe deert hem in hore herte.
Hem es occ leet, dat verstaet, —
Dat enech mensche argh begaet,
Wedert vrient of viant si:
Des pleeght die wise, ghelouets mi. —
Maer die quade in horen moede
Beniden altoes de goede.
Sente Ambrosius sprect al clare,
Dat nemmermeer nijt en ware,
Waert alsoe, dat alle menschen
Qualcc voren na wenschen
Des gheens die nidech es,
Des sijt seker ende ghewes. —
Want die nidech es van naturen
Benijdt allen creaturen,
Ende horen voerspoet des ghelike,
Beide hier ende in hemelrike;

Vs. 534. H. Ouermits; D. der vonnis. 535. C. D. en *ontbr.*; R. man benydet niet. 536. L. Dat den m.; C. Dat yemant; H. Dat enich m.; D. eenige man g. gh. 537. L. S. D. Maer hi verblijt i. d. m.; C. Maer verblijt. 538. L. S. H. R. D. Datten goeden; C. Dat den mensche g. g. 539. C. Ende dat hij heuet sm.; H. R. D. heuet. 540. L. C. R. D. Dat deert hem in sijn herte; S. in sijn herte; H. in haer h. 541. R. Ende hem is occ. 542. C. Dat yemant a. 543. L. S. Weder het vr.; R. Weder hi vr. 544. C. die vroede; H. D. pleghet; R. pleghet die wise man. 547. C. R. al *ontbr.* 548. S. H. nidecheit; C. nemmeer. 549. C. Waert zoe. 553. L. Ende wie n. 554. R. Die benijt. 555. D. Ende haer v.

En es gheen soe groet Sant dare,
Hine woude dat hi in sine stat ware,
Ghelijc dat Lucifer dede
Mids siere hoeuerdechede;
Want nijt heeft hoer beghin
Wt hoeuerde meer no min.
    Ghi selt nidecheit alsoe vlien,
Datter v af en mach ghescien
Gheen argh, no andren mede,
Alsoe Catoen leert in eenre stede:
Ghi moeght den meneghen niden sere,
Dåt hem en scaedt min no mere,
Maer ghi sout v seluen quellen,
Beide hier ende inder hellen,
Want de nijt draeghet es meest gequelt,
Alsoe ic hier vore hebbe ghetelt.
    Ende niet en seldi allene
V herte van nide houden rene,
Maer ghi seldu tallen tide
Hoeden ieghen vriende nide,
Die dicke meer noest, sijds vroet, —

Vs. 557. L. gheen *ontbr.*; C. En es gh. s. so gr. d.; R. groote. 558. S. R. D. staet; C. in zijn st.; H. in sine stede; D. in sijn st. 559. H. Ghelike. 560. L. sier; S. Mids siere houerdegher nidecheden; H. Ouermits sijnre houaerdigher nydichede. 561. R. haer *ontbr.*; D. heuet tbegin. 562. S. Vte. 563. C. so vl.; D. nijt. 564. C. Datter v mach af gh.; R. en *ontbr.*; D. mach misschien. 565. H. anderen. 566. L. C. Alse; S. R. D. Als; H. So Cathoen. 567. L. D. beniden; C. Ghij moight den nydigen beniden zeere. 568. L. Want hen scaedt hem; H. scade. 571. L. H. Want die nijt draecht es meest gequelt; S Want wie n. draecht; C. R. D. Die nijt draget es meest geq. 572. L. Alsic voren hebbe; C. D. Alsic v voren hebbe; H. Soe ic h. v. h. ghespelt; R. Alsic voren heb getelt. 574. C. houden van nide. 575. C. H. u *ontbr.* 576. C. V hoeden — — beniden, R. viants n. 577. L. Die vele meer noest des sijt vroet; C. meer noods zijt gewes; D. veel meer.

Dan nijt vanden vianden doet.
Een wijs man sprac wilen ere,
Dat hem de mensche sal hoeden mere
Jeghen vriends nijt, alle daghe,
Dan ieghen der viande laghe;
Want verborghen nijt es noch alsoe swaer
Als nijt die men draeght openbaer.
Wildi v herte suueren van
Nidecheiden, soe mint dan
Gode ende den mensche met,
Dits rechte kerstene wet:
Ende doeght met uwen euenkersten
Als hi in breken es ende in bersten
Ende als hi es in vorespoede
Verblijdt met hem in uwen moede,
Soe hebdi nidecheit verdreuen
Ende selt hebben deuwelec leuen.

Van wijsheiden.

Wijsheit es die beste gaue,
Daer men weet te sprekene aue.

Vs. 578. L. D. den *ontbr.;* C. Dan n. van vianden es; R. Dan nijt van vrienden doet (!). 581. C hoeden zeere; H. D. mensch; R. Dat de mensce hem sal h. zeere. 581. C. vriende n. 582. C. siinre vianden l.; R. Meer dan ieghen. 583. L. noch *ontbr.;* C. Want verb. haet es zwaer; R. Want *ontbr.;* zoo zwaer; D. is veel zwaer. 584. L. H. Dan n.; S. int openbaer; C. D. Dan diemen draghet openbaer. 585. C. Wildij uws selfs hertte. 586. S. Nidecheit so vliet dan (!); C. In duechden soe moetti dan. 587. L. D. den *ontbr.;* C. Gode minnen ende d. m. m. 588. C. recht kersten w.; H. D. kersten; R. kerstenlike. 589. S. C. R. D. doghet. 590. L. Alse hi in doeghen es, in bersten; S. H. D. Als hi in doghene; C. R. Als hij es in liden ende in b. 591. L. Alse — vorspoede; S. C. H. D. voerspoede; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* D. Ende *ontbr.* 594. S. dewelike; C. R. deeuwich. 595. D. *Dit en de* 19 *volg. vs. ontbr.* 596. L. C. H. R. spreken.

Die wijs es mint altoes sere
Alle doeght ende ere;
Ende wijsheit can verre vorsien
Dinghen die moeghen ghescien,
Ende es op haer hoede ouer al
Jeghen scade ende ongheual.
Noyt, in en gheenre stonde,
En dede wijs man sonde.
Ghierecheit, vrecheit ende nijt
Scuwet die wise talre tijt,
Ende oec al dat, nacht ende dach,
Daer hi Gode met verwerken mach.
Wijsheit, voerwaer gheseit,
En soect niet dan gherechtecheit.
Wijs man hem seluen wel kint
Ende hi en verheft hem twint.
　　Die wise ontsiet altoes Gode
Ende houdt gheerne sine ghebode.
　　Salomon, die wise man, seit:
Gods vrese es beghin alder wijsheit.
Al dat ghi doet, dat sal wesen
Ghemingt metter Gods vresen,
Ende wat ghi daer buten doet,
Dat sal selden wesen goet.

Vs. 598. C. H. doghet; R. Alle doget ende alle eere. 600. C. Jeghen dingen. 603. L. in geer stonde; S. in ghere; C. R. in gheenen; H. in geenre. 604. *Allen:* En dede wijsman willens sonde.' 606. C. Scouwen die vroede t. t. 607. C. *Dit en de* 5 *volg. vs. ontbr.;* R. al *ontbr.* 608. S. H. mede. 609. S. ouer waer. 610. L. R. En *ontbr.* 611. H. Een wijs man wel h. s. kint; R. Een wijs man h. s. kint. 612. L. vergheeft hem twint; H. hem niet een twinc. 613. C. mint altoes G. 614. C. houdt wel sine g.; R gheerne *ontbr.* 615. R. D. man *ontbr.* 616. L. S. C. R. D. beghin der w. 617 S. H. D. doet sal wesen; R. Ende al. 618. S. D. Gheminghet met G. vr.; H. R. Gheminghet. 619. R. wat dat ghi. 620. H. D. Sal wesen selden goet. *In D. volgen hier de* 20 *eerste verzen van dit Hoofdstuk.*

Gods vrese, dat merken moeght,
Es slotel alder doeght;
Ende alle dinghe ontsien dien,
Die Gode minnen ende ontsien.
Ende die Gode en ontsiet niet,
Wet, dat hi alle dinc ontsiet;
Want hi ghenen troest en heeft
In hem, diet algader gheeft.
Die Gode ontsiet, sonder waen,
Es hem altoes onderdaen,
Ende haet altoes, sijds ghewes,
Al dat ieghen Gods wille es.
Seneca sprect, des sijt vroet:
Wijsheit es een volmaect goet
Der menscheliker ghedachten,
Die gaet bouen alle crachten,
Want si begripen can sunderlinghe
Beide eerdsch ende hemelsche dinghe.
Want den staet der neghen choren
Der ingle, als ghi moeght horen,

Vs. 621. C. als ghi m. m. 622. L. S. H. R. slotel tot alre d.; R. die slotel; D. van alle d. 623. L. Ende alle dinc ontsien Gode dien (!); C. dinc; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.*; D. dinc ontsiet. 625. S. Die Gode ontsien niet; C. Ende *ontbr.*; H. Entie Gode ontsien niet; R. Ende wie Gode ontziet; D. Ende die God ontsiet niet. 626. S. dinghe; R. Weet, dat hi alle archeit vliet. 627. C. Want hi alleen troost heeft; D. gheen. 628. R. In hem die alle dingen geeft. 629. R. Die Gode mint ende es onderdaen. 630. R. Hi salt hem loonen sonder waen. 631. R. Hi hatet oec zijts g. 632. C. H. Al *ontbr.* 633. L. C. Seneca maect ons vroet; S. Seneca die maect ons vroet; H. sprect ende maect ons vroet; D. Seneca maect ons ghewes. 634. L. S. C. H. Dat w. es; D. Dat wijsheit volmaect goet es. 636. C. Dat God mint bouen alle crachten. 637. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 638. L. D. Hemelsche ende erdsch dingen; S. H. Beede hemelsche ende erdsche d.; R. Alle hemelsce d. 639. L. Want dien der negen; C. Wat die stad der hemelsche choren; D. Want een vanden negen. 640. S. moghet; C. Der dingen als ghij moget h.; H. R. D. enghelen.

Can wijsheit der menschen gronden,
Als ons die boeke orconden.
Soe dat gheen dinc, sijds ghewes,
Soe bedect no soe swaer en es,
Tsmenschen wijsheit en can venden,
Wilt hijs hem sere onderwenden.
Aristoteles seit openbaer,
Dat gheen dinc nes te swaer:
Die studeren wilt hine vindet
Op dat hijs hem onderwindet.
Den wisen dunct altoes dat hi
Dwaes ende onorberlec si.
Ende wien dunct dat hi es wijs,
Van sotheden heeft hi den prijs.
Salomon, die wise man, seit:
Vore alle rijcheit gaet wijsheit,
Ende al dat es in ertrike
En mach niet sijn haer ghelike.
Jhesus Sydrac seit des ghelike,
Dat goet wijn ende soete musike
Tsmenschen herte verblidet sere;
Nochtan verhoeght wijsheit mere.

Vs. 642. L. Alse; S. H. Also ons. 643. S. des sijt ghewes. 644. D. Also. 645. L. en cant ondervinden; S. C. R. cant; H. Die tsmenschen wijsheit can vinden; D. Wijsheit der menschen en can ondervinden. 646. L. H. Wilsi haer seere; S. Wil soes hare zeer; C. sere *ontbr.*; D. Wi sijs haer onderwinden. 647. C. zeit voiwaer. 648. L. C. R. D. dinc en es so swaere; S. ghene dinc en es; H. en is. 649. S. Den studeren wilhijt vinden; R Den studere hine vindet. 650. S. Vpdat hijs hem wil onderwinden. 652. L. ende onboerlec si; S. ende onneersamelijc si. 655. R. D. man *ontbr.* 656. *Allen:* Vor; C. alle dinc g. w.; D. Wijsheit gaet voor alle rijcheit. 658. L. Dan mach; S. Ne mochte; C. En mochte sijn; D. En *ontbr.* 659. S. R. Jhesus Sydrax sone seit. 660. S. Dat wijn ende soete moersele properlike; C. zuet m. 661. L. H. R. D. verbliden; S. verblenden sere; C. Des menschen h. verbliden. 662. S. R. D. verhueghet; C. verblijdt w. m.; H. verblidet.

Ende wet, dat een wijs man seit,
Dat nieman sonder wijsheit
Wel op ertrike en mach leuen.
Oec staet daer bi bescreuen,
Dat alle herten sijn ghehoent,
Daer ghene wijsheit in en woent.
Wijsheit sterct des menschen sin,
Ende smeedt alle dinc daer in,
Ende regeert des menschen daden,
Ende verhoedt van allen scaden.
Salomon, voer waer gheseit,
Vercoes wijsheit vor rijcheit,
Want hi wiste wel in sinen moet,
Haddi wijsheit soe haddi goet.
Die wijs wilt sijn houde sine wet,
Die hem sijn God heeft gheset,
Ende doe enen anderen vroech ende spade
Als hi woude datmen hem dade,
Soe es sine wijsheit volmaect al
Daer hi te hemele met comen sal.
Ende wien dat God die helle gheeft,
Hi heeft hier als .i. dwaes gheleeft.

Vs. 663. C. *Dit en de negen volg. vs. ontbr.;* D. Nochtan weet dat. 665. L. S. R. D. en *ontbr.* 666. D. bi *ontbr.* 668. L. S. H. gheen. 669. L. R. smenschen; D. stercket smenschen. 670. L. S. Ende smeect alle doecht; H. Ende stiert alle doecht; R. Ende smeect alle doget; D. alle doget. 671. L. D. smenschen. 672. L. van *ontbr.;* S. verhoetse van; R. Ende behoet hem van; D. Ende voorhoeten v. a. s. 673. S. ouer waer; H. voir wair seit. 874. L. C. R. D. Coes w. 675. H. wel wiste. 676. S. hi adde goet; C. D. Hadde hij — hadde hij. 677. L. S. C. R. wille; C. sijn wet; D. die wet. 678. L. D. sijn *ontbr.;* H. Die God onse here heeft g.; R. Die hem van God is geset. 679. L. andern; R. anderen *ontbr.;* D. een ander. 680. R. D. Datti woude. 681. C. sijn w.; H. So is volmaect sine w. al. 682. S. H. mede; C. hemel; D. Daer men mede te hemel comen sal. 683. L. C. D. dat *ontbr.* 684. L. alse; S. H. hier *ontbr.;* R. D. Hi *ontbr.*

Wat men nv wijsheit heet.

Al selke wijsheit, sonder waen,
Als ghi hier hebt verstaen,
Es nv sere af gheleit.
Men heet nv meest wijsheit
Rijcheit hopen tsamen,
Hoe mense wan, oft hoe si quamen.
Oft dat met scalcheiden een man
Sinen viant verraden can,
Ende bederuen aen lijf ende aen goet,
Dese heten heden daeghs vroet;
Oft die ghene, die quade saken
Met loghennen connen maken,
Ende waerheit connen verblinden,
Met scalcheiden die si vinden:
Dese sijn nv van groten loue
Ende sunderlinghe ter heren houe.
Hadde een mensche, voerwaer ghesceit,
In hem alle die wijsheit
Die Salomon hadde, die wise man,

Vs. 686. L. S. C. H. hier voren hebt; R. ghi nu hier voren; D. Als ghi voor hebt. 687. D. zeer. 688. S. meest *ontbr.* 689. L. Rijcheit ende hope te same; H. Rijcheden bi hopen tsamen; R. Rijcheit met h. ts.; D. te samen. 690. C. of waen sij quamen; R. of wane zy quamen. 691. S. H. Eist dat met sc. 692. H. R. Sinen vrient verraden; D. Enen anderen verraden. 693. H. lijf an goet; R. Oft bed.; D. Of bed. aen lijf aen goet. 694. L. D. Dese hietmen nv vroet; S. Dese heet heden daghes vr.; C. heten dagelicx vr.; H. Dese heten nv ter tijt vroet. 695 L. die met g. s.; H. die scone saken; D. Als die mit quade zaken. 696. L. D. Loghene scone connen maken; S. Met logen scone can maken; C. Met l. schoene maken; H. Mit loghenen scone c. m.; R. Met logenen scoon c. m. *In C. volgen hierop nog deze twee vs.:* Ende met haren quaden vladen Haren euenkersten verraden. 697. C. Entie waerheyt verblinden; R. Ende de warelt connen verb. 699. C. nv *ontbr.* 701. S. ouer waer; H. mensche *ontbr.;* D. Had een mensch. 702. S. al; R. Alte male die wijsheit. 703. H. had.

Ende Aristoteles met, nochtan
Soude mense versmaden, twaren,
Waert, dat si mate van goede waren.
  Eest drossate, meyer oft amman,
Die uele te houe bringhen can,
Hoe ofte wien hi nam dat goet,
Dat heet een wijs man ende vroet.
Maer wilt hi ane sien gherechtecheit,
Ende daer toe sijn altoes ghereit,
Soe seit men: het es een dwaes,
Die den here nien doech een aes.
  Meester Tullius seght ons alsoe,
Dat ten rechtere hoert toe
Den rechte altoes te helpene voert,
Ende dat sinen ambachte toe hoert:
Doet hi anders in enegher tijt,
Seker, hi es vermalendijt,
Ende sijn here daer toe mede,
Op dat hi weet sijns rechters zede.
  Die recht wijs es, gheloues mi,

Vs. 704. S. H. R. mede; C. D. met *ontbr.* 705. S. H. te waren; R. Soudmense. 707. L. C. R. meijere; S. meijere of ander man; H. Ist drussaet, mayer of ander man; D. Ist keijser, drossaet of amman. 708. D. veel. 709. L. H. R. D. oft; S. Hoet quam ende hae hi nam d. g. 710. S. ende een vroet; C. Dat *ontbr.;* R. heet ende wijs man ende goet; D. Dien heetmen wijs ende vroet. 711. S. wille hi an sien; C. hy er aensien; H. R. D. aensien. 712. L. S. H. R. altoes sijn; C. altoes *ontbr.;* D. Ende altoes daer toe s. bereit. 713. L. C. R. D. hets een d. 714. L. H. R. niet en d.; S. niet doech; C. Die sinen heere niet en d.; D. heer niet en d. 715. R. Meester *ontbr.;* D. Tullius die seit alsoe. 716. L. C. D. rechter; H. rechte; R. rechtre. 717. L. S. H. R. helpen; C. Den rechter te hulpen voirt; D. Trecht te helpen altoos voort. 718. C. Die sinen ambacht t. h.; H. ambocht toe behoirt; R. Ende dat den rechte toe behoort; D. sijn ambacht. 719. R. teeniger tijt. 721. H. sine heere; D. Ende sijn eer daer toe quyt mede. 722. S. sijns rechts; C. des lants zede; D. weet srechts zede. 723. H. Die rechts wise g. m.; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* H. Die gerecht wijst ghel. mi.

En soect niet dan dat recht si,
Ende soe waer hi onrecht siet,
Des soe doeght hi swaer verdriet.
Wijsheit draeght wapene nacht ende dach
Jeghen al dat hare mescomen mach,
Want si haer wijsheit can vore sien
Van al dat haer mach messchien.
God gheue ons sulke wijshede,
Daer wi te Gode comen mede!

Vander auentueren.

Wet, dat si dolen vter maten,
Die hem op dauenture verlaten,
Ende die peinsen in horen moet
Dat si gheuen can quaet ende goet.
Seneca seit in siere scrijfturen,
Die hem beuelen der auenturen,
Dat si herde sere dwasen;
Want dauenture si es ghelasen,
Dat vander sonne schine
Brect ontwee sonder pine.
Dat auonture noch leuen

Vs. 724. H. En soect el niet. 726. C. doeghet hij verdriet; R. Die soo soude hebben groot verdriet. 727. L. S. H. R. D. wapen; C. Wijsheit vraghet nacht ende dach. 728. *Allen:* haer; C. R. al *ontbr.* 729. L. si *ontbr.*; vorsien; S. Want soe haer wiselike can voersien; C. *Dit en het volg. vs. ontbr.*; H. Want si haer wiselic can voirsien; R. Want wijsheit can haer voersien; D Want haer wijsheit can versien. 730. S. R. mach ghescien; R. al *ontbr.* 731. H. al sulke w. 732. L. te hem comen; D. te hemel comen. 734. H. opter auontuer. 735. C. die *ontbr.*; H. Entie. 736. L. D. can geuen; H. D. of goet. 737. L. sier; H. D. inder scrifturen. 738. C. herde *ontbr.* 740. L. S. C. si *ontbr.*; S. glasen; H. Want die auontuer is als glasen; R. Want dauontueren zijn glazen; H. Want die auonture is glasen. 742. L. D. Ontwee br. 743. L. Ende wet dat a.; S. C. Ende dat a.; H. Ende dat auontuer w. l.; D. Weet dat a.

Den mensche sekernes geuen.
Seneca seit, die hem beuelen
Der auonturen, dat si quelen,
Want dat si dan in die vre
Wercken ieghen die nature;
Want dauenture si en es niet iet,
Ja, oec uele min dan niet.
Die op hare neemt goem,
Dats oft ware op enen boem.
Die dwase pleghen, dat es waer,
Dauenture ontsien hier ende daer,
Ende die vroede telken male
Ghetroest hem haers herde wale.
Dauenture, seit een wijs man,
Niemanne ghederen en can,
Dan den ghenen openbare,
Die sinen hope set in hare.
Een meester doet ons ghewes,
Dat dauenture ghelijc es
Enen ongheleerden medicijn,
Die met quader consten sijn

Vs. 744. L. ghegeuen; S. H. Seker den mensche es ghegheuen; C. Den mensche en es ghegeuen; R. D. Den mensce zeker en es gegeuen. 746. H. auontuer. 747. L. R. dat *ontbr.;* D. Ende dat si dan. 748. S. ieghen dauenture (!). 749. L. si en *ontbr.;* S. dauenture es niet; C. dauenture en es niet; H. dauontuer en is niet yet; R. die auontuere en is niet; D. Want auenture dat besiet. 750. L. Maer vele min; S. H. R. Ja, ende oec; C. oec *ontbr.;* D. Is veel min dan niet. 751. L. C. R. D. haer; H. haer nemet. 752. S. vp enen droem; H. D. waer. 753. L. C. R. D. dats waer. 754. S. C. tontsiene; H. Dauontuer; R. te ontzien; D. Die a. o. hierentaer. 755. C. Entie vroede getroost haers wale; H. Entie vr. 756. L. Ghetroesten; S. R. D. hem dies; C. Watti doet telken male; H. Troosten hem. 757. H. Die auontuer. 758. L. S. C. H. D. Niemen; H. deren; R. Niemende; en *ontbr.* 759. C. ghenen die in hare. 760. C. Sine hope set openbare; R. D. zijn h. 761. C. meester zeit sijts gh. 762. H. Dat nature gh. es (!). 763. D. Jongen geleerden med. 764. S. H. metter q. c.

Vele liede heeft bedoruen,
Daer die meneghe af es ghestoruen.
Setten wi ane Gode onsen troest,
Soe werden wi seker verloest
Van arghe vroech ende spade,
Mids siere gronderloeser ghenade;
Want ane hem staet alle dinc,
Soe machtech es sijn ghehinc.

Van vresen ende van hoeden.

Wie dat sonder vrese leeft,
Wet, dat hi quaet leuen heeft;
Want altoes es die vroede
Van meschiene op sine hoede.
Elc mensche in sinen daghen
Sal om twee dinc vrese draghen:
Dierste om der zielen bedrijf,
Dat ander es om dat lijf.
Der zielen sorghe, sonder waen,
Die sal altoes voren gaen,
Hoe dat wise bestemmen moghen,
Dat si Gode moghen doghen.

Vs. 765. S. heeft bedroghen; D. Veel luide. 766. L. menghe; H. menich. 767. *Allen:* an Gode. 768. D. Soe worde hi zekerlic v. 769. S. Van quade vr.; H. arch. 770. L. Mids sier grondeloser; S. Mids deser grondeloser; C. R. grondeloser; H. Ouermits sijnre groter ghenade; D. grondelose. 771. *Allen:* an hem. 772. S. es hi ghehinc (!). 775. L. C. es *ontbr.* 776. L. C. es op s. h.; C. sijn hoede; H. misschien; R. misdoene, D. misdoen. 777. L. C. D. sal in s. d.; H. mensch. 778. L. C. D. Om twee dinghen vr. dr.; H. R. dinghe. 779. C. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.*; R. is om der zielen b.; D. Teerst om sire z. b. 780. L. H. R. D. Dander; D. om tlijf. 782. H. soude altoes; D. Die *ontbr.* 783. C. se *ontbr.* 784. L. mach d.; S. moghe; C. Gode moeten d.; D. Gode sal mogen d.

Daer na sal onse vresen
Om den lichame wesen,
Hoe wi dien moghen gheneren,
Beide met Gode ende met eren,
Soe dat wi in worden no in wercken
Gode no menschen en verwercken.
Ons seit Jhesus Sydracs sone,
Dat die wise es ghewone
Dat hi in allen dinghen vreest,
Ende sine viande alre meest.
Daer omme maect ons Salomon ghewes,
Dat die mensche wel salech es,
Die in duchten altoes leeft;
Ende wie een herde herte heeft,
Dat hi dicke vallen moet
In dinc die nien es goet.
Seneca sprect oec hiertoe
In sinen boeke, ende seit alsoe:
Die alle laghen ducht ghemene
En sal vallen in en ghene,
Want sine voresieneghe hoede
Verhoetten dicke van ranspoede.
Hets gheseit ter menegher stede:

Vs. 785. C. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.*; R. ons vr. 786. L. Omme. 787. H. moghen dien g. 788. R. Beide *ontbr.* 789. C. Soe *ontbr.*; D. ende in werken. 790. S. en *ontbr.*; C. Gode ende den m. v.; H. Gode niet en verw.; R. Gode noch den mensce verw.; D. Gode ende m. *Hierop volgt in C. vs.* 785—788. 794. L. S. C. D. sinen viant; R. zijn vyanden. 795. L. C. D. Salomon macct ons ghewes; H. Des maect ons; R. Daer om. 796. H. mensch; R. D. wel *ontbr.* 797. S. H. R. D. in duechden. 798. C. Maer wie e. h. hert; H. ene. 800. L. niet en es; S. dinc die hem niet es g.; C. H. D. dinc die hem niet en es g.; R. In dingen die hem niet en es vroet. 801. C. oec *ontbr.* 802. L. S. H. R. D. boec. 803. S. alle daghe (!). 806. S. Verhoetene — rampspoede; C. Verhcettene d. v. onspoede; D. Hoeten.

Daer goede hoede daer goet vrede.
    Ghine selt niet doen allene
Die grote maer oec die clene,
Want men heuet dicke ghescouwet an
Dat die mindren den meren verwan,
En dat oec in volcwighe mede
Die mindren hoep behielt de stede.
    Ouidius maect ons ghewes,
Dat ene slangghe die cleine es
Enen groten verre steket doet.
Noch soe seit hi voer al bloet,
Dat dicwile een clein hondekijn
Houdet .i. groet ouerswijn.
Van eenre ghenstren .i. wijs man sprect,
Dat dicke een groet dorp ontstect.
    Ende al eest dat men ouer al
Grote ende cleen ontsien sal,
Nochtan als es te doene

Vs. 808. L. goet hoede; S. R. Daer goede hoede es daer es g. vr.; C. hoede es, es altois vrede; H. Daer is goede hoede daer is goede vr.; D. Daer is goet hoede is g. vr. 809. *Allen:* niet ontsien alleene; R. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.* 811. L. D. heeft dicke ghescout an; S. heeft; C. Want men dicken ondervint; H. Want men ghesien heeft an. 812. S. Die minste den meesten verwan; C. Dattie minste die meeste verwint; H. minste den meeste; D. mindere den meesten. 813. C. Ende dat in vele wighe mede; D. dat *ontbr.* 814. L. minder; S. C. H. minste; C. helt die st.; H. behelden; D. Dat die minder hoop behilt stede. 815. C. H. cleen es. 817. S. C. D. stect doot; H. grooten wee steket; R. Ene groote sciere steect. 818. L. D. soe *ontbr.;* vort al bl.; S. No so seit hi al bloet; C. soe *ontbr.;* voer *ontbr.;* H. voirt al bl.; R. voer *ontbr.* 819. C. dicwile *ontbr.;* H. R. dicwijl; D. Dat dicke een klein kindekijn. 820. L. D. Hout — enerswijn; S. H. R. cuerswijn; C. Houdt dicke een euerzwijn. 821. L. gheystren een wise sprect; S. Van ere gleinstre dat sprect; C. gheisteren; H. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* R. *Dit en de* 9 *volg. vs. ontbr.;* D. Van eenre voncke een wijse sprect. 822. L. S. D. Dat *ontbr.;* C. D. groot huus. 823. L. H. Ende *ontbr.* 824. L. S. C. D. Groot ende cleene; H. Groot.

Salmen vrome sijn ende coene,
Ende niet versaeght, alst sijn moet
Om te bescudden lijf ende goet,
Ende altoes wijslec ende met hoeden:
Dits die lere vanden vroeden.
   Lieue kindere nv merct: na dien
Dat wi menschen selen ontsien,
Soe eest wel recht dat wi sere
Ontsien Gode onsen here,
Die ons van niet ghemaket heeft,
Ende leuen ende verstannesse gheeft,
Ende daer toe sijn hemelrike,
Dat duren sal euwelike,
Eest dat wijs verdienen willen;
Oft wi hebben inder hellen
Euwelike pine van dien,
Dat wi hem hier nien ontsien.

Van phylosophien.

Wijsheit ende phylosophie
Dats ene suptile clergie,

Vs. 826. S. vro sijn; C. Salmen wesen coene; H. Salmen sijn vr. ende c.; D. Salmen stout sijn ende c. 827. S. alst est noet; C. vers. inden moet; H. vers. sijn als in sijn moet. 828. L. te *ontbr.*; S. bescuddene. 829. L. wijsselec; S. C. wiselijc; H. wijslike; D. Altoos wijselic. 831. L. S. H. R. kinder; C. R. nv *ontbr.*; D. Lieue kinder hoet van dien. 834. C. H. D. Gode onts.; R. Gode *ontbr.* 835. L. S. H. van niete ghescapen heeft; C. Die ons leuen ende verstannis gheeft; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.*; D. geschepen. 836. C. Ende al dat daermen bij leeft; H. D. verstandenis. 837. H. Ende daer sijn in h.; D. sijn *ontbr.* *Hierop volgt in C. nog:* Daer bouen inden trone, Des onne ons die Gods sone. 839. R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 841. *Allen:* na dien; C. Eeuwelijc. 842. L. Dat wi hier niet en ontsien; S. niet ontsien; C. Eest dat wine niet ontsien; H. niet en ontsien; D. Dat wi hem niet ontsien. 843. *Dit hoofdstuk ontbreekt in C.* 844. H. R. D. een.

Daer groet soetheit in leit,
Ende die den sin maect ghereit
Tallen consten liberale,
Alse goede clercke weten wale.
Si es, alsoe ic hore lien,
Ghedeilt in drien partien.
Dierste dat es gheseedthede,
Daer die sin werdt ghemaect mede
Ghestadech ende oec ghesaet,
Ende van onbescheide ghemaet.
Dander dat es redenlecheit,
Die doet kinnen die waerheit
Van verstaen allen dinghen,
Die si inden sin can bringhen.
Dat derde es naturlechede,
Die can maken onderschede
Vanden worden, diemen seit,
Ja, elc in sijn propertheit.
Ende tsiere phylosophie
En mach nieman comen, die,
Van herten bedruct si:
Hi moet emmer wesen vri
Ende ongheladen in den sin,
Daer phylosophie sal in.

Vs. 845. L. R. groote; S. H. Daer grote wijsheit in leit; D. Daer grote sotheit in leit. 846. H. Entie. 848. H. D. Als. 849. L. S. R. D. alsic hore. 851. S. H. R. dat *ontbr.;* D. Die eerste is. 853. L. H. R. Gestaedecheit; S. Ghestadechede; D. Ghestaedicht ende gesaet. 854. L. S. ombeschede. 855. L. dats r.; S. dat *ontbr.;* D. Die ander is. 856. H. Doet kinnen. 857. L. S. H. verstane; H. Ende van; R. Van te verstane. 859. L. naturhede; H. Terde is natueraelhede. 860. H. Die maket o. 862. L. Ja, elc sine properteit; S. sine; H. elke in sine; D. Elc sine properheit. 863. L. H. R. D. Ende te deser ph.; S. Ende deser ph. 865. D. bedroevet si. 866. S. Si moeten emmer. 868. D. is in.

En es oec ghene merre soethede,
Alse meester Marcus Cocus sede,
Ende wie dese wijsheit hebben can
Dat es wel een salech man.
Ja, als wijsheit ende goet leuen
Beide te samene wel cleuen,
Ende in doeghden eersam sijn,
Dats een poent van wensche fijn.
Wilen leefden wijsselike
Phylosophen op ertrike,
Want si selue hanteerden
Wijsheit, die si andren leerden.
Alsoe Plato ende Aristotiles,
Seneca ende oec Socrates,
Ende ander phylosophen uele,
Die in eernste no in spele
Anders en daden spade ende vroe
Dan der wijsheit hoert toe;
Want phylosophie in haer bediet
Dats wijsheit ende anders niet.
Die wijsheit connen ende voert leren
Ende selue dwaesheit hanteren,

Vs. 869. L. En es ghene meere sotheit; S. En es oec meere zotheit; H. sotheit; R. D. En es gheen meere zoeticheit. 870. L. H. R. Als; S. Also ons meester; H. Also meester Marcus seit. 872. H. is ymmer een s. m.; D. Dats wel een wijse man. 873. H. alse. 874. L. tsamen; S. te samen; H. Beide w. t. samen cl.; R. te zamen cleuen; D. Beide tsamen leuen ende cleuen. 875. R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 876. S. H. van wijsheden fijn. 877. H. wijslike; R. leueden wijslike; D. Wijlen eer leerden w. 878. D. Die ph. 880. S. D. anderen; H. den anderen. 881. L. H. D. Als. 882. L. R. D. oec *ontbr.*; S. Screef ende Socrates; H. Screef ende oec Socrates. 883. H. filosopen. 884. S. in nerenste; H. in naernst; D. naerste. 885. *Allen:* no vroe. 886. L. hoerden toe; S. wijshede hoerde toe; H. D. hoirde. 888. S. wijshede; H. Dat is; R. ende el niet. 889. L. D. Die *ontbr.*; S. Wijsheit connen ende anteren. 890. S. dwaeshede leeren.

Dats als een siende blent man,
Die den wech niet ghehouden en can,
Ende valt siende in die gracht,
Daer hi hem seluen in versmacht.
Wijsheit sonder wijs leuen,
Ende rijcheit oec sonder gheuen,
Dit sijn twee tortysen echt,
Die nemmermeer en gheuen licht,
Ende oec vore Gode sunderlinghe
Ghehaedt vore alle dinghe.
    Alse die goede clerc heeft gheleert
Sijn phylosophie, soe keert
Hi hem dicke metter vaert
Tote dien edelen rechte waert,
Alse Loy, Decreten ende Decretale,
Ende dat bedarf oec herde wale;
Want wijsheit en doech niet en twint,
Gherechtecheit en si haer fondament:
Want daer gherechtecheit niet mede
En werct daer eest valschede.
Gherechtecheit sal die roeder sijn,
Op dat die wijsheit sal sijn fijn.
    Maer die wise die hen (*sic*) daertoe keren,

Vs. 891. L. alse. 892. L. en *ontbr.;* S. niet behouden can; H. niet *ontbr.;* R. D. niet houden can. 893. L. Die valt; H. vallet. 896. L. S. R. D. oec *ontbr.* 899. *Allen:* vor Gode; S. vor Gode sijn s. 900. L. Ghehaet sijn vor a. d.; S. R. D. vor; H. bouen a. d. 901. L. een goet cl.; H. So die; R. Als; D. Als een cl. 902. L. S. H. D. Sine ph.; D. soe *ontbr.* 904. L. D. Toten edelen; S. Te anderen saken waert; H. Tot sinen edelen rechten aert (!); R. *Dit vs. ontbr.* 905. H. R. D. Als. 906. D. Ende dat behoeft hi harde wale. 907. S. wijshede; D. Wijsheit en doech een twint. 908. S. Gherechtichede; H. ensi tfundament. 909. S. gherechtichede; H. D. niet en is mede; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 910. L. eest al v.; S. H. es altoes v.; D. Daer is alle v. 911. S. Gherechtichede — roede; H. D. roede. 912. S. wijshede. 913. L. S. H. D. Maer wise.

Dat si bescreuen rechte leren,
Ende hem God dan wille gheonnen
Dat si van beiden desen connen,
Ende dan met hore scalker hone
Dat onrecht maken scone,
Ende dat recht setten achter,
Doen Gode groten lachter,
Ende sijn Gode ondanclec daer af,
Die hem die edele conste gaf,
Om gheniet, dat siere vore kiesen,
Daer si Gode omme verliesen.
Hi es wijs ende wel gheleert,
Die sine herte ane Gode keert.
Cleergie ende wijsheit si te gaen,
Maer Gods minne moet altoes staen.

Van goedertierenheiden.

Goedertierenheit, des sijt vroet,
Es in haer seluen herde goet,
Ende die es tweerande, alsoe ic las.
Dene es gheheten pietas,
Ende van naturen in haer heeft

Vs. 914. S. recht; R. gerechticheit. 915. L R. wil; H. dan hem wille; D. Ende God wil gheonnen. 916. D. Datsi dese beide connen. 917. D. dan *ontbr.* 918. L. Dat *ontbr.;* D. Dan onr. 919. L. D. dat *ontbr.;* S. laten achter; H. maken achter; D. te setten. 921. *Allen:* ondankelec; H. Ende sijn o. G. d. a.; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 923. L. D. vorkiesen; S. Om ghemintheit; H. Om ghenne dat sire om kyesen. 924. L. H. om. 925. D. ende zere wel gel. 926. *Allen:* Die sijn herte an. 927. L. si *ontbr.;* R. w. die gaen; D. Wijsheit ende conste die gaen. 928. R. moet ewelic staen. 929. S. Goedertierichede; R. D. zijts vroet. *Dit Hoofdstuk ontbreekt in C.* 931. L. alsic las; S. R. die *ontbr.;* als ict las; H. Entie — als ict las; D. Ende *ontbr.* 932. S. gheheeten es; H. D. Die een; R. Die eene. 933. *Allen:* Die van n.

Dat si alle mesdaet vergheeft,
Ende en wilt in gheenre tijt
In haet ligghen no in nijt.
Dits een doeght groet,
Ende diere en ware ghenen noet,
Waert dat die mesdade
En quamen vroech no spade;
Want (dan) en wistmen vergheuen wat
Soene hadde goedertierenheit gheen stat.
Dese goedertierenheit heeft
God onse here: hi vergheeft
Al dat, vroech ende spade,
Dat men hem bidt op ghenade.
Die andre, wildi dat weten, —
Es benignitas gheheten:
Dats ene goedertierenhede,
Die oueral houdt haer stede,
Ende es ghereet te beleiden
Alle dinc met soetecheiden.
Wt deser goedertierenheit comen
Vif doegden, hebbic vernomen.
Reuerentie ende ontfermecheit,
Vrienscap ende onnoselheit,

Vs. 935. L. in geer tijt. 936. S. In haer ligghen in ghenen nijt (!); D. hate. 937. L. S. Dit es ene; H. Dit is ene doghet; R. *Dit en de* 9 *volg. vs. ontbr.;* D. doghet. 938. L. Ende deser ware genen; H. Ende dese en w. gheen; D. en waer gheen. 940. S. En quam; H. D. quame. 941. *Allen:* dan *ontbr.* 942. L. Soen; S. goedertierheit ghene; H. D. So en had. 943. L. Ende dese. 944. *Allen:* want hi verg.; D. ons heer. 945. L. Alle dat. 946. S. H. Daermen hem of bid ghenade. 947. L. Dandere wildijt weten; S. D. wildijt weten; H. Entie ander; R. Die andre zuldi weten. 948. S. Soe es b. 949. L. S. R. D. een; S. goedertierhede. 950. S. hare; H. haer *ontbr.* 952. L. met haestecheiden; R. zoeticheiden; D. mit goedertierenheiden. 953. R. soo comen. 954. L. Vive; S. H. d. tonser vromen; R. Vele d.

Ende daertoe eendrachtechede,
Ende ander doeghden mede,
Die ic hier achter late bliuen.
Nv hoert dbediet van desen viuen.
  Reuerencie die can eren
Prelate ende landsheren,
Ende ander liede ouer al,
Die men met rechte eren sal.
Dits een poent, als men seit,
Dat coemt vte goedertierenheit.
  Dander es ontfermichede:
Dese heeft altoes den sede,
Dat hi wert bedroeft van herten
Om ander liede vernoy ende smerten.
  Vrienscap die volght hier na:
Dats eene doeght, alsict versta,
Die den euenkersten mint,
Om dat siere enech doeght in vint.
Tullius ons dit woert ontbint:
  Vrienscap en es anders twint
Dan een vriendelec met ghehinghen
Alle godliker ende eerdscher dinghen,
Met goeden wille, karitaten:

Vs. 958. R. Ende oec gedoochzaemheit mede. 959. R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 960. S. dbediet *ontbr.* 961. D. die *ontbr.* 965. S. also men seit; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 966. S. vte groter goedertiericheit; H. D. wt 967. R. ontfarmhertichede; D. Die ander. 968. R. Die heuet; D. Die heeft. 969. S. Datsi bedrouft werden v. h.; H. bedroeft wort. 970. R. rouwe ende smerte. 971. S. R. D. Vr. volghet hier na; H. Volghet. 972. *Allen:* een; R. D. doget. 974. L. enege; S. *Dit vs. ontbr.;* H. Omdat hi een doecht daer in vint; R. enech *ontbr.;* doget; D. Om enighe doecht dat hire in vint. 975. L. dit wort ons; R. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.;* D. ons *ontbr.* 976. H. anders een twinc. 977. S. D. met *ontbr.*; H. mede. 978. L. Al; H. ende *ontbr.* 979. *Allen:* ende kar.

Dits ene doeght van groter baten.
    Onnoselheit es ene doeght,
Die de ziele maect verhoeght;
Want si niemans arch en soect,
Ende hare bate niet en roect
Indien dat ieman soude deren:
Ghelijcheit es haer begheren.
    Eendrachtecheit, dat bediede
Dats, dat poerteren ende lands liede
Te samen selen plechten,
Ende elc met anderen vechten
Vore hare recht ende hore ere;
Dits afghelegħt sere.
Ic moet segghen, al eest lachter,
Ghemeen orbore laet men achter,
Maer elc staet na sine bate,
Dits groet iammer ende ommate.
Scanden selen comen groet,
Ende seker, des sal wesen noet,
Ende ic duchte si sijn gheboren
Diet sien selen ende horen.
God moeter alsoe toe sien,
Dat alle scanden moeten vlien

Vs. 980. *Allen:* een. 981. L. H. R. D. een. 982. R. maect *ontbr.* 983. R. Want zi in niement arch en zooct; D. scade en soect. 984. S. haers baten; H. D. haer b.; R. haers selfs b. 985. R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 986. L. H. Ghelijc es. 987. L. Eendrachtich; H. hoer bed.; R. Eendrachtichede; D. Eend. ic bed. 988. L. portre; S. porters; R. dat *ontbr.;* poortren; H. R. D. lantliede. 990. L. R. andren; H. D. mitten. 991. L. S. H. D. Vor haer recht ende vor haer ere; R. Vor haer recht ende haer eere. 992. L. S. H. D. Dit es. 994. S. R. orbor; S. Tghemene orbare trecmen achter; H. Tghemene oerbaer trect men achter; D. Gemenen oorbaer. 995. S. sine sate; R. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.* 996. S. grote; H. Dit is iammer e. o.; D. Dits iammer e. o. 998. S. D. seker dat s. w. 1000. L. D. selen sien.

Mids siere groter ghenaden,
Die den meneghen heeft beraden.

Van gulsecheiden ende ommaten.

Gvlsecheit ende ommate
Es tsmenschen groot ombate.
Jhesus Sydrac doet ons bekint:
Die wijn ende vette morsele mint
En mach niet werden rike.
Noch seit hi des ghelike,
Dat gheen armoede en es soe quaet,
Alse die wt leckernien gaet;
Want soe hi was in meerren goede,
Soe hen (*sic!*) swaerre es te moede;
Ja, uele meer dan enen man,
Die noyt goet no welde en ghewan.
Noch soe doet hi ghewach,
Dat droncken arbeidere en mach
Rike werden nemmermere.
Noch seit die wise here:
Die mint leckere morsele
Moet armoede hebben uele.

Vs. 1003. L. sier; H. Ouermits. 1004. S. Die hi den m.; D. den mensche h. b. 1005. S. Gulsechede. 1006. L. S. C. H. D. grote. 1007. C. bekinnen; R. Jhesus Sydrax sone. 1008. L. C. H. D. vette spise; S. wijn ende grote spise m.; C. minnen; R. Wie wiue ende vette spise. 1011. L. S. Dat ghene arm. es so quaet; H. ghene. 1012. *Allen:* Als; S. vte. 1014. L. swaere es sine armoede; S. So sware es sine aermoede; C. R. zwaerder es sijn armoede; H. swaerre is der armoede. 1015. L. S. C. H. D. een; L. S. meere; R. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.;* D. veel. 1016. *Allen:* goet no *ontbr.;* S. C. en *ontbr.;* C. Die nye. 1017. L. hi daer ghewach; S. hi ons gh.; C. mede gh.; H. hi dus gh.; D. soe *ontbr.;* hi oec gh. 1018. *Allen:* arbeider. 1020. L. H. seit dus die selue heere; S. seit dus die heere; D. Noch seit aldus die heer. 1021. L. S. R. D. lecker; H Wie dat mint. 1022. S. aermoets; C. hebben arm. v.

Noch maect hi ons dus ghewes,
Dat sober dranc ghesondere es
Der zielen ende des lichamen met.
    Vele wijns ghedroncken, dat wet,
Crenct des menschen ziel ende lijf,
Ende aen ziele ende goet keyteijf
Maect hine, ende erenloes mede.
Tfledersijn in vote ende in lede,
Ende ander onghemac menegherande,
Dit sien wi daghelijcs achter lande,
Maect die wijn te menegher stonde;
Qualec rieken nase ende monde,
Lespen oec inder spraken,
Ende die oghen leep maken,
Luxurie, can hi bringhen toe.
    Sente Paulus sprect alsoe,
Oec machment in deser wisen
Wel verstaen als vander spisen:

Vs. 1023. S. H. R. D. dus *ontbr.;* C. Noch zo maecti ons ghewes. 1024. L. S. H. D. ghesonder; C. ghesont; R. Die vele drinct dat zonde is; D. Dat zeker dranc. 1025. L. des *ontbr.;* S. den l. m.; C. enten lichaem; H. ende *ontbr.;* den l.; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1026. S. wijns *ontbr.;* H. Dan vele; D. Veel. 1027. L. sin ende l.; S. Maect den mensche groet keytijf; C. ziele; H. Maect den mensche kaytijf; C. Want het crenct des menscen lijf. 1028. L. Ende ane siele ende an goet; S. H. Ende cranct oec ziele ende lijf; C. Ende aen die ziele een keytijf; R. Ende wort bedoruen an ziele ende an l.; D. Ende an die ziele keytijf. 1029. L. D. eerloes; S. Ende brinct hem oec mede; C. Maectmen arm ende eerloes mede; H Ende brenct hem toe oec mede; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1030. L. D. ende *ontbr.* 1031. L. D. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* S. H. Ende oec mede inde hande; C. Ende onghemake m. 1032. S. Ende ander onghemake menegerande; C. Ghesciet hem daer na te hande; H. Ende onghemake menigherhande. 1033. L. D. Comt van wine te menger st.; S. meneg.; C. Oic maect; C. *vs.* 1034 *gaat vóór* 33. 1034. S. riesen (!). 1035. D. oec *ontbr.* 1036. R. Entie. 1037. C. H. R. sij; C. bringen voirt. 1038. C. Sente P. seit dese woirt; H. R. Sente *ontbr.* 1039. D. inder wijsen. 1040. H. D. als *ontbr.*

Spise te uele ghenomen
Doet dicke wile siecheit comen.
Nieman en sal, als wi lesen,
Op spise te ghierech wesen.
Jhesus Sydracs sone hi seit:
Menegherande spise geleit
Deen op dander connen wale
Siecheit maken ende quale.
Dit selue seit oec Ypocras
Ende Galieen, alsoe ict las:
Eenrande spise, des sijt vroet,
Te maten gheten dat es goet.
Hongher bouen alle saken
Doet crancke spise wel smaken.
Daerbi en soudemen niet eten dan
Vor dat die hongher quame an,
Soe soude die spise sijn bequame,
Ende ghesont sijn den lichame.
Ghine selt hebben ghene gnoechlecheit
Inder spisen wel smakelecheit,
Maer om den hongher te verslane,

Vs. 1041. D. Van spise te veel gh. 1042. L. C. dicwile; S. ziechede; H. dicke; R. dicwijl; D. Moet dicwijle z. c. 1043. L. en *ontbr.*; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1044. L. Om sp. 1045. *Allen:* hi *ontbr.* 1046. L. Vele spisen te gader gheleit; D. Veel spise te gader gheleit. 1047. S. vp den andren; D. Die een. 1048. S. Siecheden. 1049. C. H. D. oec *ontbr.*; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1050. L. Galileenus; C. D. Ende Galienus als ic las; H. Ende G. sijt seker das. 1051. S. Menegherande sp. (!); C. D. Eenderande spise sijts vroet; H. Eenrehande; R. Eenrehande spise goet. 1052. S. gheheten; C. dat *ontbr.*; H. D. ghegheten. 1055. H. Ende daerom en soudmen; D. en *ontbr.* 1056. S. C. dat *ontbr.*; H. die *ontbr.*; D. Als die hongher q. a. 1057. C. sijn *ontbr.*; D. die *ontbr.* 1058. H. R. D. sijn *ontbr.* 1059. L. S. genoechlecheit; C. Ghine sult gheene ghenuechelicheit; H. Ghi en sult niet hebben genoechlicheit; R. *Dit en de 5 volg. vs. ontbr.*; D. geen genoechlicheit. 1060. C. Hebben inder sp.; H. welsmakenheit. 1061. C. Maer om den lachter bij te stane.

Ende den lichame bi te stane,
Ende te houden in siere machte,
Dit sal sijn v ghedachte;
Want met herden cleinen dinghen
Machmen den lichame henen bringhen.
Maer ouertollech ate ende dranc
Maect sin ende lichame cranc,
Ende bedeerft die ziele mede,
Dits van rechte hare zede.
En es gheene meerre bate
Dan middelheit ende mate,
Ende die dese wel houden can
Es de wijste, eest wijf oft man.

Van verdrachlecheiden.

Verdrachlecheit, seit .i. wijs man,
Es ene doeght de verdraghen can
Met verdrachliken moede
Beide onrecht ende armoede.
Men sal niet te sere ontsien
Diere dinc die men nien mach ontflien,

Vs. 1062. D. lichaem. 1063. L. C. houdene in sier; S. H. houdene. 1064. L. D. wesen; C. in v ghed. 1065. C. Want men mach met cl. d. 1066. L. S. R. D. Machmen die nature h. b.; C. Die nature heenen bringhen; H. Mach elc nature h. b.; D. volbringhen. 1067. *Allen:* aet; S. ouervloedich; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1068. S. H. Maect den L. cr.; C. Maect den lichaem sieck ende cranc; D. Maect ziel ende lichaem. 1069. S. bederuet; D. die sinne mede. 1070. L. C. H. D. haer; S. Dit es. 1071. C. H. R. gheen. 1072. R. Dan in soberheit ende in mate. 1073. L. H. D. Ende diese wel; C. Diese wel. 1074. C. eest *ontbr.;* D. Is wijs. 1075. S. Verdrachlijchede. 1076. L. S. C. H. een; R. Es die doget verdragen can; D. Is een doget die. 1079. D. te zeer. 1080. L. Der d. d. m. niet mach; S. niet mach; C. R. D. Dinc diemen niet en mach; H. Die dinc die men niet en mach.

Want wie dat de dinc ontsiet,
Diere hi quite en mach sijn niet,
Dat ne mach helpen clein no groet,
Maer het bringt den mensche ter doet,
Want sijn vernoy es alte lanc.
Men pleeght te singene desen sanc:
Niet soe goet soe goet verdrach,
Dies men ghebeteren niet en mach,
Ende sorghen liden laten,
Dits een poent van groter baten.
Socrates seit, dat verduldecheit
Es ene hauene der zalecheit,
Want die mensche daer met
Sijns vernoys best verghet.
Verdrachlecheit pleeght tsine
Jeghen vernoy ene medicine.
Wet, dat verdrachlechede
Gaet vore alle wijshede,
Als ons Catoen maect ghewes.
Niemen wel gheleert en es,
Die niet wel verdraghen en can,

Vs. 1081. L. R. dat *ontbr.;* S. die doot ontsiet; C. Wet die de dinc o.; H. *Dit vs ontbr.;* D. dat die *ontbr.* 1082. L. Dier; en *ontbr.;* S. Die hi quite mach werden nict; C. Datti quite mach wesen niet; H. Dier; R. Di hi quijt mach wesen niet; D. quyte mach werden niet. 1083. L. Dan mach; S. clene; C. Dat *ontbr.;* R. Dat mach hem helpen. 1084. L. H. D. mensch; C. Want het bringt menigen t. d. 1085. L. D. al *ontbr.* 1086. L. R. singen; H. D. pleghet te singhen. 1087. R. Niet soo goet als verdrach. 1088. L. ghebetren niet m.; S. Daer ment; H. Der sake die men niet beteren en mach. 1090. C. Dit zijn pointen van baten. 1091. C. D. dat verdrachlicheit; R. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.;* D. dat *ontbr.* 1092. L. S. C. H. een haue; D. een. 1095. L. S. H. D. te sine; C. Verduldicheit. 1096. L. S. D. een; C. H. ene *ontbr.* 1097. C. dat verduldechede. 1098. *Allen:* vor (voir). 1099. L. Alse; S. Also; C. ons *ontbr.;* D. Men hoort Catho ghewaghen. 1100. S. en *ontbr.;* C. Dat niemant; D. Wiltu verwinnen leer verdraghen. 1101. S. en *ontbr.;* C. wel *ontbr.;* D. Die verdraghen niet en wilt dan.

Alse Salomon seit, die wise man.
Hi seit: tsmenschen wijsheit binnen
Mach men aen sijn verdrach wel kinnen.
Die verdraghen can tsinen vromen
Vele groter dinghen ouercomen.
Men hoert Catoene ghewaghen:
Wiltu verwinnen, lere verdraghen.
Wijsheit en doech niet een bast,
Die verdrach niet en maect vast:
Dus es verdraghen, alsmen vint,
Van alre wijsheit fondament.
Ende die niet verdraghen en wilt
Behoeft wel dicke enen scilt,
Ende dicke moet hi hebben scade,
Ende onvriende ende onghenade.
Die meeste wijsheit die men vint,
Dats dat hem .i. man nien onderwint
Parlaments die hem nien bestaet,
Ende des hem twint ane en gaet,
Alse liede te menegher vren,

Vs. 1102. C. D. Als. 1103. S. wijshede; D. Heeft een mensche wijsheit binnen. 1104. L. S. C. H. R. uerdrage kinnen; D. Dat machmen an verdragen kinnen. 1105. *Allen:* verd. mach ts. 1106. C. Mach groete dinghen ouercomen; H. Veel, R. dinge sal hi o.; D. Mach veel gr. 1107. C. Cathoen; R. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.;* D. Als ons Catho maect ghewes. 1108. L. so leer verd.; C. ghi moet verd.; D. Niemant wel gheleert es (*verg. vs.* 1099). 1110. L. en *ontbr.;* S. maken; C. Die verdraghen niet en past; H. maket; D. verdragen. 1111. H. verdrach also men v. 1112. C. alre dueghet; H. alre vroescap; D. alre doechden. 1113. L. S. en *ontbr.;* C. H. Entie. 1114. L. C. R. D. enen dicken scilt; S. H. Behouft enen dicken scilt. 1116. C. onvrede. 1117. *Allen:* Die meeste sotheit die; R. *Dit en de* 9 *volg. vs. ontbr.* 1118. L. S. C. D. Dats dat hem iemen o.; H. Dats dat hem een mensche. 1119. S. Paerlements dat hem niet an gaet; C. hem niet b.; H. hem niet en; D. des hi niet en verstaet. 1120. L. C. en *ontbr.; S. Dit en de* 5 *volg. vs. ontbr.;* H. hem een twinc en gaet; D. Noch des hem twint an en gaet. 1121. L. D. Als; C. liede die t. m.

Die hem daer toe laten huren,
Dat si vede helpen draghen
Den vrienden ghelijc den maghen.
Wet, dat dese, hoe dat vort,
Alre scanden wel sijn wert.
Dese es ghelijc den doren
Die den hont neemt metten oren,
Want hijs cume mach ontgaen,
Hine saels enen bete ontfaen.
    Salomon maect ons ghewes,
Dat die verdraghere beter es
Dan die boude stoute man,
Die niet verdraghen en can.
Ende die oec in allen dinghen
Sijn selfs noet can bedwinghen,
Dat hi uele starker es ghesint
Dan die met stride een borch wint.
    Die verdraghen willen leren
Peinse omme den here der heren,
Die soe lieflike verdroech
Dat menne ane enen cruce sloech,
Des hi verdient en hadde twint.
Maer hi hadde ons alsoe ghemint,

Vs. 1122. L. laet; C. Die *ontbr.;* D. laten daertoe. 1123 C. vrede; H. D. vete. 1124. C. H. D. Den vreemden. 1126. S. wel *ontbr.* 1127. C. R. zijn ghelijc. 1128. C. hondt heeft biden oren; H. R. D. biden horen. 1130. L. enege bete; S. D. een b. 1132. L. C. H. R. D. verdrager; S. verdraghet. 1134. L. Die dan niet verdragen can; S. R. en *ontbr.;* H. Die verd. niet en can. 1135. S. die *ontbr.;* C. Ende dat een allen dinghen; H. Entie oec. 1136. *Allen:* moet; S. H. selues. 1137. C. uele *ontbr.;* H. D. veel. 1138. C. een borch met stride; H. Dan hi die enen burch wint; D. borge. 1139. L. S. C. H. R. wille; D. wil. 1140. L. H. om den here alre heren; S. C. R. D. om. 1141. L. C. H. R. D. lieflec. 1142. L. S. Datmen ane den cr.; C. een; H. R. D. Datmen anden cr. 1143. L. S. D. en *ontbr.;* H. en had een twinc. 1144. C. alsoe *ontbr.;* H. had; R. D. ons zoo.

Dat hi ons verlossen woude,
Niet met siluere oft met goude,
Maer met sinen bloede roet,
Daer hi den hemel met ontsloet.

Van starcmoedecheiden.

Starcmoedecheit es ene doeght,
Daer ghi uele goets wt merken moeght,
Want hets ene doeght, wet dat wale,
Van .iiij. doeghden cardinale,
Die ic scone vertrecte ende claer
Int boec gheheten der templaer.
Dese doeght noemt men alsoe
In latine fortitudo:
Vte deser doeght soe comen
Vele eren ende vromen,
Alse ghetroestheit ende coenheit,
Ghestadecheit ende ghemindecheit,
Ende daer toe alle eersamhede.
Goeden name soect hi mede,
Ende heeft al dat weder seeght

Vs. 1146. L. C. H. D. siluer. 1148. L. S. D. mede; H. Daer hi ons mede den h. o. 1149. *Allen:* een; C. *Dit hoofdstuk ontbreekt.* 1150. S. vte; H. wel g.; D. veel; wt *ontbr.* 1151. S. een duecht dat weet wale; H. R. een doghet weet wale; D. Want si is een doecht weet wale. 1152. L. S. R. D. principale. 1153. H. vertrecke scone; R. Die ic scoon vertrecken sal ende claer; D vertrec. 1154. L. H. D. gheheten exemplaer; S. excempelaer; R. gheheeten openbaer. 1155. R. Exemplaer noment alsoo (!). 1156. S. Int latijn. 1157. L. Vut; H. doghet; R. D. Vut deser doget. 1158. R. Vele duechde ende vr.; D. Veel. 1159. L. S. R. D. ghetroestecheit; S. D. Als; H. Als ghetroostelicheit; R. Alle gh. 1160. L. Ghestandecheit ende ghenendecheit; S. ende gheindecheit; H. ende gheuensdicheit; R. ende minlicheit; D. ende ghenendicheit. 1161. D. Ende *ontbr.* 1162. L. R. si; D. naem. 1163. L. Ende si heeft al wederseecht.

Daer onnere ende blame in leeght.
Meldo es si oec sere,
Want daer in leeght ere
Sonderlinghe elken man,
Die te poente gheuen can.
Starcmoedecheit ghetroest haer wel
Alles dings, goet ende fel:
Gheen dinc nes haer te haert,
Si lidet al onuervaert.

Van liberaelheiden ende meltheiden.

Liberaelheit, vinden wi bescreuen,
Dat es gheuen ende weder gheuen,
Die welke doeght, diet wel versint,
Nemmermeer vrec mensche ghewint;
Want si hem niet toe en hoert,
Want hi heeft verboert,
Want hi altoes nemen wille,
Ende laet gheuen ligghen stille;
Wie dat vanden sinen begheert
Dien haet hi ende heeften onweert.
Daer omme sprac meester Marchus
Tote sinen ghesello aldus,
Die Scenola was gheheten:

Vs. 1164. R. Daer bl. ende o. 1166. H. D. leghet. 1169. S. H. troest haer. 1170. L. S. dinges soete ende fel; H. R. soet; D. dinghes soet. 1171. L. H. R. dinc en es haer; S. es hare; D. dinc en is so h. 1172. H. lidet wel al o.; D. Sine l. 1174. R. Dats; D. Dat *ontbr.* 1175. C. Welc doghet diet wel; R. D. doget dat verzint. 1176. C. R. Vrec m. n. g.; H. Nemmeer vrec mensch en gh.; D. mensch en vint. 1177. D. en *ontbr.* 1178. L. H. R. heefter; S. God weet hi heeftse verboert. 1180. C. Ende gheuen laten liggen. 1181. R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1182. L. S. H. D. ende heeft onw. 1183. H. R. D. Daerom. 1184. C. H. Tot; R. te zinen; D. Tot s. g. dus. 1185. D. Sceuola.

Scenola, du wils altoes eten
Met allen lieden op ende neder,
Ende nieman en et met di weder;
Du drings ander liede winen
Ende nieman en drinct den dinen;
Doe nv weder des ghelike,
Oft du bleefs inden scande euwelike.
Altoes nemen ende gheuen niet
Es grote scande, waer mens pliet.
    Meltheit nes niet allene
Goet gheuen groet oft clene,
Moet gherne vergheuen
Dits ene meltheit sere verheuen;
Endo goedertierenheit connen mede
Ongheueinst in elker stede
Dits met Gode bequame sere.
Oec soe mint God onse here
Eenwldecheit tallen daghen,
Die salmen altoes met draghen;
Met goedermeinninghen altoes spreken,
Ongheueinst, sonder ander treken.

Vs. 1188. L. C. en *ontbr.;* C. etet. 1189. L. drinxs; S. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* C. Ende drincken al hoerlieder wine; H. drincs; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.;* D. Die drinckes alle der l. w. 1190. C. Maer niemant de dine. 1191. C nv *ontbr.* 1192. L. S. C. blijfs; C. in scanden; H. Of in scanden blijfdi ewelike; D. bliues. 1194. R. sc. wies pliet; D. scande wats geschiet. 1195. C. Miltheit en leyt niet alleene; H. R. en is niet. 1196. C. Aen grote gauen ofte cleene; H. D. te gheuen; R. An goet. 1197. L. S. H. R. Maer oec gaerne; C. Ende oec g.; R. g. weder geuen; D. Mer gherne. 1198. L. D. Dit es m.; C. R. een m.; R. m. zoo verheuen. 1199. L. D. g. tonen mede; S. goedertierheit; C. g. es mede; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1200. L. D. Ende ongh.; C. Onghevreest; H. Ongheveynsheit. 1201. *Allen:* met; R. Dit es; D. bequaem. 1202. C. God *ontbr.* 1203. S. H. Eenvoudicheit; C. Eenvollicheit; D. Eenvoudich t. d. 1204. S. H. D. mede dr.; C. Die *ontbr.* 1205. *Allen:* goeder meningen; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1206. C. sonder achter treken.

Die lelye, alsict las int latijn,
Hetense haere ghesellinne sijn.
Eenwldecheit es ter core
Eene bloeme van edelen gore,
Sine peinst archeit clein no groot;
Dat si meent dat toent si bloet.
Si goret vore Gode soete,
Ende der zielen gheeft si bote,
Want Cristus sprac selue, sijds ghewes:
Sijt eenwldech als die duue es.

Van vreden ende eendrachtecheiden.

Met vreden ende eendrachtecheiden
Seldi al v dinghen beleiden,
Soe waer ghi moeght ende coent,
Soe wert v leuen ghescoent.
Ghi selt hebben pays ende vrede
Met allen menschen telker stede,
Maer ieghen valschs ende onrecht
Hebt ghestuin ende gheuecht

Vs. 1207. L. De Loye als ict; S. C. H. Die Loy; D. Dit loue als ic. 1208. L. S. C. H. haer; S. C. ghesellen; H. te sijn; D Is een punt van wensche fijn. 1209. S. H. Eenvoudicheit; D. Eenvoudich. 1210. C. Een bloeme van zueten g.; H. R. van soeter g.; D. Een bloem van goeder gore. 1211. S. cleene; C *Dit en het volg. vs. ontbr.;* R. arch. 1212. H. D. meent toont si al bloot. 1213. L. H. D. Si rieket vor G ; S. So riect uor Gode; C. voir G.; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1214. *Allen:* boete. 1215. C. H. R. D. selue *ontbr.* 1216. S. H. D. eenvoudich. 1217. C. H. ende met e. 1218. L. alle v. dinc; S. alle uwe; C. D. dinc; H. uwe dinc. 1219. L. H. D. Soe *ontbr.;* C. moghet. 1220. L. leuen seere verscoent; H. seere gh.; D. leuen her gh. 1221. H. p. hebben. 1222. C. in elke st. 1223. L. S. H. D. valsch; C. R. valschsheit. 1224. S. Hebt storm ende; C. R. Hebt ghestrijt ende; H. Hebt ghestorven ende (!); D. Hebt ghestorm ende.

Als verre des ghijt vermoeght;
Dats ene grote doeght.
Men sal quaetheit wederstriden
Ende die niet ouer en laten liden,
Ende die daer vore bleue doet
Voere in tser Abrahams scoet.
Soete sprake ende vriendelike
Maect den mensche van vrienden rike,
Ende felle herde spraken
Connen vele onvrienden maken.
Goet name es beter menechfout
Dan siluer, stene oft gout;
Wie onder menschen ghemint es
Oft oec vore Gode, sijds ghowes.
Seneca seit: vriendelec spreken
Can euelen moet ende gramscap breken
Die vreedsam sijn ende stille alsoe
Behoren seker Gode toe.
Want God onse here wilt wesen
Daer vrede es, alsoe wi lesen,

Vs. 1225. L. C. H. D. Alsoe verre; S. Alse v.; C. als ghij moghet; H. ghi moecht; R. Soo verre als ghi moget. 1226. S. C. R. Dat es; D. Dat is een. 1227. R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1228. L. S. en *ontbr.;* C. D. Ende niet ouer laten liden; H. die *ontbr.* 1229. *Allen:* bleven; H. D. Ende dierre voer bl. 1230. *Allen:* Voeren (varen); *Allen:* tser *ontbr.;* C. Ende varen. 1231. C. ende minlike. 1232. S. van vruechden rike; H. mensch. 1234. H. D. wel onvr.; R. wel vianden maken. 1235. S. C. R. Goede; H. D. Goeden naem; R. es beter *ontbr.* 1236. S. ofte; C. H. D. ghesteente; R. Beter is dan gesteente of gout. 1237. H. onder die menschen; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1238. *Allen:* Eest oec vor Gode. 1239. S. vriendelike. 1240. S. euelmoet; C. ende gramscap *ontbr.* 1241. S. ende *ontbr.;* L. H. Die vreedsam stille alsoe; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.;* D. Die vreedsame stille alsoe. 1243. L. wille; S. *zet dit en het volg. vs. aldus om:* Daer vrede es also wi leesen Wille God altoes wesen; D. heer. 1244. L. H. D. es hebbic ghel.

Want tsine iongheren sprect hi:
Vrede met v allen si.
Oec seit die prophete, dat
In vreden es ghemaect sijn stat.
Die comen wille tier stede
Houde raste ende vrede.
Als men alle dinc hoeden sal
Soe gaet raste bouen al,
Ende dier nes nerghen, sekerlike,
Volmaect dan in hemelrike.
Wijs es hi, die daer na steet,
Want si nemmermeer en te gheet.

Van ghestadecheiden.

Ghestadecheit, als .i. wijs man seit,
In dinghen daer orbore in leit,
Can den orbore voert driuen;
Maer wilt men slap daer in bliuen,
Soe eest meeslec, sonder waen.
Sal die orbore wel voert gaen
In sijn beheet, oec soe sal

Vs. 1245. S. te sinen ionghers; R. Te zinen iongeren sprac Jhesus; D. te sinen. 1246. R. Vrede zi met v allen dus. 1247. H. profeet; R. Oec seit hi proper dat. 1248. H. sine scat. 1249. L. te dier; C. te diere; H. wil te dier; R. tot deser; D. wil teere. 1251. *Allen:* dinc nomen sat; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1252. C. Gaet goet vrede b. a. 1253. L. die nes; S. Ende die en es nieuwerincs sekerlike; C. H. D. die en es. 1255. H. hi dierre na st.; D. hi dier na. 1256. L. S. C. en *ontbr.* 1257. S. Ghestadechede; C. *Dit Hoofdstuk ontbreekt;* H. D. als die wise seit; R. wijs *ontbr.* 1258. L. orbor; H. D. oerbaer; R. daer arbeit in l. (!). 1259. H. R. D. oerbaer. 1260. D. Mer wilmer slap in bliven. 1261. *Allen:* misselic. 1262. L. R. orboer; H. D. oerbaer; 1263. L. so na sal; S. Ende sijn behoet oec al; H. Ende si behoet so na oec al; R. Ende zijn behoet oec zoo zal; D. Ende sijn behoet oec so na sal.

Die mensche volstaen ouer al,
Soe datmen hem niet en vinde
Dat hi erghen ga te winde:
Men moet herderen alle dinghen
Die men toten ende wilt bringhen.
Na dien dat herderen dan hoert
Tenen orbore tsetten voert,
Soe selen wi dan, sekerlike,
Herderen op hemelrike,
Ende nacht ende dach daerna poeghen
Hoe wi Gods hulde hebben moeghen.
Soe wat wi anders arbeiden
Dat doet ons van Gode sceiden:
Men mach niet dienen, dat wet wale,
Gode ende der werelt tenen male.

Van wiser voersienecheiden.

Wijsheit heet, alsict versta,
In latine prudentia.
Wijsheit hare nien onderwint,
Dan daer men doeght ende ere in vint.

Vs. 1264. S. vulstaen sal; H. te volstaen ouer al. 1265. S. H. D. hem *ontbr.*; R. Dat men niet en bevinde. 1266. L. hi yewerijc ga; S. yewerincs; H. Datti yewer ga; D. yewert. 1267. H. ten eynde; D. *Dit en de 54 volg. vs. ontbr., waardoor dit en het volgende hoofdstuk tot één is samengesmolten.* 1269. L. Na dien dan dat h. h.; H. harderen behoert. 1270. L. te setten; S. Ghene orbore te settene; H. Ter oerbaer te setten; R. te bringen v. 1272. *Allen:* om h. 1273. R. Nacht ende d. 1274. L. Gods hulpe; H. hulde vercrighen m.; R. Gods minne gewinnen m. 1275. R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1277. H. dat wet *ontbr.*; R. dat *ontbr.* 1278. H. enter w. *Het opschrift bij allen:* Van wijsheden. 1281. L. H. haer niet en; S. Wijsheide haer niet o.; C. Wijsh. hem niement onderwint; R. haer niet o. 1282. C. raste ende e.; R. doget.

Wijs man en beghinc nie
Vorecope no persemie,
Noch iet daer ane lach blame;
Maer doeght ende goeden name
Begheert si bouen alle dinc.
Maer soe wi doet sijn ghehinc
Ter dinc daer scande in leit
Es quite alre wijsheit.
Watter werelt scande es
Es scande vore Gode, sijds ghewes.
    Die wise man heeft van zeden
Dat hi den tijt, die es leden,
Ouer dinct, soe hi best weet,
In wat poente dat hine leet;
Ende om den vorcomenden tijt
Wederdinct hi, des seker sijt.
    Om den tijt, sijds ghewes,
Die inder ieghen worden es,
Sal hi dinken ende ordineren
Hoe hine lide met eren.
Wijsheit, als daer ghescreuen staet,
Es onderscheedt tusschen goet ende quaet,

Vs. 1283. S. Wijs man ne begherde nie; H. en begheerde nie; R. *Dit en de* 7 *volg. vs. ontbr.* 1284. L. R. S. H. Voercoep. 1285. L. H. daer in lach; S. an. 1286. C. H. doget. 1287. S. C. vor alle d. 1288. S. C. soe *ontbr.* 1289. C. daer blame in l.; H. Daer enighe sc. i. l. 1290. H. quijt. 1291. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1292. *Allen:* vor; S. des sijt ghewes. 1293. R. heeft dies van zeden. 1294. H. R. gheleden. 1295. S. Verdinct; C. best can. 1296. L. S. H. R. dat *ontbr.;* C. pointe dat hij began. 1297. *Allen:* toecomende tijt. 1298. L. S. C. R. Vordinct hi oec des s. s.; H. Denct hi oec des s. s. 1299. *Allen:* Ende om. 1300. C. inder iegenwoirdicheit; H. Die hem ieghenwoerdich es; R. Die iegenwoordich es. 1301. R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1302. L. H. lijden mach met e.; S. liden sal met e.; C. Hoe hij dien sal hanteeren. 1303. S. alsoo daer; C. daer *ontbr.;* H. *Dit en de* 3 *volg. vs. ontbr.*

Ende datmen ten besten tie,
Ende dat quade altoes vlie.
Seneca seit, dat wijsheit can
Goet ende salech maken den man.
Wet, dat rechte wijsheit
Vliet alle weldecheit,
Ende oec rijcheit ende scat.
Salomon bat Gode, dat
Hi hem rijcheit van goede
En gaue noch oec armoede.
Wijs man en dede, dat verstaet,
Met vorrade noyt quaet.
Wijsheit doet ontsien Gode,
Ende vast houden sine ghebode.
Die wise duchtet nacht ende dach,
Dat hi iet mestorden mach,
Ende es op sine hoede in dere wijs,
Ocht hi ghinc op een cranc ijs;
Want dese werelt, sijds ghewes,
Es een ijs, dat cranc es,
Wanter nieman in en leeft,

Vs. 1305. R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1306. L. C. tquade. 1307. S. wijshede. 1309. C. Die weet dat r. w.; H. gherechte w. 1310. *Allen:* weeldecheit. 1311. C. oec *ontbr.;* H. R. *Dit en de 3 volg. vs. ontbr.* 1313. L. Dat hi hem. 1314. S. C. oec *ontbr.* 1315. S. en dede *ontbr.;* C. en *ontbr.;* R. Een wijs man. 1316. S. En dede met rade n. q. 1317. L. *Het onderste gedeelte van f°. 39 is wederom zoodanig beschadigd, dat slechts een gedeelte der verzen te lezen is tot vs.* 1328; *even zoo in de kolommen* b. c. *en* d. 1318. L. R. vaste; S. vast *ontbr.;* C. sijn gh. 1319. *Allen:* ducht. 1320. S. mesterden; C. R. mistreden; H. Datti yet verswimen mach. 1321. S. inder wijs; C. sijn h.; C. H. in dierre wijs; R. in dier wijs. 1322. L. S. C. R. ghinghe; S. een glat ijs; C. R. cranc *ontbr.;* H. Als of hi ginghe op een ijs. 1323. R. Want *ontbr.* 1324. S. Es als een; R. een rijs dat cr. (!). 1325. C. in es die leeft; H. Want nyemant en is nv die leeft; D. Want niemant nv en leeft.

Die seker enen morghen heeft.
Maer nv en heet wijs nieman,
Die lieghen noch drieghen en can,
Ende met scalcheiden hem gheneren,
Ende heimeleo vianden deren:
Dit heet wijsheit onder quade.
Maer God ende alle sine ghenade
Op hem senden, waerlike,
Die duren sal euwelike.

Hoe quaet dat es droeue wesen.

Doude wise scriuen ouer al,
Datmen bedroeft niet sijn en sal,
Maer blide in goeder wise,
Dats seker in horen prise.
Salomon aldus ghewaecht:
Ghelijc dat die motte dore knaecht
Die cledre menechfout,
Ende die worm et dat hout,

Vs. 1326. C. Die eenen zekeren bode heeft. 1327. S. Maer nv heet een wijs man; H. D. nv en hietet ghien man. 1328. S. Die l. ende bedrieghen can; C. en *ontbr.*; H. Die niet lieghen noch bedrieghen en can; R. Die de warelt niet bedriegen can. 1329. H. hem *ontbr.*; R. *Dit en de 5 volg. vs. ontbr.* 1330. H. D. heymelike. 1331. S. onder die quade; C. D. wijs onder die q.; H. Die nv hiet wijs onder die q. 1332. L. H. Maer God sal sine onghenade; S. C. D. Maer God sal sijn onghenade. 1333. C. H. D. zwaerlike. 1334. S. Dat hem sal dueren ew.; H. gheduren. 1335. H. D. Die wise scriuen voerwaer al. 1336. S. D. en *ontbr.*; H. bedrouet; R. Datmen niet droue zijn en zal. 1338. L. C. H. R. D. Dits seere in h. p. 1339. L. Her Sal. dus ghew.; S. C. Die wise Sal. dus ghew.; H. Salomon des gh.; R. dus gh.; D. Salomon die gh. 1340. L. S. C. H. R. dor kn.; C. H. dat *ontbr.*; D. Ghelijc die motte cnaghet. 1341. S. C. H. eleedere. 1342. S. Ende die woremheit dat hout; C. Entie worme; H. Ende wormen doer eten thout; R. Entie wormen dat hout; D. Ende die wormen door eten thout.

Alsoe bederft, meer no min,
Bedroeftheit des menschen sin.
Die gherechte mensche en sal niet
Hem bedroeuen, wats ghesciet;
Want hi te vriende heeft den here,
Die regneert emmermere.
Maer die quade die sal leiden
Sijn leuen met bedroeftheiden,
Want hi seker es ende ghewes,
Dat God onse here sijn viant es.
Jhesus Sydrac seit al bloet:
Bedroeftheit heeft den meneghen doet;
Ne gheen orbore en es in hare.
Noch soe sprect hi hier nare,
Dat des menschen bliden moet
Sijn leuen vergroyen doet:
Die droeue heeft allene
Verdorret march in die bene.
Seneca maect ons ghewes,
Dat gheen dinc sotter en es,

Vs. 1343. S. bederuet; H. Alsoe en verteert m. n. m.; D. verteert. 1344. L. S. C. H. D. smenschen; R. Droofheit. 1345. C. R. Die gherechte wats ghesciet; H. gherechtighe mensch; D. en *ontbr.* 1346. C. R. En sal hem bedroeuen niet. 1347. C. te vriende *ontbr.*; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1348. S. nemmermeere; C. Ende regn. 1349. *Allen:* q. sal l. 1350. C. D. met droefheiden; H. Sijn lijf met droefheden; R. bedrouenheiden. 1351. C. Want hij es zeker ende g.; H. ende *ontbr.*; R. Want hi des zeker es. 1352. S. ons h.; C. H. R. D. onse here *ontbr.* 1353. S. Jh. Sydrax sone seit; H. *Dit en de* 7 *volg. vs. ontbr.*; R. al *ontbr. Dit en de* 3 *volg. vs. heeft D. aldus:* Seneca maect ons vroet, Dat smenschen drouen moet Verdorret den mensche te male, Recht als een dorre schale. 1354. C. R. den *ontbr.* 1355. S. Ne gheenen o. es in h.; C. Ende gheen oirbair en is; R. *Dit en de* 9 *volg. vs. ontbr.* 1356. C. Noch seit hij openbare. 1359. S. Die dr. gheest alleene; C. Bedroeftheit gheeft alleene; D. Sijn droeue geest allene. 1362. S. Dat gheen dinc die beter en es (!).

Dan ghewinnen droeuen name,
Want hi en es nerghen bequame.
En gheen dinc, nacht ende dach,
Den wisen bedroeuen mach:
Hi duert vromelijc ende volstaet
In al dat hem ouergaet.
Wet wel, dat bedroeft sin
En ghenen loen en bringhet in,
En ware oft wi tselken stonden
Bedroeft waren om onse sonden.
Verliest een mensche vrient oft goet,
Ende daerom laet droeuen moet,
Soe machem rouwen dat hi leeft,
Want hi der scaden twee heeft,
Alse Pauphulus seit, die wise clerc.
Seneca seit in sijn werc:
Die wise en bedroeft hem twint,
Om dat hi verlyest wijf ende kint;
Metten seluen mach hijt verdraghen
Siere vriende doet tallen daghen,

Vs. 1363. H. Dan te ghew. 1364. S. es nieuwerincs b.; C. Want hij nerghent en es b. 1365. S. Ne ghenen dinc; C. R. D. nacht no dach; R. Gheen d. 1366. S. H. R. D. wisen man b. m. 1367. S. vromelic dat verstaet; C. Want hij vromelic volst.; H. Hi volduert; D. ende verstaet. 1368. R. In *ontbr.* 1369. L. C. H. R. D. bedroefden; H. R. wel *ontbr.* 1370. S. loen brinct in; C. H. R. Gheenen l.; R. en brinct in; D. En gheen l. 1371. *Allen:* En waer; C. tallen stonden; R. *Dit en de 5 volg. vs. ontbr.;* D. te sulcke st. 1372. H. Bedrouet waer om sine s. 1373. C. m. lijf ende goet; H. m. kint of goet. 1374. S. Ende daer omme ladet dr. m. H. *Tusschen vs.* 1373 *en* 74 *staan verkeerdelijk de verzen die boven na vs.* 1267 *ontbraken.* 1375. *Allen:* mach hem r. 1376. L. H. D. Want hi dan twee scaden heeft; S. scande dan twee heeft; C. scade meer dan twee heeft. 1377. L. Alse Paulus s.; S. Als Paulus s.; C. Want Paulus. 1378. L. S. H. D. seit oec int werc; R. seit oec in zijn w. 1379. H. hem een twinc. 1380. L. verl. vrient of kint; S. R. wijf of kint; C. Datti verl.; H. D. Al verliest hi wijf of kint. 1381. L. S. H. D. mach hi verd.; C. R. Metten seluen hij sal verdr.

Dat hi verbeit sijns selfs doet;
Want hi en weet clein no groot
Weder si coemt heden oft morghen:
Si sijn wijs die daer om sorghen.
Om verlies, dat der werelt toe hoert,
En selen wi niet droeuen voert,
Maer omdat wi te meneghen stonden
God verwracht hebben met sonden
Selen wi droeuen vroech ende spade,
Ende roepen op Gode ghenade,
Dat hi ons onse crancke leuen
Mids siere ghenaden wilt vergheuen.

Datmen der werelt minne scuwen sal ende versmaden.

Elc mensche sal met sinne
Scuwen der werelt minne,
Want sine can in bringhen niet
Dan sorghe, pine ende verdriet;
Ende dat si scone toent als gout
Es argher dan verrot hout.

Vs. 1383. S. Dat hi verbeidet cleene of groet; C. Tot hij verb. 1384. S. Want hine weet niet sijns selues doet. 1386. S. daer omme; H. diere om s. 1387. H. *Dit en de 7 volg. vs. ontbr.;* R. *Dit en de 3 volg. vs. ontbr.;* D. *heeft dit en het volg. vs. aldus:* So wi doet dat der werelt toe hoort Daerna coemt groot drouen voort. 1389. S. omme dat; D. Dits gesien te m. st. 1390. S. Gode; C. Gode hebben verw. m. s.; D. Want daer of geschien veel sonden. 1391. R. So zullen wi dr.; D. So selen wi dan vroe ende sp. 1392. C. Ende op G. r. g.; D. Roepen op God om gh. 1393. S. ons *ontbr.;* C. Dat hij ons deeuwich leuen; R. onse *ontbr.;* D. ons ons cr. l. 1394. S. Mids siere gracien wille verg.; C. wil gheuen; R. wille geuen; D. sire gracien. 1395. S. sal *ontbr.* 1396. S. Scuwe. 1397. R. can bringen. 1399. S. Ende dat soe toghet scone gout; C. Ende dat sij coes voir gout; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.;* D. thoent schone. 1400. S. Es arger vele dan vort hout (!).

Hi slacht der bloemen, die scone staet,
Daer scoenheit ende roke te nieute gaet,
Ende als hi vaelt soe sijn verloren
Beide scoenheit ende al dat goren.
Alle eersche mogenthede,
Ende rijcheit van goede mede,
Alle wijsheit van ertrike,
Ende cleergie die ghelike,
Moeten alle te nieute keren:
Dit moeghen wi daghelijcs leren.
In allen wercken cleine ende groot
Selen wi dincken om die doet,
Ende omme dat corte leuen,
Dat ons God heeft ghegheuen.
Die altoes dincken woude
Hoe cort dat hi leuen soude,
Hine dade nemmermeer quaet.
Noch daer ghescreuen staet,
Dat altoes heeft die vroede
Die doet in sinen moede.
Ghine selt uwen sin niet gheuen

Vs. 1401. S. Si slachten; H. D. Si slacht. 1402. S. Diere scoenh.; C. Die scoenheit te nieute gaet; H. scoente ende r.; D. Die scoente ende r. 1403. S. Als so valt so es verloren; C. Ende als zij valt zijn zij verl.; H. als si vallet; R. *leest dit vers na het volgende:* Alsi valt zijn zy verl.; D. als si v. 1404. S. Die scoenheit ende dat goren; C. Die scoenheit ende goren; H. scoente; al dat *ontbr.;* R. D. al dat *ontbr.* 1405. S. erdsche; C. H. R. D. eertsche. 1407. S. erderike; H. D. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1408. S. C. R. des ghelike. 1409. H. D. te niete gaen; H. R. al te. 1410. C. Alse wij dag. l.; H. D. dagh. verstaen. 1411. L. R. D. cleen; C. cleen oft gr.; H. In ele werc cleyn ende gr. 1412. R. om ons doot. 1413. L. S. C. D. om; R. *Dit en de 9 volg. vs. ontbr.* 1414. C. d. God ons. 1415. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1416. L. cort wi leuen; S. dat *ontbr.* 1418. L. Noch oec daer. 1419. L. H. D. heeft *ontbr.* 1420. L. H. D. Die doot heeft in.

Daer toe, dat ghi langhe selt leuen.
Seneca seit, dat hi qualec leeft,
Die den hoep op lange lijf heeft,
Want hi hem seluen sere liecht,
Ende ane ziel ende lijf bedriecht:
Des ghelike seit Catoen met.
Een ander meester heeft oec gheset,
Dat die ghene niet en leeft,
Die in sine herte altoes heeft
Dat hi altoes wille leuen.
Een ander wise heeft bescreuen,
Datmen elken dach sal vresen
Als oft die leeste soude wesen.
Die mensche sal tsauons slapen gaen
Als te steruen sonder op staen.
Alsmen vint in langhen weghen
Ghestof, wint, slijc ende reghen,
Alsoe vint men als ende als
Int lang lijf uele ongeuals.
Ghine selt v niet bedroeuen dies,

Vs. 1422. H. D. Dat ghi langhe sult willen leuen. 1424. L. Die hoep op lanc lijf heeft; S. Die sijn hope vp lanc l. h.; C. Die sijn hope; H. den *ontbr.;* R. Die in zijn herte altoos heeft (!); D. Die hope an l. l. h. 1425. S. sere *ontbr.;* H. hi hem sere beliecht; D. hi hem zeer beliecht. 1426. L. S. Ende an siele ende an l. b.; C. Ende sine ziele bedriecht; H. D. an — an; R. Ende ziele ende lijf bedr. 1428. L. H. D. heeft dus ghes.; C. R. oec *ontbr.* 1429. *Voor dit en 5 volg. vs. heeft C. slechts deze twee, die R. ook ongeveer heeft:* Die altoes dincken woude Hoe langhe dat hij leuen soude (!); H. Dattie gheen n. 1430. L. in *ontbr.;* S. H. D. sijn h. 1431. L. D. woude l. 1432. H. heeft dus bescr.; R. wijs man. 1434. L. die leste; H. D. Oft die leste. 1435. S. sauons spade gaen (!); H. mensch. 1436. S. steruene sonder waen; C. Altoes te steruene. 1437. L. in allen weghen; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* D. Also men v. 1438. S. C. slijc *ontbr.;* H. Stof, slic ende reghen; D. wint *ontbr.* 1439. R. Want men vint ouer al. 1440. H. D. langhe liue veel; R. Int lange lijf groot ongeual.

Dat ghi hebt verganclec verlies;
Maer ghi selt drocuen dach ende nacht,
Dat ghi uwen scheppere hebt verwracht.
Men sal minnen deuwelec goet
Vore tgoet dat saen inden moet.

Noch van den seluen, ende wat Salomon hier af seeght.

Die wise Salomon ons bescrijft:
Soe wat dese werelt bedrijft,
Ende al daer si mede omme gaet,
Dat es ydelheit ende beraet.
Dat proeft hi aldus hier met,
Hi seide: ic hadde mijn herte gheset
In der werelt ydelen saken:
Ic dede grote huse maken,
Priele ende grote wijngarde,
Scone houe ende boegarde,
Wel ghemaect na sijn ghenoeghen,
Die alderhande vrochte droeghen,
Ende daer in springhende fonteynen,
Die altoes liepen sonder feynen.

Vs. 1442. S. verganghelijc; C. R. verganckelic. 1444. L. R. scepper; C. H. D. Dat ghij Gode hebt verwr. 1445. S. dewelike; H. D. minnen tewighe g.; R. dat ewelic g. 1446. *Allen:* Vor (voor); S. saen ouden moet; H. dat scier eynden m. 1447. S. R. ons scrijft; H. ons *ontbr.;* D. ons *ontbr.;* scrijft. 1448. S. werlt. 1449. L. Daer si met o. g.; C. R. Ende dair sij met o. g.; H. al *ontbr.* 1450. L. S. baraet; C. R. D. Dats yd.; H. Dats al ydelheit. 1451. H. hi dus hier met; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1452. S. Hi seit; H. Hi seide *ontbr.;* D. Ende seit ic had. 1453. D. ijdels. 1455. L. S. Prayele; C. D. grote *ontbr.;* H. Prieel ende wijng. 1456. H. boomgaerde. 1457. L. S. C. D. na mijn; S. mijn behouue; H. na minen gh.; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1458. L. C. D. vrucht. 1459. S. H. R. D. daer in sprongheu f.; D. Ende *ontbr.* 1460. L. altoos lopen ende feynen (!).

Knechte ende ionc wiue, twaren, —
Die te minen dienste waren;
Grote familien daer toe mede
Van ossen menechfoldechede,
Van scapen ende anderen beesten,
Mere dan ieman mochte gheleesten,
Haddic meer dan ieman, die
Vore mi hadde gheweest ie;
Van siluere ende van goude
Haddic hope menechfoude,
Ende alrehande iuwele alsoe,
Die coninghe behoerden toe;
Zangers ende zangerssen,
Prikers ende prikerssen,
Potte ende nappe scone ende fijn,
Daer men met scincte den wijn:
Wat herte begherde ende oghen met;
Des volghdic hen (*sic*) al onghelet,
Ende in allen desen, meer no min,
Settic mijn herte ende al minen sin,

Vs. 1461. S. te waren; C. H. Kn. ende ioncfrouwen; R. ende wiue. 1462. H. D. Die al te m. d. 1463. L. S. C. H. R. familie; H. Ende gr. s. mede; R. daer te voren mede; D. daertoe *ontbr.* 1464. H. D. orsen. 1465. L. D. ander; S. ende van anderen b.; C. Van *ontbr.;* H. Van knapen ende van anderen b. (!); R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1466. L. C. H. Meer — mocht; S. D. Meer. 1467. H. D. Oec had icker meer dan. 1468. *Allen:* Vor (voor); S. H. gheweest hadde. 1469. L. D. siluer; H. R. suluer. 1471. C. Ende alderhande weelde soe; H. Ende ander i. a. 1472. L. C. H. D. hoerden toe; S. Die con. beh. t.; R. Die coninghinne hoorden toe. 1473. H. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1474. C. Predekeers ende predekerssen; R. Pypers ende pyperssen. 1475. L. C. R. D. Potte, nappe; C. R. scoon; H. Coppe, nappe scoen ende f. 1476. S. H. mede; C. H. schinct. 1477. L. beghert; R. gheerde. 1478. C. hen *ontbr.;* H. Des volghede ic haer onghelet; D. haer al o. 1479. L. S. H. D. al desen; C. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1480. L. S. D. al *ontbr.;* H. Set ic mine herte ende mijn sin; R. Settedic; D. hert.

Ende waende wel int therte mijn,
Dat al dit goet mijn hadde ghesijn,
Ende dat ic van groter macht ware.
Ende als ic mi bedachte daer nare,
Soe dochte mi dit al ydelhede:
Cost ende arbeit verloren mede,
Ende dat al dit, sonder waen, —
Weder te nieute moeste gaen,
Ende mijn arbeit na ende voren
Altemale ware verloren.
Oft Salomon, die was dus vroet,
Hadde bina al dit goet,
Dat herte ghepeinsen mochte,
Ende hem al dit niet en dochte,
Wat moghen wi doen arme keytiue,
Die soe luttel hebben tharen liue,
Ende dat selue in onsen daghen
Met groten arbeide beiaghen?
Ende behouden wijt dan na desen,
Dat moet in groten sorghen wesen,
Ende met droefheiden moten wijt
Hier laten in corter tijt.

Vs. 1481. R. *Dit en de* 9 *volg. vs. ontbr.* 1482. S. mine; C. al dit goet *ontbr.* 1484. L. C. D. bedacht; H. ict bedacht; D. mi *ontbr.* 1485. C. D. docht; H. Docht mi. 1486. C. Verloren cost ende arbeit; H. ende *ontbr.;* D. Cost ende pine daer mede. 1487. C. Ende dit al s. w.; H. Ende al dat s. w.; D. Verloren ende al dit s. w. 1488. D. te niet. 1490. C. waer; D. Altemael. 1491. S. Ofte S.; C. die waer vroet; R. Oft S. was zoo goet. 1492. R. Ende hadde; D. Bina al h. d. g. 1493. H. peynsen; R. Dat een herte. 1494. L. dit al niet; C. en *ontbr.;* H. D. al *ontbr.* 1495. L. D. arm. 1496. *Allen:* hebben tonsen l. 1497. H. D. selue tonsen d.; R. *Dit en de* 13 *volg. vs. ontbr.* 1498. C. Met arbeide moghen beiaghen; H. D. Mit arbeide groot bei. 1499. C dan *ontbr.;* H. D houden. 1500. L. H. D. Dat moet met groten pinen wesen; S. moet met gr. s. w.; C. moet met sorghen w. 1501. *Allen:* moeten.

Ach hoe mach dat comen dan,
Dat wire soe vaste hanghen an,
Daer wi Gode omme begheuen,
Ende verliesen deuwelec leuen?
Wat menschen selc es ghesint,
Dat hi de werelt niet en mint,
Noch sine herte nien leit
An hare onsaleghe rijcheit,
Hi heeft Gode onsen here
Te danckene herde sere;
Want gheen dinc, als een wise sprect,
Therte meer van Gode en trect,
Want van honderden niet een man
Sijn rijcheit wel besitten can.

Van bekeerne tonsen heere.

Niemen en sal traghen sine vaert
Van bekeerne te Gode waert,
Noch dat omme en ghenen dinghen
Van daghe te daghe verlinghen;
Want wine weten groot no smal
Wanner die doet comen sal.

Vs. 1503. H. D. hoe macht comen. 1504. S. Dat wi so; H. wier so vast; D. vast. 1505. C. D. om. 1506. S. tewelike l.; C. deeuwich l.; H. D. tewighe l. 1507. L. C. mensche; C. sulc es van sinne; H. Wat mensche is soe ghesint; D. is sulc. 1508. S. werlt; C. niet en minne; H. Die die w. n. e. m. 1509. *Allen:* Noch sijn herte niet en leit. 1510. C. haer; H. D. In enigher onsaligher r. 1511. D. heuet. 1512. L. C. H. D. Te danken. 1513. S. een wijs; H. D. Dinc so een man sprect. 1514. S. C. H. R. D. en *ontbr.;* H. Dat herte. 1515. L. C. R. Want van .c. niet; S. D. Want van houerden niet (!); H. Want van houaerden cume een man. 1516. L. S. H. Sine. 1517. L. S. R. en *ontbr.;* C. Die man sal tr. 1518. C. Ende bekeeren t G. w.; H. Te keren te G. w.; R. Van te bekeeren; D. Te kerene. 1519. L. S. C. H. D. om; S. C. H. D. en *ontbr.;* R. Noch dat om gheen d.

Es men des morghens ghesont,
Men es dicke doet eer auont.
Die beswaert ware van onghemaken
Ende hem des quite mochte maken,
Hine soude twint beiden van desen
Hine hadde hem seluen ghenesen.
Hoe coemt dan, dat besiet,
Dat wi die ziele en ghenesen niet,
Die duren moet euwelike
In helle oft in hemelrike?
Jhesus Sydracs sone hi seit,
Dat nieman sijn ende en weit,
Oft waer, oft hoe hi steruen sal:
Dits ghemeine ouer al.
Ghelijc alsmen den vesch vaet
Metten hinghellen, dat verstaet,
Ende die voghele metten stricke,
Alsoe worden menschen dicke
Gheuaen, ende sine weten hoe,
Ende te male bederft daer toe.

Vs. 1523. L. Es men smorghens al ghesont; S. Men es d. m. al gh.; C. smorghens; R. *Dit en de* 9 *volg. vs. ontbr.;* D. morgens al gesont. 1524. S. C. Es dicken d. e. a.; D. doot voor avont. 1525. D. beswaert is met o. 1526. L. mocht; S. C. q. wilde maken; H. Ende des quite hem m. m.; D. hem *ontbr.* 1527. L. S. H. D. b. na desen; C. Hine soude twint na desen. 1528. C. Beiden hij en waer ghenesen. 1530. L. S. H. siele en gansen niet; C. en *ontbr.;* D. Dat wi die ziel gansen niet. 1532. S. C. H. D. In de h. 1533. L. S. H. R. D. hi *ontbr.;* C. Jhesus Sydrac seit. 1534. L. H. sinen ende. 1535. C. oft hoe *ontbr.* 1536. L. S. Dit es; C. H. D. ghemeen; R. Dits gemeen ongeual. 1537. L. S. C. H. D. die vissche; C. H. R. D. als *ontbr.* 1538. L. S. C. R. Metter henghene d. v.; H. Metten englen d. v.; D. Metter hinghel. 1539. L. Entie vogle; H. Entie; D. vogel. 1540. H. D. Alsoe wort die mensche d.; R. die menscen. 1541. C. ende *ontbr.;* H. D. Gh. hi en weet hoe. 1542. L. Ente male; S. verderuet; C. Ende altemael; H. D. verderft; R. Ende al te male bederuet d. t.

In merren leit vrese groet,
Ende bringht den mensche ter doet.
Heuet een mensche mesdaen
Enen mensche, hi willet saen
Beteren, het dunct hem ere:
Ende oft wi mesdoen onsen here,
Die ons sciep ende maecte,
Ende die doet om ons smaecte,
En selen wi hem niet haestelike
Betren? iawi, sekerlike.
Die dwase peinsen *cras*,
(Dat es morghen, alsoe ic las,)
Dan sal ic te biechten gaen,
Ende miere sonden aue staen;
Ende die morghen, wats ghesciet,
En can toe comen niet,
Maer gaen soe inden sonden voert
Dat siere in bliuen versmoert:
Dus wert daer morghen soe uele
Dat int leste gaet uten spele.
Alsmen in goeden wille es

Vs. 1543. R. *Dit en de* 3 *volg. vs. ontbr.* 1544. C. Ende het brengt meneghen t. d.; H. Ende het br. d. mensch t. d. 1545. L. C. D. Heeft; H. Heeft een mensch. 1546. L. S. C. D. wilt; C. D. Eenen anderen h. w. s.; H. Eenen anderen hi wilt hem saen. 1547. L. Betren; R. Betren wi ons hi is ons eere. 1548. H. Ende *ontbr.* 1549. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1551. L. selen wijt niet h.; C. hem *ontbr.*; H. D. Ende en sullen wijt niet dan h. 1552. C. H. D. Beteren. 1553. L. S. H. p. cras cras; C. Die dwaes peist cras; D. Die traghe penst cras cras. 1554. *Allen:* alsic las; C. R. Dats m. 1556. L. S. R. D. af staen. 1557. H. D. Maer die m. 1558. L. H. D. En can wel ghecomen niet; R. gecomen. 1559. C. H. soe *ontbr.*; R. Ende bliuen in die zonden soo verdoort; D. Ende gaen indie s. v. 1560. H. D. Daer si in bliuen v̄. 1561. H. worden; D. Dus wort des morgens uele (!). 1562. L. Dat het hem gaet uten spele; S. int lest; C. Dattet gaet vten sp.; H. D. Dattet gaet al vten sp. 1563. R. *Dit en het volg. vs. ontbr.*

En salmen niet beiden des,
Men sal altehant daer met
Voert gaen al onghelet;
Want goet wille, dats dicke ghcseit,
En hout altoes niet ghedurecheit.
Ende dat es iammer ende scade
Dat goet wille es onghestade.
Al es beiden, des sijt vroet,
In rade ende in uele dinghen goet,
Si es nochtan sorghelijc sere
Int bekeren van onsen here;
Want wi een vre, alst es in schijn,
Ons leuens niet seker en sijn.

Dat abijt noch stede den mensche niet heylech en maken.

Vele liede willen in clostere gaen
Om dat sijt houden, sonder waen,
Datmen daer blijft behouden bat
Dan elre in eenre ander stat.
Wet, dat cloester no cluce mede
Gheuen en connen heylichede;

1565. H. Maer alteh. d. m.; R. sal te hant d. m. 1566. H. al onbesmet; R. al *ontbr.* 1567 H. D. *Dit en de 3 volg. vs. ontbr.;* R. Want goede wille gezeit (!). 1568. L. S. durecheit; C. ghestadicheit; R. En hout geen ged. 1569. Dats i.; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1571. H. R. beyde sijts vroet. 1572. D. veel. 1574. L. D. In bekeerne tonsen heere; S. H. bekeeren tonsen h. 1575. L. Want wi ene vre dats in scijn; S. H. D. es anscijn; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1576. S. Ons lijfs. 1577. L. D. cloester; C. *Dit hoofdstuk ontbreekt;* H. Veel; R. cloosters. 1578. H. D hopen s. w. 1579. H. D. bliuet. 1580. *Allen:* in een ander; H. Dan elwaer. 1581. S. Weet oec dat; H. Weet dat cloestere ende stede; D. Weet dat closter noch stede. 1582. H. Niet en connen gheuen h.; R. In en comen gheen h.; D. Niet connen geuen h.

Maer die reynecheit int herte heeft,
Wet, dat hi heylechleke leeft.
Ende want God ouer al es,
Soe mach men, des sijt ghewes,
Gode dienen ouer al,
In huys, in strate, in berch, int dal.
Vele liede sijn sulc van zeden,
Dat si verwandelen hore steden
Om Gode te dienne hier ende daer:
Dat nes niet goet, wet voer waer;
Want in onghestadeghen sin
En woent God meer no min.
Wie onlanghe duert op ene stede
Dat bediet onghestadechede.
Selden ghedijt, dat wet,
Die plante, die men dicke verset;
Alsoe en beclijft vroech no spade
Heylecheit int herte onghestade,
Want raste daer toe niet en hoert:
Dit sijn meester Senecaes woert.
Stede noch abijt daer toe mede
En gheuen geen heylechede,

Vs. 1584. S. heleghelike; R. hi in heilicheden l. 1585. L. H. D. Ende *ontbr.;* S. Ende weet dat God o. es; R. want *ontbr.* 1588. S. huse — berghe; H. Op straten op berghen ende in dal; D. Op strate op berch ende in dal. 1589. D. Veel l. 1590. L. H. R. D haer st. 1591. D. hierentaer. 1592. S. R. Dan es; H. Dat is om niet w. v. w.; D. Dat en is. 1593. L. R. D. onghestaden; H. Want in ghestadighen sin. 1594. S. En weret God; H. Daer woent God altoes in; D. So en w. G. 1595. S. H. D. een st.; H. onlanc; R. *Dit en de 7 volg. vs. ontbr.* 1599. L. D. Also en bedijt vr. n. sp.; H. Also en ghediet vr. no sp. 1600. S. Helechede. 1601. S. Want onruste d. t. niet hoort; H. Want ruste daer wel toe behoirt; D. Want ruste wel daer toe hoort. 1602. L. Seneca seit dese w.; H. D. Seneca seit dit woort. 1603. L. H. D. daertoe *ontbr.;* R. daer mede. 1604. L. H. En connen gheuen h.; S. En gheuen den mensche helechede; D. En can gheuen h.

Maer in dat herte rene
Leeght heylecheit allene.
  Soe wie hem wille keren
Ter vrienscap ons heren
Sal Gode minnen bouen al,
Ende sinen euenkersten hi sal
Ghelijc hem seluen minnen,
Na sijn besten versinnen,
Ende hem seluen haten:
Dit sijn poente van baten,
Die God ghebiedt, waerlike,
Daer men met coemt in hemelrike.

Van middelheiden ende van maten.

  Met doeghden ende goeden manieren
Salmen lijf ende ziele versieren,
Want gheen dinc soe wel en staet
Als scone zeden, hoe dat gaet.
  Men seit daer een vers int latijn,
Dat scone zeden beter sijn
Dan enech ander doeght mach wesen:
Dit machmen in Catoen oec lesen.

Vs. 1605. S. Niet, maer i. d. h. r.; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1606. L. H. D. Soe leecht h. a. 1607. R. wilt; D. wil. 1608. L. H. R. D. Totter vr.; S. vrienscepen. 1609. R. God. 1611. H. Ghelike. 1612. H. sinen besten. 1614. S. D. van groter baten. 1616. S. H. D. mede. 1617. C. H. ende met g. m.; R. ende met manieren. 1618. L. S. H. R. siele ende lijf; D. ziel ende lijf. 1619. H. D. dinc bet en st. 1620. L. Alse. 1621. L. C. H. R. D. daer *ontbr.* 1622. R. scoon. 1623. L. Dan anders enich d. m. w.; S. een ander; C. Dan eeneghe d. m. w.; H. Dan enighe doghet die mach w.; R. Daer om gram die doget mach wesen (!); D. ander *ontbr.* 1624. L. S. C. H. in Catoene lesen; R. In Catho wi dit lesen; D. oec *ontbr.*

Men sal den lichame oec niet sieren
Allene met sconen manieren,
Maer met cuisschen clederen alsoe,
Na dat dien staet horet toe;
Middelheit in goeder wise,
Soe dats te uele nien gherise,
Want al te uele, des sijt vroet,
En was orber noyt, noch goet;
Want sonderlincheit es ene ommate
Bringhen inne grote ombate.
Landsheren ende prelate,
Ende liede van hoghen state
Oft van hogher gheboert,
Wet, dat hem wel toe hoert
Suuerlec abijt, des sijt vroet,
Bat dant ghemeinen lieden doet.
Maer dits al gheslaghen omme,
Ende mach v seghhen waer omme.
Eest dat een groet here maect
Een sunderlinghe cleet wel gheraect,

Vs. 1625. L. C. oec *ontbr.*; S. C. niet verchieren; H. D. Men sel den lichaem niet verchieren; R. lichaem. 1626. H. Alleen; R. Alleen mit scoon. 1627. R. cleedren soo; D. cl. soe. 1628. L. R. D. Na datten state hort toe; S. C. den state. 1629. R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1630. S. H. te vele niet en rise; C. Soe dats die nijt niet en rijse; D. te veel niet en gh. 1631. S. Want te vele sijt des vroet; C. H. sijts vroet; D. te veel sijts vroet: 1632. L. En was noyt orbore noch goet; C. En was noyt oirboirlic n. g.; H. D. noyt oerbaer; D. En *ontbr.* 1633. L. D. Sonderl. ende ommate; S. C. R. Want s. ende ommate; H. Sonderlinghe onmate. 1634. L. in groot; S. C. H. R. in; D. *Dit en de* 18 *volg. vs. ontbr.* 1637. L. H. Oft ghecomen van h. g.; S. Of comen v. h. g.; C. Oft comen sijn v. h. g.; R. *Dit en de* 15 *volg. vs. ontbr.* 1638. H. toe behoirt. 1639. C. sijts vroet; H. Suuerlic dinc sijts vroet. 1640. C. lieden *ontbr.* 1641. S. Maer dit es gh. o.; H. Mer dits verkeert al omme. 1642. C. v *ontbr.*; H. Ic mach v s. 1644. L. Een costelec cleet ende w. g.; S. sonderlinc; S. suuerlic.

Eens dorpers sone sal des ghelike
Hebben willen, es hi rike.
Eest oec dat diernen scouwen
Iet sunderlings ane scone vrouwen,
Si weruen daer na ende poeghen
Hoe si des ghewinnen moeghen.
Dit nes behoerlec twint.
Hi es vroet die hem seluen kint:
Aldus sal elc, sonder waen,
Na sinen staet ghecleedt gaen,
Niet te luttel noch te uele:
Mate es goet tallen spele.
Selke meestre oec ons leren,
Dat prinschen ende landsheren
Selen hebben, des seker sijt,
Altoes sunderlinghe abijt,
Daermense bi kinnen sal
Onder die andre ouer al.
Ghestelec persone, des sijt vroet,
Of die heffen der kerken goet
En selen gheen abijt draghen
Daer si der werelt met behaghen,

Vs. 1645. H. Een dorper sal. 1646. S. hi so rike. 1647. C. Ende als oic die deernen sc.; H. *Dit en de 3 volg. vs. ontbr.* 1648. L. S. an hoghen vrouwen; C. Yet scoons an die ioncfrouwen. 1649. S. Si pinen daer na. 1651. S. Dit en es b. t.; C. Dit en behoirt twint; H. Dit en is oerbaerlic een twinc. 1652. L. Hijs vroet. 1656. R. Maer mate is g. 1657. C. oec *ontbr.;* H. Sulke meesteren ons dat l. 1659. L. D. Selen emmer talre tijt; S. C. R. Sullen hebben sonderlinghe abijt; H. Sullen hebben sonderlinc abijt. 1660. L. D. Hebben s. a.; S. H. Dat willic dat ghi seker sijt; C. R. Waer si sijn in alder tijt. 1661. L. S. R. Daerbi mense; H, D. Daer bi dat mense. 1662. L. Onder andere; S. andere; C. D. Onder dander. 1663. *Allen:* Gheestelike; C. Gheest. lieden zijts vroet; R. D. zijts vroet. 1664. L. C. die hebben; R. der *ontbr.;* D. Of die hebben kerckelic goet. 1665. L. S. R. selen oec gheen; H. sullen oec ghene a. 1666. S. H. D. mede.

Noch hem oec setten te wapen
Ghelijc riddren ende scilt knapen,
Maer toeghen oetmoedechede,
Ghelijc Cristus selue dede,
Die met siere doet dat goet wan,
Daer si euwelec leuen van.
Dus sal hem elc mensche, dat verstaet,
Middelec houden na sinen staet,
Beide van cledren ende van ghelate:
In desen leeght grote bate.
    Inden cledren mach men selc stont kinnen
Wat dat herte heuet binnen:
Gaet men ghescoert oft ontnayt,
Men seit dat herte leit verdrayt,
Draeght men oec paruren alsoe,
Die den persoen nien horen toe,
Soe seit men: het heet een dwaes.
Dit sijn die worde her Senecaes.
Dict middelheit wel houden can
Dat es verre die wiser man,

Vs. 1667. D. oec *ontbr.* 1668. L. D. ende knapen; S. riddere of sc.; H. Ghelike. 1669. C. Maer comen met o. 1670. L. S. C. H. Ghelijc dat Cr. s. d. 1671. C. R. met sire doghet d. g. w.; D. tgoet w. 1672. L. S. R. Daer si weeldelike l. v.; C. Dair hij verweenlic l.; H. si weeldelic l. v. 1673. L. S. D. hem *ontbr.;* C. Dus sal elc hem dat verst.; H. mensch; R. *Dit en de* 11 *volg vs. ontbr.* 1674. L. Middelheit houden na sijn st.; S. H. D. Middelheit h. 1675. L. D. Beide *ontbr.;* S. H. cleederen; C. *leest dit en het volg. vs. aldus:* In dese leyt grote bate, Ende anders eest ommate. 1676. L. S. H. In desen soe leit gr. b.; D. leit. 1677. L. H. D. In cl ; S. sulke st.; C. Aen cleederen machmen kinnen; D. selc stont *ontbr.* 1678. L. heeft; D. Wat therte. 1679. C. H. D. ende ontn. 1680. C. D. therte. 1681. L. D. paluren; S. oec *ontbr.;* C. palluren zoe; H. parule (!). 1682. L. persone; C. Datten personen niet en hoirt toe; H. Die niet den mensch en h. t. 1683. L. C. D. men hets een dw.; S. H. het es een dw. 1684. L. wort; S. heere; H. w. meester Sen.; D. die *ontbr.* 1685. S. Die de m.; D. wel *ontbr.* 1686. S. C. H. R. D. de wijste man; H. Dat *ontbr.*

Want daer alle doeght in leit,
Alsoe als Aristotiles seit.

Van manlijcheiden.

Mannen selen manlijc ghelaet
Hebben, want hem dat wel staet.
Salomon seit, die wise man:
Wat mach wesen dan —
Man van wijfleker manieren,
Ende hare dinc wijslec hantieren?
Ouidius sprect oec van dien,
Datmen die altoes sal ontsien,
Want si sijn dicke onghestade,
Beide in rade ende in dade.
Ghelijc sij hen (*sic*) openbare
Van buten toenen contrare
Hoerre rechte manlijcheden,
Alsoe sijn si int herte mede:
Daer bi salmense scuwen,
Ende te nausten niet ghetruwen.
Des ghelijc oec van wiuen,
Die manlec ghelaet driuen.
Elc man sal sijn herte maken

Vs. 1687. L. H. D. W. a. do. d. i. l.; S. R. D. doghet; C. alle soetheyt in l. 1688. L. Alse Ar. s.; C. R. Als ons Ar. s.; H. D. als *ontbr.* 1689. C. *Dit hoofdstuk ontbr.* 1690. S. wel bestaet; D. want them w. st. 1691. S. R. seit ons de w. m. 1692. *Allen:* Wat mach argher wesen dan. 1693. L. H. wiueliker; R. Wijflike manieren. 1694. *Allen:* Ende haer dinc wiuelec hantieren. 1695. D. oec *ontbr.* 1696. *Allen:* sal vlien. 1697. *Allen:* dicke *ontbr.* 1699. H. Ghelike; R. Ghelijc zi hem toonen openbare. 1700. R. toonen *ontbr.* 1701. R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1704. L. Enten n. n.; S. Ende ten beesten niet betruwen. 1705. L. D. Ende oec alsoe v. w.; S. ghelike. 1707. R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.*

Vrome ende manlijc in sinen saken,
Ende niet wanckel sijn daer inne,
Maer ghestadech sijn van sinne,
Ende duren vast in sinen moet,
In sijn propoest, op dat es goet.
Hi en sal oec, na Catoens leren,
Met hem seluen niet discorderen,
Want die hem seluen es fel
En sal nieman becomen wel.
Die mensche sal, alsoe wi lesen,
Van herten altoes blide wesen,
Ende met hem seluen eendrachtech,
Ende in weldoen altoes verdachtech,
Ende ghetroestech sijn van moede,
Ja, altoes met goeder hoede:
Niet wankelsinnech, ende dan
Mach hi wel heten een man.

Dat die mensche niet dicke en sal sijn alleene.

Die mensche, hebbic ghelesen,
En sal niet gheerne allene wesen,
Maer met goeden menschen ghemene,
Die gherecht sijn ende oec rene:
Daer sal hi altoes poeghen na.

Vs. 1708. D. Vroem. 1709. D. wanclic. 1711. L. S. H. vaste; R. Elc sal dueren v. 1713. S. oec niet na C. 1714. S. niet ***ontbr.;*** **H. Niet m. h. s. d. 1717. H. sal so wi l.; R. D. als wi lesen. 1719. R.** ***Dit en het volg. vs. ontbr.*** **1720.** ***Allen:*** **vordachtich; S. weldoene; H. Ende in wanderen a. v. 1721. R. getroost. 1722. S. altoes sijn met g. h.; H. D. altoes** ***ontbr.*** **1723. H. euelsinnich. 1724. H. Mach hi hieten een wijs man; D. een wijs man. 1726. L. D. En** ***ontbr.;*** **C. gheerne** ***ontbr.;*** **H. ghaern. 1728. L. C. H. D. oec** ***ontbr.;*** **R. Die oec gerechtich zijn ende reen. 1729. S. Daer hi altoes poghe na; R.** ***Dit en de drie volg. vs. ontbr.***

Ons seit di wise Seneca,
Dats een edel goet te wensche
Te sine biden goeden mensche,
Want vore die goede, dat verstaet,
Scaemt hem de mensche te doene quaet;
Want sonden werden, dat wet,
Om die vroeghers dicke belet.
  Salomon maect ons ghewes,
Dat het uele beter es
Twee ghesellen ghemene
Dan een mensche allene.
Deen doet den anderen gherief,
Alse die elc anderen hebben lief;
Ende valt die een daer neder
Die ander heeften op weder.
Daer staet ghescreuen, gheloues mi:
Soe wee hem, die allene si.
Die heyleghe vadere daer met,
Die wise cloestre hebben gheset,
Maecten daer in een couent:

Vs. 1731. L. S. Dat een edel goet es te w.; C. Dat een goet deel es te w.; H. D. Dat een deel goet is te w. 1732. H. D. Te sijn. 1733. *Allen:* vor (voor). 1734. C. Sc. hem elc te d. q.; H. mensch te doen; R. D. te doen. 1735. H. Want sonden worden dicke belet; R. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.* 1736. H. Om die wroghers dat wet. 1738. C. het *ontbr.;* H. D. veel. 1740. L. enen; S. een gheselle a. 1741. L. R. den ander sijn gh.; S. Deen doet den anderen vergheten sijn grief; H. D. Die een d. d. a. sijn gherief. 1742. L. D. Als; S. Also die manlijc anderen hebben lief; C. Dat zij selc anderen h. l.; H. Als die elc den a. h. l.; R. Als zi elc ander hebben l. 1743. L. die ene ter neder; S. H. ter neder; C. valt deen d. n.; R. valt een neder. 1744. L. R. Dander heften o. w.; S. Dander heftene vp w.; C. heften; H. D. Die ander opheften w. 1746. S. C. H. D. Soe *ontbr.* 1747. L. H. vadere dat wet; C. vader dat wet; R. *Dit en de* 13 *volg. vs. ontbr.* 1748. L. Die desen cloester h. g.; S. Die dese cloesteren h. g.; C. *Dit vs ontbr.;* H. D. Die die cl. h. gh. 1749. L. in *ontbr.;* S. daer in ene coninc (!); C. Sij maecten daer een c.; H. een *ontbr.*

Sine micten op enecheit twent,
Om dat elc andren sal staen bi
Ende helpen als hi tachter si,
Ja, in allen goeden dinghen.
Een zeel van .iij. stringhen
Brect noder int ghemene
Dan ocht en hadde maer ene.
Woude men enen man deren,
Dat hi allene en conste gheweren
Hi moeste tonder gaen,
Dat mochten si twee wederstaen:
Hulpe ende raet die sijn goet,
Diese gherne neemt hi es vroet.
    Lieue liede, al eest dat ghi
Heimelec allene sijt, daer bi
En doet ghene sonde tere:
Peinst, dat God onse here,
Die bouen sit inden hemel,
Vwe wercke alle siet wel,
Dien verborghen en es twint,
Want hi alle herten kint,

Vs. 1750. S. twinc; H. micten opten anderen een twinc; D. op anderen tw. 1751. S. anderen; C. Dat elc sal staen den anderen bij; H. Opdat elc den anderen; H. Omdat elc sal staen den ander bi. 1752. C. hulpen daer hij crachter sij. 1755. C. Dat breect n. 1756. L. D. Dan ofter en h.; S. H. Dan ofter hadde; C. Dan een stringhe doet alleen. 1757. L. enen andern deren; H. D. een ander deren. 1758. L. const; C. Dat hij hem niet en const g.; H. Datti alleen niet en mochte weren; D. Dat hi alleen niet mocht verweren. 1759. L. C. H. D. Hine moeste; S. Hine mochte niet ontgaen. 1761. C. H. R. D. die *ontbr.* 1762. C. Diet gh.; H. hi *ontbr.;* R. gherne *ontbr.* 1764. H. Heymelike; D. sijt *ontbr.* 1765. C. D. sonde te meere; H. te ere; R. gheen zonde te meer. 1768. L. Alle v werken siet wel; C. werken kent wel; H. al; R. ziet al wel; D. Alle uwe w. s. w. 1769. L. Dien nes v. t.; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.*

Ende orcondere ende rechtere es
Van allen sonden, sijds ghewes. ...

Van werckene ende scouwene leuene.

Twee leuene sijn waerlike,
Daer men met wint hemelrike,
Die bouen alle leuene gaen.
Deen leuen, wildijt verstaen,
Dat es een werckende leuen.
Dander een bescouwende, es bescreuen.
Nv hoert alsoe Gregorius seit
Van desen tween donderscheit.
Dwerckende leuen, wildijt weten,
Dats den honghere gheuen teten,
Den naecten decken sine lede,
Herberghen daertoe mede;
Den bedroefden vroech ende spade
Troesten met rade ende met dade,
Ende altoes leren voert
Den ongheleerden Gods woert;
Den dolenden corrigeren,
Ende den hoeuerdeghen leren

Vs. 1771. L. C. R. orconde ende rechter; S. orconde ende recht; H. D. oerkonder ende rechter. 1772. S. C. allen dinghen. 1773. H. D. leuen; R. Twee wercken zijn w. 1774. S. H. R. mede. 1775. R. D. leuen. 1776. R. Dat een zuldi hier verst.; D. Dat een l. 1777. S. Dats een; C. H. een *ontbr.;* D. Dat *ontbr.* 1778. L. C. R. Dander scouwende; S. scauwende; H. Tander is tscouwende bescreuen; D. Ende tander scouwende. 1779. L. H. R. D. als Gr.; S. als ons Gr.; C. alse Gr. 1780. R. Dat dese .ij. donderscheit. 1781. C. Dat werckende wildijt w.; H. R. D. Dat werckende l. 1782. C. H. R. D. hongerigen. 1783. H. te decken. 1784. H. Ende te herb.; R. Den pelgrim herbergen mede. 1785. H. Ende den bedr.; R. Den bedr. troosten vr. ende sp. 1786. C. R. Als een wonde dat men hem dade; H. Te troosten; D. ende dade. 1789. H. te corr. 1790. C. R. Ende *ontbr.;* H. te leren.

Ende weghen ter oetmoedegheden;
Grote sorghe draghen mede
Om alder menschen salecheit,
Ende oec altoes sijn ghereit
Den euenkersten vroech ende spade,
Alse een woude datmen hem dade:
Alse Gregorius heeft bescreuen,
Soe es dit dwerckende leuen.
    Scouwene leuen, dat ghijt wet,
Heeft Gregorius dus gheset:
Dats, dat wi met alle sinnen
Gode ende menschen selen minnen,
Ende alle wtwindeghe dinghen
Vter herten selen dringhen,
Ende omme Gode dincken allene
Met bernender herten rene,
Ende in sunderlingh verlanghen
Onse Sceppere ane hanghen,
Ende alle eerdsche sorghe laten,
Ende begheren vter maten
Tsiene ons heren anschijn,

Vs. 1791. S. Ende wisen ter; C. Ende te ghewegen ter o.; R. *Dit vs. ontbr.* 1792. L. C. Ende gr.; H. Sorghe te draghen mede; D. Ende sorghe te dr. 1794. L. D. altoes oec; S. C. H. oec *ontbr.*; R. *Dit en de twee volg. vs. ontbr.* 1795. S. Uwen kerstijn vr. ende sp.; H. Dinen euenk.; D. Dijn euenk. 1796. L. C. Als; S. Also; H. D. Alstu woudes dat men di dade. 1797. H. R. D. Als. 1799. L. S. D. Tscouwende l.; C. H. R. Dat scouwende l.; H. D. ghijt *ontbr.* 1800. C. dus *ontbr.* 1801. H. D. Dats *ontbr.* 1802. S. D. selen *ontbr.*; C. ende den mensche minnen; H. ende den m.; D. God. 1803. R. onwettige d. 1804. L. Vte der herten. 1805. L. S. R. om; C. Om Gode; H. D. Ende om Gods dinc allene. 1806. S. Met beuender h. r.; H. D. Sullen dincken mit h. r. 1807. L. sonderlec; C. H. D. sonderlinghe; R. *Dit en het volg. vs. ontbr.* 1808. L. D. Onsen scepper an h.; S. H. Onsen sc. an h. 1809. S. al; H. alle *ontbr.* 1810. H. Te begh.; D. Ende te beg. 1811. L. S. C. R. Te siene; H. Te besien; D. Te sien; *Allen:* ons sceppers a.

Daer alle vrouden volmaect sijn;
Ende hebben oec verlanc
Om der ingle soeten sanc,
Ende daer na gheselscap soete ende claer
Dat sonder eende leuet daer. —
Die in desen stade wille leuen
Moet maghe, lant, goet begheuen,
Ende alle eerdsche dinghe ghemene
Sonder sinen Sceppere allene.
    Om dese twee leuene, als men leest, —
Heeft meneghe disputasie gheweest,
Welc van hem dat best ware.
Dat een van hem, dats openbare,
En es anders niet dan minnen
Met ere soetheit van binnen,
Ende alle dinc van buten
Vast vter herten sluten.
    Dwerkende leuen, dat ghi
Hier vore horet segghen mi,
Es vele meerre arbeit,

Vs. 1812. R. volmaecte vruechden zijn. 1813. L. S. C. oec groot verl.; H. oec een verl.; R. *Dit on de 7 volg. vs. ontbr.* 1814. C. H. D. inghelen. 1815. L. Ende om dat gh. scoen ende claer; S. Ende na dat gh.; C. soete ende *ontbr.;* H. Ende om tghes. scoen ende claer; D. Ende om tghes. schone ende claer. 1816. L. S. sonder ende; C. Die sonderlinghe leuet daer; H. D. sonder eynde; D. leeft. 1817. L. state; S. D. state wil l.; C. Ende in desen state; H. dese stat wil. 1818. L. S. H. D. ende goet; C. Moet maghe ende vriende ouergheuen. 1819. L. erdsch dinc; S. dinc; H. Ende alle goet groot ende clene; D. Ende alle dinc groot ende clene. 1820. L. S. C. sijns sceppers; H. D. scepper. 1821. C. D. leuen; R. Ende om — leuen. 1823. L. S. R. beste; C. Welc dat beste ware; H. Welc best van hem beyden ware; D. Welc van tween beste ware. 1824. L. Deen dat es openb.; H. D. Dat een is openb. 1825. H. Ende tander en is niet dan te minnen (!); R. Ende anders niet en is dan m.; D. Ende anders n. 1826. L. soetecheyt. 1828. L. S. C. R. D. Vaste; H. te sluten. 1829. C. *Dit en het volg. vs. ontbr.;* H. Dat werckende; R. *Dit en de 9 volg. vs. ontbr.* 1830. D. hoort. 1831. H. D. veel.

Want .i. mensche moet sorfachtecheit
Vore hem seluen draghen spade ende vroe,
Ende vore sinen euenkersten alsoe,
Ende hem deilen lijf ende goet.
Ende die ander, des sijt vroet,
En werket anders niet een twint,
Dan hi sinen Sceppere mint.
Dese twee hebben onderscheit.
Nochtan hebben dicke gheseit,
Goede clerke openbare,
Dat scouwende beter ware;
Want Cristus sprac hier te voren,
Dat Magdalene hadde vercoren
Dbeste deel, dat nummermeren
Van hare en soude keren,
Want si altoes, seit seker das,
In bernender minnen was,
Ende niet achte een oert
Van al dat der werelt toe hoert.
    Hets oec waer, des sijt vroet,
Die Gode wilt dienen, hi moet
Sijn herte suuer maken
Van alder werelt saken.

Vs. 1832. S. H. sorgachticheit; C. D. Want eens menschen sorchachticheit. 1833. L. C. H. Vor hem dr. sp. e. vr.; S. Vor; D. Moet voor hem dr. sp. e. vr.; L. D. Ende vor sinen euenk. toe; S. C. H. vor — daer toe. 1835. H. delen hem. 1836. L. andere. 1837. L. H. werct; C. anders *onbr.*; H. niet *ontbr.*; D. En werct anders twint. 1838. L. C. H. D. scepper. 1840. L. Nochtan soe h. 1842. L. H. R. D. sc. lenen beter w.; C. Dat dat scouwen b. w. 1845. D. Dat beste. 1846. S. verkeeren; C. en *ontbr.*; H. D. Van haer en soude doen keer; R. haer. 1848. L. minnen altoes was. 1849. L. H. niet en acht; S. R. D. niet en achte; C. Ende en a. n. e. o. 1850. C. al *ontbr.* 1851. C. Oic so sijt des vroet; H. Het is o. w. sijts vroet; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.*; D. sijts vroet. 1852. C. wille; H. D. dienen wil.

Die de werelt laten wille
Hoeden hem des lude ende stille,
Dat hi niet en behoude voert
Iet, dat der werelt toe hoert.
Soe wie Gode volghen sal
Moet die werelt laten al;
Want behoudt hi der werelt iet,
Soe es sijn volghen al niet.
Die ewangelie doet ghewach,
Datmen tween heren niet en mach
Te hulden dienen ghelike.
Wi selen laten dat ertrike
Om trike, dat euwelec duert,
Dat niemen en heeft ombesuert.

Vander Godheit.

God in hem seluen es een geest.
Wat men van hem singht oft leest,
Oft dicht oft scrijft daer af,
Dats algader maer een kaf.
Al die werelt machen minnen,

Vs. 1855. C. *Dit en de vijf volg. vs. ontbr.* 1856. L. S. D. des *ontbr.;* R. hem *ontbr.* 1857. L. Ende dat h. n. beh. v.; S. Dat hine beh. v. 1858. S. R. toe behoert; H. D. Datter werelt toe behoirt. 1859. H. So wie dat G. 1860. S. dese werlt; H. Moet die rechte werelt l. a. 1861. S. werlt. 1862. C. H. al *ontbr.;* D. So en is s. v. niet. 1863. L. D. Deweng.; C. Dewangeliste doet ons ghew. 1864. S. en *ontbr.;* H. niet dienen en mach; R. Datmen niet ghelijc .ij. heeren dienen mach; D. niet dienen mach. 1865. H. Te moede met euen ghelike; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.;* D. hulden euen ghel. 1866 S. C. erderike. 1867. L. S. H. D. ewelike. 1868. L. en *ontbr.;* C. Ende niemant heeft besuert; H. heeft besuert; D. niemant heuet. 1870. L. ende leest; C. R. D. singhet. 1871. C. Ofte dicht hier off; H. D. scriuet. 1872. H. Dats te male niet een; D. Dat is te male niet een caf. 1873. S. werlt; R. Alle die.

Maer hem en mach niemen kinnen.
Sine hoegde ende sine diepheit,
Sine lingde ende sine bretheit
En mach gheen mensche weten:
Hi blijft altoes onghemeten.
Hi es altoes moghentlike
In hemel ende in ertrike,
Ende in helle daer toe mede.
Hi en wllet ghene stede:
Hem en es verborghen twint,
Want hi alle herten kint.
　　Sonder beghin ende sonder inde,
Ende sonder middelheit, alsict vinde,
Want soe, wat sonder ende es,
En heeft gheen middelt, sijds ghewes.
　　Ontfermhertech ende goedertieren
Es hi in allen manieren,
Die niemens bede en ontseit,
Op datter salecheit in leit.
Hi es oetmoedegher allene
Dan allen menschen ghemene:
Ghereet ter ontfermechede,

Vs. 1874. L. en *ontbr.;* C. Ende hem; H. Mer nyemant en machen k.; R. bekinnen; D. Maer men machen niet bekinnen. 1875. S. hochede; C. hoecheyt; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1876. S. Sine langhe. 1877. L. mensch; H. D. En mach nyemant weten. 1878. C. Hine blijft; H. Si bliuet a. o. 1879. S. moghendelike; *Voor dit en de drie volgende vs. heeft* C: In hemel ende in eertrike, Ende in die helle des ghelike. 1880. S Inden h. ende in erderike; R. Inden h. 1881. L. S. D. in die h.; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1882. L. vult en ghene st.; S. Hine vallet in ghene st. 1883. L. Hem nes. 1885. C. Hij es sonder begh. 1886. *Allen:* middel; S. also ict vinde. 1887. S. C R. soe *ontbr.;* H. Ende wat dat s. e. es; D. Ende wat s. e. 1888 H. Is sonder m. s. gh.; D. En *ontbr.* 1889. L. C. H. D. Ontfermich; R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1890. S. Ende houesch in alre man. 1891. S. D. en *ontbr.* 1893. C. oetmoedich. 1895. H. Gherechtich ter.

Ende traghe ter wraken mede.
  Eyghenlec behoren hem toe
.V. poente, ic seggu hoe:
Hi es melde ende waerachtech,
Gherecht ende alles machtech,
Ontfermbertech daer toe mede;
Maer sine ontfermhertechede
Bouen al sine werken gaet:
Dats ons een groet toe verlaet.
Op sijn enech woert soe staen
Hemel ende eerde, sonder waen;
Ende alle dat daer inne es
Staet in sine hoede, sijds ghewes,
Ende dade hi sine hoede daer af iet
Het soude weder al werden niet,
Want het van niet quam algader
Alsoet woude die eneghe vader.
God es onwandelbare:
Hen (*sic!*) en liden ghene iare,
Noch tijt met, noch vre;

Vs. 1896. L. H. D. traech; S. traech totes waraken mede. 1897. L. D. horen hem toe; S. Wiselike beh. h. t.; C. behoort; H. Eyghentlike horen h. t. 1898. L. p. ende segghe v hoe; S. C. D. segghe v. 1900. S. Gherechtich ende almachtich; C. H. Gherechtich; D. Gherechtich is hi ende almachtich. 1901. C. Ontfermich; H. Ontfermich is hi d. t. m. 1902. *Allen:* ontfermichede; H. Ende sine grote o.; D. Ende sine. 1903. L. sijn; S. sinen ghewerken; C. Boven alle werken g.; D. alle. 1905. H. D. ewighe woirt. 1906. C. eerde saen. 1907. L. Ende al datter binnen es; S. C. H R. D. Ende al datter in es. 1908. S. R. D. sijn h.; H. staet *ontbr.* 1909. L. C. R. sijn h.; C. R. Ende *ontbr.;* H. D. Ende quaem sijn h. d. a. iet. 1910. S. C. R. al weder werden; H. Het worde altemale niet; D. Het worde alle te niet. 1911. L. C. D. niete; S. R. van niet *ontbr.;* C. D. het *ontbr.;* H. Want van niete quaem wi algader. 1912. L. S. C. D. woude deeweghe vader; C. Alst w.; H. ewighe v.; R. Alsoo hi woude die ewige v. 1913. S. onuerwandelbare; R. *Dit en de 7 volg. vs. ontbr.* 1914. D. gheen. 1915. L. C. H. D. met *ontbr.;* S. tijt mede noch.

Dits sine Godlike nature.
Hine heeft ghisteren no heden,
Hem nes noyt tijt gheleden,
Want hi es sonder beghin
Ende sonder inde, meer no min.
Ende wat hi gheeft oft vte ghiet
Hine heues te min niet.
Men mach hem sien no tasten.
Het nes nieman in rasten
Dan si, die hem minnen
Met alder herten binnen;
Hem en mach deren gheen ongheual,
Want de hem heeft, hi henet al,
Ende de hem nien heeft, hine heeft twint.
Dus doet ons Sente Augustijn bekint.

Noch subtijlre van Gode.

Vore al beghin soe was een,
Die beghin en heeft en gheen,
Vte wien dat alle dinghen

Vs. 1916. L. H. sijn. 1917. L. S. ghistren. 1918. L. Hem en es geen tijt geleden; S. Hem es ghenen tijt leeden; C. Hem en es noyt tijt leden; H. en is. 1921. L. H. R. D. vut gh.; C. Ende wat hi ontghiet; H. Ende *ontbr.*; R. Want wat hi. 1922. H. D. Hem en bliuet te m. n. 1923. H. Men en machen s. 1924. C. Het *ontbr.* 1925. C. die Gode minnen; H. Dan die gheen diene minnen. 1926. H. D. herten van binnen. 1927. R. *Dit en de drie volg. vs. ontbr.* 1928. L. hi heeft al; C. H. hi *ontbr.*; D. Want diene heuet heuet al. 1929. L. Ende die hem niet en heeft heeft twint; C. Die niet en heeft twint (!); H. niet en heeft heuet een tw.; D. Ende dien niet heeft en heeft tw. 1930. C. Doet ons Augustiin bekint; H. ons *ontbr.*; D. doet ons Augustinus bek. 1931. L. S. soe *ontbr.*; S. Voer; C. H. D. Voer alle beghin was een; R. Een was voor alle beghin. 1932. L. S. C. H. en heeft geen; R. Die beghin en heeft in; D. en heuet gheen. 1933. L. C. H. R. D. Vut wien; H. D. dat *ontbr.*

Horen iersten spronc ontfinghen.
God es een wort, wildijt besien,
Gheformeert van letteren drien,
Ende alsoe sijn oec scone
In enen God drie persone,
Ende elc es God int ghemeen;
Nochtan nes daer God maer een.
Dits wonder te merken an:
Hier op en sal gheen man
Sere legghen sinen merc,
Want en was nie soe wisen clerc
Van sinne in ghenen stonden,
Die dese dinc conste ghegronden.
Die dese worde verstaen wale
En sijn niet leec altemale.
Decretale ons dat beuelen,
Dat wi starclike glouen selen,
Ende eenwldech belien.
Nv bidden wi Gode, den vrien,
Dat hi ons int leste sate

Vs. 1934. L. spronc ontspringhen; C. spronc bringen; H. R. oerspronc ontf. 1935. C. woirt diet wel besie. 1936. L. R. lettre; C. drie. 1937. C. Ende *ontbr.;* R. oec *ontbr.* 1938. C. In Gode drie p.; D. een. 1939. S. es een God; R. Ende elc persoon is G. 1940. L. D. Nochtan en es daer Gode m. e.. S. en es d.; C. daer *ontbr.;* H. Nochtan en sijn der G. m. e.; R. Nochtan is God in elc persoon alleen. 1941. L. R. Dit es; S. C. merkene. 1942. R. op *ontbr.* 1943. C. Te zeere aenleggen sinen moet; H. R. Te seer l.; D. Te zere l. 1944. L. S. D. wijs; C. En was noyt clerck soe goet; R. Want *ontbr.* 1945. S. in ne ghenen; H. sinne tenighen st. 1946. C. R. Die dat conste gh.; H. gronden. 1948. C. niet *ontbr.* 1949. S. C. dat *ontbr.;* H. D. Decreten ons beuelen; R. Decrete. 1950. L. S. C. sterkelec gelouen; H. D. Dat wi kerstenlike gel. s.; R. geloouen. 1951. S. eenvoudelijc; C. Ende *ontbr.;* H. D. eenvoudich. 1952. C. Nu bidt Gode; R. wi den Goden drien. 1953. C. Datti ons van sinen state.

In des ghewarechs gheloefs state,
Ende in vasten hope mede,
Ende vanden viant ons beurede,
Soe dat wi comen salechlike
In sijn euwech hemelrike.

Dese boec wert volmaect aldus
In die maent van Junius,
Doen men screef Cristus gheboert
Dertiene hondert ende .xl. voert,
Ende oec .v. daer toe mede,
Al tAntwerpen in die stede;
Int .iiij. iaer des regements
Des tseests paus tser Clements;
Ende in .xviij.ste iaer des rijcs
Des vifts keysers Lodewijcs;
Ende int .xxxiij.ste iaer,
Dat die derde Jan, voer waer,
In Brabant met groter ere
Hertoghe sat ende here;

Vs. 1954. L. S. warechs; C. In een ghewarich gheloeue late; H. In waerachtich ghel. st.; R. Inden warachtigen geloone gelaten; D. In warich g. st. 1955. C. Inden v. h. m. 1956. L. *Dit vs. ontbr.;* C. Vanden duuel o. b.; R. ons *ontbr.* 1957. C. Soe *ontbr.* 1958. L. sijn soete h.; D. ewighe. *In* H. *en* R. *volgen hier nog de vs.:* Des ionne ons die hemelsche vader, Amen segt alle gader. 1959. L. S. C. D. ghemaect; R. dus; D. Dit b. 1962. S. C. H. Dertien h. 1963. C. oec *ontbr.;* R. Ende viue d. t. m. 1964. H. Al *ontbr.;* R. Tot Andw. 1965. L. R. D. vierde j.; S. In dander iaer; H. iiij *ontbr.* 1966. L. R. Des sestes paus her Cl.; S. St Cl.; H. D. Des sesten paeus Clements. 1967. L. S. R. int .xviij. iaer; H. achste iaer; D. achtiende iaer. 1968. S. vijftichs; C. Des zeste k. l. 1969. C. Ende int vierentwintichste iaer. 1970. S ouer waer.

Int iaer, alsict versinne,
Van der werelt beghinne
Vj.m. ende hondert
1976 Ende .xlij. wien soes wondert.

Vs. 1973. C. R. Ende int i. *Voor dit en de drie volg. vs. heeft H.* :

Hier mede so makics ende.
Gode bidde ic, sonder miswende,
Datti ons allen ghemeenlike
Bringhe in sijn soete rike!

1975. S. ende vijfhondert; C. Sesse dusent.

BIJLAGEN.

OPDRAGT

AAN

HERTOG JAN III VAN BRABAND,

VOLGENS HS. S.

Desen bouc, mach ic leuen,
Sal ic den hertoghe gheuen,
Minen lieuen heer van Brabant,
Die derde Jan es hi ghenant.
Ic bidde hem vriendelike,
Dat hine, ontfa lieuelike:
Also es de ghifte cleene
Die leeringhe es goet ende reene,
Dat in brinct salechede
Der sielen ende den liue mede.
Men sal niet an sien de scoenheit
Der ghifte, maer de nutteljjcheit.
Oec seit in siere leere
Catoen, de wise heere:
So wanneer iou v mate vrient
Van eere cleenre ghiften dient,

Varianten van H. Vs. 1. Dit bouc op dat ic moet leuen. 2. Sel ic minen here gh. 3. Der hertoghe van Br. 4. hi *ontbr.* 7. Al is die gh. 9. bringet. 12. nutticheyt. 15. Wanneer v v m. vr.

So ontfaet die dankelike,
Hi gaue v bet ware hi rike.
Te mijns heeren loue ende eeren,
Naest Gode den here der heeren,
Willic al gader keeren
Mijn dichten ende mijn leeren.
Langhe lijf, eere ende victorie
Gheue hem God, ende sine glorie
In sijn ewelike leuen, dare
Te lidene ne pleghen vren no iare.

Vs. 20. den *ontbr.* 26. ne pleghen *ontbr.; Daarop volgen nog deze twee vs.:* Plien, mer ewelic gheduren; Des ionne hem God talre uren.

Dits die tafel van den yersten boeke.

Hier beghint die tafle van den andren boeke.

Hier beghint die tafle van den derden boeke.

VERKLARENDE WOORDENLIJST.

A.

Achter, 3, 1032, *in*, *op*. Verg. *Ferg*. 727, 1423 enz. alsmede HUYDEC. op STOKE, 2, 20.

Achterdeel, 2, 594, *nadeel*. Verg. mijn Specimen de VELTH. p. 78b, en het Woordenb. op HOOFT.

Acort, 3, 405 (var.), *eensgezindheid*.

Aelmisse, 1, 733, 835 (D) *aalmoes*.

Aes, 3, 714, *een klein gewigt, zooveel als niets;* verg. Prof. CLARISSE op de Heim. d. Heim. bl. 129.

Aet, ate, 2, 164 (Var.); 3, 1067, *spijs;* verg. KILIAAN op het woord en v. HASSELT aldaar; zoo ook *Ferguut* vs. 2468 en 382, waar het gespeld is met de gewone aspiratie en verkeerdelijk door Prof. VISSCHER verklaard wordt *haasten, spoeden* (!). *Leeck. Sp.* fo. 23 d:

Suuel ende oeft was haer *aet.*

Affenheit, 2, 2479, *zotheid* (zoo als C. en R. hebben); verg. *Brab. Yeest.* I D. bl. 129, vs. 1712, var. — De Teuthonista kent het znw. Aff, *doir, gheck, sot.*

Afghaen, 1, 566; 2, 1446, 3216, *verlaten;* verg. de *Sproke van Beatrijs*, vs. 680, 908. Zie ook Prof. CLARISSE, Heim. d. Heim. bl. 451.

Afleggben, 3, 687, 992, *nalaten. Leeck. Sp.* fo. 139 a:

In ouden tijde, als ic merke,
Waren princhen meest clercken:
. . . .
. . Nu *af gheleit* es dat.
Soe behoeven zij te bat
Wijse clerke te hebben bij hem.

Aftien, 2, 2139, *aftrekken.*

Allende, 3, 120, *ellende.*

Als ende als, 2, 837, 3265; 3, 1439, *geheel en al;* verg. HUYD. op STOKE 2 D. bl. 557; Reinaert vs. 3030, 3284; VELTH. bl. 459 enz.

Ambacht, 2, 3407; 3, 718, *ambt, bediening;* verg. CLIGNETT Bijdragen bl. 109—113, en *Beatrijs* vs. 26.

Ambacht, 3, 257, *handwerk;* verg. *Const*, waarmede het wordt verwisseld, en zie de plaats uit *Der Minnen Loep,* aangehaald bij CLIGNETT, bl. 112, benevens Prof. CLARISSE, Heim. d. Heim. bl. 469—470.

Ambacht, 2, 3468, *verpligting, pligt;* verg. Burchgr. v. Vergi, vs. 851.

Amman, 3, 707, *praetor, praefectus* (KIL.) vergel. de plaats uit HEELU aangevoerd door HUYD. op STOKE, 3 D. bl. 323.

An, 2, 2958, ww. annen, *gunnen.*

Anstoten, 2, 617, KIL. *offendere, offensare*; *incurrere.*

Anxstelic, 2, 724, 3602, *zorgzaam, dreigend;* verg. A. ZIEMANN MHD. Wörterb. v. Angest-lich.

Arch (*passim*), *kwaad.* Zie ook, om met een voorbeeld te volstaan: W. VAN HILLEGAERSBERCH, Ged. HS. f°. 40 c:

> Die *arch* van goeden vrouwen seide
> Hij waer wel waert, datmen hem dade
> Lachter ende onwaerdicheide.

Archeit, 1, 359, *kwaad.*

Auecaet, 3, 105, *advocaat*, zoo als MAERL. schrijft in de volgende plaats, 1 D. bl. 254 vs. 41:

> Dus scadelijc, alst coemt ten sprongen,
> Es van den taelman die tonge,
> Daer nes geen trouwe an in gere stonden,
> Sine si met seluere gebonden.
> Men moet vanden *advocaet*
> tSwighen copen, of et wert quaet.

Regters en advocaten waren hoogst omkoopbaar en geldzuchtig; zoo zegt RUTEBOEUF, een trouvère der 13 eeuw, in zijn gedicht: De la vie dou monde (Oeuvres Compl. publ. par A. JUBINAL, I, 243)

> Convoitise, qui fait maint avocaz mentir
> Et le droit bestorner et le tort consentir *enz.*

Vergelijk ook *taelman*, waarmee het wordt verwisseld.

Auenture, 3, 734, *toeval*, van het middeneeuwsche lat. *advenire* voor *evenire*.

Auentueren, 2, 3222, *wagen*, *ten beste geven*.

Auestaen, 3, 1556, *laten varen*, *opgeven*. *Ferguut*, vs. 4910:

> Vele quaets hadden wi gedaen,
> In dende moesten wijs *afstaen*.

Auontuerlec, 3, 461 (HD.) *zorgzaam*, verg. *anxstelic*, *sorghelec*.

B.

Ban, 2, 3677, Kil. *auctoritas judicialis*, *judicium*, *jus*. Verg. ook A. Ziemann MHD. Wörterb. op het w.

Bast (Een), 3, 1109, « *rinde*, *bast*. — Bast *bezeichnet auch etwas ganz geringfügiges:* niht ein bast, *gar nichts* » Ziemann MHD. Wörterb. in voce.

Bate, 2, 3284; 3, 995, *voordeel; Beatrijs*, vs. 1.

Becant, 1, 681, ww. bekennen, *kennen*, *herkennen*. In het IV B. van Stoke, vs. 114 schijnt het ook te beteekenen *kennen*, *weten*, en niet zoo als Huydecoper wil *bekend maken*. Verg. ook *Ferg.* vs. 1196, en Bilderdyk N. Verscheidenheden I, 159.

Beclijuen, 3, 1599, *bijblijven*, *aankleven* (Prof. Meyer, Nalezingen op het leven van Jesus, bl. 144). Kiliaan verklaart het: *coalescere*, *concressere*, *adhaerere*, *cohaerere*, et *coagmentare*, et *proficere*, *rem facere;* als voorbeelden mogen dienen Hillegaersberch Ged. HS. F°. 8 d:

> Doe seyde ic: commer sel *becliuen*
> Menighen mensche behaluen v.

F°. 11 b:

> Doe men lant ende steden
> Regierden nader bester reden
> Waer mochten doe die scalken bliuen,
> Die nv ter werlt soe veel *becliuen?*

F°. 14 b:

> Wat here dat hem daer toe set,
> Dat hi sijn meente laet *becliuen*,
> Gheen beter schat en mach hem bliuen.

F°. 58 b:

> Bij hijlic quam die werlt voert,
> Bij hilic machse staende bliven,
> Doet ons God sijn hulp *beclyven*.

Leecken Spieg. HS. f°. 120 d:

> Soe mach hij in eeren *becliuen*
> Ende in goeden state bliuen.

Zie ook Ziemann MHD. Wörterb. op *bekliben*.

Becomen, 3, 1716; *aangenaam zijn; behagen.* Zie Huyd. op Stoke, 2 D. bl. 400, en *Spr. van Beatrijs* Gloss.

Becoren, 2, 511, *verzoeken*, *tentare*, zie *Spr. v. Beatrijs* Gloss.

Bedaruen, 1, 460; 2, 2780, 3196, 3339; 3, 906, *behoeven*, *noodig hebben*. Verg. Clignett Bijdr. bl. 333—35.

Beden, 1, 541, *bidden*.

Bederft, 1, 607; 2, 1004; 3, 1542, ww. bederuen, 3, 336, *ten verderve brengen*. In *Flor. en Blancefl.* wordt het als intransit. gebruikt, zie het Gloss.

Bedi, 2, 1171, *omdat*, *want*. Verg. Huydec. op Stoke, 1 D. bl. 227—230; Clignett Bijdr. bl. 210—212, Clarisse Heim. der Heim. bl. 253—54.

Bedieden, 1, 179, *beteekenen*.

Bedieden, 2, 3475, *uitleggen;* zie Clignett Bijdr. bl. 8.

Bediet, 3, 175, 887, 960, *beteekenis*.

Bedreuen, 2, 3660, *gedreven*, *aangezet*.

Beestkijn, 2, 3701, *beestje*.

Begheuen, 2, 1747, 2147, 2969, *verlaten;* verg. *Spr. van Beatrijs*, Glossarium.

Beghinsel, 1, 124, *begin*. Hillegaersberch, Ged. HS. f°. 28 d:

> Op een riuier quam ic ghegaen,
> Dair bloemen stonden scoen ontdaen;
> Int *beghinsel* vander Meye.

Zie verder de voorbeelden uit den *Leecken Spieg.* aangehaald op *Insel*.

Begripen, 2, 110 (S.), 2076 (S.), *berispen*, zie Kiliaan.

Begripen, 3, 637, *bevatten*.

Beheet, 3, 1263, *belofte;* verg. Huyd. op Stoke, 1 D. 370 en *Flor. en Bl.* Gloss.

Behoeuech, 1, 656, *behoeftig*.

Beiaghen, 2, 3725, *verkrijgen;* Velthem, 3 B. Cap. 20, vs. 30.

> Dese hebbent so wel gedaen
> Metten wapenen, sonder waen,
> In desen strijt, ende *beiaect* selc ere, enz.

waarbij zie mijn Specimen de Velthemio, p. 99 a.

Belanc sijn, 1, 422, *belangen, van belang zijn;* verg. Kil. die het woord *belangh* vertaalt: *res momentosa, necessaria.* Zoo ook Hillegaersberch, Ged. HS. f°. 45 d:

Tweldoen is wt Gode ghesproten,
Dair om ist in hem seluen claer,
Al wil ment straffen hier off daer;
Dat doen die gheen dies niet en pleghen,
Ende totter boosheit zijn gheneghen,
Dien is tweldoen niet *belanc.*

Hiertoe meen ik ook te mogen brengen de plaats uit de Heim. der Heim. vs. 972:

Hi sal nutten talre stont
Sulke spise, sulken dranc,
Als sire complexie *es belanc,*

niettegenstaande de aanmerking van Prof. Clarisse, aldaar bl. 368.

Belanc sijn beteekent verder *vermaagschapt zijn*, waarvan t. a. pl. voorbeelden worden bijgebragt. In eene andere beteekenis leest men het nog in de Ged. van Hillegaersberch HS. f°. 28 a, waar het *afhangen van, overlaten aan* schijnt te beteekenen. Toen namelijk zeker ridder door geen geneesheer kon verlost worden van zijne ziekte, ried men hem zich tot God te wenden:

Doet al an Gode *was belanc,*
Doe sprac hi: God, almachtig vader,
An v staet nv mijn troost algader.
Nu helpt mi *enz.*

In deze zelfde beteekenis van *afhangen van* schijnt het ook gebruikt te zijn *Leeck. Spieg.* HS. f°. 121 b:

Es men oic heden een sondare
Men es van sonden morghen clare;
Daer omme eest al *belanck*
Ane des menschen vutganck.

In *Der Minnen Loep*, HS. f°. 12 d, leest men ook:

An my en is niet veel *belanck.*

Vergelijk verder van Wyn, Aanteek. op Heelu bl. 95.

Beleiden, 2, 2375; 3, 1218, Kil. *regere, dirigere.*

Bequame, 1, 254, 875; 2, 1740; 3, 318, 1057, 1201, 1364 enz., *passend, aangenaam.* Zie *Spr. v. Beatrijs*, vs. 264, 547, en verg. Prof. Clarisse, aant. op de Heim. der Heim., bl. 193—195.

Bequamelec, 1, 254, *passend.*

Beraden, 3, 1004, *raad geven, helpen, verzorgen*, zie Prof. Clarisse Heim. der Heim., 210, 437.

Beraet, 3, 1450, *bedrog;* gewoonlijk *baraet.*

Berghen, 2, 2936, *verbergen.*

Beru, 3, 465, *berouw.*

Bernen, 1, 787; particip. bernend, 3, 1806, 1884, *branden.*

Berste, 3, 590, *gebrek*, zie Kiliaan.

Berueren, 2, 1926, *in beweging brengen*, *aanzetten.*

Bescheden, 2, 3722, *passend, verstandig;* zie Prof. Clarisse Heim. der Heim. bl. 175—176, en vergel. Huydecopers Proeve, I, bl. 6—17.

Beschedenheit, 2, 3438, *verstand*, *overleg*, zie t. l. a. pl.

Bescheide, 2, 2937, *verstand*, *overleg.*

Bescheidenlec, 2, 3486, *met verstand*, *met overleg;* verg. ook *Flor. en Blanc.* Gloss.

Bescudden, 2, 1355, 3172, 3300, *beschermen*, *beschutten;* verg. het Leven van Jezus, cap. 196.

Beseuen, 2, 2205, *beseffen.* Verg. mijn Specimen exhibens L. Velthemii Lib. III, pag. 109 b.

Bestimmen, 2, 3416, 3418; 3, 783, *verzorgen.*

Betien, 2, 954, 2757, *aantijgen*, *wijten;* zie Gloss. op *Reinaert.*

Betren, 2, 3190; 3, 1547, *herstellen*, *goed maken;* verg. het Glossarium op *Ferguut* in het w. *boeten.*

Beuelen, 2, 1138, 1405, *toevertrouwen.*

Beuroeden, 1, 186; 2, 3460; 3, 45, *leeren*, *doen weten*, *docere.*

Beweruen, 2, 3293, *verwerven;* zie *Flor. en Bl.* vs. 1202, 2862.

Beweuen, 1, 43, *doorweven*, *doormengd.* In twee geheel verschillende beteekenissen, komt dit woord voor in den *Dietschen Catoen*, als vs. 127:

> Van dattu hebs *beweuen*
> Soutu vroedelike leuen;
> Ende wes also ondersteken,
> Datti niet en mach ghebreken:

en vs. 191:

> Sone, lere in dinen sin,
> Datter wone wijsheit in:
> Die daer sonder leit sijn leuen
> Het qualic met hem *beweuen.*

Bie, 2, 3690, *honingbij.*

Binalix, 2, 2684 (D), *bijna.*

Blijf (Sonder), 2, 525, stoplap, even als sonder wanc, enz., dus *voorzeker.* Zoo ook *Ferguut* vs. 4312:

Ic wille u raden, *sonder blijf*,
Daer u goedt af sal ghescien,

hetgeen Prof. VISSCHER, naar ik meen, minder juist verklaart: *zonder het te laten blijven, zonder na te laten.*

Boef, 1, 458; 2, 1843, 1847 (L. S.), 3046 (S.) behoef, *behoefte* (verg. Prof. CLARISSE Heim. der Heim. p. 480); zoo ook MAERLANT Sp. Hist. 1 D. bl. 357, vs. 13, en in de Rijmkron. uitgegeven door KAUSLER, vs. 1036, 2072.

Borden, 2, 2736, *last*, zie KILIAAN: het hangt zamen met *beuren*, verg. BILDERDYK Gesl. lijst op *berd*, en ECCARDUS ad Leg. Sal. p. 92; zoo ook *bord* (orbis mensarius, Kil.), dat tot ons woord staat als actief tot passief.

Borst, 2, 509 (D.), *gebrek*; verg. *berste*.

Bout, 3, 202, *gerust*, *zonder aarzelen*; verg. Wapen Martijn (N. Werken der Maatsch. van Letterk. 3 D. 2 St.) bl. 179. Misschien is het ook het Duitsche *bald*, *terstond*.

Brec, 2, 2896 (H.) *gebrek*.

Breke, 1, 659, 701, 886; 2, 2633, 2715, 2783, *gebrek*. *Leecken Spieg.* HS. f°. 115 a:

Want storuen zij van *breken*
God sout aen v wreken.

f°. 123 b:

Dus heeft hij goet ende vrient verloren,
Soe dat hij van groter *breken*
Vten lande et ghestreken.

Breken, 1, 252, 304, *dwingen* (verg. vs. 270, 292).

Brem, 2, 2706 (R.) KIL. *genista*.

Bremen, 2, 2706, *doornen*; zoo ook *Ferguut* vs. 1606, over welke plaats zie Prof. VISSCHER in het Glossarium.

Broet bidden, 2, 2546, *bedelen*; verg. *Spr. van Beatrijs*, vs. 424 en Gloss.

Buten kere, (Setten) 2, 787. HUYDEC. op STOKE 2 D. bl. 428 verklaart het door: *doen suizebollen*; *uten kere* wordt door HALBERTSMA, Letterk. Naoogst, bl. 78 vertaald *uit den draai*.

C. K. Qu.

Kaf (Een), 3, 1872, *eene kleinigheid*, *niets*. Verg. HUYDECOP. op STOKE, 2 D. bl. 96.

Caritate, 1, 474, *liefde*, verg. alhier bl. 31.

Castien, 2, 332, 2710, 3360, *waarschuwen*, *zich spiegelen*, *een voorbeeld nemen aan iets;* vergel. de plaats uit Velthem aangeh. door Prof. Clarisse, Heim. der Heim. bl. 397, en die geheele aanteekening bl. 396—398.

Keytijf, 2, 2769, 3062, *slecht*, *ongelukkig*, *arm*, *cattivo*, verg. Eccardus ad Leg. Sal. p. 97.

Cheren, 2, 3410, *des heeren;* verg. *tser.*

Chierheit, 3, 268 (Var.) *kostbaarheid*, *rijkdom*. *Spr. v. Beatrijs*, vs. 178:

> Messe, gordele ende almoniere
> Cochti haer goet eude diere;
> Huven, vingherline van goude,
> Ende *chierheit* menechfoude.

Hillegaersberch Ged. HS. f°. 42 d:

> Van ghenen sulner noch van goude
> Sone haddi *chierheit*, — — —
> Nochtan was hi van haue rijcke.

Kinlecheit, 2, 1436, *bekendheid*, *openbaarheid*.

Clappen, 2, 715, 872, *praten*, *achterklappen*, *garrire*.

Clapper, 2, 733, 742, 1258, *babbelaar*, *prater*.

Clergie, 1, 153; 2, 3328, 3332 (S.); 3, 844, *geleerdheid*. *Reinaert*, vs. 4020:

> Sidi van *clergien* vroet,
> Ende wildijt sien? ic laet u lesen.

Hillegaersberch Ged. HS. f°. 26 c:

> Plato ende Pophirius:
> Van desen tween lestmen dus,
> Datsi wise meesters waren
> Van grote consten te openbaren,
> Want elc die screef in sijn partye
> Menich wijsheit ende *cleergie*.

En f°. 39 b:

> Men vint meer wijsheit ende *cleergye*
> Die die ouden hebben bescreuen,
> Dan vanden ionghen is ghebleuen.

Cleuen tsamen, 2, 208; 3, 874, *te zamen verbonden*, *vereenigd zijn*.

Clonteren tsamen, 2, 129, *verbonden*, *vereenigd worden*.

Coman, 2, 2636, *koopman*. Verg. van Wyn op Heelu, bl. 21. *Spr. van Beatrijs* vs. 304.

Comenscap, 2, 2625, 2631, *koophandel*.

Comparativus der bijv. nw. op r uitgaande, zie op sware.

Confuse, 1, 302, *verwarring, dat niet is zoo als het behoort. Minnen Loep* HS. f°. 61 c:

Ghi goede wiuen verwaert v huus,
Loopt niet int wilde, maect gheen *confuus.*

Conste, 3, 239, *handwerk.* Dit woord staat in dit geheele hoofdstuk tegen over *conste liberale*, vs. 234: zoo leest men in den *Leeck. Spieg.* aangehaald door Kausler in de aant. op de Vlaamsche rijmkron. bl. 434:

Ghelijc ghi mi nv hort lyen
Van .vii. consten der cleergien,
Also zijn in der leeken hant
.Vii. consten oec becant.
Daer dandre alle hute risen.
Nu hoort, ic zal se hu wisen:
Smeden ende land winnen,
Wollewerc ende sceppinghe,
Naye ende arsatrie dan;
Conste van ghietene comt hieran.

Voor *conste* gebruikt *der Minnen Loep: artiste*, f°. 2 a:

Maer die sijn lijftocht moet winnen
Mit *aertiste* ende mit hantarbeyde,
Wil die volghen der minnen zede,
So blijft hi slechts daer by verloren.

Vergelijk ook het fr. *artisan.*

Cont, 1, 208, enz., *bekend.* Verg. de *Spr. van Beatrijs*, vs. 76 616. Van daar het zamengestelde *oncont.* Maerl. Sp. Hist. 3 D. bl. 210 vs. 55:

Macharis wiste wel waert stont,
Maer die woch was hem *oncont.*

Cont maken (*passim*), *bekend maken.*

Contrare, 2, 3131; 3, 62, *vijandig.*

Coren, 2, 629, zie *becoren.*

Cort, 2, 1475, 2270, 3623, *weldra.* Hillegaersberch Ged. f°. 28 c:

Ic God oetmoedelijcke
Bad mit goeder herten reyn,
Die ghenas mi *cort* alleyn.

Minnen Loep, HS. f°. 45 b:

Sijns selfs wijff te hant hi sende
Op een eylant in ellende:
Daer starf sy *cort* in wanhopen.

Cortelinghe, 2, 2656, *weldra*, *binnen kort;* zie *Flor. en Bl.* Gloss. en verg. *Beatrijs*, vs. 738.

Cost, 3, 1486, *kosten*, *onkosten;* vergelijk Prof. CLARISSE Heim. der Heim. bl. 173—174.

Couent, 3, 1749, « vergadering, of zamenwoning van Monniken » HUYD. op STOKE, 3 D. bl. 175.

Cracht, 2, 3714, *geweld.*

Crachter, 3, 1752 (C.) *krachtiger.*

Crummer, 2, 3432, *krommaker;* woordspeling op het voorgaande *rechter;* zoo leest men bij HILLEGAERSBERCH, Ged. f°. 22 a:

Ende sintmen op die myede sach
Soe creech dat *recht* een grote *cromme*.

Tegen de geldzucht en omkoopbaarheid der regters vaart vooral HILLEGAERSBERCH uit: twee bijzondere gedichten, getiteld *van rechters* en *vander waghen* zouden dit kunnen staven, zoo ze niet te lang waren om hier mede te deelen. Het volgende stukje, in het HS. zijner Gedichten voorkomende f°. 73 d, geven wij hier om de woordspelling van *recht* en *crom:*

EEN NOTABEL.

Ghi rechters, die nv rechters heten,
Als ghi te rechte sijt gheseten
Doet ymmer recht, wats gheschiet,
Ende lochent uwer namen niet,
Soe moechdi in eren voerwaert comen;
Want liet ghi v voer rechters nomen
Ende doedi onrecht, so ist al ghelogen
Want trecht is emmer *onghebogen*,
Ende nyemant en mach *crom* aensien.
Hier om sel hem wel gheschien,
Die r[ech]tich sijn in haer leuen,
Want God heeft selue den naem gheheuen
Dattet recht sal sijn ghenant,
Wair men comt in enich lant;
Ende onrecht isser off ghescheiden,
Want elck is een van hem beyden,
Ende wil v segghen bij wat saken:
Recht en can gheen onrecht maken,
Elc mach wel een onrecht leren,
Mar recht en can gheen man verweren.

Cume, 2, 831, 1147; 3, 1129, *naauwelijks.*

Quadie, 2, 874, 953, 3359, 3367, 3385, *kwaaddoener, booswicht.* Clignett Bijdr. bl. 351. Zoo ook Hillegaersberch Ged. HS. f°. 68 a:

Aldus soe schiet wel inden lande:
Al sijn gode knapen vyande
Soe lopenre dan *quadyen* twisschen,
Die houder barnen dan sij blisken.
Alle die soe gaerne bornen
Ic woudmense greep bij horen gornen,
Ende ghenese mit enen staue blouwen.

Quactdachtech, 1, 241, *ergdenkend, vol kwade gedachten.*

Quecke, 2, 2647, *klein vee. Minnen Loep* HS. f°. 12 a:

Daer gheraecte hi an tghesinde
Die Oenones *quick* bewaerden,

hetgeen vroeger wordt genoemd: scape ende ander beest. — De eigenlijke beteekenis van *quic* is *levendig,* zie Huyd. op Stoke, 2 D. bl. 556; voor *spoedig* leest men het in de Rijmkronijk bij Kausler vs. 6155:

Als de prinche, gheloues mi,
Binnen Vlaendren commen was,
Dedi vergaderen *quic* ende ras
Sinen raet in curter tijt.

Voor het *queckenoot* uit *Ferguut* leest men in den *Dietschen Catoen: queken hoot,* vs. 119:

Hy is sotter dan een *queken hoot,*
Die hoept vp eens anders doot,
Want alle lieden, ionck ende out,
Sijn haers leuens onghewout.

Quelen, 3, 746, *lijden, gekweld worden; Ferguut* vs. 4464; Maerl. Disputacie van onzer vrouwen (N. Werken der Maatsch. van Lett. 5 D. 2 St.) bl. 25. Maerl. Rijmbijbel HS. f°. 80 a:

Ochosias vel enen val
Dat hy siec was ende *qual.*

Der Minnen Loep, HS. f°. 6 d:

Wat soudi *quelen* ende leuen onsacht?

Leecken Spieg. f°. 121 d:

Die duuelen voerden harer veerde
Die ziele inder hellen,
Dair so ewelic sal *quellen.*

Quiste (Gaen te), 1, 147. 817; 2, 894, 2275; 3, 522, *verloren gaan,* zie Prof. Siegenbeek aant. op den Wap. Mart. bl. 161, en verg. Heim. der Heim. bl. 167.

D.

Daruen, 2, 3255, *noodig hebben;* verg. Huyd. op Stoke, 3 D. bl. 429.

Daruen, 2, 3768, *derven, missen;* zie t. a. pl.

De, 3, 1928, *die*, betr. voorn. w. Zie Huyd. op Stoke, 3 D. bl. 3—4.

Deerne, dierne, 3, 1647, *dienstmaagd;* verg. A. Ziemann, MHD. Wörterb. in *dirne.* Zoo ook Maerl. Spieg. Hist. 1 D. bl. 252, vs. 4, alwaar dit woord verder verwisseld wordt met *ioncwijf*, waarover zie op het woord. Zoo ook Leven van Jezus, Cap. 3. (bl. 6): « Doe antwerdde Maria: ic ben de *derne* Gods, also mote mi gheschin alse du hefs ghesegt. »

Derre, 2, 1448, *dezer;* zie van Wyn, aanteek. op Heelu, bl. 15; Huyd. op Stoke 3 D. bl. 299.

Deruen, 2, 1117, *noodig hebben*, zie Kiliaan.

Dicke (*passim*), *dikwijls.*

Dieden, 2, 3592, *baten, helpen;* Stoke VII B., vs. 1134:

Mer het en *diede* algader niet.

Maerlant Rijmbijbel f°. 169 d:

Vereyschet of God hem is gram
Wy byndense al oft waer een lam;
Mer eest dat hi hem es hout,
So ne *diedt* en ghene ghewout.

Verg. Prof. Clarisse op de Heim. der Heim. bl. 391—92.

Dien, 2, 2653, *gedijen*, verg. t. l. a. pl.

Dierre, 3, 1255 (H.) *die er.*

Discoert, 1, 249; 2, 872; 3, 405, 520, *tweedragt.* Die elkander beminnen, zegt *der Minnen Loep*, f°. 2 c., zullen

— Mit malcander avonturen
Lijff, goet, zoete mitten zueren,
Ende sijn mit herten onverscheyden.
Gheen *discoort* en is in beyden
Dan des den enen wael ghenoecht,
Daer toe him die ander vuecht.

Discorderen, 2, 1054, *oneenig zijn.*

Doch, 3, 115, ww. dogen, *deugen, goed zijn.*

Dochte, 2, 83, 1310; 3, 100, 784, 1496, ww. dogen, *deugen, goed zijn, van nut zijn.;* verg. Prof. Clarisse, aant. op de Heim. der Heim. bl. 157.

Doech, 3, 714, 1496, ww. doegen, *deugen*, *goed zijn.*
Doemen, 1, 755; 2, 3457, 3586, 3647, *oordeelen;* verg. Prof. Siegenbeek, Aant. op den Wapen Martijn, bl. 153, en M. de Vries, in het Taalk. Magaz IV D. bl. 94.
Doemer, 2, 1278, *oordeelaar, veroordeelaar.*
Doemsdach, 3, 296, *dag des oordeels,* zie Taalk. Mag. IV D. bl. 94.
Doen bekent (*passim*), *bekend maken;* verg. Heim. der Heim. bl. 241.
Doet, 3, 1354, *gedood; Flor. en Bl.* vs. 770.
Dogen, 1, 659, 886; 3, 726, *lijden;* Heim. der Heim. bl. 312 volg.
Doghen van breken (*passim*), *gebrek lijden;* zie op *breke.*
Doghen met iemand, 3, 589, *medelijden met iemand hebben.*
Dore, 3, 1127, *dwaas*, zie Kiliaan.
Dore, 2, 2798, *deur;* verg. *Beatrijs*, vs. 251.
Dore, doer, 2, 199, 201, 210, 1323, enz., *om, voor.* Zie Clignett Bijdrage bl. 318—320.
Dorperheit, 2, 761, *schandelijkheid;* verg. Maerl. Spieg. Hist. 2 D. Aanteek. bl. 97 volgg.
Drieghen, 3, 1328, *bedriegen*, Kil.
Drings, 3, 1189, ww. drincken.
Driuen, 3, 1706, *hebben*, *toonen;* verg. *Flor. en Blanc.* Gloss.
Droeuen, 3, 1388, 1398, *bedroefd zijn;* zoo ook *Ferguut*, vs. 3695.
Drossate, 2, 3415; 3, 707, *drossaart;* verg. *Ferguut.* Gloss.
Dullijc, 2, 3198, *dwaasselijc;* verg. *Beatrijs*, vs. 384, en zie Clignett, Bijdr. bl. 70.
Durecheit, 3, 1568, *standvastigheid.*
Dwinghen, 2, 2996, *bedwingen.*

E.

Echt, 2, 2353, 3652; 3, 137, *hierna, vervolgens.* Verg. Huydecoper op Stoke 3 D. bl. 43, of Dr. Halbertsma Letterk. Naoogst, bl. 24.
Eer, 3, 1524, *voor, ante;* zie Gloss. op *Flor. en Bl.*
El, 1, 873; 3, 477 (Var.), *anders.*
Elre, 3, 1580, *elders.*
Elwaer, 3, 1580 (H.), *elders.*
Ende want (*passim*), *omdat.*
Ens, 2, 61, *en is, het en is.*

Erre, 2, 768, 777, *boos, gram;* Clignett Bijdr. bl. 240.
Erscap, 2, 789, *gramschap.*
Etti, 2, 2795, et hi, *eet hij.*
Éuel, 2, 3698; 3, 1240, *boos, kwaad.*
Euelmoet, 3, 1240 (S.), *kwaadheid, gramschap.*
Euelsinnich, 3, 1723 (H.), *gramstoorig.*
Euenkersten, 2, 9, 30, enz., *medechristen, medemensch;* Leven van Jezus, Cap. 44 (bl. 40). Hillegaersberch Ged. HS. f°. 45 d:

Wij moeten broederlijcke min
Bewisen onsen *euenkersten*
Off dbeste deel sel ons ontborsten.

F.

Faconde, 2, 3108, *welbespraaktheid.*
Feynen, 3, 1460, *eindigen;* Oudvl. Ged. van Blommaert, I, bl. 17, vs. 1431, heeft den vorm *fineeren.*
Fel, 2, 3674, 3689, 3738, enz. Zie Prof. Clarisse op de Heim. der Heim. bl. 165—166, en het Gloss. op *Flor. ende Blancefl.*
Fijn, 2, 142, *einde.*
Fijn, 2, 1411, 1480, 1587, 1588; 3, 1475, enz., *goed, zuiver.*
Fledersijn, 3, 1030, *jicht*, zie Kiliaan en het Leven van Jezus, Cap. 59. Een oud recept daartegen vindt men in de aant. op de Heim. der Heim. bl. 428.
Fonderen, 1, 76, *gronden. Der Minnen Loep*, HS. f°. 19 c:

Daer op *fondeer* ic mijn ghedichte.

Forneyse, 1, 220, *oven, fornax. Leecken Spieg.* f°. 15 a:

Als een gout, datmen purgeert
Wallende in eenen *fornayse.*

G.

Gaen om broet, 2, 2697, *bedelen.*
Gans, 2, 2114, 2649, *gezond, onbedorven;* Clignett, Bijdr. bl. 301.
Gansen, 3, 1530 (Var.), *genezen.* Verg. Prof. Clarisse, Aant. op de Heim. der Heim. bl. 435—436.
Ganslec, 2, 11, *geheel.*
Gast, *slecht, bedorven.* W. van Hillegaersberch, Ged. HS. f°. 31 d—32 a:

Hoe harde pijn, hoe bitter noot
Hebben die wrede Joeden ghedaen
Minen lieuen meester aen;
Tlicht, daer alle licht wt schijnt,
Wort soe ghepassijt ende ghepijnt,
Dats nyemant en mach te vollen claghen;
Sijn hoeft ghecroent, sijn voeten doerslaghen,
Sijn handen gherect an scruces mast.
Hi is waert, ende si sijn *gast*,
Die hem mit slaghen hebben gheblouwen.

Dietsche Catoen, vs. 197:

Houti, sone, na minen lere,
Doetstuut, die comter af eere;
Laetstuut oec, hets mi *gast*,
Ende metti salt wesen vast.

Der Minnen Loep, HS. f°. 11 b:

Een wijs man, guet ende rijck van loue,
Die sal oick dcs ghenenden voert,
Waer hi een wijff van sulker boort
Vindet, ende van sulker daet,
Als hier voer bescreuen staet,
Dat hi him daer an houde vast:
Soe en brinct him wandel gheen *gast*.

Misschien behoort daartoe ook de volgende plaats uit het Haagsche HS. (beschreven in Haupts Zeitschr. für Deutsches Alterth, I, 227—262), f°. 23 d:

Do nam se mich ze stonden
Tzer porten, da vrou Hoede vast
In hoeden lach vor *euel gast*.

Het woord *guaste* komt ook voor in het Fransche gedicht *La Chanson de Rolant*, en wordt in het Gloss. door Fr. Michel verklaard *gâté*. Pag. 121:

Issent des porz et de la terre *guaste*,
Devers Espaigne sunt alez en la marche;

en bl. 133:

Vait le férir par sun grant vasselage,
L'escut li freint, cuntre le quoer le quasset,
De sun osberc li desrumpt la ventaille
Que mort l'abat. La sele en remeint *guaste*.

Ghebeeldt, 3, 324, ww. beelden, *vormen*. *Leeck. Spieg.* f°. 131 b:

Soe seldy — —
Peynsen om die edelhede,

Die v scepper verleent heeft
Uwer zielen, dair ghi bi leeft:
Dat hijse maken weelde
Ende *beelden* na sijns selfs beelde.

Ghebersten, 2, 18, *ontbreken*. Verg. *berste*, het Leven van Jezus, bl. 306. Cap. 57, en *Spr. van Beatrijs* Gloss.

Ghebreken, 3, 173, *ontbreken*.

Ghecusten, 2, 2999, *te vreden zijn*, *genoegen*, *Spr. van Beatrijs* vs. 376:

Al leuede Absolon die scone,
Ende ic des wel seker ware
Met hem te leuene .M. iare
In weelden ende in rusten,
In liets mi niet *ghecusten*.

Ghedinghe, 2, 3518, *regtsgeding*.

Ghedingh, 2, 2341, gedinct, *gedenkt*; verg. *drings*.

Ghedoochsaemheit, 3, 958 (R.) *lijdzaamheid*.

Ghedurech, 2, 770, 2160; 3, 188, *gestadig*.

Ghedurecheit, 3, 1568, *gestadigheid*.

Gheet, 2, 1466; 3, 268, voor *gaet*, ww. gaen; verg. *gehen*.

Ghegronden, 3, 74, 1946; *doorgronden*. Maerlant, Rijmbijbel, HS. f°. 1 b:

Die bitterheit van desen geesten
Dats, dat die vroetste ende die meesten
Van lamheit dit *gegronden* cume.

Ghehadt, 3, 372, 421 (S.), *vijandig*, *gehaat*. Voor *vijandig* b. v. staat het Velthem V B., 37 C. vs. 4; voor *gehaet*, Wap. Mart. Coupl. 32 vs. 7.

Ghehinc, 1, 406; 2, 3118, 3722; 3, 722, 1288, *toelating*, *toestemming*, *magt*, *wil*. Verg. Belg. Mus. IV, bl. 309. Ghehinc doen na iets, *iets wenschen*.

Ghehoent, *zie* honen.

Gheit, 2, 598, 1886, 1912, 1929, 3429; 3, 154, *voor* gaet; *verg.* geet.

Ghelasen, 3, 740, *van glas*. Voor *glas* speldt Huygens steeds *gelas*.

Gheleesten, 3, 1466, *leveren*, *voort brengen*; verg. *Ferg.* vs. 3383. Kil. *facere*, *praestare*. Verg. het Duitsche *leisten*.

Gheliken, 2, 1012, *gelijk stellen met*, *vergelijken*.

Gheloefte, 2, 2022, *belofte*.

Ghelof, 2, 2032, *belofte*.

Ghelouen, 2, 1591, 2017 enz.; zie Huyd. op Stoke, 2, 236—37.

Ghemaet, 3, 854, ww. maten, *matigen, verminderen.*

Ghemene, 1, 455; 3, 1727, 1739, 1819 enz. *te zamen.* Van daar het ww. *ghemenen*, vereenigen; bij Maerl. Sp. Hist. 3 D. bl. 67, vs. 49:

So dattene die heidijn daer naer
Dwanc ende dede vaer,
Dat hi *ghemenen* soude sijn lijf
Jeghen dat goede kerstijn wijf.

Ghemic, 2, 275, 1019, 3013, *hetgeen men wenscht*, van micken, hetgeen Huyd. op Stoke, 3 D. bl. 306—307 verklaart: *denken, verkiezen, willen.*

Gemmi, 3, 433 (L.), *geef mij;* zie Huydec. op Stoke, 1 D. bl. 57, en 2 D. bl. 470.

Ghemindecheit, 3, 1160?

Ghemoet sijn, 3, 475, *gezind zijn.*

Gheniet, 2, 1059; 3, 923, *genot, hetgeen men geniet, nut*, Kil. *usus, usura, utilitas, fructus, perceptio.*

Ghenstre, 3, 820, *vonk;* zie Kiliaan.

Gheonnen, 1, 877; 3, 915, *gunnen.*

Gheraden, 2, 3315, *raden, raad geven.*

Gheraect (Wel), 3, 1644, *goed, fraai;* verg. Prof. Clarisse, aant. op de Heim. der Heim. bl. 257 volg.

Ghere, 2, 3334, *begeerte* (Kil.). Huyd. op Stoke 1 D. bl. 103, wist met deze plaats geen weg: hij haalt daarbij aan uit *Walewein* f°. 34 b:

Doe trac hi tswert met tween ringen,
Ende vaget scone an sinen *ghere.*

Is *an sinen ghere*, daar ook *naar zijne begeerte, naar hartenlust?* Verg. de pl. uit *Walew.* in de Nalez. van Prof. Meyer bl. 41.

Ghereit, 1, 76, enz., *terstond.*

Gherisen, 3, 1630, *rijzen.*

Gherne, 2, 579, 2272, 2380, *ligtelijk, gemakkelijk.*

Ghesaedt, 2, 2675, *verzadigd;* Leven van Jezus, Cap. 35, 100, 104, 113.

Ghesaedt, 3, 853, *bezadigd, bedaard, posé?*

Ghescoent, 2, 966, *geprezen;* verg. Heim. der Heim. bl. 255 over het woord *schoon.*

Ghescrinct, 2, 3060 (S.)?

Gheseedt, 2, 1459, 1863, gesedet, *van* sede.

Gheseedthede, 3, 851, *bedaardheid?* verg. ghesaedt.

Ghesellen met iemand, 2, 595, *iemand tot gezel kiezen*, *se faufiler a. q.*

Gheselschap, 3, 134, *bende;* verg. v. Wyn; Huiszitt. Leven II. D. bl. 152.

Ghesijn, 3, 1882, *geweest; Ferg.* 3643, 4012; Clignett Bijd. bl. 171. Zoo ook *Der Minnen Loep*, f°. 12 a:

So dochtet hoir so suuerlijck,
Dat sijt hilt ghestedelijck,
Als offt hoir selfs hadde *ghesijn.*

f°. 24 d:

Hi nam die stucken vanden clede
Ende vergaderdse op ene stede,
Ende kustse off sijt selff hadde *ghesijn.*

Ghestade, 2, 1357, 2080, 2162, *standvastig.* Zie *Beatrijs* Gloss.

Ghestadich, 1, 564, *standvastig.*

Ghestadicheit, 3, 1160, *standvastigheid;* 1, 298, *bedachtzaamheid?*

Ghestaedt sijn, 2, 68, 74; Kil. kent een ww. ghestaeden, *toelaten, permittere, indulgere, ferre, tolerare. Nadat hi ghestaedt es* zal dan zijn: *nadat zijne middelen het toelaten.* Misschien beteekent het ook: *naarmate hij van zekeren staat of stand in de maatschappij is;* van *stade* of *state.*

Ghestandicheit, 3, 1160 (L.), *standvastigheid.*

Ghestof, 3, 1438, *stof, pulvis*, zie Kiliaan.

Ghestruweert, 3, 149, *verdelgd*, zie *struweren.*

Ghestuin, 3, 1224, *strijd, tegenkanting*, van het ww. *stuinen, stunen*, b. v. *van den III Edewaert* vs. 429:

Dander loy es so wanneere
Enich des rijcs huldenere
Jeghen trijcke *stuint* of misdoet.

Brab. Yeesten, 2 B. vs. 3692:

Int derde jaer dat Karle was,
Roemsce keiser, als ict las,
Ghinghen die Francsoyse *stunen*
Met erren moede op die Hunen.

Verg. Willems aldaar. — *Leecken Spieg.* f°. 123 a:

Vele lieder raet, dat verstaet,
Es beter dan eens mans raet;
Ende wildi dair teghen *stunen*,
Men soude v voir sot runen.

Ghetelt, 3, 572, ww. tellen, *verhalen*. Verg. VAN WYN op HEELU, bl. 19.

Ghetiinpertheide, 2, 2376, *gematigdheid*, *bedaardheid.*

Ghetroestech, 3, 1721, *vertrouwend*, *bemoedigd;* verg. *troest.*

Ghetroestecheit, 2, 3261, *vertrouwen.*

Ghetrouwen, 1, 564, 580; 2, 2109, *vertrouwen.*

Gheuouch (*passim*), *hetgeen voegt*, *betaamt*, *noodig is;* verg. CLIGNETT, Bijdr. bl. 169 en Prof. CLARISSE, Heim. der Heim., bl. 355—359.

Ghewach doen, 1, 398; 2, 1245, 3774; 3, 3, 1863; *zeggen*, *gewagen*, verg. *Flor. en Bl.* Gloss.

Ghewarech, 2, 1444; 3, 1954, *waar*, *opregt;* verg. VAN WYN op HEELU, bl. 17.

Ghewes doen, 3, 761, *doen weten*, *vergewissen.*

Ghewilt, 2, 1500, *geweld*, *magt.*

Ghier, 2, 149, 928, 1528, *gierig.*

Ghierech, 3, 1044, *begeerig.*

Gloue, 2, 3218, *geloof.*

Gnade, 2, 778, *genade;* zoo ook Rijmkr. bij KAUSLER, 7173.

Gnoech, 2, 2972, 3780; 3, 264, *genoeg;* verg. CLIGNETT, Bijdr. bl. 169.

Gnoechlecheit, 3, 1059, *vergenoegen*, *behagen.*

Gnoeghen, 2, 2923, *genoegen*, *vergenoegen*

Goedertierheit, 3, 1199, (S.), *goedertierendheid.*

Goedertiericheit, 3, 966, (S), *goedertierendheid.*

Goem nemen, 3, 751, *acht geven;* verg. *Ferguut*, bl. 734, 1202, Velthem, bl. 182, 184, 186, 216, enz. en Gloss. op *Flor. en Blanc.*

Goet, 2, 708, ww. gieten; verg. *Flor. en Blanc.* Gloss.

Gomen, 1, 451, *acht geven;* zie VELTH. bl. 183, 184, 221, 248, enz.

Gore, 2, 447, 1157; 3, 1210, *gevr*, *reuk*, zie KIL.

Goren, 3, 1213, 1404, *rieken*, *geuren.*

Gramheit, 2, 776, 1930, 3627, enz., *gramschap.*

Grief, 2, 1547 (S.), 3372 (S.); 3, 1741 (S.), gherief.

Grijsen, 2, 946, *grijnzen*, zie KILIAAN. *Grisen* voor *een afkeer hebben van iets* leest men bij HILLEGAERSBERCH, Ged. HS. f°. 51 d:

> Weder den armen noch den rijcken
> En sal men daer gheen onrecht wisen:

Daer mach den ghenen wel of *grisen*,
Die tgoede recht al hier verdringen.

fº. 54 c:

Een heer die naden rechte tast,
Dien hoortmen van den goeden prisen;
Den bosen macher wel off *grisen*,
Want hoer wesen is contraer.

Gronden, 3, 640, *doorgronden*. **Hillegaersb.** Ged. fº. 18 c:

Die *gronden* wil die Godheit
Die weet int lest niet wat hi seit.

Gronderen, 3, 9, *doorgronden. Der minnen Loep*. HS. fº. 1 b:

Ander konsten sijn my te hoghe,
Ic en can sye niet met minen oghe
Scouwen, noch den sin *gronderen*.

Gront (Helsche), 3, 212, *diepte der hel*. **Hillegaersberch**, Ged. HS. fº. 25 d:

Dus is hi alder sonden vader
Out van daghen ende quader
Dan doe hi vel om sijn houeerde
Wten hemel doer die eerde
Inder hellen gront beneden.

H.

Haer (Niet een), 1, 542, *niet een weinig*, *in 't geheel niet*.

Haesteghe, 2, 3627, voor *haestechede*, *haast*, zoo als de Var. heeft.

Halsberch, 3, 376, *wapenrusting*, *malienkolder*. Zie **Huydecoper**, op **Stoke** 2 D. bl. 133, 136—138; verg. A. **Ziemann**, MHD. Wörterb., en Gloss. op *Ferguut*.

Hanteren, 2, 2621, 2636, 3720; 3, 91, 363, 879, 1694, *uitoefenen*, *bedrijven*, *handhaven*. **Kiliaan** vertaalt het: *tractare*, *commercia facere*, *negotiari*, *exercere;* et *frequentare*, *versari*, *conuersari*, *celebrare*, *Gal. hanter. Der Minnen Loep*, fº. 1 c:

Daer plachmen alrehande spele
Te *hantieren* groit ende vele.

Hat, 2, 688, 2456, *haat*, verg. *Gotsat*. Gloss. op *Beatrijs*.

Hat, 3, 372 (F), *gehaat*.

Hebben in hant, 2, 2642, *regeren*, *bezitten*; zie **Stoke**, 1 B. vs. 31.

Heeften, 3, 1744, *heft hem*. Men ziet hier de verwantschap tusschen *hebben* en *heffen*.

Heet, 2, 13, ww. heeten, *bevelen*.

Heimelecheit, 2, 1149, 1271, *geheim*. Zie Prof. CLARISSE, Aant. op de Heim. der Heim bl. 116 in de noot.

Helden, 2, 835, 2739, *houden;* van daar het imperf. *hilt*. Zoo ook *Ferg*. vs. 2569, waar Prof. VIRSCHER het verkeert verklaart: *rijmw. anders hellen, overhellen*. Verg. overigens dat gloss. op het. w. *helt*.

Henen bringen, 2, 2974; 3, 1066, *conservare, fovere*.

Henghene, 3, 1538 (Var.), *hengel*.

Her (*passim*), *heer*.

Herde, 2, 3761, 3766, *herder;* verg. Prof. SIEGENBEEK, aant. op den Wap. Mart. bl. 211. MAERL. Rijmb. f°. 107 d:

> Doe gaft hij to holden tgint (Cijrus)
> Eren *harde*, omdat hy wolde
> Dat hyt leyde inden wolde.

HILLEGAERSBERCH, Ged. f°. 36 c:

> Ende vye docht niet sonder *harde*,
> Noch een *harde* sonder vye.
> Waer vantmen goeden *harde* ye,
> Die scaep noch vye en hadde te wachten?

Zie ook MAERL. Disput. van O. Vr. (N. W. der Maaatsch. van Lett. V. D. 2 St.) bl. 35.

Herden, 2, 900, 2381, 3075; 3, 251 (C.), *duren, volkouden, volharden;* verg. KILIAAN en VAN HASSELT aldaar.

Herderen, 3, 1267, 1272, *volhouden, volharden*. Zie KILIAAN.

Herre, harre, 2, 2799, KIL. *cardo*.

Het, 1, 618, 641, enz., *er*. Verg. CLIGNETT Bijdr. bl. 202, 237.

Hilic, 2, 1816 (R.), 1832 (R.), *huwelijk*.

Hyrauden, 1, 722, *herouten;* niet altijd *wapenherouten*, maar ook eenvoudig *speelman, muzijkant:* beide namen worden hier zamengevoegd: zoo leest men ook in de Grafelijke rekeningen «van pipers ende hyrauden.» Zie ook *Ferguut* vs. 5329:

> Daer tamboreerde menech yraut.

Hoeden, 2, 3193, *behoeden, beschermen*.

Hoegde, 3, 1875, *hoogte*.

Hoerne, 2, 119, *hooren*.

Hoerne, 2, 3777, *oor*.

Hoet, 2, 162, *hoofd;* verg. *Beatrijs* Gloss.

Hoetman, 3, 129, *hoofdman*.

Hoet rouere, 3, 128, *hoofd-roover, hoofdman der roovers.*

Hone, 3, 917, *bedrog;* zie Huyd. op Stoke, I D. bl. 95—96, en Kiliaan. — Sonder hone, 2, 1420, *voorzeker, voorwaar.*

Honen, 1, 696; 2, 2090, 2136, 3553; 3, 108, 667; *bedriegen.* Verg. Prof. Clarisse op de Heim. der Heim. bl. 501—502, en Bilderdijk Verscheidenh. IV. bl. 116. Hillegaersberch, Ged. HS. f°. 11 d:

Wye soude di enigher duecht betrouwen
Oftu dijn vrienden wilste *honen.*

f°. 40 b:

Men seit, dat hi hem seluen *hoont,*
Die sijn vrienden in doghen laet.

Leecken Spieghel. HS, f°. 117 d:

En condi oic wel spreken niet,
Noch slans recht niet wel en kint,
Soe doet den raet, dat ghij ghewint
Eenen man, die v recht toent,
Wair bij dat ghij niet en sijt *ghehoent.*

f°. 118 d:

Wat sij v zeggen off toenen
Hoet v altoes ieghens *hoenen.*

Hongheren, 1, 851; 3, 1782, *hongerigen.*

Houde, 1, 848, *snel, spoedig.* Zie *Ferg.* vs. 61, 1080, 3161; Stoke VII B. vs. 882, 1011, 1140 enz. Verg. Clignett Bijdr. bl. 62.

Houds, 2, 1530, superl. van hout, *genegen.*

Hout, 2, 48, 1574, 2542, *vriendelijk, genegen.* Verg. *Ferguut,* vs. 1560, 1826, 4249, enz. Zie Prof. Siegenbeek, Aant. op Wap. Mart. bl. 223.

Houeren, 2, 171, 601, *eten, een gastmaal vieren, vrolijk zijn.* In *Esmoreit* (Hor. Bel. VI) vs. 542, leest men het enkelvoudige *hoven* in denzelfden zin.

Maer nemmerme en willic *hoven*
Met eneghe wive die nu leeft,
Ofte die de werelt binnen heeft.

Hillegaersbergh Ged. HS. f°. 13 d:

Men ghinc daer *houen* ende *houeren,*
Ende in eren guet verteren.
Nae desen feest, nae desen *houen*
Souds hem elck man *enz.*

Hulde, 2, 2556, *welwillendheid, liefde.* Maerlant Spieg. Hist. 1 D. bl. 100 vs. 12:

> Ende Moyses hadde gheset
> In ghescrifte, hoe si leuen souden
> Of si Gods *hulde* wouden.

Verg. ook Prof. SIEGENBEEK, aant. op den Wap. Mart. bl. 204.

I. Y.

Yewerincs, 3, 1266 (S.), *ergens.*

Inde, 1, 901; 2, 1360, 1394; 3, 198, enz., *einde.*

Inden, 3, 1446, *eindigen.*

In dien, 2, 2569, enz., *aldus.* Zie CLIGNETT Bijdr. bl. 170, en mijn Specimen enz., p. 68 col. b.

Insel, 1, 125, *einde, Leeck. Sp.* f°. 119 b:

> Het is menich scone beginsel
> Daer na volght een cranc *eynsel.*

f°. 151 b:

> Cathoen scrijft oec wale,
> Dat na cranc beghinsel
> Dicke comt een goet *insel.*

Ioecht, 1, 96, *jeugd.*

Ionc wiue, 3, 1461, *dienstmaagd.* Zoo ook MAERLANT, Spieg. Hist. 1 D. bl. 253, vs. 14, 28, 33; bl. 352, vs. 30. Op alle deze plaatsen wordt het verwisseld met: *cameriere.* Verg. VAN WYN op HEELU, bl. 156.

L.

Lachter, 2, 1918, *berisping;* 2, 2025; 3, 920, 993, *schande;* verg. VAN WYN op HEELU, bl. 124—125, en CLIGNETT Bijdr. bl. 86—90.

Lachteren, 2, 106, 1272, 1375 (S.), *berispen, verwijten, waarschuwen;* 2, 2420, *lasteren;* zie v. WYN t. l. a. pl.

Laect, 3, 54, ww. laken, *afkeuren.*

Laet, 3, 1374, ww. laden, *opladen, zich bezwaren met?* Zie de Var.

Laettiere, 2, 355, *laat gij er.*

Lancliuech, 2, 1588, *lang levend.*

Lancliuecheit, 2, 1591, *lengte van dagen.*

Landsliede, 3, 989, *landlieden.*

Langhe, 3, 1876 (S.), *lengte.*

Lantwinninghe, 2, 2625, *akkerbouw;* verg. *Leeck. Spieg.* f°. 150 b:

Die dorpman die *wint* sijn *lant;*

en zie KAUSLER, Aant. op de Vlaamsche Rijmkr. bl. 434.

Lat, 2, 2694, *traag.* HILLEGAERSBERCH, Ged. HS. f°. 47 a:

Gulsicheit is onbeqnaem
Beide der zielen ende den lichaem;
Si hout den mensche in weldoen *lat.*

Vergelijk de aanteek. op de Heim. der Heim. bl. 247—48.

Lazarie, 1, 515, *melaatsheid.* Comb. HS. f°. 239 (bij KAUSLER I, bl. 484):

Alsene Siluester doepte daer
Datti quite wart ende claer
Van al zynder *lazarien.*

Verg. Het Leven van Jezus, Cap. 58, en zie KILIAAN.

Lecker, 2, 928, 952; KILIAAN: *qui in saporibus nimium habet delectum.* Verg. A. ZIEMANN, MHD. Wörterb. in voce.

Ledere (Hebben te), 2, 1184, *verachten;* zie Gloss. op *Beatrijs*, en CLIGNETT Bijdr. bl. 198—201.

Leek, 2, 3317, 3340, 3344; 3, 1948, *ongeleerd.* HILLEGAERSBERCH Ged. HS. f°. 53 d (Letterlijk in den *Leeck. Spieg.* f°. 4 b; zie CLIGNETT Voor. tot den Teuth- bl. XI):

Men vindet simpel luden so *leec*,
Ende int gheloue so weec,
Datsi houden in hoer verstaen,
Dat God is als een mensch ghedaen.

Leet, 3, 1296, imperf. van liden, *doorgaan.*

Leeste, 3, 1434, *laatste.*

Leit, 2, 1943, 2066; 3, 1258, 1680, ww. ligghen. Verg. K. A. HAHN MHD. Grammat. s. 37.

Leit, 2, 2042, 2480, ww. legghen.

Leit, 2, 1416, *verachtelijk, ongevallig;* zie CLIGNETT Bijdr. bl. 198.

Leit hebben, 2, 1658; hetzelfde als *onwert hebben: iemand niet beminnen, haten.* Verg. CLIGNETT Bijdr. bl. 199—200.

Lerere, 2, 3348, 3442, 3614, *leeraar.* Verg. Prof. BORMANS, Verslag over de Verhand. ingekomen op de Taalk. Prijsvr. bl. 346 en 362.

Lesen, 2, 3074, *bidden;* zie Gloss. op *Beatrijs.*

Lesen, 2, 3737, *uitzoeken, verzamelen.* Zie Leven van Jezus, Cap. 49.

Lespen, 3, 1035, KILIAAN, *balbutire, titubare.*

Letten, 2, 957, 1321, 3228, 3331, *dralen; Carel en Eleg*, vs. 988, 1152; Stoke VII B. vs. 698; IX B. vs. 212, 888 enz. Verg. Bilderdyk, Versch. IV, bl. 114—115. *Sonder letten* is alleen een stoplap.

Liden, 2, 1401, *belijden*, *vertrouwen*, *zeggen*. Zie 't Gloss. op *Beatrijs* op *Ghelijt*.

Liden, 3, 1089, 1914, *voorbijgaan;* 1302, *doorgaan*.

Liden, 3, 1172, *lijden*, *doorstaan?*

Lief, 2, 1548, *aangenaam*, *bemind*.

Liefhede, 1, 569, *liefde*.

Liefte, 1, 369, *liefde*. *Der Minnen Loep*, HS. f°. 1 d:

> Op datsi leren moghen dair by
> Wat *liefte* is, ende wat minne sy.

f°. 2 a:

> Minne is *liefte* ende *liefte* is minne:
> Twierleye woerden ghelijc van sinnen.

Lien, 3, 849, *zeggen*, *belijden;* zie Heim. der Heim. bl. 231.

Lieue, 2, 368, *gaarne*. Thans alleen in den comparat. liever gebruikelijk.

Lijf, 2, 1128; 3175; 3, 1423, 1440, *leven*. Zie Huyd. op Stoke, I D. bl. 110, en Gloss. op *Flor. en Blanc*.

Lijfnare, 3, 245, *levensonderhoud*, *lijftocht*. Zie Prof. Clarisse op de Heim der Heim. bl. 276.

Lingde, 3, 1876, *lengte*.

Loue (Sijn van groten), 3, 699, *zeer geëerd*, *geprezen worden*.

Lufter, luchter, 1, 860, *linker*, *linksche*. Clignett Bijdr. bl. 316—317.

Luidt, 2, 2193, *geluid*.

Luut, 1, 176, *geluid;* zie Clignett, Bijdr. bl. 92.

Luxurie, 2, 348, *onkuischheid*. Zie Kiliaan. Maerl. Nat. Bl. X B. vs. 315:

> Men seghet dat .i. bissoop was,
> Die so grote pine hadde das
> Die *luxurie* den lieden doet,
> Ende hi menighen meester goet
> Om raet daer ieghen sochte,
> Ent hem helpen niet en mochte enz.

Luxurieus, 2, 2681, *onkuisch*. Maerl. Nat. Bl. f°. 6 a (bij Clignett bl. 375) alwaar van den ezel gezegd wordt:

> Hi es *luxurieus* vtvercoren
> Ende bachten starker danne voren.

M.

Machen, 3, 1873, *mag hem.*
Maken, 3, 696, *goedmaken?*
Male (Te), 2, 1924, *te gelijk*, *una;* 2722, *op eens.* Verg. KILIAAN.
Manlijc anderen, 3, 1742 (S.), *elkander;* Reinaert vs. 1578, 2109.
Mate, 2, 583, 595, 664, 2220, 2534; 3, 503, 706, *arm nederig.* HILLEGAERSBERCH, Ged. f°. 42 b:

> Die een is rijck ende out van daghen,
> . . . .
> Dander is vol gherechtichede,
> Maer die is *maet* van aertschen goede.

Verg. HUYDEC. op STOKE. 2 D. bl. 230—231; CLIGNETT Bijdr. bl. 181; CLARISSE op de Heim. der Heim. bl. 181.
Mect, 1, 401; 2, 1220; 3, 1750, ww. mecken, *peinzen*, *overleggen*, *denken.* Verg. HUYD. op STOKE, 3 D. bl. 306—307, en Prof. CLARISSE op de Heim. der Heim. bl. 446—447.
Medecijn, 3, 763, *geneesheer.*
Meensaemhede, 2, 2750 (S. H.), *gemeenzaamheid*, *het te zamen zijn met.*
Meerren, 1, 500, 2, 138, 3681, *vermeerderen. Ferg.* vs. 910.
Meersen, 1, 786 (S.), *vermeerderen.*
Meyer, 3, 707, *rentmeester*: verg. KIL. Zie het Leve van Jesus Cap. 148 (bl. 132). *Leeck. Spieg.* f°. 127 a:

> Weduwen off dochteren van wijser leeren (heeren?),
> *Meyere*, papen off dobbeleere
> Van canaencken of persemieren,
> Van taelmanne of ostelgieren,
> Scuut te wive, dats mijn raet,
> Want onrecht goet gherne vergaet.

Menger, 3, 1033, (L. D.), *meniger.*
Menichfouden, 1, 893; 2, 1028, *toenemen*, *vermeerderen.*
Merc legghen aen iets, 3, 1943, *op iets denken.*
Merren, 2, 355, 401; 3, 1543, *dralen*, *verwijlen.* STOKE, VII B. v. 1105; IX B, vs. 286; Ferg. vs. 3266, 3481, 4452.
Merringhe, 1, 318, enz., *draling*, *oponthoud*, *mora.*
Meru, 2, 3094, *zacht*, *murw.*
Mesboert, 2, 3177, *verbeurt*, *misdaan.*
Mescomen, 3, 728, *male*, *evenire* (KIL.) Verg. CLIGNETT Bijdr. bl. 367.

Mesquame, 2, 1763; 3, 121, *ongeluk.*

Meslijc, 2, 822, 3629; 3, 1261, *onzeker, wisselvallig, gevaarlijk.* Zie DE JAGER's Taalk. Mag. IV D. bl. 353—354.

Mesraect, 2, 1874, *onvolmaakt.*

Messchien, 1, 201; 2, 354; 3, 564 (D.), 730, 776. KIL. *male evenire, sinistre accidere;* verg. CLIGNETT Bijdr. bl. 367, en Prof. CLARISSE op de Heim. der Heim. bl. 155—156. Zoo ook *Ferguut* vs. 4237, waar Prof. VISSCHER het verkeerdelijk verklaart: *rijmw. anders missen, ontberen* (!)

Mesterden, 3, 1320 (S), *mistreden;* verg. CLIGNETT Bijdragen bl. 98. en KIL. o. h. w.

Mestorden, 3, 1320, *mistreden.*

Mesual, 1, 366, *ongeluk*, zie KILIAAN.

Meswent, 2, 2177, *ongeluk.*

Meswinde (Sonder), 2, 2667; 3, 145, *zonder ommekeer, voortdurend, voorzeker.*

Met, 3, 1201, *mede, ook.*

Middelheit, 2, 3009, 3021, 3029, 3080; 3, 1685, *middelmaat, middelmatigheid.*

Middelheit, 3, 1886, *midden.*

Middelt, 3, 1888, *midden;* zie Gloss. op *Flor. en Blanc.*

Mids, 2, 344, 396; 3, 215, 528, *door middel van, ten gevolge van.*

Middelec, 3, 1675, *matig, au juste milieu.*

Miede, 2, 193, 540, 3712, *loon, winst, donum corruptionis* (SCHERZ.) *pretium corruptionis.* Verg. CLIGNETT Bijdr. bl. 52—55.

Mieden, 2, 3591, *omkoopen.* Verg. de plaats uit HILLEGAERSBERCH, aangehaald door CLIGNETT t. a. pl. bl. 55. Dit woord is niet te verwarren met *miden, verwijden, nalaten, opgouden*, dat men leest STOKE IX B, vs. 1146 en *Ferg.* vs. 4895.

Moet, 2, 666, 843, 2807, 3007, 3699; 3, 675, *gemoed, verstand, het binnenste;* zie Prof. CLARISSE aant. op de Heim. der Heim. bl. 207—208.

Moet (Goeden) 2, 635, *welwillendheid.*

Moghentlike, 3, 1879, *magtig.*

Morghen hebben, 1, 16; 3, 20, 1326, *verzekerd zijn van den dag van morgen.* HILLEGAERSBERCH Ged. f°. 64 d:

— Wij en hebben ghenen morghen:
Die doot die (is) ons al ghereet.

Morseel, 3, 1008, 1621, *stuk.* Zie de Gloss. op *Reinaert en Ferguut.*

Mort, 2, 3100, *schanddaad*, *verraad;* zie STOKE VIII B. vs. 954; Ferguut vs. 1920, en verg. Heim. der Heim. vs. 1752, en de aant. van CLARISSE daarop bl. 480.

Moru, 2, 3094 (Var.), *zacht*, *murw.*

N.

Na, 1, 213, *postea.* Zie VAN WYN op HEELU bl. 71.

Naerre, 2, 1957, *nader;* verg. *swaerre.*

Naerst, 3, 884 (H.), *ernst.* Verg. HUYD. op STOKE, 3 D. bl. 228.

Nalecs, nalincs, 1, 527; 2, 2684 *bijna.*

Nature, 2, 1584, *Het liber rerum van Thomas Cantipratanus, of Maerlants Naturen Bloeme?*

Nausten niet (Te), 2, 3740; 3, 1704, *in het geheel niet?* Zoo gebruikt HILLEGAERSBERCH *nauwer* in den zin van *nergens*, b.v. Ged. HS. f°. 18 d:

In een winter, alst was cout
Quam ghelopen in een wout
Vos Reynaert mit groten zeer,
Want hi en vant *nauwer* min noch meer
Daer hi hem op mochte bedraghen.

f°. 19 a.

Ic verderne al sonder weer,
Ick en vinde *nouwer* ghenen lijfneer.

Nauwe, 2, 1437, *naauwkeerig*, zie *Flor. en Bl.* vs. 2742 en *Reinaert* vs. 2366.

Neder, 2, 640, *gering*, *nederig van staat.* Verg. Prof. CLARISSE aant. op de Heim. der Heim. bl. 181, 277.

Negen ende neghenten, 1, 440, *negenennegentig.*

Nere, 2, 2917, *neering.*

Nerenst, 3, 884 (S.), *ernst.* Aldus laat zich ook de plaats uit MAERLANT verklaren aangehaald op de Heim. der Heim bl. 421. Verg. HUYD. op STOKE 3 D. bl. 228. Daarbij sla men op CLIGNETT Bijdr. bl. 276—279.

Niden, 3; 567, *benijden.*

Nieut (*passim*), *niet*, *niets.*

Nieuwerincs, 3, 1253 (S), *nergens:* zoo ook *Ferg.* vs. 4133 enz.

Nighen (*met den dativ.*), 2, 3375 (D), verg. BILDERDIJK Verhand. over de Gesl. bl. 194, en mijn Specimen de Velthemio p. 125 b.

Node (Van), 1, 169, *noodwendig.*

Noedelike; 2, 1024, *kommerlijk.*

Noert, 3, 577, ww. noesen, *schaden.* Zie het Gloss. op *Flor. en Blanc.*

Noet, 2, 837, 2698, *noodzakelijkheid.*

Noet hebben, 1, 310, *noodig hebben.* Verg. Prof. CLARISSE, aant. op de Heim. der Heim. bl. 189 volgg.

Noet sijn, 2, 2768; 3, 126, *noodig zijn;* zie t. l. a. pl.

Noetdorfte, noetdorst, 1, 885; 2, 2596, 2920, *nootdruft, behoefte, 't geen men behoeft.* Zie t. a. pl. p. 190.

Noetdoerftech, noetdorstech, nootdroftich, 1, 65, *noodig.*

Noetdorftechede, 2, 2203, *behoefte.*

O.

Ocsoen, 2, 1709, 2687, *gelegenheid, reden.* Verg. CLIGNETT Bijdr. bl. 17, en Leven van Jesus Cap. 40, 87, 117, 133, 139, 227.

Oert, 3, 1849, *eene kleinigheid.*

Ombate, 3, 1006, 1634, *nadeel,* verg. *onvrome.*

Ombehoersaam, 2, 645, *onbehoorlijk.*

Omleiden, 2, 1347, *hetzelfde als* beleiden, *regere, derigere.*

Ommeslaen, 3, 1641, *veranderen.*

Onbescheide, 3, 854, zie *bescheide.*

Onboerlec, 3, 652, *onbehoorlijk.*

Oncont, zie op *cont.*

Ondaet, 2, 3495, *misdaad, wandaad, maleficium, malefactum, nefas, flagitium* (KIL.). Zie de aant. op *Carel en Eleg.* bl. 62. Van dit woord heeft HILLEGAERSBERCH het bijvw. *ondadelijk.* Ged. HS. f°. 31 d:

> Mit spot, mit pijn ende mit schande
> Leyden si hem totten cruce voert,
> Recht als een man die heeft ghemoert
> Off *ondadelic* gheleeft.

Ondanclec, 1, 808; 3, 921, *ondankbaar.*

Ondanclecheit, 1, 810, *ondankbaarheid.*

Onduchtech, 2, 2680, *ondeugend,* d. i. *die niet deugt. Dietsche Catoen,* vs. 54:

> Die soutst smorgens vroe opstaen,
> Ende om dine bederue gaen:
> Men seit die te langhe slaept,
> Hem die slaep *onduchtich* maect.

Ongheladen, 3, 867, *onbezwaard:* verg. *verladen*, en de aant. op den Wap. Mart. bl. 217, en op de Heim. der Heim. bl. 257 en 441.

Onghelet, 1, 376; 3, 1478, 1566, *ijverig*, *zonder dralen;* van het ww. letten, *dralen*, *morari*. *Van den derden Edew.* vs. 1239:

> Die fransoyse, al *onghelet*,
> Hebben hem ter were geset.

HILLEGAERSBERCH, Ged. HS. f°. 38 c:

> Die tijt die gaet al *onghelet*.

Verg. BILDERDIJK Verscheid. IV, bl. 114—115.

Ongheliken, 2, 586, *verschillen*.

Onghenade doen, 1, 452, *kwaad bejegenen*, *vervolgen*, verg. A. ZIEMANN, MHD. Wörterb. v. *Ungenade*, s. 509.

Ongherecht, 2, 3577, *onregtvaardig*.

Ongherechtich, 2, 3577 (SF.), *onregtvaardig*.

Onghestade, 3, 1697, *ongestadig*.

Onghetelt, 2, 2455, *ontelbaar*. MAERLANT Rijmb. HS. f°. 54 b:

> Die filistinen quamen striden
> Mit dusent wagen tenen tijden,
> Ende mit .VII.^m vorsten opt velt,
> Ende dat volc to vote was *ongetelt*.

f°. 119 b:

> Doe troeste hyse als die vroede.
> Hy seide die sege en lage niet
> An dat *ongetelde* diet.

Onghetimpert, 2, *intemperatus*, *immodicus* (KIL.)

Ongheuiert, 2, 3719, *zonder ophouden*. *Van den derden Edew.* vs. 1163:

> Toter hogher primetijt
> Dat si streden, *ongeviert*.

Zie WILLEMS aldaar.

Onghewent, 2, 1156, *zalf*, *unguentum*.

Onlede, 2, 158, *tweedragt*, verg. VAN HASSELT op KILIAAN.

Onliefghetal, 2, 935, 1071, *onbevriend*, *onbemind*. KILIAAN heeft daarvoor *leedghetal*, 't geen hij vertaalt *fastiditus, fastidiosus*. Het tegenovergestelde is *liefghetal*, *aangenaam*, *bemind*, dat in *Ferguut*, vs. 3140 voorkomt (verg. Dr. J. H. HALBERTSMA Letterk. Naoogst, bl. 33) en waarvan wij de volgende voorbeelden opteekenen uit den *Leecken Spieg.*, f°. 117 a:

> Daer omme hout v *liefghetal*,
> Dat ghij mueght, al ouer al
> Gaen, so mint v God ende mensche.

f°. 120 b:

Want sonderlycheyt bouen al
En was noyt weert no *liefghetal.*

f°. 123 b:

Alse wile dede een iongheline,
Die metter werelt omme ghinc,
Die weert was ende *liefghetal*
Metten ghesellen ouer al;
Want hij verteerde met hem algader
tGoet dat hem liet sijn vader.

Van daar het znw. *liefghetalhede*, in hetzelfde werk f°. 116 a:

Ende vter goedertierhede
Soe comt *liefghetalhede:*

Waarin die *liefghetalhede* bestaat leert de volgende plaats: f°. 116 d:

Dat derde point, dat ic seide,
Es ghenoemt *liefghetalhede:*
Dat es een poynt van groter eeren,
Ende comt al vut onsen heere;
Want al pijnder sulc om zeere
Hy en ghewonde nemmermeere
Want ziin manire ende zijn aenschijn
Van selker gratien niet en siin;
Daer of comt grote vrome:
Waer hij comt hij es willecome,
Alle lieden siin hem hout,
Siin vordeel is menichfout,
Siins nieuwerincx ghebreect,
Daermen lachter van hem spreect:
Al seide yement van hem quaet
Een ander dat van monde slaet.

Onnen, 1, 487, *gunnen; Ferg.* vs. 1512, 3260.

Onnosel, 2, 1260, 3494, *eenvoudig, onschuldig.* In het Gedicht van HILLEGAERSBERCH, getiteld: *Vanden serpent,* komt dit woord eenige malen voor in de beteekenis die wij er thans aan hechten, en f°. 30 c wordt het verklaard door

Die luttel weten bij gheual.

Vergelijk voorts Prof. CLARISSE op de Heim. d. Heim. bl. 183—184.

Onorberlec, 3, 652, *onnut.*

Onscout, 2, 1331, *onschuld.*

Ontbinden, 1, 680, 772; 3, 975, *verklaren.*

Ontecken, 2, 1132, *ontdekken, mededeelen.*

Ontfanckelijc, 2, 26, *aangenaam*, als het lat. *acceptus.*

Ontfeit, ontfeet, 2, 311; 3, 238, ontfaet, *ontvangt.*
Ontfermhertech, 3, 1859, *barmhartig.*
Ontfermherticheit, 1, 844 (H.), *ontferming.*
Ontfermnesse, 1, 844, *ontferming.*
Ontgoeden, 2, 3759, *privare bonis*, *possessionem adimere* (Kil.)
Onthelpen, 2, 1962, *niet helpen*, *tegenwerken.*
Ontladen, 2, 3247, 3250, *verligten.*
Ontleet, 2, 2726, ww. ontliden, *voorbijgaan*, *weggaan.*
Ontleert, 1, 139, ww. ontleeren, *afleeren.*
Ontrecken, 2, 3756, *ontnemen*, *afnemen.*
Ontsegghen, 2, 2008, *weigeren;* zie Gloss. op *Ferguut.*
Ontseit, 2, 1981, ww. ontsegghen, *weigeren.*
Ontsetten, 2, 800, *male disponere*, *turbare* (Kil.), *verbijsteren.* Zie Bilderdyk Verscheidenh. IV, bl. 101, 110.
Ontstinert, 2, 2428?
Ontstuuert, 2, 2428 (L.)?
Ontvrijt, 2, 556, ww. *ontvrien.* Kiliaan vertaalt het: *libertatem adimere.* Het komt ook voor bij Stoke 2 B. vs. 1395, alwaar zie de aant. van Huydecoper (1 D. bl. 480).
Onuersien, 1, 200, *onvoorbedacht;* 2, 313, *onvoorziens*, *plotseling.* In de beteekenis van *niet toegerust* leest men het bij Stoke 8 B. vs. 195.
Onvriende (*passim*), b. v. 3, 1234, *vijand.*
Onvrome, 2, 291, *nadeel.*
Onwandelbaer, 3, 1903, *onveranderlijk.*
Onwerde, 2, 562, 2338; 3, 404, *Indignitas*, *vilitas; iracundia*, Kil. en v. Hasselt aldaar.
Onwert, 2, 459, 661, *onbemind*, *non gratus*, *ingratus* (Kil.)
Onwert hebben, 1, 716; 2, 604; 3, 1181, *verwaarloozen, haten.* Verg. Clignett Bijdr. bl. 145.
Onwil, 3, 496, *fastidium*, *molestia* (Kil.). Verg. de plaats uit den *Leeck. Spieg.* aangehaald in de Inleiding bl. xxix.
Opdat, 1, 545, 583, 587; 2, 319; 3, 335, 650, 1712, *indien;* verg. Huydec. op Stoke 1 D. bl. 55 56; 3 D. bl. 108, en v. Wyn op Heelu bl. 53.
Openbare, 3, 1356 (C.), stoplap, hetzelfde als *voorwaar.* Zoo ook *Ferguut* vs. 4294, Velthem III B., Cap. 1, vs. 2. Maerlant Sp. Hist. 1 D. bl. 255, vs. 18. Vergelijk mijn Specimen bl. 67 a.

Orbore, 1, 46, 595; 2, 750, 980, 1229, *nut*. Verg. Prof. Clarisse aant. op de Heim. der Heim. bl. 195—196.

Orboren, 2, 2840, 2851 (D.), 3036 (H.), *gebruiken*, *bezigen*. Zie Kil. en v. Hasselt aldaar.

Orborlec, 1, 183, 583, 590, *nuttig*.

Orconde, 1, 243; 3, 360, *getuigenis*; verg. Clignett Bijdr. bl. 24.

Orcondere, 3, 1771, *getuige*. Het werkw. orconden, *getuigen*, *verklaren*, *verkondigen*, leest men bij Hillegaersberch, Ged. HS. f°. 34 b:

> Een materi heb ic gheuouden,
> Die ons leringhe doet verstaen,
> Ende wye die waerheit wil *oerkonden*,
> Die sels lyen, sonder waen.

Orconscap, 3, 360 (C.), *getuigenis*.

Orsinnech, 2, 3076 (*voor* onsinnich?)?

Oude, 2, 1673, 1701, *ouderdom*. Men zie, om met een voorbeeld te volstaan, Hillegaersberch, Ged. HS. f°. 38 a:

> Oueraet ende ouerdranck,
> Luxurie sonder groet bedwanck,
> Vele te waken bouen reden,
> Haesticheit, onnutte zeden,
> Dit sijn al punten ende zaken,
> Die selden totter *oude* raken.
> Wye totter *oude* comen sal,
> Hij moet hem eerst regieren wol,
> Te maten eten ende drincken, *enz.*

Men vergelijke verder de aant. op de Heim. der Heim. bl. 168 en 290—292.

Ouden, 3, 1446 (S.), *oud worden*. Verg. de plaats uit *der* Nat. bl. aangehaald door Prof. Clarisse op de Heim. der Heim. bl. 290.

Oudre, 2, 1686, 1690, 2782, *ouderdom*.

Ouer, 1, 592; 2, 1277, 1404, *voor*. Verg. de aant. op Maerl. Spieg. Hist. 1 D. bl. 4 volgg.

Ouerdadech, 2, 3674, *moedwillig*, *aanmatigend*. Verg. Clarisse op de Heim. der Heim. bl. 269—270.

Ouerdadecheit, 2, 3714, *geweldenarij*, zie t. a. pl.

Ouergaen, 3, 1368, *overkomen*, *gebeuren*.

Ouermoet, 2, 2131, Kil. vertaalt: *Fastus*, *animi elatio*, *arrogantia*, et *injuria*, *contumelia*. Verg. aant. op de Heim. der Heim. bl. 530 in verband met 271.

Ouerswijn, 3, 820, *everswijn*.

Ouerswinghe, 1, 391, *buitengemeen*, *grenzeloos* (*van* Swinghe, *lorum*, *habena* (Kil.)). Verg. A. Ziemann MHD. Wörterb. voce: *Ueberswenclichiu liebe*, s. 493.

Ouervillicheit, 2, 3026 (S.), *overvolheid?*

P.

Paepscap, 2, 3309, 3319, *priesterdom.*

Palure, 3, 1681 (LD.), *versiersel, tooi*, *parure*, van het ww. paleren, dat Kil. vertaalt *ornare*. Dit ww. komt voor in Maerl. Rijmbijbel, b.v. f°. 110 a:

> Mettien *paleerde* sy haer saen,
> Ende haer ioncfrouwe droech spijse ende dranc,
> Ende dede uutwaert ganc.

Verg. Judith 10 vs. 1—5.

f°. 110 b, waarmede men verg. Judith 12 vs. 15:

> Olofernes haer bidden dede,
> Datse by hem slapen solde,
> Ende sy segede dat syt wolde,
> Ende quam toe hem wel *ghepaleert*.

f°. 113 c (verg. Esther 2 vs. 9):

> De Hester die bevel
> Des conincks camerlinc soe wel,
> Die de magede hielt in sijnre trouwen;
> Hy gaf haer seuen ioncfrouwen,
> Die se *paleerden* ende haers plagen.

Perseme, 2, 3159; persemie, 3, 1284, *woeker;* zie Clignett Bijdr. bl. 263—264.

Persemen, 1, 843; 2, 861, *woekeren;* zie t. l. a. pl.

Persemier, 2, 927, 2244, 2540, *woekeraar;* zie Kil. en de Jagers Taalk. Mag. III, bl. 159.

Pinen, 2, 2688, *moeite doen.*

Pistel, 2, 1638, *epistel*, *brief.*

Plechten te samen, 3, 989, *zich verbinden;* verg. v. Wyn op Heelu bl. 30.

Poente (Te) (*passim*), *juist van pas*, *à point.*

Poert, 3, 519, *stad.*

Poerter, 3, 989, *burger.*

Porssen, 2, 3562, *persen.*

Porterse, 3, 22, *portierster.*

Prayeel, 3, 1455 (L. S.), *grasperk, préau.* Verg. mijn Specimen de Velthemio pag. 109.
Prieel, 3, 1455, *grasperk, préau.* Zie t. l. a. pl.
Priker, 3, 1474?
Prikerse, 3, 1474?
Prise, 3, 1338, *prijs, lof.*
Proeuen, 2, 620, 878; 3, 1451, *bewijzen.* MAERL. Rijmbijb. f°. 2 d:

Dus *prouent* meysters al by rechte.

Prouendeneren, 2, 3154, *die in het bezit zijn van geestelijke goederen?* Verg. HUYD. op STOKE 1 D. bl. 359.

R.

Rechten, 2, 3715, *straffen, corrigere, mactare supplicio,* (KIL.)
Relijf, 1, 799, *overblijfsel.*
Rene, 1, 429, *rein.*
Rente, 2, 2644, *inkomst, ontvangst.*
Ribaud, 1, 733, *boef, slecht mensch.* Vergelijk mijn Specimen de Velth. bl. 126 en de aldaar aangehaalde schrijvers.
Riesen, 2, 1542, *dwaas zijn.*
Roeder, 3, 911, *roer.*
Roeken, 3, 333, *raken;* soe en roekn, 1, 357, *zoo raakt u niet.*
Roekeloos, 2, 2712, *zonder zorg, zonder voorzorg.*
Roke, 3, 1402, *reuk.*
Rudich, 2, 905 (D), *schurftig.* Zie KILIAAN in *ruydich,* en ZIEMANN MHD. Wörterb. in *riude, rûde.*
Rueren, 2, 384, *in beweging brengen;* zie ZIEMANN op *ruor.*
Rueren, 2, 1932, *bekend maken.* Verg. de plaats uit den *Leeck. Spieg.* aangehaald door E. KAUSLER in de aant. op de vlaamsche rijmkr. bl. 439:

Dandre (dinghen) willic hu *rueren,*
Dat zijn helighe scriftueren *enz.*

Rupe, 2, 2966 (H), *rups.*
Rupsene, 2, 2966, *rups.*

S. Z.

Saen (*passim*), *spoedig, weldra.*
Saechten, 1, 262, *verzachten,* zie KILIAAN.
Sake, 2, 471, 3491, *oorzaak.*

Sant, 2, 2462; 3, 557, *heilige. Leeck. Spieg.* f°. 115 c:

Kiest vriende ende vriendinnen
Van *Santen* ende van *Santinnen.*

HILLEGAERSBERCH, Ged. HS. f°. 39 c:

Daer hebben oec veel ionghen gheweest,
Daermen alle daghe off leest,
Heilighe *Sancten* ende *Sanctinnen*,
Die inder yoecht mit goeder minnen
Voert gheloue lieten tleuen.

Zie ook het *Leven van Jesus*, Cap. 60.

Saten, 2, 1042, 3, 1953, *zetten, stellen.*

Scale, 2, 623, 1803, 3643; 3, 61, 103, 107, *slecht.* MAERLANT Rijmb. HS. f°. 4 d:

Ten stonden ende te seluer uren
Was van allen creaturen,
Dat verstaet, van allen beesten,
tSerpent luchstichste na den geesten,
Ende dat *scalkeste* oec van synne,
Want die duve[1] wasser inne.

Scamelheit, 1, 276; 2, 2016, *eerbaarheid;* verg. HUYD. op STOKE 3 D. bl. 102 en Prof. CLARISSE op de Heim. der Heim. bl. 138.

Scandelen, 2, 1240, *frequent. van* scanden, *tot schande brengen.*

Scaper, 2, 2212, *schaapherders;* zie KILIAAN.

Scermer, 2, 2423 (Var.), *berschermer, verdediger* (?); verg. KIL. op *scherm* en *schermer.*

Sciere, 2, 3538, *terstond, weldra.* Verg. CLIGNETT Bijdr. bl. 62—63.

Scijn (Werden in *of* an), 2, 902; 3, 1575, *blijken.* Verg. VAN WYN op HEELU bl. 147—148.

Scoente, 3, 1402 (H.), *schoonheid.*

Scout, 2, 47, 1573, *schuld.* Zie Prof. CLARISSE op de Heim. der Heim. bl. 215.

Scouwene, 3, 1799, *beschouwend.*

Sculdare, 2, 2335, *schuldenaar.* Het MHD. heeft ook *schuldaere:* zie ZIEMANN in *schulden* s. 370.

Scuut, 2, 2110, *voor* scout, *schouwt, aanschouwt.*

Zede, 1, 435, *gewoonte;* verg. *Ferguut* Gloss.

Zeel, 3, 1754, *touw.* Zie STOKE 3 D. bl. 259.

Selc, 3, 1507, 1589, *aldus.*

Set, 2, 1822, *sit, zit.*

Symonie, 2, 3560, Kil. Ambitus rerum sacrarum; nundinatio rerum sacr. *Handel in geestelijke waardigheden en zaken.* Maerlant, *Van den lande van Overzee*, (Bij v. Wyn Huisz. Leven. II. bl. 316) coupl. 12:

Alse vallen Prelatien
In kercken ende in Canosien,
Daer naer spoedet metter vaert:
Deen gaet smeken, dander vrien,
Daer ziet men der *symonien*
Zeze toghten haren aert.

Zoo zegt ook W. van Hillegaersberch, sprekende van de verschillende draden, die den streng vormen die de kerkvoogden bindt (HS. f°. 60 c):

Die vierde draet is *symonye*,
Daer Lucifer ende sijn pertye
Harde lief an hadde ghedaen.
Bij desen draet suldi verstaen,
Dat si *gheestelic guet vercopen*,
Dair die armen off souden hopen;
Want men placht om Gode te gheuen.
. . . .
An hem diet gheestelijk recht bewaren,
Daer moetmen tghelt ter palmen bringen,
Selmen yemant rechts ghehinghen.

Zeer duidelijk is nog de volgende plaats uit *Der Leecken Spieghel*, alwaar het in het Hoofdst. *vander letteren ende der clergyen*, III. B. xvi (HS. f°. 138 d.) aldus heet:

Die anders doet in dese sake
Es een recht *symoniake;*
Want Symoen hiet deerste man,
Die prouende met coep ghewan.
Ende na dien Symoen, wildijt weten,
Soe es *Symonie* gheheeten.
Sine gheslachte ende siin maghe
Meerren noch alle daghe
Inder heiliger kerken zeere:
Dat betere God onse heere!

Zie over den hier bedoelden Symoen *Handel. der Apostel.* VIII, 9—24; en vergelijk bij deze aanteekening Dante *Inferno;* Canto xix.

Sinlicheyde, 2, 3200 (C. R.), *verstand*, *bedachtzaamheid. Der Minnen Loep* HS. f°. 13 a:

Soe behoerter dan *sinlicheit*
Op dattet lieue niet en werde leyt:
Men sal met gueden wisen sinne
Draghen . . . . . minne.

Sinnechede, 2, 3200. *verstand.*

Slecht, *vlak, effen.* Te slechten lande staen, 1, 189, *in het open veld staan.*

Slecht, 2, 1289, *eenvoudig, slecht weg.*

Smaken, 2, 299, *smaak in iets vinden, beminnen:* zoo ook het fr. *gouter quelqu'un.*

Smaken die doet, 3, 1550, *sterven.* Verg. HUYD. op STOKE 2 D. bl. 333.

Smal, 3, 1521, *klein.*

Smeken, 2, 1261, 1917, 2050, 3591, *vleijen.* HILLEGAERSBERCH Ged. f°. 44 c:

Die *smeken* connen ende flatteren.

f°. 9 d:

Want ic wil nv *smeken* leren.

f°. 45 d:

Die *smeken* ende flatteren can
Wat node doet hem den hoff te rumen?
Hij strijkt den here vanden plume:
Mitten schalken gaet hi runen.
Al saydement coern buten dunen
Hy soudt al prisen wat men dede,
Om te crighen moghenthede.

Vergelijk mijn Specimen de Velthemio pag. 125:

Smeker, 2, 738, 2123, *vleijer.* Verg. HUYD. op STOKE 2 D. bl. 312.

Smeden, 6, 670, *bevestigen?*

Smit, 2, 3451, ww. smiten, *slaan.* Deze plaats wordt zeer duidelijk door de vergelijking van vs. 3478. Men zie overigens mijn Specimen pag. 88 b.

Sneuen, 1, 210, *dwalen;* verg. KIL. en CLARISSE op de Heim. der Heim. bl. 456. *Leecken Spieg.* f°. 119 b:

Want dauenture dicke *sneeft.*

Sneuen, 2, 1525, *sterven.*

Sneuen, 2, 2960; 3, 402, *dura* s. *adversa pati* (KIL.).

Sneuen na iets, 2, 2486 (S.), *streven naar iets?*

Sonder si, 2, 1683 (L), 1877 (L.) *voorzeker.* HUYDECOPER brengt een paar voorbeelden bij uit MAERLANT, in zijne aant. op STOKE 2 D. bl. 342--343. Daarbij voege men HILLEGAERSBERCH Ged. f°. 14 c:

Die wijl ment screeff in rechter maten
Volcomelic tot onsen baten,
Sonder sij off sonder mencken,
Doe plaghen die heren wel te dencken
Om hoer ziel ende om hoer eer.

f°. 62 c—d:

Hij smaect een froyt van zuren besen,
Die tscheyden proeuen moet in desen
Aldaer gherechte minne sij;
Maer wye van scheyden wil ghenesen,
Die sel een froyt der doechden lesen,
Dat ewich duert, al *sonder sij*.

Sonderlinghe, 1, 250, *ieder op zich zelf, afzonderlijk;* verg. de *Spr. van Beatrijs* vs. 24; *Flor. en Bl.* vs. 3498.

Sonderlinghe, 1, 390, 866; 2, 403, 1333 enz.; 3, 265, *bijzonder, vooral.* Verg. A. Ziemann MHD. Wörterb. op *Sunderlich.*

Sorfachtecheit, 3, 1832, *zorg.*

Sorghelec, 3, 461, *zorgzaam.*

Souter, 2, 336, *psalm.*

Spien om iets, 2, 3367, *toeleggen op iets.* Zie Huyd. op Stoke 3 D. bl. 16—17.

Spoet, 2, 2967; 3, 260, 451, *voorspoed, geluk. Leeck. Spieg.* f°. 119 a:

Eest dat ghij hebt ghenen *spoet*
Te ghewinnen eerts goet,
Dies en sijt te droeuer twint.

Heelu vs. 4416:

Daer bi gaf hem God den *spoet.*

Spronc, 3, 1934, *oorsprong.*

Staden (Met), 2, 1230, 2271, *langzamerhand, zonder overhaasting.*

Staden (Met goeden), 1, 449; 2, 1208, 2139, *ter juister ure;* vergelijk echter de Jager's Taalk. Mag. IV D. bl. 57—62.

Stat (*passim*), *plaats.*

Stede maken, 2, 1653, *eer bewijzen* of *helpen;* verg. A. Ziemann MHD. Wörterb. s. 426[b]—427[a].

Steet, 3, 1255, *anders* steit, zoowel in als buiten het rijm, b. v. Hillegaersberch Ged. f°. 40 a:

Een man die tsulker wonnen *steit*,
Dat hem een goet wijff is bezeit *enz.*

Minnen Loep, f°. 25 c:

Sommighen wert bekant
Datter minne *steit* int lant.

HILLEGAERSBERCH Ged. f°. 13 b:

> **Een licht dat eweliken *steit*.**

Zoo ook *mesteit*, alhier 2, 2644, en *versteit*, 2, 2411 (C.)

Steken, 2, 591, *stooten*. Verg. CLIGNETT Bijdr. bl. 271.

Stoeds (Du), 1, 603, *gij stond*.

Stoppen, 2, 64, *doen ophouden*. Verg. KIL.

Strale, 2, 3696, *angel*. Verg. CLIGNETT Bijdr. bl. 40—41.

Streeken, 2, 1262 (S.), *strijken*, *streelen*. Verg. de voorbeelden bijgebragt in mijn Specimen de Velthemio p. 92 b.

Stridachtecheit, 3, 446, *strijdzucht*, *twistziekte*.

Striken, 1, 633, *gaan*, *zich uitstrekken*. Verg. *Beatrijs* Gloss.; en *Minnen Loep* f°. 48 c:

> **Mer alle die mannen cleyn ende groot**
> **Sloeghen si mit zwaerden doot,**
> **Ende *streken* weder thuus.**

Struweren, 2, 1616, 2267, *verdelgen*.

Studere, 3, 12, 649 (S.), *onderzoeker*.

Studerere, 3, 12 (L.), *onderzoeker*.

Studerre, 2, 2616, *onderzoeker*.

Sware, 1, 482; 2, 1518, 1952, 1958, *zwaarder;* beter; swaerre, 2, 1876. Onze ouden vormden den comparativus der adjectiva op r uitgaande niet zoo als wij met de inschuiving der d, maar bevorderden de eufonie door de omzetting der laatste lettergreep. Zie b. v. *naerre*; 2, 3280; *meerre*, 3, 1071.

Sweren, 2, 860, *vloeken*.

T.

Taelman, 3, 105, *advocaat*. HILLEGAERSBERCH Ged. HS. f°. 21 b:

> **Die rechter vinc hem in sijn woert**
> **Int archste wat hi daer vertrack,**
> **Off oeck sijn *taelman* voer hem sprac;**
> **Dus hadde hi tvuylste vanden spele.**

f°. 26 a:

> **En sal hem vromen niet een caff,**
> **Oeck watmen hier den *taelmans* gaf,**
> **Om schone woirden diese lienen.**

f°. 9 b:

> **Wise *taelmans* om ghewin**
> **Sijn daer te crijghen onbereet.**

Zie ook MAERL. Sp. Hist. 1 D. bl. 251, 253, 254; en vergelijk alhier *auecaet*.

Tasten, 3, 4, *voelen*.

Tasten, 3, 9, *onderzoeken*. HILLEGAERSBERCH Ged. f°. 54 c:

> Een heer, die na den rechte *tast*,
> Dien hoortmen vanden goeden prisen.

Te handen, te hant, 1, 559; 2, 1492; thant, 2, 1456, *terstond*.

Teet, 2, 2692?

Tere, 2, 2933, *teering, verteering*.

Tere, 3, 1765, *te eer*.

Tien, 1, 552; 3, 185, 1305, *trekken, gaan*.

Tier, 3, 1249, *te dier*.

Toghen, 2, 253; 3, 1669, *toonen*. Verg. Prof. CLARISSE op de Heim. der Heim. bl. 170—171.

Tortyse, 3, 897, *fakkel*. Zie HUYD. op STOKE 3 D. bl. 188.

Tracteren, 2, 1230, 2165, *handelen*.

Traghen, 3, 1517, *vertragen*. Zie KILIAAN, en *Beatrijs*.

Travelgeren, 2, 2811, *arbeiden, travailler*.

Treken, 3, 1206, *looze streken*. Verg. CLIGNETT Bijdr. Bl. 309.

Troest, 3, 767, *vertrouwen*. Zie mijn Specimen de Velthemio pag. 75.

Troon, 3, 837 (C.), *hemel*. Zie CLIGNETT Bijdr. bl. 352, en verg. GRIMM. D. Myth. s. 392.

Tser, 2, 350 (L); 3, 1230, 1966, *des heeren*. Zie ook HUYD. op STOKE 2 D. bl. 150.

Tuin, 2, 1783, *omheining*. De Rijmkron. bij KAUSLER vs. 356; *Minnen Loep* f°. 6 c:

> Dus weet icket bij naturen
> Hoe die ionghen den *tuyn* bemuren.

Twi (Sonder), 2, 44, *zonder twijfel*.

Twinc (H. *passim*), 3, 1750 (S), *eene kleinigheid, niets*. Verg. GRIMM. D. Gramm. III. 732. Zie verder HILLEGAERSBERCH Ged. f°. 53 d:

> tAerdsche goet
> — Dat is verganclic dinc
> Ende nae ons leuen en volcht ons *twinc*
> El dan ons werken sullen
> Ghelonet werden.

Minnen Loep f°. 14 a:

> (Sy) avontuerde lijff ende ziel
> Om enen man wt vreemden lande,

> Den si leuendich niet en kande
> Ende hoirs oick niet en achte een *twinck*.

en f°. 54 c:

> Dit wijff en schaemt haer niet en *twinck*.

HILLEGAERSBERCH heeft ook, Ged. f°. 9 a:

> Dus onghestade is hoer dino,
> Corter dan *eens oghes twinc*,

waarvoor f°. 27 a:

> Corter dan een *oech op slach*,

en f°. 44 a:

> Corter dan een *oghenwinc*.

Twint (*passim*), *eene kleinigheid*, *niets*. Men merke op, dat men doorgaans in de Doctrinale het lidwoord *een* vindt weggelaten. — Over de juiste beteekenis zie men de breedvoerige aanteekening in mijn Specimen de Velthemio, pag. 83—84.

Twiuelen, 2, 3381, (*met den dativus des persoons*) zoo ook bij Prof. MEIJER, Nalezingen bl. 19, en HILLEGAERSBERCH f°. 29 a:

> Want *my twyuelde* wter maten.

f°. 31 c:

> *Hem en twivelde* niet een bast
> Dat hi yet verrisen soude.

Twivuldeghen, 1, 790, *verdubbelen*.

U.

Usage, 2, 3439, *gewoonte*, *oudherkomen*.

Uten kere, 2, 3120; 3, 330, zie *buten kere*.

Uten spele gaen, 3, 1562, *tegen verwachting uitvallen*. Verg. Voorrede van den Teuthon. bl. LXXVII volgg.

Uutganc, 2, 2285, *einde*.

V.

Vaelt, 3, 1403, ww. valen, valuen, *vaal worden*, van waar *vervaluen*, dat in de *Beatrijs* voorkomt.

Vaen, 1, 113; 3, 1537, *vangen*.

Vaen tot iets, 2, 1209, *iets aangrijpen*; 2, 3694, ter wrake vaen.

Vaer, 2, 2992, 3516, *vrees*.

Vaert nemen, 3, 269, *komen*, *ontspringen*.

Vant, 2, 3772, ww. vinden.

Vechten ieghen iemant; 3, 80, *tegen iemand vechten*.

Vechten met iemant, 3, 990, Verg. Huyd. op Stoke I D. bl. 381—382

Vede, 3, 1123, *vete*, *oorlog*.

Ver, 2, 1745, *vrouw*.

Verbeidenlechede, 2, 3531, 3616. *geduld*.

Verbit, 2, 652, ww. verbiten, *dood bijten;* verg. Prof. Clarisse aant. op de Heim. der Heim. bl. 199—202.

Verbliden, 3, 537, *verblijdt hem*, *verblijdt zich*.

Verboeren, 2, 3754 enz., *verbeuren*.

Verdachtech, var. vordachtich, 3, 1720, *voorbedacht*, *voorzigtig*.

Verde, 2, 569, *vaart*, *togt*.

Verdeluwen, 2, 1416, Kil. *liuere*, *liuescere*, *pallescere*, *decolorari*. Van *deluw*, Kil. *decolor*, *liuidus*, *plumbeus*. Hooft. Granida III: *Deluw* bleeke wange, dat in 't Woordenb. op Hooft is overgeslagen.

Verdoen, 2, 3392, *wegdoen;* van daar soms *dooden*, verg. mijn Specimen de Velth. p. 121.

Verdoert, 1, 301, *verdwaasd*, *dwaas*.

Verdrach, 2, 1893; 3, 1087, 1104, 1110, *het verdragen*, *de lijdzaamheid*.

Verdrachlecheit, 3, 1075, 1095, 1097, *het verdragen*, *geduld*.

Verdrachlijk, 3, 1077, *geduldig*.

Verdraghere, 3, 1132, *de lijdzame*, *geduldige*.

Verdroeft, 3, 484 (S), *bedroefd*.

Vergroyen, 3, 1358, *vergroeijen*, *ter neder gedrukt zijn*, enz.

Verheertheid, 2, 324, (Denkelijk eene schrijffout voort *verkeertheid*, dat de anderen hebben).

Verladen, 2, 3019, *overladen*. Zie Huyd. op Stoke, 3 D. bl. 40.

Verlanc hebben, 3, 1813, *verlangen*.

Verloesten, 1, 779, *verlossen*.

Vermanen van iets, 2, 2350, *herinneren aan iets*, *aanspreken om iets;* zie het Gloss. op *Beatrijs*.

Vermat, 3, 400, ww. vermeten, *zich veel aanmatigen;* zie Heim. der Heim. bl. 274.

Vermiden, 2, 3435, *doen omkoopen*, *verhuren*, zoo als vs. 3557 heeft? (Verg. Leven van Jesus, cap. 169) of *vermijden*, *nalaten?* verg. Stoke IX B. vs. 1154, en Ziemann MHD. Wörterb. s. 551.

Vermoruwen, 2, 2072; 3, 236, *vermurwen*, *zacht maken*.

Vernoy, 2, 1026; 3, 970, 1085, 1094, *verdriet.* Zie CLIGNETT Bijdr. bl. 365.

Vernoyeert sijn van iemant, 3, 417, *iemand mishagen;* zie KIL. op *vernoeyen.*

Verradenesse, 2, 1994; 3, 359, *verraad.*

Verre, 3, 817, KIL. *taurus; stier, os.* Leeck. Spieg. f°. 91 b:

Doen zij waren dus erre
Daden sij halen eenen *verre,*
Die wilt was ende onghiere.

Versamen, 2, 1477, *vergaderen, te zamen komen*

Verseert sijn, 2, 175, *rouw drijven.*

Verseit, 2, 3507, ww. verseggheu, *zeggen,* even als *versien* voor *sien.*

Versinnen, 1, 480, 620, 685; 2, 1456, 2181, 3151; 3, 1612, *bedenken, begrijpen,* eigenl. *met de zinnen vatten.* Zie KIL. en verg. Hor. Belg. VI, Gloss., alwaar evenwel de pl. 3, 424 niet aldus is te verklaren. Zie hier eenige voorbeelden: HILLEGAERSBERCH Ged. f°. 54 b:

Een mensche mach cume hem seluen kinnen
Hoe soude hi Gode dan *versinnen.*

Minnen Loep f°. 2 d:

Doen hi quam an slandes kust,
Ende die vrouwe dat *versan,*
Dat daer eens coninx zoen quam an,
Is si hem eerlic teghen ghegaen

Leeck. Spieg. f°. 120 c:

Ende die mensche hadde grote rake
Soude hij die Godheit *versinnen,*
Hine can hem seluen niet kinnen.

HILLEGAERSBERCH Ged. f°. 41 c:

Wouden die heren dit *voersinnen,*
Hoe mochten si lichter eer ghewinnen.

De vertaling van het Kerklied *Dies est laetitiae.* (N. Werken der Maatsch. van Ned. Let. V D. 2 St. bl. 107.).

Ten can gheen mensch *verzinnen,*

waarvoor eene andere lezing heeft:

Noch kan gheen man *besinnen* (bl. 113),

en het latijn: Nequit comprehendi.

Versinnich, 2, 3076 (D), *gek, dwaas?*

Versmaden, 2, 1629, KIL. *vituperare, temnere, contumelia afficere,* enz.

Verstandenis, 3, 836 (HD.) *verstand.*

Verstanesse, 3, 836, *verstand.* Verg. Heim. der Heim. bl. 211.

Versteken, 1, 658, *onthouden, doen verstoken zijn.*

Verstoeden, 2, 3495, *verstonden*, ww. verstaen.

Verswimen, 3, 1320 (H), *bezwijken?* Verg. Kiliaan.

Vertrecken, 2, 3070, *verhalen.* Verg. Huyd. op Stoke, 3 D. bl. 386.

Veruaert, 2, 3368, *bevreesd.*

Veruulen, 2, 852, *verrotten.*

Verwandelen, 2, 1239, 2032; 3, 1590, *veranderen;* zie het Gloss. op *Beatrijs*

Verweenlic, 3, 1672 (C), *met weelde, heerlijk.*

Verweent, 3, 450, *kostbaar, prachtig, weelderig,* zie 't Gloss. op *Beatrijs* en het Leven van Jesus bl. 292—293.

Verwerken, 2, 694, 2553; 3, 608, 790; part. verwracht, 3, 1390, 1440, *door werken vertoornen, verliezen.* Zie het Gloss. op *Fl. en Bl.* en Huyd. op Stoke I D. bl. 365 en 2 D. bl. 533. Voeg bij de daar aangeh. voorb. *Leeck. Spieg.* f°. 120 a:

> Daer omme doet den vreemden eere
> Ende uwen bekenden noch meere;
> Want die sinen vrient *verwerct*
> Om eenen vreemden, die hij sterct,
> Es zottelic bedacht, te waren.

Verwoeghe, 2, 3083, ww. verweghen, *zwaar wegen, drukken, bezwaren.* Verg. mijn Specimen de Velthemio pag. 88.

Verwerren, 2, 724, *tegen elkander opzetten, in oorlog brengen.*

Viant, 3, 1955, *duivel.* Zie Huyd. op Stoke 3 D. bl. 37—38. Verg. Grimm's D. Mythol. s. 553.

Vlade, 3, 696 (C), *gevlei?* Kil. heeft *vlaeden* i. *vleyden, blandiri, adulari.*

Voerbaerheit, 3, 44 (Var.), *verheffing, voornaamheid.* Verg. Huyd. op Stoke 2 D. bl. 115—116.

Voercope, 3, 1284, *woeker?* Velth. bl. 431 en *Leeck. Spieg.* f°. 149 c:

> *Voercope*, perseme, valsche neringhe,
> End vele ongheloefder dingen
> Hantieren porteren ghærne.

Voercopen, 2, 861, *woekeren?*

Voercoper, 2, 927, 2244, 2540, *woekeraar?*

Voerdachtecheit, 2, 1944, *wijsheid.*

Voertdriven, 3, 1259, *doen toenemen.*

Voert steken, 2, 542, *beschermen;* verg. de plaats uit den *Leeck. Spieg.* aangehaald in de Inleiding bl. XXVIII.

Volgaen, 1, 909, *ten einde toe voortgaan, volhouden.*

Volgher, 2, 1258 (Kil. volghen, *assentire, consentire*) dus: *Jazegger, vleijer?* Zie ook Ziemann op *volgen.*

Volhoert, 1, 300, ww. volhooren, *ten einde toe* (*aan-*) *hooren.*

Volstaen, 1, 894; 3, 1367, *blijven, stand houden, standvastig zijn.*

Volvullen, 2, 21, *vervullen.*

Vorcomende, 3, 1297, *toekomende.*

Vorderlec, 2, 1539, Kil. *utilis, commodus.*

Vore-dincken, 1, 78; 2, 3541, *te voren overdenken.*

Vorehoeden, 2, 3316, *verhoeden, voorkomen.*

Vorrade, 3, 1316, *voorbedachte raad.* Verg. mijn Specimen de Velth. p. 85.

Voersienechede, 2, 3653, *onderzoek, aandacht;* verg. *versinnen.*

Vriezen, 1, 723 (R.). Deze plaats bewijst de verachting waarin de Vriezen stonden. Zie ook Prof. Siegenbeek's aant. op den Wapen Mart. pag. 201.

Vroegher, 3, 1736, zie *wroughen.*

Vrome, 3, 1158, *nut.*

Vromen, 2, 3736, *baten.*

Vroude, 1, 431; 2, 3170, *vreugde.*

Vrucht, 2, 3269, *vrees.*

W.

Wael, 1, 438, *wel.*

Waen, wanen, 2, 78; 3, 690 (Var.), *van waar.* Verg. v. Wyn op Heelu bl. 38.

Waerscapen, 2, 418 (C.), *Tsamen drincken ende eten,* zoo als vs. 135 het omschrijft. Zoo ook Velthem bl. 444.

Wan, 2, 1571, ww. *winnen.*

Wanc (Sonder), 2, 243, 3058, *zonder twijfel.* Verg. mijn Specimen de Velth. pag. 111—112.

Wanckel, 3, 1709, *wankelend.*

Wanckelsinnech, 3, 1723, *weifelachtig.*

Wandelen, 2, 1246, *veranderen.* Zie de aant. op de Heim. der Heim. bl. 198.

Warake (S. *passim*), *wraak.*

Warech, 3, 1954 (L. R.), *waar, zeker.*
Weder ende voert, 2, 512; 3, 309, *overal.* Verg. Huyd. op Stoke 3 D. bl. 209—210.
Weder—of (*passim*), *of—of.* Zie Prof. Clarisse op de Heim. der Heim. bl. 238—239.
Wederkeren, 2, 3145, 3153, 3156, *terug geven.*
Wederplechten, 3, 79, *zich verbinden tegen iets.*
Wederraden, 2, 1832, *afraden.*
Wedersegghen, 3, 1163, *renuntiare, abdicare.* Verg. Clignett Bijdr. bl. 187.
Wederstaen, 2, 3569; 3, 81, *tegengaan, wederstreven.*
Wederstriden, 3, 1227, *bestrijden.*
Wedervechten, 3, 82, *tegenstreven, vechten tegen.*
Weecste, 2, 598, *armste, minstvermogende;* verg. Clignett Bijdr. bl. 181.
Weert sijn, 2, 506, *waard, bemind zijn bij God?*
Weghen, 3, 1791, *den weg wijzen.* Verg. Ziemann MHD. Wörterb. in *wegen* n°. 3.
Welde, 2, 2740; 3, 1016, *weelde.*
Weldechede, 2, 2475; 3, 1310, *weelde.*
Welgheraect, 1, 518, *volmaakt;* verg. Prof. Clarisse op de Heim. der Heim. bl. 257 volgg. Zie op G.
Welgorend, 2, 1156, *welriekend.*
Werde doen, 2, 206, *welwillend zijn, beminnen?* of *eer bewijzen?*
Werdecheit doen, 2, 1722, *eeren, eer bewijzen.*
Werden in rueren, 2, 3692; 3, 532, *in beroering komen.*
Werlt (S. *passim*), *wereld.*
Wernen, 2, 1375, *waarschuwen. Minnen Loep* f°. 5 a:

Mit oirloff spreke ic tot den vrouwen,
Want ic doet in goeden trouwen
Om die te *waernen* van onghelimpe.

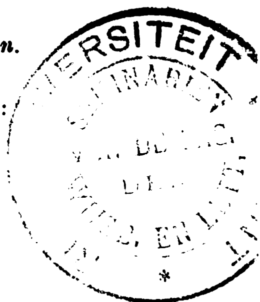
f°. 16 c:

Doch soe *waern* ic elken man,
Dat him wachte wael daer van.

f°. 13 d:

Ende sloech die lude vanden pas,
Die daer doot bleuen legghen,
Ende al sonder *waernen* ende ontsegghen,

f°. 55 b, Toen 49 dochters van Danaus hare mannen op 's vaders

bevel hadden omgebragt, was dat bevel alleen niet nagekomen door Clytemnestra:

Dus verdiende sy den danck,
Ende *waernde* horen man te voren,
Dat sijn lijf bleef onverloren.

Werscap, 2, 134, 151, *maaltijd, feest.* VELTHEM bl. 444, en MAERL. Rijmbijb. f°. 114 c:

Ter *warscap* dranc Assuerus soe,
Dat hy was sat ende vroe.

en wat lager:

Daer toe seyde hy hem oec mede,
Dat die conynghinne allene
Voer alle die prince ghemene
Ter *warscap* myt den coninck bat.

Esther 5 vs. 11 heeft *maaltijd.*

f°. 114 d:

Doe quamen des coninxs boden saen
Dien (Haman) ter *warscap* comen hieten:
Hy mostet duen al solt hem verdrieten.

Esther 6 vs. 14 nogmaals *maaltijd.*

Minnen Loep f°. 48 a:

Ende op sulken daghen meest
Hilden si *werscap* ende feest.

Weruen, 2, 306, *verwerven.* Versta deze plaats aldus: Want minne alleen kan geene wedermin verwerven, daarom tracht hij die mint te behagen.

Weruen na iets, 3, 1649, *naar iets streven.*

Wesen, (3 pers. sing.), 2, 3739.

Weuen na iets, 2, 2486, *verlangen, streven naar iets;* verg. A. ZIEMANN's MHD. Wörterb. op *weben.*

Wile, 1, 864, *tijd.*

Wincken. 2, 3542, *afwijken;* bij ons alleen met de sissende asspiratie (*zwenken*) gebruikelijk.

Wincken (Sonder), 2, 2303, *zonder ophouden.*

Winde (Gaen te), 3, 1266, *iets in den wind slaan, zich niet meer om iets bekommeren?*

Winden, 2, 1455, 2798, 2801; 3, 460, *wenden, keeren. Leeck. Spieg.* f°. 40 a:

(Hij es) sotter vele dan een kint
Die vut desen gheloeue *windt.*

EINDE.

Digitized by Google